

Kemal Gözler
**TÜRK ANAYASA
HUKUKU**

Bu metin, **Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa, Ekin, 4. Baskı, 2021, XLVIII+1530 s.)** isimli kitabın dördüncü baskısının tanıtımı amacıyla yapılmış bir “SEÇKİ”dir. Dördüncü baskıda eklenen/genişletilen/güncellenen yerlerden örnek sayfalar/paragraflar seçilmiştir.

Seçkideki sayfalar/paragraflar ardışık değildir.

Kitabın tanıtım amacıyla yapılan asıl seçki üçüncü baskıdan yapılmıştır. Üçüncü baskıdan yapılmış asıl seçkiye izleyen linkten ulaşabilirsiniz:

<http://www.anayasa.gen.tr/tah-3b-secki.pdf>.

Bu Kitabın Tanıtım Sayfası: <http://www.anayasa.gen.tr/tah.htm>

Kemal Gözler
TÜRK ANAYASA HUKUKU

Ekin Basım Yayın Dağıtım
ISBN: 978-625-7565-10-3
(c) 2021. Her hakkı mahfuzdur.

Birinci Baskı: Temmuz 2000
İkinci Baskı: Temmuz 2018
Üçüncü Baskı: Ocak 2019
Dördüncü Baskı: Haziran 2021

Dizgi, Sayfa Düzeni, Kapak: Kemal Gözler
Düzeltilme (1. Baskı): Ürküş Gözler ve Serkan Bilgin
Düzeltilme (2. Baskı): Salih Taşdöğen ve Sibel Yılmaz
Düzeltilme (3. Baskı): Ürküş Gözler, Salih Taşdöğen ve Sibel Yılmaz
Düzeltilme (4. Baskı): Ürküş Gözler
Eleştirileriniz İçin: kgozler@hotmail.com
Kitabın Web Sayfası: <http://www.anayasa.gen.tr/tah.htm>

Yayınevi

Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şhreküstü Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
Durak Sokak No 2, Osmangazi- BURSA, Tel: 223 04 37; Fax: 0224-223 41 12
E-mail: info@ekinyayinevi.com; *Online Satış:* www.ekinyayinevi.com
Sertifika No: 48743

Baskı

Star Ajans Ltd. Şti. Alaaddinbey Mah., 634. Sokak, NİLTİM, 2. Bölge,
Ayaz Plaza no 24, Nilüfer - BURSA Tel: 0224 249 23 20 *Sertifika No:* 48334

Önerilen Kütüphane Tasnif Numaraları

Library of Congress: KKX2070.G69 2021; *Dewey:* 342.021 GÖZ 2021

KORSAN YAYINCILARA VE FOTOKOPİCİLERE UYARI

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri 72'nci maddesi, bir kitabı herhangi bir şekilde (fotokopi, dijital kopya dahil) çoğaltan, dağıtan, satan, ticarî amaçla satın alanları, kişisel kullanım amacı dışında elinde bulunduran ya da depolayan kişileri bir yıldan beş yıla kadar hapis ve ya adli para cezasıyla cezalandırmaktadır.

Kemal Gözler

TÜRK ANAYASA HUKUKU

Güncellenmiş, Düzeltilmiş ve Genişletilmiş
Dördüncü Baskı

EKİN BASIM YAYIN DAĞITIM
Bursa - Haziran 2021

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Türk Anayasa Hukuku başlığını taşıyan 48+1536 sayfa uzunluğunda olan bu kitap, üçüncü baskısı Ocak 2019’da yapılmış olan 48+1362 sayfa uzunluğundaki aynı isimli kitabımın güncellenmiş, düzeltilmiş ve genişletilmiş yeni baskısıdır.

Kitabın ikinci baskısı, yeni hükümet sisteminin yürürlüğe girdiği tarih olan 9 Temmuz 2018’den sadece iki hafta sonra basılmıştı. Hâliyle yeni sistemin uygulanmasını gözlemleme imkanımız olmamıştı. Kitabın üçüncü baskısı ise 2019 yılının Ocak ayında, yani sadece altı aylık bir uygulamadan sonra yapılmıştı. İkinci baskıdan bu yana iki buçuk yıl, üçüncü baskıdan bu yana iki yıl geçti. Bu süre içinde yeni sistemin uygulanmasını yeterince gözlemleme imkanımız oldu. Böylece ortaya elinizde tuttuğunuz bu dördüncü baskı çıktı.

Dördüncü baskıda kitap, uygulama ışığında gözden geçirilmiştir. Bazı kısımlar genişleterek tekrar yazılmıştır. Dördüncü baskının en önemli özelliği, kitaba 52 sayfa uzunluğunda “milletlerarası anlaşmalar” başlıklı yeni bir bölümün eklenmesidir. Gerek bu yeni bölüm, gerekse çeşitli güncellemeler, düzeltmeler ve eklemeler neticesinde, ana metni itibarıyla üçüncü baskıda 1362 sayfa olan bu kitap, bu baskıda 174 sayfa genişleyerek 1536 sayfaya ulaşmıştır.

21 Haziran 2021, Kemal Gözler

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Türk Anayasa Hukuku başlığını taşıyan 48+1362 sayfa uzunluğunda bu kitap, ilk baskısı 2000 yılında yapılmış 32+1072 sayfa uzunluğunda, ikinci baskısı Temmuz 2018’de yapılmış 38+1274 sayfa uzunluğunda olan aynı isimli kitabımın güncellenmiş, düzeltilmiş ve genişletilmiş yeni baskısıdır.

Elinizde tuttuğunuz üçüncü baskı ile Temmuz 2018’de yapılan ikinci baskı arasında sistem bakımından bir fark yoktur. Sadece bazı yerler düzeltilmiş, güncellenmiş ve genişletilmiştir. Neticede ikinci baskıda 1274 sayfa olan ana metin, bu baskıda 90 sayfa artarak 1362 sayfaya ulaşmıştır.

Kitabın baskıları arasında asıl fark ikinci baskı ile birinci baskı arasındadır. Bu konuda izleyen sayfada yer alan “İkinci Baskıya Önsöz”e bakılabilir.

5 Ocak 2019, Kemal Gözler

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Türk Anayasa Hukuku başlığını taşıyan 1274 sayfa uzunluğunda olan bu kitap, ilk baskısı 2000 yılında yapılmış 1072 sayfa uzunluğunda olan aynı isimli kitabımın güncelleştirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısıdır. Kitabın devletin temel organlarına ilişkin her bölümünde önemli ölçüde değişiklik yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, yürütme organının düzenleyici işlemleri ve olağanüstü yönetim usûlleri bölümleri ise baştan sona yeniden yazılmıştır.

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine, araştırma görevlilerine, öğretim üyelerine ve uygulayıcılara yönelik, Fransızların “*traité*” dedikleri türden bir “inceleme kitabı”dır.

Bu kitapta anayasa hukukunun genel esasları konuları değil, münhasıran *Türk anayasa hukuku* konuları incelenmektedir. Anayasa hukukunun genel esasları konularını 2011 yılında yayınlanmış iki cilt ve toplam 2080 sayfa uzunluğundaki *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Bursa, Ekin, 2011) isimli kitabımda incelemiştım. Genel esaslar konuları için adı geçen kitaba bakılabilir.

Bu kitap, bu haliyle, şimdiye kadar yazılmış en kapsamlı *Türk anayasa hukuku* kitabıdır. Türk anayasa hukukunun bütün konuları, sistematik ve ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

* * *

Bilindiği gibi 16 Nisan 2017 referandumuyla onaylanan 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla Anayasamızda çok önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler yüzünden mevcut Türk anayasa hukuku kitapları işe yaramaz hâle geldi. Julius Hermann von Kirchmann’ın “*kanun koyucunun üç yeni kelimesi koca kütüphanelerin okkalk kâğıt haline gelmesine yeter*”¹ sözünün doğruluğuna bu yıl Türkiye’de hep birlikte şahit olduk.

* * *

2017 Anayasa değişikliklerini, bu değişikliklerin kabul edildiği dönemde şiddetle eleştirdim. Daha sonra iki ayrı kitapta topladığım makalelerle, günü

1. Julius Hermann von Kirchmann, “İlim Olmak Bakımından Hukuk Değersizliği”, (Çev. Coşkun Üçok), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, 1040, Sayı 1, s.198 (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/243/2145.pdf>).

gününe söz konusu değişikliklerin kuvvetler ayrılığı prensibine nasıl aykırı olduğunu ve yol açabileceği sakıncaları göstermeye çalıştım².

Ancak şiddetle eleştirdiğim bu Anayasa değişikliklerinin artık tamamı yürürlüğe girdi. Böylece eleştirdiğim değişiklikleri incelemek ve onları açıklayan bu kitabı yazmak zorunda kaldım. Herhâlde bu işi severek yapmadığımı söylemem şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak bu değişiklikleri incelemek zorundaydım. Zira ben anayasa hukukçusuyum ve yürürlükteki anayasa normlarını beğensem de, beğenmesem de incelemekle görevliyim. Nihayette sevmek başka, anlamak başkadır. Sevmediğimiz şeylerin de nasıl işlediğini anlamamız gerekir. Sisteme kızmak yerine, sistemin nasıl çalıştığını, hangi sonuçları doğurduğunu bilmek gerekir. Epictetus'un öğrettiği gibi anlamak öfkeyi dindirir.

Anayasa değişiklikleri artık yürürlüğe girdi. Artık bunlara kızmak yerine bunların kurduğu sistemin nasıl işlediğini anlamamız gerekir. Nasıl onkologlar tümörleri sevmeseler de onları incelemek zorundaysalar, biz de anayasa değişikliklerini sevmesek de incelemek zorundayız.

* * *

2017 Anayasa değişikliklerinin yürürlüğe gireceği gün (9 Temmuz 2018) bu kitabı matbaaya göndermeyi amaçlamıştım. Amacıma 16 gün gecikmeyle ulaşmış bulunuyorum. Anayasa değişikliklerinin yürürlüğe girmesinden sonra yayınlanmış ilk kapsamlı Türk anayasa hukuku kitabı, benim kitabım olsun istedim. Acele etmemin iki sebebi vardır: Birincisi, başka kitapları görmeden, kendi bakış açımıyla Anayasa değişikliklerini yorumlamak ve kendime özgü bir sistem oluşturmak; ikincisi ise ilk kitabı yazarak, diğer kitaplardan önce, anayasa değişikliklerinin yorumu konusunda uygulamayı, doktrini ve içtihatları etkilemek istememdir.

* * *

Haliyle kitabımda eleştirilecek pek çok şey olabilir. Eleştirileri okumaktan mutluluk duyarım. Keza kitabın yazılış sürecindeki aceleden kaynaklanmış olabilecek teknik hatalarım da olabilir. Bunları bana bildirenlere şükran borcum büyük olacaktır.

* * *

Kitabı çok kısa sürede, büyük bir özveriyle düzelten Sibel Yılmaz ve Salih Taşdöğen'e çok teşekkür ederim.

25 Temmuz 2018, Kemal Gözler

2. Bkz.: Kemal Gözler, *Elveda Anayasa: 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, Bursa, Ekin, 2017 (<http://www.anayasa.gen.tr/elveda-anayasa-kitap.htm>); Kemal Gözler, *Referandumdan Önce, Referandumdan Sonra: 16 Nisan 2017 Referandumu ve Bu Referandumda Oylanan Anayasa Değişikliği Hakkında Yazılar*, Bursa, Ekin, 2017 (<http://www.anayasa.gen.tr/referandumdan-once-sonra.html>).

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1 TÜRK ANAYASA HUKUKUNUN BİLGİ KAYNAKLARI

I. Mevzuat	2
A. Resmî Kaynaklar.....	2
1. Resmî Gazete.....	2
2. Düstur	3
3. Mevzuat Bilgi Sistemi.....	3
4. UYAP Mevzuat Programı	3
5. TBMM Tutanak Dergisi.....	4
6. Diğer Resmî Kaynaklar	4
B. Özel Kaynaklar	4
II. İçtihat	5
A. Anayasa Mahkemesi Kararları.....	5
1. Anayasa Mahkemesi Genel Kurul Kararları	5
2. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları	8
B. Diğer Yüksek Mahkeme Kararları.....	9
C. Yüksek Seçim Kurulu Kararları	9
III. Bilimsel Eserler	10
A. Genel Eserler	10
B. Monografiler.....	13
C. Makaleler: Dergiler (Sürelî Yayınlar).....	14
IV. İnternet Kaynakları	16
V. Kaynak Tarama.....	16

Bölüm 2 OSMANLI ANAYASAL GELİŞMELERİ

I. Sened-i İttifak (1808).....	19
A. Hazırlanışı	20
B. Hükümleri.....	22
C. Getirdikleri	24
D. Değeri.....	26
E. Sened-i İttifakın Hukukî Biçimi	28
F. Sened-i İttifakın Anayasal Niteliği.....	29
II. Tanzimat Fermanı: Gülhane Hatt-ı Hümayunu (1839).....	30
A. Hükümleri.....	30
B. Temel Haklar Beyannamesi	34
C. Anayasacılık Özelliği	35
D. Hukukî Biçimi	35
E. Anayasal Niteliği.....	36
F. Tanzimat Fermanının Müeyyidesi	37

III. Islahat Fermanı (1856)	38
A. Hazırlanışı	38
B. Hükümleri	38
C. Hukukî Biçimi	41
D. Anayasal Niteliği	42
IV. Kanun-u Esasî (1876)	45
A. Hazırlanışı	46
B. Anayasal Niteliği	47
C. Temel İlkeleri	48
D. Temel Hak ve Hürriyetler	50
E. Devletin Temel Organları	52
1. Yasama Organı: Meclis-i Umumî	52
2. Yürütme Organı	55
a) Padişah	55
b) Heyet-i Vükelâ	58
3. Yargı Organı	59
F. Kanun-u Esasînin Üstünlüğü ve Değiştirilmesi	60
G. Kanun-u Esasînin Değeri	60
H. Uygulama	60
V. 1909 Kanun-u Esasî Değişiklikleri (İkinci Meşrutiyet)	62
A. Olaylar	62
B. Temel Hak ve Hürriyetlerle İlgili Değişiklikler	63
C. Devletin Temel Organlarıyla İlgili Değişiklikler	64
1. Yasamayla İlgili Değişiklikler	64
2. Yürütmeyle İlgili Değişiklikler	65
3. Yargı	66
D. 1909 Değişikliklerinin Değerlendirilmesi	66
E. 1876 Kanun-u Esasîsinde Yapılan Değişikliklerin Listesi	67
VI. Osmanlı Anayasal Gelişmeleri Hakkında Bir Genel Değerlendirme	67

Bölüm 3

1921 TEŞKİLÂT-I ESASİYE KANUNU

I. Olaylar	69
II. Hazırlanışı	71
III. İSMİ (“Teşkilât-ı Esasiye Kanunu” Terimi Hakkında)	72
IV. Hukukî Niteliği	74
V. 1876 Kanun-u Esasîsinin Yürürlüğü Sorunu	75
VI. 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Üstünlüğü ve Katılığı Sorunu	75
VII. “Türk Devleti” mi, “Türkiye Devleti” mi?	76
VIII. Millî Egemenlik İlkesi	77
IX. Hükümet Sistemi: Meclis Hükümeti	77
X. Devlet Başkanlığının Yokluğu	78
XI. İcra Vekilleri Heyetinin Meclis Tarafından Seçilmesi	79
XII. Milletlerarası Andlaşma Yapma Yetkisi	79
XIII. Yargı Organının Durumu	79
XIV. Yerinden Yönetim	80

XV. Saltanatın Kaldırılması	80
XVI. Birinci Meclisin Sonu	81
XVII. Cumhuriyetin İlanı	82
XVIII. Hilâfetin Kaldırılması	83

Bölüm 4

1924 TEŞKİLÂT-I ESASİYE KANUNU

I. Hazırlanışı.....	86
II. Anayasanın Üstünlüğü.....	87
III. Anayasanın Katılığı.....	91
IV. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Anayasal Niteliği.....	91
V. Genel Hükümler.....	92
VI. Yasama: TBMM.....	93
VII. Yürütme.....	94
A. Cumhurbaşkanı.....	94
B. Hükûmet.....	95
VIII. Hükümet Sistemi: Kuvvetler Birliği ve Görevler Ayrılığı Sistemi	95
IX. Yargı.....	97
X. Temel Hak ve Hürriyetler.....	99
XI. Çok Partili Döneme Geçiş.....	101
XII. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Demokrasi Anlayışı.....	102
XIII. “1945 Anayasası”.....	103
XIV. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanununda Yapılan Değişikliklerin Listesi	106

Bölüm 5

1961 ANAYASASI

I. OLAYLAR	107
A. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi.....	107
B. Yüksek Adalet Divanı.....	108
C. Değerlendirme.....	108
D. Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Hükûmet Darbesi Hakkında Ek Tartışma	111
E. Onar ve Arkadaşlarının “Raporu”.....	114
F. 12 Haziran 1960 Tarih ve 1 Sayılı Kanun.....	115
G. Millî Birlik Komitesi	118
II. Yeni Anayasanın Hazırlanması	119
III. 1961 Anayasasının İçeriği	122
A. Genel Esaslar.....	122
B. Temel Hak ve Hürriyetler.....	123
C. Yasama.....	123
D. Yürütme	125
E. Yargı.....	126
IV. 1961 Anayasasının Uygulanması.....	126
A. 12 Mart Muhtırası ve 1971-1973 Anayasa Değişiklikleri	127
B. 1961 Anayasasının Yıkılışı.....	128
V. 1961 Anayasasında Yapılan Değişikliklerinin Listesi	130

Bölüm 6

1982 ANAYASASININ HAZIRLANMASI VE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

I. 12 Eylül Askerî Müdahalesi	131
II. Anayasa Düzeni Hakkında Kanun	132
III. Kurucu Meclis Hakkında Kanun	134
IV. 1961 ve 1982 Anayasalarının Hazırlanışları Bakımından Karşılaştırılması	135
A. Benzerlikleri	135
B. Farkları	136
V. 1982 Anayasasının Başlıca Özellikleri	137
V. 1982 Anayasasında Yapılan Değişiklikler	141
A. 1995 Değişiklikleri	142
B. 2001 Değişiklikleri	142
C. 2007 Değişiklikleri	143
D. 2010 Değişiklikleri	143
E. 2017 Değişiklikleri	143
F. 15 Temmuz 2016 Hükûmet Darbesi Teşebbüsü	146
VI. Türkiye’de Anayasa Yapmanın Dayanılmaz Cazibesi	146

Bölüm 7

TEMEL İLKELER

I. Cumhuriyetçilik İlkesi	150
A. Cumhuriyet Nedir?	150
1. Dar Anlamda Tanım: Cumhuriyet Monarşinin Tersidir	152
2. Geniş Anlamda Tanım: “Cumhuriyet = Demokrasi”	153
3. Hangi Anlayış Doğru: Ampirik Veriler	154
B. Türkiye’de Cumhuriyet Anlayışı	155
1. Türk Anayasa Hukuku Doktrininin Cumhuriyet Anlayışı	155
2. Türk Anayasa Mahkemesinin Cumhuriyet Anlayışı	158
Sonuç	159
II. Üniter Devlet İlkesi	160
A. Genel olarak Üniter Devlet	160
B. Türkiye Devletinin Üniter Niteliği	161
1. Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü	162
2. Milletın Bölünmez Bütünlüğü	162
III. İnsan Haklarına Saygılı Devlet İlkesi	164
A. “İnsan Hakları” Terimi	164
B. “Saygılı” Terimi	165
C. “İnsan Haklarına <i>Dayalı</i> ” Terimi ile “İnsan Haklarına <i>Saygılı</i> ” Teimi Arasında Fark Var mıdır?	165
D. İnsan Haklarına Saygı “Toplumun Huzuru, Millî Dayanışma ve Adalet” Anlayışı ile Çerçeveslendirilmiş midir?	166
IV. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet	168
A. Millet Kavramı	169
1. Objektif Millet Anlayışı	170
2. Sübjektif Millet Anlayışı	170

B. Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı Nedir?.....	172
1. Atatürk'ün Yazılarında.....	172
2. Anayasada.....	173
3. Anayasa Mahkemesi Kararlarında.....	173
Hukukumuzdaki Objektif Milliyetçilik Unsurları.....	175
V. Demokratik Devlet İlkesi.....	176
A. Demokrasi Nedir?.....	177
1. Normatif Demokrasi Teorisi.....	177
2. Ampirik Demokrasi Teorisi.....	178
B. Türkiye Cumhuriyeti Demokratik Devlet İlkesini Gerçekleştiriyor mu?.....	180
VI. Lâik Devlet İlkesi.....	186
A. Din Hürriyeti.....	187
1. İnanç Hürriyeti.....	187
2. İbadet Hürriyeti.....	192
B. Din ve Devlet İşlerinin Ayrılığı.....	193
1. Devletin Resmî Bir Dini Olmamalıdır.....	193
a) Birinci İhtimal: Resmî Din.....	193
b) İkinci ihtimal: “Hâkim Din”.....	194
c) Üçüncü İhtimal: Hüküm İçermeme.....	195
d) Dördüncü İhtimal: Lâiklik.....	196
e) Beşinci İhtimal: Anayasanın Din ile İlgili Kanun Çıkarılmasını Yasaklaması.....	196
2. Devlet Bütün Dinler Karşısında Tarafsız Olmalıdır.....	196
3. Devlet Bütün Din Mensuplarına Eşit Davranmalıdır.....	198
4. Din Kurumları ile Devlet Kurumları Birbirinden Ayrı Olmalıdır.....	199
5. Hukuk Kuralları Din Kurallarına Uymak Zorunda Olmamalıdır.....	201
C. Lâikliğin Korunması.....	203
1. Din Hürriyetinin Kötüye Kullanılması Yasağı.....	203
2. Siyasî Partiler Bakımından Lâiklik İlkesi.....	203
3. İnkılâp Kanunlarının Korunması.....	204
4. Çeşitli Kanunlarla Lâiklik İlkesinin Korunması.....	205
D. Lâiklik Konusunda Değerlendirmeler.....	205
1. Dünya Devletleri Anayasalarında Lâiklik İlkesi.....	205
2. Lâiklik İlkesi ile Demokrasi Arasında Bir İlişki Var mıdır?.....	207
E. Türkiye’de Lâiklik İlkesi Nereye Gidiyor?.....	211
VII. Sosyal Devlet İlkesi.....	213
A. Genel Olarak Sosyal Devlet Anlayışı.....	213
1. Tanım.....	213
2. Tarihsel Gelişim: Jandarma Devletten Sosyal Devlete.....	214
3. Sosyal Devlet - Sosyalist Devlet.....	214
4. Sosyal Devlet - Devletçilik.....	215
5. Sosyal Devletin Hürriyet Anlayışı: “Özgürleştirme”.....	215
6. Anayasa Mahkemesinin Sosyal Devlet Anlayışı.....	215
B. Anayasada Ekonomik Sistem Tercihi Var mıdır?.....	216
C. Sosyal Devleti Gerçekleştirmeye Yönelik Tedbirler.....	218
1. Herkese İnsan Onuruna Yaraşan Asgarî Bir Yaşam Düzeyi Sağlamaya Yönelik Tedbirler: Sosyal Haklar.....	218
2. Gelir ve Servet Farklılıklarının Azaltılmasına Yönelik Tedbirler.....	222
3. Özel Olarak Korunması Gereken Kimseler.....	224

4. Sosyal Devletin Gerçekleşmesinde Sendikal Hakların Önemi.....	225
D. Değerlendirmeler	225
1. Sosyal Devlet Hakkında	226
2. “Anayasal İktisat” veya “İktisat Politikası Anayasası” Hakkında	229
VIII. Hukuk Devleti.....	230
A. Genel Olarak Hukuk Devleti İlkesi	230
1. Tanım.....	230
2. Hukuk Devleti İlkesinin Tarihsel Gelişimi	231
a) Mülk-Devlet Anlayışı	231
b) Polis Devleti Anlayışı	232
c) Hazine Teorisi	233
3. Anayasa Mahkemesinin Hukuk Devleti Anlayışı.....	234
B. Hukuk Devleti İlkesinin Gerekleri (Hukuk Devletinin Şartları)	236
1. Hukuk Devleti İlkesinin Genel Gerekleri	237
a) Yasama Organı Hukuka Bağlı Olmalıdır.....	237
b) Yürütme Organı Hukuka Bağlı Olmalıdır	238
c) Yargı Organı da Hukuka Bağlı Olmalıdır.....	238
2. Hukuk Devleti İlkesinin Özel Gerekleri	240
a) İdarenin Bütün Eylem ve İşlemleri Yargı Denetimine Tâbi Olmalıdır	240
b) Hâkimler, Bağımsız ve Teminatlı Olmalıdır.....	243
c) İdarenin Faaliyetleri Önceden Bilinebilir Olmalıdır.....	243
d) Hukukî Güvenlik İlkesi ve Geçmişe Etki Yasağı.....	243
e) İdarenin Malî Sorumluluğu Mevcut Olmalıdır.....	244
f) Diğer Gerekler	245
C. Hukuk Devleti Kavramı Hakkında Değerlendirmeler.....	245
D. Türkiye’de Hukuk Devleti Nereye Gidiyor?	248
IX. Toplumun Huzuru, Millî Dayanışma ve Adalet İlkeleri	251
X. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkeler.....	252
XI. Millî Egemenlik İlkesi.....	257
A. Tanımı	257
1. Millet Kavramı	257
2. Egemenlik Kavramı	258
B. Egemenliği Millet Adına Kullanan Organlar.....	261
C. Egemenliğin Kullanılmasında Sınırlar	263
D. Türkiye’de Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçilirken Egemenlik Anlayışında Değişim ve Bunun Yansımaları	264
XII. Eşitlik İlkesi	266
A. Düzenleme.....	266
B. Hukukî Niteliği	266
C. Muhatapları.....	267
1. Kanunun Uygulayıcıları	267
2. Kanun Koyucu	268
3. Eşitlik İlkesi Özel Kişilere de Hitap Eder mi?	268
D. Çeşitleri	270
1. Mutlak Eşitlik	270
2. Nispi Eşitlik.....	270
E. Pozitif Ayrımcılık.....	274
F. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetiminde Eşitlik İlkesi	276

1. Mutlak Eşitlik İlkesi Bakımından Denetim.....	276
2. Nispi Eşitlik İlkesi Bakımından Denetim	276
G. “Eşitsizlik” - “Eksik Düzenleme” İlişkisi: Anayasa Mahkemesi Eksik Düzenleme Nedeniyle İptal Kararı Verebilir mi?.....	279
XIII. Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü.....	283
A. Anayasanın Bağlayıcılığı.....	283
B. Anayasanın Üstünlüğü.....	285
XIV. Devletin Resmî Dili, Bayrağı, Millî Marşı, Başkenti (m.3).....	286
A. Devletin Resmî Dili.....	286
B. Devletin Bayrağı.....	291
C. Millî Marş.....	291
D. Devletin Başkenti.....	292
XV. Devletin Temel Amaç ve Görevleri (m.5).....	293
XVI. Değiştirilebilecek ve Değiştirilemeyecek İlkeler (m.4).....	294
XVII. Atatürk İlke ve İnkıpları Üzerine Bir Not	295
A. Atatürk İlkeleri.....	295
B. Atatürk İnkıpları.....	298
XVII. Temel İlkeler Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	299

Bölüm 8

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER

I. Kavramlar	302
A. Hürriyet	302
B. Hak.....	303
C. İnsan Hakları.....	304
D. Kamu Hürriyetleri.....	305
E. Kişi Hak ve Hürriyetleri.....	305
F. Vatandaş Hakları	305
G. Temel Hak ve Hürriyetler.....	306
H. Anayasal Haklar.....	307
İ. Tercihimiz.....	307
II. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması	308
A. Jellinek’in Sınıflandırması.....	308
1. Negatif Statü Hakları.....	309
2. Pozitif Statü Hakları.....	309
3. Aktif Statü Hakları.....	309
B. 1982 Anayasasının Sınıflandırması	311
1. Kişinin Hakları ve Ödevleri.....	311
2. Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler.....	311
3. Siyasî Haklar ve Ödevler.....	313
4. Anayasada Düzenlenmemiş Hürriyetler: “İsimsiz Hürriyetler”.....	313
III. 1982 Anayasasının Temel Hak ve Hürriyetler Konusundaki Temel Yaklaşımı	315
A. Tabii Hak Anlayışı mı, Pozitivist Hak Anlayışı mı?.....	315
B. İnsan Haklarına “Dayalı” Devlet - İnsan Haklarına “Saygılı” Devlet	316
C. İnsan Haklarına Saygı “Toplumun Huzuru, Millî Dayanışma ve Adalet” Anlayışı ile Çerçeveselendirilmiş midir?	317
D. Devletin “Özgürleştirme” Ödevi.....	317

E. Hak - Ödev İlişkisi.....	317
F. Hürriyet - Otorite Dengesi.....	319
IV. Temel Hak ve Hürriyetlerin Süjeleri	320
A. İnsanlar (=Herkes, Kimse).....	320
B. Vatandaşlar	321
C. Belli Kategoriler.....	322
D. Yabancıların Durumu.....	322
V. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması	323
VI. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlılığı ve Sınırlanması	325
A. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlılığı.....	326
1. Anayasal Sınırlar	326
2. Nesnel (Objektif) Sınırlar	326
3. İçkin Sınırlar.....	327
B. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması	328
VII. Olağan Dönemlerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Sistemi	329
A. Ön Açıklamalar.....	330
B. Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanmasının Şartları (Sınırlamanın Sınırları)	331
1. Sınır, Şart veya Kriter Terimleri	331
2. 2001'den Önce.....	332
3. 2001'den Sonra.....	332
4. 13'üncü Maddenin Yeni Şeklinin Getirdikleri ve Götürdükleri	333
5. 13'üncü Maddedeki Şartların Bağımsızlığı.....	333
6. Şartların Uygulanması Sırası	334
C. Birinci Şart: Sınırlama Kanunla Yapılmalıdır	338
D. İkinci Şart: Sınırlama, Anayasada Belirtilen Sebeplere Dayanmalıdır.....	342
1. İlgili Maddelerde Belirtilen "Sınırlama Sebepleri"ne Örnekler.....	344
2. "Sınırlama Sebepleri"nin Hukukî Niteliği	345
3. Sınırlama Sebebine Dayanma Zorunluluğu	345
4. "Sınırlama Sebepleri" ile "Anayasal Sınırlar" Birbirinden Farklıdır	345
5. Anayasanın İlgili Maddesinde Sınırlama Sebebi Belirtilmemiş Olan Temel Hak ve Hürriyetler Sınırlanabilir mi?.....	346
6. İsimli Hürriyetler Sınırlanabilir mi?.....	348
7. Hak ve Hürriyetler Anayasada Sayılanlardan Başka Bir Sınırlama Sebebine Dayanılarak Sınırlanabilir mi? (Sınırlama Sebeplerinin İnhisarlılığı: Sınırlama Sebepleri <i>Numerus Clausus</i> Olarak Sayılmıştır)	349
E. Üçüncü Şart: Sınırlama Anayasanın Sözüne ve Ruhuna Uygun Olmalıdır.....	352
1. Anayasanın Sözüne Uygunluk	352
2. Anayasanın Ruhuna Uygunluk	354
F. Dördüncü Şart: Sınırlama Ölçülülük İlkesine Uygun Olmalıdır	355
1. Ölçülülük İlkesinin Kabulü.....	356
2. Formülün Eleştirisi.....	356
3. Ölçülülük İlkesi Tanımı ve Alt İlkeleri.....	357
a) Elverişlilik İlkesi.....	358
b) Gereklilik İlkesi.....	359
c) Oranlılık İlkesi.....	360
4. Ölçülülük Değerlendirmesi Nasıl Yapılır?.....	363
a) Sınırlamanın Aracı.....	364
b) Sınırlamanın Amacı	364

5. Araç ile Amaç Arasındaki Uygunluk Başka Şey, Aracın veya Amacın Kendisinin Anayasaya Uygunluğu Başka Şeydir	366
6. Ölçülülük Kriteri Bağımsız Bir Kriterdir.....	367
7. Türk Anayasa Mahkemesi İçtihatlarında Ölçülülük İlkesi.....	368
G. Beşinci Şart: Sınırlama Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Uygun Olmalıdır...372	
1. Getiriliş Nedeni: Belirginlik, Kullanışlılık ve Uluslararası Sözleşmelerde Geçme	372
2. Hangi “Demokratik Toplum”?.....	374
a) “1982 Anayasasının Benimsediği Demokratik Toplum” Görüşü.....	374
b) “Batılı Demokratik Toplum” Görüşü.....	375
c) Anayasa Mahkemesinin Benimsediği “Demokratik Toplum” Anlayışı.....	375
d) Görüşümüz.....	377
3. Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri Nelerdir?	378
4. “Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri” Bağımsız Bir Kriter midir? Yoksa “Ölçülülük İlkesi”nin Uygulama Ortamı mıdır?	379
H. Altıncı Şart: Sınırlama Temel Hak ve Hürriyetlerin Özlerine Dokunmamalıdır.....	384
I. Yedinci Şart: Sınırlama Lâik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmamalıdır.....	391
1. Din Hürriyetinin Varlığı	391
2. Din-Devlet İşlerinin Ayrılığı	392
J. 2001 Öncesi Olup 2001 Sonrası Olmayan Şart: Sınırlama Öngörüldüğü Amaç Dışında Kullanılmamalıdır.....	394
VIII. Olağanüstü Hâllerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması (Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması).....	396
A. Sınırlandırmanın Şartları	398
1. Savaş, Seferberlik veya Olağanüstü Hâllerden Biri Mevcut Olmalıdır.....	398
2. Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülükler İhlâl Edilmemelidir	398
3. Ölçülülük İlkesine Uyulmalıdır.....	400
4. Çekirdek Alana Dokunma Yasağı.....	404
B. Olağanüstü Hâllerde Yapılan Temel Hak ve Hürriyet Sınırlamalarının, Olağanüstü Hâlin Kendisinden Kaynaklanan Sınırları	405
C. Olağanüstü Hâllerde Sınırlandırma Aracı: Kanun Hükmünde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	406
D. Olağan ve Olağanüstü hâllerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması Şartları Arasındaki Farklar (13’üncü Madde ile 15’inci Madde Karşılaştırması)	407
E. Bazı Ek Sorunlar	409
1. Olağanüstü Hâllerde Anayasanın 13’üncü Maddesi Uygulanır mı? (Bu Dönemlerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması, 13’üncü Maddenin Öngördüğü Şartlara Tâbi midir?).....	409
2. Anayasanın 13’üncü Maddesi ile 15’inci Maddesi Arasında Ne İlişkisi Vardır?.....	410
3. Hangi Hâlde 15’inci Madde, Hangi Hâlde 13’üncü Madde Uygulanır?	411
4. “Sınırlama” Durumunda 13’üncü Madde, “Durdurma” Durumunda 15’inci Madde mi Uygulanır?	412
5. Ülkede Olağanüstü Hâl İlan Edildiğinde 13’üncü Maddenin Uygulanma İmkanı Kalır mı?	413
F. Değerlendirme ve sonuç.....	415
X. Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun mu?	416
1. Sınırlama, “Kanunla” mı Yapılmıştır?.....	418
2. Sınırlama, “Anayasanın İlgili Maddelerinde Belirtilen Sebeplere” Dayanmakta mıdır?.....	419

X. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasında Sistemler	420
A. İzin Usûlü	420
B. Bildirim Usûlü	421
C. Serbestlik Usûlü	421
IX. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması	422
A. İç Koruma	422
1. Teşriî Başvuru Yolu (Dilekçe Hakkı).....	422
2. İdarî Başvuru Yolları.....	423
3. Bağımsız Kurumlara Başvuru Yolları	425
a) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna Başvuru.....	425
b) Kamu Denetçiliği Kurumuna Başvuru	426
3. Yargısal Başvuru Yolları	428
B. Uluslararası Koruma.....	430
1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması	430
2. Avrupa Konseyi Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	432
EK-1: Çeşitli Temel Hak ve Hürriyetler.....	433
A. Kişinin Hakları ve Ödevleri.....	433
1. Kişi Dokunulmazlığı (m.17)	433
2. Zorla Çalıştırma Yasağı (m.18).....	433
3. Kişi Hürriyeti ve Güvenliği (m.19)	434
4. Özel Hayatın Gizliliği (m.20)	434
5. Konut Dokunulmazlığı (m.21).....	435
6. Haberleşme Hürriyeti (m.22).....	435
7. Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti (m.23).....	436
8. Din, Vicdan ve İbadet Hürriyeti (m.24).....	436
9. Düşünce ve Kanaat Hürriyeti (m.25).....	437
10. Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti (m.26)	437
11. Bilim ve Sanat Hürriyeti (m.27).....	438
12. Basın Hürriyeti (m.28)	438
13. Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı (m.29).....	438
14. Dernek Kurma Hürriyeti (m.33).....	439
15. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı (m.34).....	439
16. Mülkiyet Hakkı (m.35).....	439
17. Hak Arama Hürriyeti (m.36).....	440
18. Kanunî Hâkim Güvencesi (m.37).....	440
19. Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar (m.38)	440
20. İspat Hakkı (m.39)	441
21. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması (m.40)	441
B. Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler	441
1. Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları (m.41)	441
2. Çalışma, Sözleşme ve Özel Teşebbüs Kurma Hürriyeti (m.48)	441
3. Çalışma Hakkı ve Ödevi (m.49).....	442
4. Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı (m.50).....	442
5. Sendika Kurma Hakkı (m.51)	442
6. Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu Sözleşme Hakkı (m.54)	443
7. Grev Hakkı ve Lokavt (m.54).....	443

C. Siyasî Haklar ve Ödevler	444
1. Vatandaşlık Hakkı (m.66).....	445
3. Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma Hakkı (m.68).....	445
4. Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı (m.70)	445
5. Vatan Hizmeti Hakkı (m.72)	446
6. Vergi Ödevi (m.73).....	446
7. Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı.....	446
EK-2: Temel Hak ve Hürriyetler Alanında İlkler.....	447

Bölüm 9 SİYASÎ PARTİLER

I. Genel Olarak	449
II. Siyasî Partilerin Hukukî Niteliği	451
III. Siyasî Partilerin Kurulması ve Parti Üyeliği	452
A. Siyasî Partilerin Kurulması	452
B. Parti Üyeliği.....	453
IV. Siyasî Partilerin Finansmanı ve Malî Denetim	453
A. Devlet Yardımı	454
B. Bağışlar	454
C. Siyasî Partilerin ve Adayların Seçim Harcamalarının Sınırlandırılması.....	456
D. Siyasî Partilerin Mali Denetimi.....	456
V. Siyasî Partilere İlişkin Yasaklar ve Sınırlamalar	457
A. Siyasî Partilerin Amaçlarına İlişkin Yasaklar (m.68/4).....	458
B. Siyasî Partilerin Örgütlenmelerine İlişkin Yasaklar.....	462
C. Siyasî Partilerin Çalışmalarına İlişkin Yasaklar	463
VI. Siyasî Partilerin Kapatılması	464
A. Dava Açılması Usûlü	464
B. Kapatma Sebepleri ve Şartları.....	465
1. Siyasî Partilerin <i>Tüzük ve Programlarının</i> Anayasa, m.68/4'e Aykırı Olması	465
2. Siyasî Partilerin <i>Eylemlerinin</i> Anayasa, m.68/4'e Aykırı Olması: Odak Haline Gelme Şartı.....	466
3. Siyasî Partilerin Yabancıardan Yardım Alması.....	467
4. Diğer Kapatma Sebepleri: Kapatma Sebeplerinde Sınırlılık Sorunu	467
C. Parti Kapatma Davalarında Usûl	470
1. Ceza Muhakemesi Kanununun Uygulanması: Anlamı ve Şartları	470
2. Dosya Üzerinden İncelemenin Anlamı.....	473
D. Kapatma Davası Sonucunda Verilebilecek Kararlar.....	474
1. Davanın Reddi	474
2. Kapatma Kararı.....	475
3. Partinin Devlet Yardımından Kısmen veya Tamamen Yoksun Bırakılması Kararı	478
VII. Siyasî Partilere İhtar	480
VIII. Devlet Yardımından Yoksun Bırakturma Davası	483
VIII. Partilerin Kapatılmasında AİHM'nin Denetimi.....	484

Bölüm 10

TBMM ÜYELERİNİN SEÇİMİ

I. Ön Bilgiler	490
II. Milletvekili Seçilme Yeterliliği	491
A. Olumlu Şartlar	492
1. Türk Vatandaşlığı	492
2. Yaş.....	493
3. Öğrenim	493
B. Olumsuz Şartlar.....	494
1. Kısıtlı Olmamak.....	494
2. Askerlikle İlişği Olmamak.....	494
3. Cumhurbaşkanlığına Aday Olmamak.....	495
4. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak	495
5. Toplam Bir Yıldan Fazla Hapis Cezasına Hüküm Giymiş Olmamak	497
6. Ağır Hapis Cezasına Hüküm Giymiş Olmamak.....	498
7. “Yüz Kızartıcı Suçlar”dan Hüküm Giymiş Olmamak	498
8. Belirli Suçlardan Hüküm Giymemiş Olmak	499
C. Ceza Mahkûmiyetiyle İlgili Ek Sorunlar.....	500
1. Tutukluluk	500
2. Mahkûmiyet Sebebiyle Seçilme Yetersizliğinin Başlangıç Anı	500
3. Af.....	502
4. Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar	502
5. Paraya Çevirme.....	502
6. Erteleme	503
7. Yasaklanmış Hakların Geri Verilmesi	504
8. Mahsup Kararı	505
D. Seçilme Yeterliliğine Sahip Olup da İstifa Etmedikçe Aday Olamayanlar	505
E. Milletvekili Seçilme Yeterliliği Şartları Konusunda Yüksek Seçim Kurulunun Denetimi.....	507
III. Seçimlerin Başlangıcı ve Seçim Takvimi	510
A. Meclisin Seçim Döneminin Sona Ermesiyle	510
B. Meclisin Erken Seçim Kararı Almasıyla.....	510
Seçim Tarihi: 60 Günü Takip Eden İlk Pazar Günü	511
Karar Yetersayısı	512
Erken Seçim Kararı, Cumhurbaşkanı Seçimlerinin Yenilenmesi Sonucunu da Doğurur ..	512
Şekli: “Kanun” mu, “TBMM Kararı” mı?.....	512
Hukukî Niteliği	513
Meclis Çalışmalarına Devam Edebilir mi?.....	514
TBMM, Seçimlerin Yenilenmesi Kararını Değiştirebilir, Geri Alabilir mi?.....	514
Erken Seçimden Sonra Seçilen Meclisin Görev Süresi	516
C. TBMM Seçimlerinin Cumhurbaşkanınca Yenilenmesiyle (Fesihle).....	516
D. Genel Seçimlere Bir Yıl ve Daha Az Bir Süre Kalmışken Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Nedenle Boşalması.....	517
Seçim Takvimi	518
IV. Seçimlerin Geriye Bırakılması.....	519
V. Ara Seçimler.....	519
VI. Seçimlerin Genel Yönetim ve Denetimi: Yüksek Seçim Kurulu.....	521

VII. Seçmen Olabilmenin Şartları (Seçme Yeterliliği).....	525
A. Olumlu Şartlar	525
1. Türk Vatandaşı Olmak	525
2. 18 Yaşını Doldurmuş Olmak (Siyasî Rüşt).....	525
3. Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak.....	526
B. Olumsuz Şartlar.....	526
1. Kısıtlı Olmamak.....	526
2. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak.....	526
3. Seçme Hakkına Sahip Olup da Oy Kullanamayacak Olanlar.....	527
VIII. Seçim İlkeleri.....	528
A. Seçimlerin Serbestliği İlkesi	528
B. Genel Oy İlkesi	530
C. Eşit Oy İlkesi	531
D. Tek Dereceli Seçim İlkesi.....	531
E. Gizli Oy İlkesi.....	531
F. Açık Sayım ve Döküm İlkesi.....	532
G. Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetimi ve Denetimi Altında Yapılması İlkesi.....	533
H. “Kişisel Oy” veya “Oy Hakkı Hakkının Kişiselliği (Şahsiliği)” İlkesi.....	533
IX. Seçim Çevreleri	534
X. Adaylık.....	537
A. Bağımsız Adaylık.....	537
B. Parti Listesinden Adaylık.....	537
XI. Siyasî Partilerin Seçime Katılması.....	538
XII. Seçim İttifakları.....	539
XIII. Seçim Sistemi	541
A. Türkiye’de Seçim Sistemleri.....	542
B. Seçim Sistemi Konusunda Anayasa Mahkemesinin İçtihadı.....	543
C. Yüzde 10’luk Ulusal Baraj.....	543
D. Nispi Temsil Sistemi - d’Hondt Usûlü.....	545
E. “Temsilde Adalet” ve “Yönetimde İstikrar” İlkeleri	548
XIV. Seçim Kanunlarının Uygulanma Tarihi	549
A. Hangi Kanun “Seçim Kanunu”dur?.....	549
B. Süreyle İlgili Tereddütler: “Seçimler” ile Ne Kastedilmektedir?.....	550
XV. Yürürlükten Kaldırılan Düzenlemeler.....	551
A. Tercihli Oy	552
B. Seçim Çevresi Barajı	552
C. Kontenjan Adaylığı	553
D. Türkiye Milletvekilliği (Ülke Seçim Çevresi Milletvekilliği)	554

Bölüm 11

TBMM ÜYELERİNİN HUKUKÎ STATÜSÜ

I. Milletvekilliği Sifatının Kazanılması.....	558
II. Milletvekilliğinin Sona Ermesi: Seçimlerle.....	560
III. Milletvekilliğinin Düşmesi	562
A. Düşme Sebepleri	562
1. İstifa.....	563
2. Kesin Hüküm Giyme.....	564

a) Hangi Suçlardan Kesin Hüküm Giyme?.....	564
b) Düşme Neyle Olur? Oylamayla Değil, Bildirmeyle.....	565
c) Düşme Anı Nedir?.....	565
d) Düşmenin Yargısal Denetimi Yoktur.....	566
e) Kesin Hükümün Genel Kurula Bildirilmesi Süresi Ne Kadardır?.....	567
f) Kesin Hükümle İlgili Bireysel Başvuru Yapılması Genel Kurula Bildirmeyi Geciktirir mi?.....	568
g) Yeniden Yargılamaya Karar Verilmesi Düşmüş Olan Milletvekilliğini Tekrar Kazandırır mı?.....	569
3. Kısıtlama Kararı.....	572
4. Milletvekilliği ile Bağdaşmayan Bir Görev veya Hizmeti Sürdürmekte İsrar Etme Hâli.....	573
5. Devamsızlık.....	575
6. Cumhurbaşkanı Seçilme.....	576
7. Cumhurbaşkanı Yardımcısı veya Bakan Olarak Atanma.....	576
8. Tarihsel Bilgi: Partisinin Temelli Kapatılmasına Beyan ve Eylemleriyle Sebep Olma.....	577
9. Türk Vatandaşlığının Kaybı, Milletvekilliğini Düşürür mü?.....	578
B. Milletvekilliğinin Düşmesi Kararının Yargısal Denetimi.....	581
IV. Milletin Temsili İlkesi.....	584
V. Andiçme.....	585
VI. Milletvekilliğiyle Bağdaşmayan İşler.....	586
VII. Yasama Sorumsuzluğu.....	591
A. Tanımı, Amacı, Anayasal Düzenleme.....	591
B. Şartları.....	592
1. Fiil, “Meclis Çalışmaları” Sırasında İşlenmiş Olmalıdır.....	592
2. Fiil, Oy, Söz veya Düşünce Açıklanması Şeklinde Olmalıdır.....	593
C. Kapsamı: Mutlaktır.....	596
1. Hukukî+Cezaî Sorumsuzluk.....	596
2. Kaldırılmaz.....	597
3. Sürekli.....	597
D. Yasama Sorumsuzluğuyla İlgili Diğer Hususlar.....	597
VIII. Yasama Dokunulmazlığı.....	599
A. Tanımı, Amacı, Başlangıç Anı ve Düzenlenişi.....	600
B. Kapsamı.....	601
1. Tutulmaya, Sorguya Çekilmeye, Tutuklanmaya ve Yargılanmaya Karşı Koruma.....	601
2. İnfaza Karşı Koruma.....	602
C. Yasama Dokunulmazlığının İstisnaları (Kapsam Dışında Kalanlar).....	603
1. Ağır Cezayı Gerektiren Suçüstü Hali.....	603
a) Suçüstü Hâli.....	603
b) “Ağır Cezayı Gerektiren Hâl”.....	604
2. Anayasanın 14’üncü Maddesindeki Durumlar.....	606
D. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması.....	609
Biçimi.....	610
Sebebi.....	610
Meclisin Takdir Yetkisi.....	610
Kaldırma Usûlü.....	610
Kamu Düzeninden Olması.....	611

Kaldırmada Karar Yeter Sayısı.....	611
Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılmaması.....	611
Kaldırma Kararının Denetimi.....	612
Kaldırmanın Sonuçları.....	612
Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılan ve Yargılanıp Mahkûm Olan Milletvekilinin Cezasının İnfazı.....	613
E. Yasama Dokunulmazlığının Nisfî Niteliği.....	614
F. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar.....	615
G. Kamu Düzeninden Olma.....	615
H. Yasama Dokunulmazlığının Gerekliği Üzerine Tartışma.....	616
I. 20 Mayıs 2016 Tarihli Anayasa Değişikliğiyle Yasama Dokunulmazlığının Askıya Alınması.....	617
Bir Ek Sorun: Geçici 20'nci Madde Uyarınca Yasama Dokunulmazlığı Kalkan Milletvekilleri Tekrar Seçilirlerse Yasama Dokunulmazlığını Tekrar Kazanırlar mı? (Enis Berberoğlu Olayı).....	618
IX. Milletvekillerinin Malî Statüsü.....	621

Bölüm 12

TBMM'NİN İÇ YAPISI VE ÇALIŞMA DÜZENİ

I. İçtüzük.....	624
II. TBMM'nin İç Yapısı.....	629
A. Başkanlık Divanı.....	629
Kuruluşu.....	630
Meclis Başkanının Seçimi.....	631
Başkan ve Başkanvekillerinin Tarafsızlığı İlkesi.....	632
TBMM Başkanı, Belediye Başkanı Adayı Olabilir mi? İstifa Etmek Zorunda mıdır?.....	632
Başkanlık Divanının Görev Süresi.....	634
Geçici Başkanlık Divanı.....	634
TBMM Başkanlığında Boşalma Hâli.....	635
Vekâlet.....	535
Meclis Başkanının Görev ve Yetkileri.....	535
B. Siyasî Parti Grupları.....	636
C. Danışma Kurulu.....	637
D. Komisyonlar.....	638
İhtisas Komisyonları.....	638
Esas ve Tali Komisyonlar.....	639
Karma Komisyonlar.....	639
Geçici Komisyonlar.....	640
Özel (<i>Ad Hoc</i>) Komisyonlar.....	640
Anayasa Uzlaşma Komisyonları.....	640
E. TBMM'nin İdarî Teşkilâtı.....	640
III. TBMM'nin Çalışma Düzeni.....	643
A. Parlâmentonun Sürekliliği İlkesi.....	643
B. Zaman Birimleri.....	644
1. Yasama Dönemi.....	644
2. Yasama Yılı.....	644

3. Birleşim.....	645
4. Oturum.....	645
B. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Toplanması ve Tatili.....	646
1. Kendiliğinden Toplanma.....	646
2. Tatil.....	646
3. Ara Verme.....	647
4. Olağanüstü Toplantı (“Ara Verme veya Tatil Sırasında Toplantı”).....	647
5. Toplantı Günleri.....	649
C. Toplantı Yetersayısı.....	649
Değerlendirme.....	651
D. Karar Yetersayısı.....	652
1. Genel Karar Yetersayısı.....	652
a) Üye Tamsayısı.....	652
b) Toplantıya Katılanlar.....	652
c) Salt Çoğunluk.....	654
d) Örnekler.....	655
2. Özel Karar Yetersayıları.....	656
E. Oylama Usûlleri.....	658
1. İşaretle Oylama.....	658
2. Açık Oylama.....	665
3. Gizli Oylama.....	666
F. Meclis Görüşmeleri.....	667

Bölüm 13

YASAMA FONKSİYONU, YASAMA YETKİSİ VE YASAMA İŞLEMLERİ

I. Yasama Fonksiyonu.....	669
A. Maddî Kriter.....	670
B. Şeklî Kriter.....	672
C. Hangisi Doğru?.....	675
D. 1982 Anayasasına Göre Yasama Fonksiyonunun Tanımı ile Yürütme ve Yargı Fonksiyonlarından Ayrılması.....	676
II. Yasama Yetkisi.....	677
A. Yasama Yetkisinin Genelliği ilkesi.....	678
1. Anlamı.....	678
2. Yasama Yetkisinin Genelliği İlkesinin İstisnaları Var mıdır?.....	679
a) Doktrinin Ürettiği İstisnalar.....	679
b) Anayasa Tarafından Öngörülen İstisnalar.....	682
B. Yasama Yetkisinin Aslılığı.....	684
C. Yasama Yetkisinin Devredilmezliği.....	685
III. Yasama İşlemleri: Parlâmento Kararı ve Kanun.....	687
I. Genel Olarak Yasama İşlemi.....	687
A. Yasama İşleminin Tanımı ve İdarî İşlem ile Yargı İşleminin Ayrılması.....	687
1. Yasama İşleminin Tanımı.....	687
2. Yasama İşlemi - Yargı İşlemi Ayrımı.....	688
3. Yasama İşlemi - İdarî İşlem Ayrımı.....	688
4. Yasama Organının İdarî İşlemleri, Yasama İşlemi Değildir.....	689

B. Yasama İşlemlerinin Türleri: “Kanun” - “Parlamento Kararı” Ayrımı	692
IV. Parlamento Kararları	694
A. Tanımı	695
B. Parlamento Kararları Çeşitleri	695
1. Yasama Organının Kendi İç Yapısına veya Çalışma Düzenine İlişkin Aldığı Parlamento Kararları	696
2. Yasama Organının Yürütme Organı ile İlişkileri Çerçevesinde Aldığı Parlamento Kararları	696
3. Yasama Organının Yargı Organıyla İlişkileri Çerçevesinde Aldığı Parlamento Kararları	697
4. Yasama Organının <i>Sui Generis</i> Parlamento Kararları	697
5. Yeni Bir Tür Parlamento Kararı: Yasama Organının Bağımsız İdarî Otoritelere Üye Seçme Kararları	698
6. Kamu Başdenetçisini Seçme Kararı	698
B. “Parlamento Kararı” Biçiminde Yapılması Gereken Bir İşlem “Kanun” Biçiminde Yapılabilir mi?	698
C. Parlamento Kararlarının Kabulü ve Yayınlanması Usulü	700
D. Parlamento Kararlarının Yargısal Denetimi Sorunu	701
1. Parlamento Kararları Anayasa Mahkemesi Tarafından Denetlenemezler	701
2. Parlamento Kararları Danıştay veya İdare Mahkemeleri Tarafından da Denetlenemez	702
3. Bir Örnek: Sayıştaya Üye Seçilmesine İlişkin TBMM'nin 12 Kasım 1985 Tarih ve 27 Sayılı Kararının Yargısal Denetimi Sorunu	703
4. Parlamento Kararlarının Yargı Denetimi Dışında Kalması Sakıncalı mıdır?	704
a) Yasama Organının Kendi İç Örgütlenişi ve Çalışma Düzenine İlişkin Parlamento Kararları	705
b) Yasama Organının Yürütme Organı ile Olan İlişkileri Çerçevesinde Aldığı Parlamento Kararları	706
c) Savaş İlanı, Silahlı Kuvvetlerin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine İzin Verilmesi Yolundaki Parlamento Kararları	707
d) Olağanüstü Hâl İlanının Onaylanması Kararları	708
e) Kalkınma Plânlarının Onaylanması Kararı	710
5. Parlamento Kararlarının Denetlenemeyeceği Kuralının Anayasa Mahkemesi Tarafından Aşılması: “İçtüzük Düzenlemesi Niteliğindeki Diğer Meclis Kararları”	711
V. Kanun	716

Bölüm 14 TBMM'NİN GÖREV VE YETKİLERİ

I. Kanun Koymak	721
A. Teklif	722
B. Görüşme	723
1. Komisyonda Görüşme	723
2. Genel Kurulda Görüşme Safhası	723
C. Kabul	727
D. Yayın	728
E. Cumhurbaşkanının Geri Gönderme Yetkisi	730

Kısmen Uygun Bulmama Meselesi.....	732
Cumhurbaşkanı TBMM'nin Üye Tamsayısının Salt Çoğunluğuyla Aynen Kabul Edilmiş Kanunu Yayınlamayı Reddedebilir mi?.....	734
G. Kanunların Yürürlüğe Girmesi.....	737
II. Cumhurbaşkanını, Cumhurbaşkanı Yardımcılarını ve Bakanları Denetlemek.....	739
A. Yazılı Soru.....	741
B. Genel Görüşme	742
C. Meclis Araştırması	742
D. Meclis Soruşturması.....	744
1. Fonksiyonu	744
2. Kimler Hakkında İstenebilir?.....	745
3. Konusu	748
4. Meclis Soruşturması Açılması İstemi.....	749
5. Meclis Soruşturması Açılması İsteminin Görüşülmesi.....	749
6. Meclis Soruşturması Komisyonu	750
7. Meclis Soruşturması Komisyonu Raporunun Genel Kurulda Görüşülmesi	751
8. Yüce Divana Sevk Kararı.....	751
9. Yüce Divanda Yargılama	753
10. Yüce Divan Kararı	754
11. Etkililik Derecesi	754
III. Bütçe ve Kesinhesap Kanun Tekliflerini Görüşmek ve Kabul Etmek	757
A. Bütçe Kanunu	757
B. Kesinhesap Kanunu.....	762
IV. Para Basılmasına Karar Vermek	762
V. Savaş İlanına Karar Vermek, Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine veya Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunmasına İzin Vermek	764
Türk Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına İzin Verme Yetkisi	707
Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine veya Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunmasına İzin Verme Yetkisi.....	708
VI. Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasını Uygun Bulmak.....	767
VII. Genel ve Özel Af İlanına Karar Vermek	767
VIII. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Diğer Görev ve Yetkileri.....	771
IX. Anayasada Belirtilenler Dışında Türkiye Büyük Millet Meclisine Kanunla Başka Görev ve Yetki Verilebilir mi?	771

Bölüm 15 YÜRÜTME

I. Yürütmeyi Hangi Hukuk Dalı İnceler? Anayasa Hukuku-İdare Hukuku Ayrımı.....	773
II. Yürütme Organı	777
A. Yürütme Organının Diğer Devlet Organlarından Ayrılması	777
B. Yürütme Organının Yapısı.....	778
C. İdare	779
1. T.C. İdarî Teşkilâtı.....	779
2. T.C. İdarî Teşkilatına Hâkim Olan İlkeler	781

III. Yürütme Fonksiyonu.....	782
A. Yürütme fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması	782
B. Yürütme Fonksiyonunun Özellikleri	783
1. Kanuna Dayanma: Yürütme Fonksiyonunun (Yetkisinin) <i>Secundum Legem</i> Niteliği .	783
2. Kanuna Aykırı Olmama: Yürütme Fonksiyonunun (Yetkisinin) <i>Intra Legem</i> Niteliği	785
B. Yürütme İşlemleri	786
C. Yürütme Fonksiyonunun (Yetkisinin) Alanı	787
1. Yürütme Organının Bir “Mahfuz Alanı” Var mı?.....	788
a) Prensipten: Yürütme Organının Mahfuz Bir Düzenleme Yetkisi Yoktur	788
b) İstisnaları (Mahfuz Alanlar)	788
2. Bireysel İdarî İşlemlerin Yürütme Organının Mahfuz Alanını Oluşturması	
Hakkında Bir Not.....	790
IV. 1982 Anayasasının Kurduğu Hükümet Sisteminin Niteliği	790
Hükümet Sistemleri.....	791
A. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Sistemi.....	791
1. Aslı Özellikler.....	791
2. Tali Özellikler.....	792
B. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlâmenter Sistem	793
1. Aslı Özellikler.....	793
2. Tali Özellikler.....	795
C. Yarı-Başkanlık Sistemi.....	796
A. 28 Ağustos 2014’ten Önce: Saf Parlâmenter Hükümet Sistemi	797
B. 28 Ağustos 2014 ile 9 Temmuz 2018 Arasında: Teorik Olarak “Yarı-Başkanlık Sistemi”,	
Gerçekte Bir “Fiilî Başkanlık Sistemi”	798
C. 9 Temmuz 2018’den Sonra: Türü Kendine Özgü Bir Hükümet Sistemi	800
V. 1982 Anayasasında Yürütme Organının Güçlendirilmesi Eğilimi.....	803
EK-1: 9 Temmuz 2018’den Önceki Sistemde Yürütme Organı: Cumhurbaşkanlığı ve	
Bakanlar Kurulu (Tarihsel Bilgi)	806
I. Cumhurbaşkanı	806
A. Cumhurbaşkanının Seçimi	806
1. 1982-2007 Döneminde Cumhurbaşkanının Seçimi.....	807
2. 2007-2018 Döneminde Cumhurbaşkanının Seçimi.....	807
B. Cumhurbaşkanının Görev Süresi	808
C. Cumhurbaşkanına Vekâlet.....	808
D. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	809
E. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu	809
1. Cumhurbaşkanının Siyasî Sorumsuzluğu	809
2. Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğu	810
3. Cumhurbaşkanının Hukukî Sorumluluğu	810
F. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği.....	810
G. Devlet Denetleme Kurulu.....	811
II. Bakanlar Kurulu (Başbakan ve Bakanlar)	811
A. Bakanlar Kurulu	811
1. Bakanlar Kurulunun Kuruluşu.....	812
2. Görevinin Sona Ermesi	812
3. Bakanlar Kurulunun Görev ve Yetkileri.....	813
4. Bakanlar Kurulunun Sorumluluğu.....	814
B. Başbakan	814
C. Bakanlar	815
1. Bakanların Göreve Atanması	815
2. Bakanların Görevlerinin Sona Ermesi	815

3. Bakanların Görev ve Yetkileri.....	815
4. Bakanların Sorumlulukları.....	815
a) Siyasî Sorumluluk.....	816
b) Cezaî Sorumluluk.....	816
c) Bakanların Hukukî Sorumluluğu.....	817
EK-2: 9 Temmuz 2018'den Sonraki Hükümet Sisteminin ("Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi"nin) Uygulamadaki Değeri.....	817
I. Sorunlar.....	818
A. Fahîş Hukukî Hatalar.....	818
B. Kişiyeye Özel Düzenlemeler Sorunu.....	821
C. Partenogenez Sorunu: Kendi Kendine Üreyen Bir İdare Sistemi.....	822
D. İstikrarsızlık Sorunu.....	824
E. Cumhurbaşkanını Kararlarında Gecikme Sorunu.....	826
IV. Sebepler.....	827
Sonuç.....	831

Bölüm 16 CUMHURBAŞKANI

I. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanlığını Düzenleyen Mevzuat: Yürürlüğe Giriş ve Uyum Sorunları.....	834
A. Mevzuat ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri.....	834
1. Anayasa, m.101-108.....	834
2. 6271 Sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu.....	835
3. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	835
B. Uyum Sorunu.....	835
1. Yeni Sistemde Cumhurbaşkanı Kararnamesiyle Düzenlenecek Konuları Düzenleyen Eski Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Sorunu.....	835
2. "Başbakan" ve "Bakanlar Kurulu" Terimlerinin "Cumhurbaşkanı" Terimiyle Değıştirilmesi.....	836
II. Cumhurbaşkanının Seçimi.....	837
A. Seçimlerin Başlangıcı.....	838
1. TBMM'nin ve Cumhurbaşkanının Normal Seçim Döneminin Sona Ermesiyle.....	838
2. Seçimlerin Yenilenmesine TBMM Tarafından Karar Verilmesiyle.....	839
3. Seçimlerin Yenilenmesine Cumhurbaşkanı Tarafından Karar Verilmesiyle.....	839
4. Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Nedenle Boşalması.....	839
B. Cumhurbaşkanı Seçilme Yeterliliği.....	840
1. Türk Vatandaşlığı.....	840
2. Kırk Yaşını Doldurmuş Olmak.....	840
3. Yüksek Öğrenim Şartı.....	841
4. Milletvekili Seçilme Yeterliliğine Sahip Olmak.....	842
5. Daha Önce Birden Fazla Defa Cumhurbaşkanlığı Yapmamış Olmak.....	843
C. Cumhurbaşkanını Seçme Yetkisi.....	845
D. Aday Gösterme Yetkisi.....	845
E. Seçim Usûlü.....	846
III. Cumhurbaşkanının Görev Süresi.....	848
A. Görev Süresinin Miktarı.....	848
B. Görev Süresinin Başlangıç ve Bitiş Anı.....	849
1. Andicme.....	849

2. Göreve Başlama Anı (Cumhurbaşkanlığı Sıfatının Başlangıç Anı).....	852
3. Görev Süresi Dolan Cumhurbaşkanının Durumu.....	853
4. Göreve Başlayıncaya Kadar Cumhurbaşkanı Seçilen Kişinin Durumu.....	854
C. Cumhurbaşkanlığı Görevini Sona Erdiren hâller.....	855
1. Beş Yıllık Görev Süresinin Dolması.....	855
2. Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Seçimlerinin Yenilenmesine Cumhurbaşkanı veya TBMM Tarafından Karar Verilmesi.....	857
3. Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Sebepçe Boşalması Hâli.....	857
IV. Cumhurbaşkanına Vekâlet.....	860
A. Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması Hâli.....	860
B. Cumhurbaşkanının Geçici Olarak Görevinden Ayrılması Hâli.....	861
C. Vekilin Yetkileri.....	861
D. Eleştiriler.....	862
1. Herhangi Temsilî Niteliği Olmayan Bir Kamu Görevlisine Cumhurbaşkanına Vekalet Görev ve Yetkisi Verilmesi Yanlıştır.....	862
2. Vekilin Vekilinin Kim Olacağı Belli Değildir? Yeni Sistemde Cumhurbaşkanlığı Makamı Boş Kalabilir.....	862
V. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı.....	865
VI. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri.....	867
1. Cumhurbaşkanının Genel Yetkisi: Yürütme Yetkisi.....	868
3. Anayasanın Uygulanmasını, Devlet Organlarının Düzenli ve Uyumlu Çalışmasını Temin Etme Görev ve Yetkisi.....	869
4. TBMM’de Açılış Konuşması Yapmak.....	870
5. Mesaj Yetkisi.....	870
6. Kanunları Yayınlama Yetkisi.....	870
7. Kanunları Geri Gönderme Yetkisi.....	870
8. Anayasa Mahkemesinde İptal Davası Açma Yetkisi.....	870
9. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanları Atama Yetkisi.....	871
10. Üst Kademe Kamu Yöneticilerini Atama, Görevlerine Son Verme Yetkisi.....	871
11. Yabancı Devletlere Temsilci Gönderme ve Yabancı Devlet Temsilcilerini Kabul Etme Yetkisi.....	873
12. Milletlerarası Andlaşmaları Onaylama ve Yayınlama Yetkisi.....	874
13. Anayasa Değişikliği Kanunlarını Halkoyuna Sunma Yetkisi.....	876
14. Millî Güvenlik Politikalarını Belirleme ve Gerekli Tedbirleri Alma Yetkisi.....	876
15. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını Temsil Etme Yetkisi.....	877
16. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kullanılmasına Karar Verme Yetkisi.....	878
17. Af Yetkisi.....	879
18. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Çıkarma Yetkisi.....	881
19. Cumhurbaşkanının Diğer Görev ve Yetkileri.....	881
20. Cumhurbaşkanı Bu Görev ve Yetkilerini Tek Başına Kullanabilir.....	882
21. Yetki Devri.....	883
VII. Cumhurbaşkanı Kendi kendine Görev ve Yetki Verebilir mi? (“Kendinden Menkul Yetkiler Sistemi”nin Eleştirisi).....	884
A. Sorun.....	884
B. Örnekler.....	885
1. Rektör Atama Kararı Örneği.....	885
2. Milletlerarası Andlaşmaların Sona Erdirme (Fesih) Kararı Örneği.....	886
3. Türkiye Varlık Fonu Örneği.....	887

C. Değerlendirme	888
VIII. Cumhurbaşkanının İşlemleri	890
A. Cumhurbaşkanının Bireysel İşlemleri.....	892
B. Cumhurbaşkanının Düzenleyici İşlemleri	895
1. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	896
2. Cumhurbaşkanı Yönetmelikleri	901
3. Cumhurbaşkanının Diğer Düzenleyici İşlemleri: Cumhurbaşkanının Adsız Düzenleyici İşlemleri	905
a) Cumhurbaşkanı Genelgeleri	906
b) “Usûl ve Esaslar”	907
c) Cumhurbaşkanının Diğer Düzenleyici Kararları	907
Cumhurbaşkanının İşlemleri biçimine ilişkin Bazı Gözlemler.....	910
1. “Cumhurbaşkanlığı” ve “Cumhurbaşkanı” Kelimelerinin Kullanılmasında Tutarsızlık	910
2. “Karar” ve “Kararname” Kelimelerinin Kullanılmasında Tutarsızlık.....	911
3. “Karar” İsminin Kullanılmasında Kendi İçinde Tutarsızlık	911
4. Kararların Numaralandırılmasında Tutarsızlık.....	912
IX. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu	913
A. Cumhurbaşkanının Siyasî Sorumluluğu.....	913
B. Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğu	916
1. Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğunun Kapsamı: Göreviyle İlgili Suçlar + Kişisel Suçlar.....	918
a) Eski Görüşümüz: Göreviyle İlgili Suçlar + Kişisel Suçlar.....	918
b) Yeni Görüşümüz: Sadece Göreviyle İlgili Suçlar	920
2. Soruşturma Önergesi	922
3. Soruşturma Açılması Kararı	922
3. Soruşturmanın Yapılması	923
4. Soruşturması Komisyonu Raporunun Genel Kurulda Görüşülmesi.....	923
5. Yüce Divana Sevk Kararı.....	923
6. Yüce Divan Yargılaması	924
C. Cumhurbaşkanının Hukukî Sorumluluğu.....	924
1. Cumhurbaşkanının Kişisel Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukukî Sorumluluğu	925
2. Cumhurbaşkanının Göreviyle İlgili Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukukî Sorumluluğu.....	925
XI. Cumhurbaşkanlığı İdarî Teşkilatı.....	928
A. Cumhurbaşkanlığı İdarî İşler Başkanlığı	929
B. İdarî İşler Başkanlığının Alt Birimleri (Genel Müdürlükler).....	929
C. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları.....	930
D. Cumhurbaşkanlığı Ofisleri.....	931
E. Cumhurbaşkanlığına Bağlı, Cumhurbaşkanı ile İlgili veya İlişkili Kurum ve Kuruluşlar.....	932
Uygulamaya İlişkin Gözlemler ve Eleştiriler.....	932
X. Cumhurbaşkanı Yardımcıları	936
A. Sayıları	936
B. Atanmaları	937
C. Görevlerinin Sona ermesi	938
C. Görev ve Yetkileri.....	939
D. Sorumlulukları.....	940
E. Eleştiriler	941

XII. Bakanlar.....	941
A. Bakanların Statüleri.....	941
B. Bakanların Atanmaları.....	944
C. Bakanların Görevlerinin Sona Ermesi	947
D. Bakanların Görev ve Yetkileri	948
E. Cumhurbaşkanı Yardımcıları Ve Bakanların Sorumlulukları	949
1. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Siyasî Sorumlulukları	950
2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Cezaî Sorumlulukları.....	951
a) Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Görevleriyle İlgili Suçlarından Dolayı Cezaî Sorumluluğu	952
b) Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Görevleriyle İlgili Olmayan Suçlarından Dolayı Cezaî Sorumluluğu.....	955
3. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Hukukî Sorumluluğu	956
a) Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Kişisel Eylem ve İşlemlerinden Kaynaklanan Hukukî Sorumluluğu	956
b) Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanların Görevleriyle İlgili İşlemlerinden Dolayı Hukukî Sorumluluğu	956
XIII. Devlet Denetleme Kurulu	960
XIV. Millî Güvenlik ve Ulusal Savunma (Millî Güvenlik Kurulu ve Türk Silahlı Kuvvetleri).....	966
A. Millî Güvenlik Kurulu.....	967
1. Tarihsel Bilgi.....	967
2. Oluşumu.....	968
3. Görevleri	969
4. Kararlarının Hukukî Niteliği.....	969
5. Teşkilatı: Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği	970
6. Çalışma Usûlleri	971
B. Yüksek Askerî Şûra.....	971
C. Türk Silahlı Kuvvetleri.....	973

Bölüm 17

YÜRÜTME ORGANININ

DÜZENLEYİCİ İŞLEMLERİ

I. Genel Olarak Yürütme İşlemleri.....	979
A. Yürütme İşleminin Tanımı.....	980
B. Yürütme İşlemi - Yasama İşlemi Ayrımı	980
C. Yürütme İşlemi - Yargı İşlemi Ayrımı.....	981
D. Yürütme İşlemlerinin Türleri	981
II. Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi.....	982
A. Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisinin Kaynağı	982
B. Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisinin Niteliği.....	984
1. Kanuna Dayanma: Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisinin “ <i>Secundum Legem</i> ” Niteliği.....	984
2. Kanuna Aykırı Olmama: Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisinin “ <i>Intra Legem</i> ” Niteliği	986
III. Yürütme Organının Düzenleme Alanı.....	987
Yürütme Organının Bir “Mahfuz Düzenleme Alanı” Var mı?.....	987

IV. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Olağan Dönem).....	989
A. Ön Bilgiler: Yeniliği ve Türleri.....	989
B. Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukukî niteliği: Düzenleyici İşlem Olmaları Gerekir	990
C. Yetki Unsuru.....	993
D. Konu Unsuru	994
1. Yasak Alan: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Düzenlenemeyecek Konular	994
a) Yürütme Yetkisine İlişkin Olmayan Konular	994
b) Kişinin Hakları ve Hürriyetleri ile Siyasî Haklar ve Ödevler.....	996
c) Anayasada Münhasıran Kanunla Düzenlenmesi Öngörülen Konular	998
d) Kanunda Açıkça Düzenlenen Konular	1001
2. Mahfuz Alan: Münhasıran Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Düzenlenmesi Gereken Konular.....	1004
3. İhtiyarî Alan: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle veya Kanunla Düzenlenebilecek Alan	1007
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi – Kanun İlişkisi: Geçerlilik ve Yargısal Denetim.....	1009
E. Usûl ve Şekil Unsuru	1010
F. Denetim Unsuru.....	1016
G. Hukukî Gücü: Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri	1018
1. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Kanun Altı Seviyededir.....	1018
2. Olağan Dönemlerde Çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Olağanüstü Hâllerde Çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Altında Yer Alır	1019
3. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Yönetmelik Üstü Seviyededir.....	1020
4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Eski Dönemden Kalan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Altında Yer Alır	1020
5. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Eski Dönemden Kalan Tüzükler ile Aynı Seviyede Yer Alır	1021
H. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Kanun Hükmünde Kararnameler Arasında Karşılaştırma	1022
I. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Tüzükler Arasında Karşılaştırma	1023
V. Olağanüstü Hâllerde Çıkarılacak Kanun Hükmünde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri.....	1024
A. Yetki Unsuru	1025
B. Sebep Unsuru.....	1025
C. Usûl ve Şekil Unsuru.....	1026
D. Onay işlemi.....	1026
1. “Onay” Ne Anlama Gelir?.....	1026
2. “Onay” Değişirme Yetkisini İçerir mi? TBMM, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerini Değiştirerek Onaylayabilir mi?	1027
3. “Onay” ve “Ret” Kararlarının Sonuçları.....	1028
4. Onay İşleminin Şekli Nedir? “Kanun” mu? “Parlamento Kararı” mı?.....	1029
5. Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Onaylanmasıyla İlgili Uygulama.....	1029
6. 9 Temmuz 2018 Öncesi KHK’lerin Onaylanmasıyla İlgili Uygulama	1029
7. 9 Temmuz 2018 Sonrasında da Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Kanunla Onaylanmaya Devam Edilirse Ne Olur?.....	1032
D. Konu Unsuru	1033
E. Süre Unsuru	1034
F. Yer Unsuru.....	1035

G. Denetim Unsuru.....	1035
Olağanüstü Hâllerde Çıkarılacak Kanun Hükmünde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerini Onaylayan Kanunların Denetimi Sorunu	1036
G. Olağan Dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Birbirinden Nasıl Ayrılır?	1039
H. Eski Olağanüstü Hâl KHK'leri ile Yeni Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Arasında Karşılaştırma	1043
VI. Yönetmelikler.....	1045
A. Yetki	1045
B. Konu.....	1047
C. Sebep Unsuru.....	1047
D. Usul ve Şekil.....	1048
1. Resmî Gazetede Yayın	1048
2. Resmî Gazete Dışında Yayın.....	1050
3. İlgililerine Duyurulmamanın Müeyyidesi.....	1050
4. Resmî Gazetede Yayınlanmamanın Müeyyidesi.....	1050
5. Yürürlüğe Giriş Tarihi.....	1051
6. “Gizli Yönetmelik” Olur mu?.....	1051
E. Yargısal Denetim.....	1053
F. Yönetmelik Çeşitleri: Cumhurbaşkanlığı Yönetmelikleri ve Diğer Yönetmelikler	1053
G. Yönetmeliklerin Cumhurbaşkanlığı Tarafından Fiilî Denetimi	1054
VII. Yürütme Organının Diğer Düzenleyici İşlemleri: “Adsız Düzenleyici İşlemler”.....	1058
VIII. Eski Dönemden Kalan Düzenleyici İşlemler.....	1063
A. Kanun Hükmünde Kararnameler (Tarihsel Bilgi)	1063
1. Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri.....	1063
2. Olağanüstü Hâl veya Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameleri.....	1065
B. Tüzükler (Tarihsel Bilgi)	1069
C. Bakanlar Kurulu veya Başbakanlık Tarafından Çıkarılan Yönetmelikler ve Diğer Düzenleyici İşlemler Hakkında Bir Açıklama.....	1071
IX. Yürütmenin Organının Düzenleyici İşlemleri Arasında Hiyerarşi Sorunu.....	1072

Bölüm 18

OLAĞANÜSTÜ HÂL YÖNETİM USÛLÜ

I. Olağanüstü Hâl İlan Kararı.....	1077
A. Sebep.....	1077
B. Yetki.....	1078
1. Kişi (Makam) Bakımından (<i>Ratione Personae</i>) Yetki.....	1078
2. Yer Bakımından (<i>Ratione Loci</i>) Yetki.....	1080
3. Süre Bakımından (<i>Ratione Temporis</i>) Yetki.....	1080
C. Usûl ve Şekil.....	1083
D. Konu	1084
E. Amaç	1084
F. Yargısal Denetim.....	1084
II. Olağanüstü Hâl İlanının Sonuçları.....	1085
A. Tabii Afet veya Tehlikeli Salgın Hastalık Veya Ağır Ekonomik Bunalım Sebebiyle İlan Edilen Olağanüstü Hâllerde Vatandaşlar İçin Para, Mal ve Çalışma Yükümlülükleri Getirilebilir	1085

B. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılması Kısmen veya Tamamen Durdurulabilir.....	1086
C. Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Çıkarılabilir.....	1088
III. Olağanüstü Hâlin Uygulanması	1089
IV. Olağanüstü Hâlin Sona Ermesi	1090
V. Seferberlik ve Savaş Hâlleri.....	1091
A. Seferberlik Hâli.....	1092
B. Savaş Hâli.....	1094
IV. Olağanüstü Hâl Yönetim Usûlünde Yargısal Denetim	1096
A. Olağanüstü Hâl İlanı Üzerindeki Yargısal Denetim	1096
1. Olağanüstü Hâl İlanına İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı Üzerindeki Yargısal Denetim.....	1096
2. TBMM'nin Onay Kararı Üzerindeki Yargısal Denetim	1098
B. Olağanüstü Hâl Makamlarının İşlemleri Üzerindeki Yargısal Denetim.....	1099

Bölüm 19

MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

I. Ön Bilgiler	1102
II. Bir Ön Sorun: Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanması, Yayınlanması, Yürürlüğe Konulması, Sona erdirilmesi ve Benzeri Konular Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Düzenlenebilir mi?.....	1103
A. Mevzuat.....	1103
B. 9 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Anayasaya Uygunluğu Sorunu: Bu Konular Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Düzenlenebilir mi?	1104
III. Milletlerarası Andlaşmaların Akdedilmesi	1107
IV. Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanması.....	1108
A. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunması Gerekli Olan Andlaşmalar	1109
1. Milletlerarası Andlaşmanın Onaylanmasının TBMM Tarafından Kanunla Uygun Bulunması	1110
a) Uygun Bulma İşlemi “Kanun” Biçiminde Yapılır.....	1110
b) Onaylanmasının Kanunla Uygun Bulunması İstenen Milletlerarası Andlaşmanın TBMM’ye Cumhurbaşkanlığı Tarafından Gönderilmesi.....	1111
c) Uygun Bulma Kanun Teklifi Verilmesi.....	1113
d) Uygun Bulma Kanun Teklifinin Görüşülmesi ve Kabul Edilmesi	1116
e) Uygun Bulma Kanunu.....	1117
f) Şartlı veya Süreli Uygun Bulma Kanunu Çıkarılabilir mi?	1118
2. Milletlerarası Andlaşmaların Cumhurbaşkanlığı Tarafından Onaylanması.....	1119
a) Cumhurbaşkanlığının Onay Kararı	1119
b) “Onay İşlemi”nin Hukukî Niteliği Nedir?.....	1120
c) “Onay İşlemi” Geri Alınabilir veya İlgâ Edilebilir mi?	1121
d) Cumhurbaşkanlığının Onay Yetkisi Bağlı Yetki Değil, Takdir Yetkisidir	1121
e) Yeni Cumhurbaşkanlığının Göreve Başlaması Hâlinde.....	1122
B. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekli Olmayan Andlaşmalar.....	1122
1. Birinci Grup Andlaşmalar	1123
2. İkinci Grup Andlaşmalar	1123
3. Bu Andlaşmaların Onay İşlemleri.....	1123
4. Cumhurbaşkanlığının Onay Yetkisi Bir Takdir Yetkisidir.....	1125

5. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekli Olmayan Andlaşmalar İçin de Cumhurbaşkanı Uygun Bulma Kanunu Çıkarılmasını İsteyebilir mi?.....	1125
6. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekli Olmayan Andlaşmalar İçin de TBMM Kendi İnisyatifıyla Uygun Bulma veya Bulmama Kanunu Çıkarabilir mi?.....	1126
V. Andlaşmaların Yayınlanması.....	1127
A. Kural.....	1127
B. İstisna: Yayınlanması Zorunlu Olmayan Milletlerarası Andlaşmalar.....	1128
VI. Milletlerarası Andlaşmaların Yürürlüğe Konulması.....	1129
1. Milletlerarası Andlaşmalar Bakımından Yürürlüğe Koymanın Özelliği.....	1130
2. Yürürlüğe Koyma İşlemleri: Onay Belgelerinin Değişimi, Katılma Bildirimi vs.....	1130
3. Cumhurbaşkanı'nın Yürürlüğe Koyma Yetkisi Bir Takdir Yetkisidir.....	1131
4. Andlaşmaların Yürürlüğe Giriş Tarihinin Cumhurbaşkanı Kararıyla Tespiti ve Resmî Gazetede İlan Edilmesi.....	1131
VII. Milletlerarası Andlaşmaların Sona Erdirilmesi (Fesih ve Geri Çekilme).....	1132
A. Genel Olarak.....	1132
B. Türkiye'de Milletlerarası Andlaşmaları Sona Erdirme Yetkisi Kime Aittir?.....	1134
C. Cumhurbaşkanlığı Kararnesiyle Milletlerarası Andlaşmaları Sona Erdirme Yetkisi Verilebilir mi?.....	1134
D. Cumhurbaşkanı'nın Milletlerarası Andlaşmaları Sona Erdirme Yetkisi, Bu Andlaşmaları Onaylama Yetkisinden Çıkarılabilir mi?.....	1136
VIII. Milletlerarası Andlaşmalara İlişkin Diğer Konular.....	1136
IX. Milletlerarası Andlaşmaların Türk Normlar Hiyerarşisindeki Yeri.....	1137
A. Çeşitli Görüşler.....	1138
B. Görüşümüz.....	1139
X. Temel Hak ve Hürriyetlere İlişkin Milletlerarası Andlaşmaların Değeri.....	1143
XI. Milletlerarası Andlaşmaların Anayasaya Uygunluk Denetimi Yapılabilir mi?.....	1146
A. Onaylamayı Uygun Bulma Kanunlarının Denetimi Sorunu.....	1146
B. Cumhurbaşkanı'nın Onay Kararlarının Denetimi Sorunu.....	1149
C. Cumhurbaşkanı'nın Onay Kararı Dışındaki Kararlarının Denetimi Sorunu.....	1150
D. Hiçbir Şekilde Esas Denemi Yapılamaz.....	1151
E. Danıştay Kararının Milletlerarası Hukukta Doğuracağı Sonuçlar.....	1151

Bölüm 20

YARGI

I. Yargı Organı ve Yargı Fonksiyonu Kavramları.....	1154
A. Yargı Organı.....	1154
B. Yargı Fonksiyonu.....	1155
1. Maddî Kriter.....	1155
2. Şeklî (Organik) Kriter.....	1156
II. Türkiye'de Yargı Kolları.....	1158
A. Anayasa Yargısı.....	1159
B. Adli Yargı.....	1159
C. İdarî Yargı.....	1161
D. Uyuşmazlık Yargısı: Uyuşmazlık Mahkemesi.....	1162
- Sayıştay Üzerine Bir Not.....	1163

A. Sayıştayın Denetimine Tâbi İdare ve Kurumlar	1164
B. Sayıştayın Görevleri	1165
III. Yargı Organına Hâkim Olan Temel İlkelere.....	1167
A. Tabîî (Kanunî, Olağan) Hâkim İlkesi	1167
B. Hâkimlerin Bağımsızlığı İlkesi.....	1171
1. Yasama Organına Karşı Bağımsızlık	1171
2. Yürütme Organına Karşı Bağımsızlık	1172
3. Yargı Organına Karşı Bağımsızlık	1173
4. Çevreye Karşı Bağımsızlık	1174
C. Hâkimlik Teminatı	1174
1. Amacı, Tanımı ve Niteliği	1175
2. Unsurları	1175
a) Azledilmeme Teminatı	1176
b) Emekliye Sevk Edilmeme Teminatı.....	1176
c) Malî Teminat (Aylık ve Ödeneklerinden Yoksun Kılınamama Teminatı)	1176
d) Coğrafi Teminat (Yoktur)	1177
e) Savcılık Sınıfına Atanmama Teminatı (Yoktur)	1178
f) İdarî Görevlere Atanmama Teminatı	1178
IV. Hâkimlerin Özlük İşleri: Hâkimler ve Savcılar Kurulu	1178
A. Görevleri	1179
B. Oluşumu (2017 Anayasa Değişikliğine Göre).....	1180
C. Geçmişte HSYK Üyelerinin Seçim usûlü	1181
1. 1982 Anayasasının İlk Hâline Göre HSYK Üyelerinin Seçim Usûlü (1982-2010) ...	1181
2. 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliğine Göre HSYK Üyelerinin Seçim Usûlü (2010-2017)	1181
D. Karşılaştırma (1982, 2010 ve 2017 Sistemleri)	1182
1. 1982, 2010 ve 2017 Sistemleri Arasındaki Benzerlikler	1182
2. 1982 Sistemi ile 2010 Sistemi Arasındaki Farklar	1182
3. 2010 Sistemi ile 2017 Sistemi Arasındaki Farklar	1182
E. HSK'nın İç Yapısı ve Çalışma Düzeni.....	1184
G. Kurul Kararlarının Yargısal Denetimi	1184
V. Bir Örnek: Yüksek Yargıya Egemen Olma Aracı Olarak Yüksek Mahkemelerin Üye Sayılarıyla Oynanması	1185
1. 2010'dan Önceki Durum	1185
2. 9 Şubat 2011 Tarih ve 6110 Sayılı Kanunla Üye Sayısının Artırılması	1185
3. 2 Aralık 2014 Tarih ve 6572 Sayılı Kanunla Üye Sayısının Artırılması	1186
4. 1 Temmuz 2016 Tarih ve 6723 Sayılı Kanunla Üye Sayılarının Düşürülmesi	1188
5. 20 Kasım 2017 Tarih ve 696 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Üye Sayılarının Tekrar Artırılması.....	1188

Bölüm 21 ANAYASA YARGISI

I. Genel Olarak	1192
A. Anayasa Yargısının Varlık Nedeni	1192
B. Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu	1193
C. Anayasa Yargısı Modelleri	1194

1. Amerikan Modeli.....	1194
2. Avrupa Modeli.....	1194
D. Anayasa Yargısının Varlık Şartları.....	1196
II. Anayasa Yargısının Türkiye’de Tarihsel Gelişimi.....	1196
A. 1876 Kanun-u Esasîsi.....	1196
B. 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu.....	1197
C. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu.....	1197
D. 1961 Anayasası.....	1201
E. 1982 Anayasası.....	1202
III. Anayasa Mahkemesini Düzenleyen Mevzuat.....	1203
A. Anayasa.....	1203
B. 6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun ..	1203
C. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü.....	1204
1. Genel Olarak.....	1204
2. Hukukî Niteliği.....	1205
3. Yetki Unsuru.....	1205
4. Konu Unsuru.....	1205
IV. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu (Üyeler).....	1207
A. Üye Sayısı.....	1208
B. Üyelerin Seçimi.....	1208
C. Meslekleri İtibarıyla Üyeler ve Bunların Seçilme Şartları.....	1212
1. Yüksek Hâkimler.....	1212
2. Öğretim Üyesi.....	1215
3. Üst Kademe Yöneticileri.....	1216
4. Serbest Avukatlar.....	1218
5. Birinci Sınıf Hâkim ve Savcılar.....	1218
6. Anayasa Mahkemesi Raportörleri.....	1218
6. Anayasa Mahkemesinin Üye Kompozisyonuyla İlgili Eleştiriler.....	1218
a) Hukukçu Olmayan Üyeler Sorunu.....	1218
b) Tarihsel Bir Eleştiri: Kısa Sürede Emeklilik Eleştirisi.....	1220
c) Üye Profili.....	1221
D. Seçme İşlemi.....	1222
E. Üyelerin Statüsü.....	1224
V. Anayasa Mahkemesinin Görev ve Yetkileri.....	1226
1. Bazı Normların Anayasaya Uygunluğunu Denetlemek.....	1227
2. Bireysel Başvuruları Karara Bağlamak.....	1227
3. Bazı Kişileri Yüce Divan Sıfatıyla Yargılamak.....	1227
4. Siyasî Partilerin Kapatılmasına Karar Vermek.....	1228
5. Siyasî Partilerin Malî Denetimini Yapmak.....	1228
6. Siyasî Partilerle İlgili İhtar İstemlerini Karara Bağlamak.....	1228
7. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Kararlarını Denetlemek.....	1229
8. Milletvekilliğinin Düşmesi Kararlarını Denetlemek.....	1229
9. Uyuşmazlık Mahkemesine Başkan Seçmek.....	1230
VI. Anayasa Mahkemesinin Denetimine Tâbi Norm ve İşlemler.....	1230
A. Kanunlar.....	1231
B. 9 Temmuz 2018’den Önceki Dönemden Yürürlükte Kalan Kanun Hükmünde Kararnameler.....	1232
C. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Olağan Dönem).....	1234

1. Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Denetiminde Ölçü Normlar Sorunu.....	1234
a) Birinci Görüş.....	1234
b) İkinci Görüş	1235
2. Eleştiriler.....	1236
D. Anayasa Değişiklikleri (Şekil bakımından).....	1239
E. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü	1239
F. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Kararı	1240
G. Milletvekilliğinin Düşmesi Kararı.....	1240
VII. Anayasa Mahkemesinin Denetimine Tâbi Olmayan Norm ve İşlemler.....	1240
A. Milletlerarası Andlaşmalar	1240
B. 9 Temmuz 2018’den Önceki Dönemden Kalan Olağanüstü Hâl ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameleri	1241
C. Olağanüstü Hâllerde ve Savaş Hâllerinde Çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	1241
D. İnkılâp Kanunları	1243
E. Üç İstisna Dışında Parlâmento Kararnaları	1244
VIII. Denetiminin Ölçüsü: Anayasa.....	1246
A. Genel Olarak.....	1246
B. “Anayasalık Bloğu” Kavramına İhtiyaç Var mıdır?	1247
C. Ölçü Normlar, “Bağımsız Ölçü Norm - Destek Ölçü Norm” Şeklinde Ayrılabilir mi?	1249
D. Anayasanın Ruhuna Uygunluk denetimi?.....	1251
IX. Anayasa Mahkemesinin Denetiminin Kapsamı	1252
A. Şekil Bakımından Denetim	1253
1. Kanunlarda Şekil Denetiminin Anlamı: “Öngörülen Çoğunluk”.....	1253
2. Anayasa Değişikliklerinde Şekil Denetiminin Anlamı: “Teklif ve Oylama Çoğunluğu ve İvedilikle Görüşülemeyeceği Şartı”	1254
3. Eski Dönemden Kalan Yürürlükteki Kanun Hükmünde Kararnelerde Şekil Denetiminin Anlamı.....	1254
4. Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Şekil Denetiminin Anlamı	1255
5. TBMM İçtüzüğünün Şekil Bakımından Denetlenmesinin Anlamı	1256
B. Esas Bakımından Denetim	1257
1. Sebep Unsuru	1257
2. Amaç Unsuru.....	1259
3. Konu Unsuru	1261
a) Kanunun Düzenlediği Konu, Anayasada Öngörülmüştür	1262
b) Kanunun Düzenlediği Konu, Anayasada Öngörülmemiştir	1263
Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı Verme Oranı Konusunda Gözlemler ve Değerlendirmeler	1266
X. Soyut Norm Denetimi (İptal Davası).....	1270
A. Dava Açma Yetkisi	1270
1. Cumhurbaşkanı.....	1270
2. TBMM’de En Fazla Üyeye Sahip İki Siyasi Parti Grubu	1273
3. TBMM Üye Tam Sayısının En Az Beşte Biri Tutarındaki Üyeler	1275
Şekil Bozukluğuna Dayalı İptal Davası Açma Hakkına Sahip Olanlar	1275
B. Dava Açma Süresi.....	1276
XI. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)	1277
A. İsimlendirme Sorunu	1277
B. Konusu	1278
C. Şartları	1279

1. Bakılmakta Olan Bir Dava Olmalıdır.....	1279
2. Davaya Bakılmakta Olan Bir “Mahkeme” Olmalıdır.....	1280
3. Uygulanacak Hüküm Olmalıdır.....	1282
4. Mahkeme Uygulanacak Hükümü Anayasaya Aykırı Görmeli veya Aykırılık İddiasının Ciddi Olduğu Kanısına Varmalıdır.....	1283
a) Re’sen Anayasaya Aykırı Görme.....	1283
b) Tarafların İddiasını Ciddi Bulma.....	1284
5. “Başvurunun Açık Bir Şekilde Dayanaktan Yoksun Olmaması” Şeklinde Bir Şart Var mıdır?.....	1284
D. İşleyiş Usûlü.....	1285
E. On Yıllık Süre (“On Yıl Yasağı”).....	1286
XII. Bireysel Başvuru Yolu.....	1288
A. Bireysel Başvuruyu İnceleyen Organlar.....	1289
B. Bireysel Başvurunun Şartları.....	1291
C. Bireysel Başvuruların İncelenme Usûlü.....	1292
1. Kabul Edilebilirlik İncelemesi.....	1293
2. Esas İncelemesi.....	1294
D. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları.....	1294
1. Hakkın İhlâl Edilmediği Kararı.....	1295
2. Hakkın İhlâl Edildiği Kararı.....	1295
E. Anayasa Mahkemesinin Kararlarının Uygulanması.....	1297
1. “İlgili Mahkeme” Hangi Mahkemedir?.....	1299
2. “Yeniden Yargılama” Ne Demektir? “Yargılamanın Yenilenmesi”nden Farklı mıdır?.....	1302
3. Tazminat Kararı ve Kararın İcrası.....	1307
F. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı.....	1308
G. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Etkiliği.....	1310
XIII. Anayasa Mahkemesinin İç Yapısı.....	1314
A. Genel Kurul.....	1314
1. Toplantı Yetersayısı.....	1314
2. Genel Karar Yetersayısı.....	1314
3. Özel Karar Yetersayıları.....	1316
B. Bölümler.....	1316
C. Komisyonlar.....	1317
D. Başkan ve Başkanvekilleri.....	1317
XIV. Anayasa Mahkemesinin Çalışma ve Yargılama Usûlü (Soyut ve Somut Norm Denetiminde).....	1318
A. İlk İnceleme.....	1318
B. Esas İncelemesi.....	1318
1. Dosya Üzerinden İnceleme.....	1319
2. Taleple Bağlılık.....	1319
3. Talebin Gereğesiyle Bağlı Olmamak.....	1319
4. Müzakere (Görüşme).....	1320
5. Oylamalar.....	1320
XV. Anayasa Mahkemesi Kararları (Norm Denetimi Kararları).....	1323
A. Kararların Çeşitleri.....	1324
1. İptal Davasının Açılmamış Sayılması Kararı.....	1324
2. Ret Kararı.....	1324

a) İlk İncelemeden (İptidaen) Ret Kararları.....	1324
aa) Görevsizlik Sebebiyle Ret Kararı.....	1325
bb) İtiraz Başvurularının İlk İncelemeden Reddine İlişkin Kararlar	1327
aaa) İtiraz Başvurusunun “Açık Bir Şekilde Dayanaktan Yoksun Olması” Sebebiyle Ret Kararı.....	1327
bbb) İtiraz Başvurusunun “Yöntemine Uygun Olmaması” Nedeniyle Ret Kararı.....	1328
ccc) İtiraz Yoluna Başvuran Mahkemenin Yetkisizliği Nedeniyle Ret Kararı	1329
ddd) İtiraz Konusu Kuralın Davada Uygulanacak Kural Olmaması Sebebiyle Ret Kararı.....	1330
cc) On Yıllık Süre Yasağı Sebebiyle Ret Kararı	1332
dd) Dava Açma Süresinin Geçmesi Nedeniyle Ret Kararı.....	1333
ee) Başvuranın Yetkisizliği Nedeniyle Ret Kararı.....	1333
b) Esastan Ret Kararı	1335
2. İptal Kararı	1339
B. Kararların Gerekçeli Olması Zorunluluğu.....	1342
C. Kararların Kesin Hüküm Gücü.....	1344
1. Şekîl Anlamda Kesin Hüküm	1344
2. Maddî Anlamda Kesin Hüküm	1344
D. Kararların Taraflar Bakımından Etkisi	1345
E. Kararların Yürürlüğe Girmesi	1346
1. Resmî Gazetede Yayın	1346
2. Bir Yıl Erteleme.....	1347
F. İptal Kararının Geriye Yürümezliği	1350
G. İptal Edilen Kanunun İlga Ettiği Kanun Kendiliğinden Yürürlüğe Girer mi?	1351
XVI. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı.....	1353
A. Kararın “Bağlayıcılığı” Ne Anlama Gelir?	1353
B. Kararın Gerekçesi Bağlayıcı mıdır?.....	1354
1. Hâkim Görüş	1354
2. Anayasa Mahkemesinin Görüşü	1355
3. Görüşümüz	1355
C. Anayasa Mahkemesi Kararları, Anayasa Mahkemesini Bağlar mı?.....	1358
D. Anayasa Mahkemesi Kararları Yasama Organını Bağlar mı?	1359
E. Yasama Organı İptal Edilen Kanunu Tekrar Çıkarabilir mi?.....	1360
1. Anayasa Mahkemesinin İctihadı	1361
2. Görüşümüz	1365
3. Tekrar Çıkarılan Kanunun Karşılaşacağı Müeyyide “Yokluk” Olabilir mi?.....	1366
4. Değişen İhtiyaçlar	1367
5. Yasama Organı İptal Edilen Kanunu Tekrar Çıkaramazsa, Anayasa Mahkemesi de Kendi Kararlarından Dönememelidir.....	1367
6. Avusturya, İsviçre	1368
7. “Anayasayı İhlâl”?.....	1369
F. Anayasa Mahkemesi Kararları Tali Kurucu İktidarı Bağlar mı?.....	1369
G. Tali Kurucu İktidar İptal Edilen Kanunu Anayasa Normu Olarak Kabul Edebilir mi? ..	1370
XVII. Anayasa Mahkemesi “Yokluk” Kararı Verebilir mi?.....	1371
XVIII. Anayasa Mahkemesi “Yorumlu Ret Kararı” Verebilir mi?	1377
A. “Ortalama Karar”	1378
B. Örnek.....	1378
C. Yorum	1380
D. Asıl Sorun 1: Anayasa Mahkemesi Diğer Mahkemelerin Yorumlarıyla Bağlı mıdır? ...	1381

E. Asıl Sorun 2: Diğer Mahkemeler Anayasa Mahkemesinin Yorumuyla Bağlı mıdır?.....	1381
F. Yorum Yetkisi Bakımından Norm Denetimi ile Bireysel Başvuru Arasındaki Fark	1383
1. Norm Denetiminde.....	1383
2. Bireysel Başvuru Yolunda.....	1384
XIX. Anayasa Mahkemesi Yürürlüğü Durdurma Kararı Verebilir mi?.....	1385
A. Etkinlik Sağlama Argümanı.....	1386
B. “Dava” Kavramı Argümanı.....	1387
C. “İhtiyatî Tedbir” Argümanı.....	1387
D. <i>Argumentum a maiore ad minus</i>	1388
E. Hukuk Boşluğu ve Hâkimin Boşluk Doldurma Yetkisi Argümanı	1389
F. Yetkili Olmak İçin, Yetkinin Tanınmasının Şart Değil, Yetkinin Yasaklanmamasının Yeterli Olduğu Argümanı.....	1390
XX. Anayasa Yargısında “İhmal” Sorunu veya Anayasa Hükümleri Doğrudan Doğruya Uygulanabilir mi?.....	1392
XXI. Kanun Koyucu Gibi Hareketle Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Etme Yasağı.....	1394
XXII. Yargılamanın Yenilenmesi.....	1399

Bölüm 22

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

I. Teklif.....	1403
A. Yetki	1403
B. Şekil	1403
C. Konu.....	1404
II. Görüşme	1405
A. Komisyonda Görüşme.....	1405
B. Genel Kurulda Görüşme	1406
1. Birinci Görüşme.....	1407
a) Teklifin Tümü Üzerinde Görüşme	1407
b) Teklifin Maddelerinin Görüşülmesi.....	1408
2. İkinci Görüşme	1409
a) Maddeler Hakkındaki Değişiklik Önergelerinin Görüşülmesi ve Maddelerin Teker Teker Oylanması	1409
b) Teklifin Tümünün Oylanması.....	1410
III. Karar	1411
A. Karar Yetersayısı	1411
B. Oylamanın Şekli: Gizli Oy.....	1415
C. Anayasa Değişikliklerinde Gizli Oy İlkesinin Önemi.....	1416
IV. Onay	1420
V. Anayasa Değişikliği Sürecinde Cumhurbaşkanının Yetkileri.....	1425
A. Onaylama Yetkisi.....	1425
B. Geri Gönderme Yetkisi.....	1425
C. Halkoymasına Sunmak Yetkisi.....	1427
VI. Anayasa Değişikliği Kanunlarının Cumhurbaşkanı Tarafından Halkoymasına Sunulması.....	1427
A. Halkoymasına Sunma Hâlleri.....	1428
B. Halkoymasına Sunma Süresi	1428

C. Halkoymasına Sunmanın Kapsamı	1429
D. Halkoymasına Sunma İradesinin Hukukî Biçimi.....	1430
E. Halkoymasının Zamanı, Usûlü ve Sonuçlanması.....	1431
F. Türkiye’de Halkoymaları: 1987, 1988, 2007, 2010 ve 2017 Halkoymaları.....	1431
VII. Halkoymasıyla Kabul Edilen Anayasa Değişikliği Kanunlarıyla İlgili Bazı Sorunlar ...	1432
A. Halkoymasıyla Kabul Edilen Anayasa Değişikliği Kanunları Ne Zaman ve Nasıl Yürürlüğe Girer?.....	1432
B. TBMM, Değişikliği Halkoymasına Sunulan Anayasa Maddesini Halkoymasından Önce Değiştirebilir mi?	1433
C. TBMM, Halkoymasına Sunulan Anayasa Değişikliği Kanunlarında, Halkoymasından Önce Değişiklik Yapabilir mi?	1434
VIII. Anayasanın Değiştirilemeyecek Hükümleri	1436
A. Değiştirme Yasağının Kapsamı.....	1436
B. Bir Örnek: 2007 “Sivil Anayasa” Önerisi İlk Üç Maddeyi de Değiştirmekteydi	1438
C. Değiştirme Yasağının (İlk Üç maddenin) Hukukî Değeri	1438
D. Değiştirme Yasağını Öngören 4’üncü Maddenin Kendisi Değiştirilebilir mi?.....	1440
IX. Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi Sorunu	1441
A. 1961 Anayasası Döneminde	1442
1. 1971 Öncesi.....	1442
a) 16 Haziran 1970 Tarih ve K.1970/31 Sayılı Karar	1442
b) 3 Nisan 1971 Tarih ve K.1971/37 Sayılı Karar.....	1451
2. 1971’den Sonra.....	1452
15 Nisan 1975 Tarih ve K.1975/87 Sayılı Karar	1453
B. 1982 Anayasası Döneminde.....	1458
1. Anayasal Düzenlemeler.....	1458
a) Anayasa Mahkemesinin Yetkisi: Sadece Şekil Bakımından Denetim	1458
b) Şekil Denetiminin Kapsamı.....	1458
c) İptal Kararının Üçte İkilik Oy Çokluğuyla Verilebilmesi.....	1459
2. Uygulama: 1982 Anayasası Döneminde Anayasa Mahkemesinin Anayasa Değişikliklerinin Denetimi Konusunda Kararları.....	1461
a) 18 Haziran 1987 Tarih ve E.1987/9, K.1987/15 Sayılı Kararı.....	1462
b) Anayasa Mahkemesinin 5 Temmuz 2007 tarih ve E.2007/72, K.2007/68 Sayılı Kararı	1464
c) Anayasa Mahkemesinin 27 Kasım 2007 tarih ve E.2007/99, K.2007/86 Sayılı Kararı	1464
d) Anayasa Mahkemesinin 5 Haziran 2008 Tarih ve E.2008/16, K.2008/116 Sayılı Kararı	1465
e) Anayasa Mahkemesinin 7 Temmuz 2010 Tarih ve E.2010/49, K.2010/87 Sayılı Kararı	1467
f) Anayasa Mahkemesinin 3 Haziran 2016 Tarih ve E.2016/54, K.2016/117 Sayılı Kararı	1467
X. Halkoymasına Sunulmak Üzere Resmî Gazetede Yayınlanan Bir Anayasa Değişikliği Kanununa Karşı Anayasa Mahkemesinde İptal Davası Açılabilir mi?	1468

Hafızaya Yardım..... 1473-1477

Bibliyografya 1479-1495

Dizin..... 1497-1525

Yazarın Özgeçmişi ve Yayın Listesi..... 1527-1535

PLÂN

Türk Anayasa Hukuku başlıklı bu kitapta, “anayasa hukukunun genel esasları” konuları değil; münhasıran Türk anayasa hukuku konuları incelenmektedir. “Anayasa hukukunun genel esasları” konuları için *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Bursa, Ekin, 2. Baskı, 2020, 2 Cilt) başlıklı kitabımıza bakılmalıdır. Bu kitapta önce Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türk anayasal gelişmeleri üzerinde duracağız. Sonra 1982 Anayasasına göre Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerini ve Anayasanın benimsediği temel hak ve hürriyetler sistemini göreceğiz. Daha sonra, 1982 Anayasasına göre devletin temel organlarını incelemeye başlayacağız. Burada yasama, yürütme ve yargı organlarının kuruluşları ile bu organların görev ve yetkilerini göreceğiz. Daha sonra 1982 Anayasasına göre Anayasanın değiştirilmesi usûlünü inceleyeceğiz. Buna göre plânımız şu şekilde olacaktır:

- Bölüm 1:** Türk Anayasa Hukukunun Bilgi Kaynakları
 - Bölüm 2:** Osmanlı Anayasal Gelişmeleri
 - Bölüm 3:** 1921 Teşkilât-ı Esasîye Kanunu
 - Bölüm 4:** 1924 Teşkilât-ı Esasîye Kanunu
 - Bölüm 5:** 1961 Anayasası
 - Bölüm 6:** 1982 Anayasası
 - Bölüm 7:** Temel İlkeler
 - Bölüm 8:** Temel Hak ve Hürriyetler
 - Bölüm 9:** Siyasî Partiler
 - Bölüm 10:** TBMM Üyelerinin Seçimi
 - Bölüm 11:** TBMM Üyelerinin Hukukî Statüsü
 - Bölüm 12:** TBMM'nin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni
 - Bölüm 13:** Yasama Fonksiyonu, Yasama Yetkisi ve Yasama İşlemleri
 - Bölüm 14:** TBMM'nin Görev ve Yetkileri
 - Bölüm 15:** Yürütme
 - Bölüm 16:** Cumhurbaşkanı
 - Bölüm 17:** Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri
 - Bölüm 18:** Olağanüstü Hâl Yönetim Usûlü
 - Bölüm 19:** Milletlerarası Andlaşmalar
 - Bölüm 20:** Yargı
 - Bölüm 21:** Anayasa Yargısı
 - Bölüm 22:** Anayasa Değişikliği
-
-

Değişiklik için beşte dört gibi yüksek bir nitelikte çoğunluk aranması, bu Kanunun bir anayasa olduğunu, üstelik oldukça katı bir anayasa olduğunu gösterir.

e) Nihayet, 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Kanunun bir anayasal kanun olduğunu göstermek için bu kadar delile de gerek yoktur. Zaten bu Kanunun adı “*Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun*”dur. Yani bizzat Kanun, daha başlığında “ben bir anayasa değişikliği kanunuyum” diyor. Hâliyle anayasa değişikliği kanunlarının maddelerinin, değişiklik yaptığı Anayasa metnine derç edilmesi, orijinal metnin maddelerinin arasına konulması gerekli değildir. Örneğin ABD’deki anayasa değişiklikleri, Anayasanın orijinal metninin içine konulmaz, ayrı bir metin olarak yayınlanırlar ve varlıklarını birer *amendment* olarak sürdürürler.

KUTU 5.5: 1 SAYILI KANUNUN 6’NCI MADDESİ İLE 24’ÜNCÜ MADDESİNİN 23 HAZİRAN 2020 TARİH VE 7248 SAYILI KANUNLA YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

23 Haziran 2020 tarih ve 7248 sayılı Kanunun 1’inci maddesinde aynen şöyle denmektedir: “12/6/1960 tarihli ve 1 sayılı 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanunun 6 ncı maddesi ile 24 üncü maddesinin ikinci fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır”.

Bin kanunun yürürlükten kaldırılabilmesi için hâliyle öncelikle o kanunun yürürlükte olması gerekir. Yürürlükte olmayan bir kanunu yürürlükten kaldırmak bir abesle iştigal olur. Zaten böyle bir şeyin yapılması mantıken mümkün de değildir; eşyanın tabiatına da aykırıdır. Bir şeyi öldürmek için o şeyin önce canlı olması gerekir. Ölmüş olan şey, tekrar öldürülemez. 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Kanun ise yürürlükte olan bir kanun değildir.

Çünkü, yukarıda açıkladığımız gibi 1 sayılı Kanun, bir anayasal kanundur; bir “geçici anayasa”dır. 1 sayılı Kanun adı üstünde 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununda değişiklik yapılması hakkında bir Kanundur. Kanunun adının “1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun” olduğunu bir kez daha hatırlatalım. Dolayısıyla bu Kanun, değişiklik yaptığı 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununun bir parçasıdır. 1961 Anayasasının 20 Temmuz 1961 tarihli Resmî Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmesi ve 1961 Anayasasının geçici 4’üncü maddesi uyarınca yeni Anayasa göre kurulan TBMM’nin toplanmasıyla birlikte, 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu ve bu Kanunu değiştiren 1 sayılı Kanun da kendiliğinden yürürlükten kalkmıştır.

Bir Anayasanın kurduğu kurumlar ve o kurumlara ilişkin hükümler, hâliyle bu Anayasa geçerliliğini koruduğu sürece yürürlükte kalırlar. Anayasanın yerine bir başka anayasa yürürlüğe girince, aksine hüküm olmadıkça, eski anayasanın hükümleri kendiliğinden yürürlükten kalkarlar; eski Anayasanın kurduğu organlar da kendiliğinden sona ererler veya yeni anayasanın öngördüğü yeni organlar göreve başlayıncaya kadar görevde kalırlar veya yapıları yeni anayasayla yenilenmiş olarak varlıklarını sürdürürler.

1 sayılı Kanunun Yüksek Adalet Divanını kuran 6’ncı maddesini 2020 yılında yürürlükten kaldıran bir Kanuna gerek yoktur; çünkü zaten 1 sayılı Kanun, 2020 yılında yürürlükte değildir; zira 1924 Anayasası 1961 yılında yürürlükten kalkarken bu Anayasada değişiklik yapan 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Kanun da kendiliğinden yürürlükten kalkmıştır. Bugün 1924 Anayasa-

f) Yukarıdaki olaylardan başka, gerilim yaratan daha küçük veya büyük pek çok başka olay ve uygulama olmuştur. Bunların başında 28 Nisan 1960 günü İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan bir grup öğrenci Hükûmetin istifasını istemiş, Polis zor kullanarak toplananları dağıtmıştır. Bu olaylarda iki öğrenci ölmüştür²⁴.

27 Mayıs 1960 öncesi dönemde bir siyasal krizin olup olmadığı ve keza varsa derinliği sorunu ayrı bir sorundur. Bununla birlikte bir askerî darbenin, Türk doktrininin bir kısmında iddia edildiği gibi “direnme hakkı”na ve “hürriyet mücadelesi”ne dayandırılması zannımızca pek mümkün değildir. Hele bir hükûmet darbesinin bir “hukuk devleti ihtilali” olarak görülmesi²⁵ ise bizatihi mantıkî bir tutarsızlıktır. Kanımızca, amacı ne olursa olsun iktidarın seçimle değil, kuvvet yoluyla el değiştirmesi anti-demokratik ve hukuka aykırı bir uygulamadır. O hâlde, 27 Mayıs hükûmet darbesinin, tüm diğer hükûmet darbeleri gibi, anti-demokratik ve hukuka aykırı bir hareket olduğunu söylemek gerekir.

D. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI VE 27 MAYIS HÜKÛMET DARBESİ HAKKINDA EK TARTIŞMA

1950-1960 dönemi Demokrat Parti iktidarı ve bu iktidara son veren 27 Mayıs 1960 hükûmet darbesi konusu Türkiye'nin en tartışmalı konularından biridir. Bu konu ideolojik önyargıların egemenliği altında tartışılmakta, bu nedenle de bu konuda sağlıklı bir sonuca ulaşılamamaktadır. Türkiye’de bir kesim için 1950-1960 dönemi, yani Demokrat Parti iktidarı, halkın oylarına dayanan tamamıyla demokratik ve meşru bir iktidardır. Bu iktidarı deviren 27 Mayıs darbesi ise anti demokratik ve gayri meşru bir darbedir. Keza bu darbeden sonra kurulan Yüksek Adalet Divanı da tabii hâkimi ilkesine aykırı düzmece bir mahkemeydi. Bu görüşte olanlara göre, 27 Mayıs darbesi, Türk demokrasisini kesintiye uğratmış, Türkiye’de demokrasi gelişimini geciktirmiştir.

Buna karşılık diğer bir kesime göre, 1950-1960 dönemi Demokrat Parti iktidarı, hukuka aykırı uygulamalara girişmiş, meşruluğunu yitirmiş, anti demokratik bir iktidardır. 27 Mayıs darbesi Demokrat Parti iktidarının yaptığı hataların kaçınılmaz sonucudur. 27 Mayıs hükûmet darbesinden sonra özgürlükçü bir Anayasa (1961 Anayasası) yapılmıştır. Bu Anayasa döneminde Türkiye, tarihinde görmediği bir özgürlük ve demokrasi dönemi yaşamıştır. Bu görüşte olanlara göre 27 Mayıs darbesi, Türkiye’de demokrasiyi geriletken bir darbe değil, tersine anti demokratik bir iktidara son veren, demokrasiyi tekrar tesis eden ve Türk demokrasisinin önünü açan bir harekettir.

24. Eroğul, *Demokrat Parti, op. cit.*, s.239.

25. Esen, *Türk Anayasa Hukuku, op. cit.*, s.137.

Muhtemelen, gerçek, bu iki görüşün arasında bir yerdedir. Demokrat Parti'nin seçimle iş başına gelen demokratik bir iktidar olduğu doğrudur; ama kendi döneminde iktidarını kötüye kullandığı, pek çok uygulamasının Anayasaya ve hukuka açıkça aykırı olduğu da doğrudur. 27 Mayıs 1960 hkmet darbesinin demokrasiyle bağdaşmadığı, bu darbeden sonra kurulan Yüksek Adalet Divanınının tabii hakim ilkesine aykırı olduğu iddiası doğrudur. Ancak 27 Mayıs darbesinden sonra yapılan 1961 Anayasasının zgrlk ve demokratik bir Anayasa olduğu ve bu Anayasa döneminde Türkiye'nin tarihinde ve hatta günümüzde görmediği ölçüde özgürlükçü bir anayasal sisteme sahip olduğu da doğrudur.

27 Mayıs 1960 hkmet darbesine karşı çıkanların 1950-1960 döneminde Demokrat Partinin yaptığı hukuka aykırılıkları görmesi; 1961 Anayasasını savunanların da 27 Mayıs 1960 darbesinin demokrasiye aykırı bir hkmet darbesi olduğunu ve keza bu darbe sonrası kurulan Yüksek Adalet Divanınının da tabii hâkim ilkesine aykırı bir düzmece mahkeme olduğunu açıkça ve samimiyetle kabul etmesi gerekir.

Ben 27 Mayıs hkmet darbesini savunmuş değilim. Bu kitabın 1999'da yapılmış ilk baskısında da 27 Mayıs hkmet darbesine yöneltilmiş Őiddetli eleştiriler vardır. Ancak Türkiye'de son yıllarda aşırı bir Şekilde Demokrat Parti övgüsü ve aşırı bir Şekilde 27 Mayıs hkmet darbesi aleyhtarlığı yapılıyor. 27 Mayıs darbesini eleştirenler ile savunanlar arasında 1990'lı yıllarda belli bir denge vardı. Bu denge günümüzde bozuldu. Bugün, dengeyi tekrar ihdas etmek ve sadece 27 Mayıs hkmet darbesini değil, 1950-1960 dönemi Demokrat Parti iktidarını da Şiddetle eleştirmek gerekmektedir. Bu nedenle bu konuda aşağıdaki iki makalenin okunmasında yarar olduğunu düşünüyorum:

KUTU 5.1: TAHA AKYOL'UN "27 MAYIS" YAZISI

14 Mayıs 1950 yılında Türkiye'de ilk hr seçimler yapılmış, Demokrat Parti (DP) yüzde 54 oyla, Meclis'teki 487 sandalyeden 408'ini almıştır; adaletsiz seçim sistemi sayesinde! (...)

Merhum Menderes, 27 Mayıs'tan bir ay önce Prof. Başıgil'i davet ederek iştişare ihtiyacını duydu. Başıgil'in tavsiyesi tansiyonu derhal düşürmek, CHP ile uzlaşarak seçim hkmeti kurmak, anayasaya aykırı yetkiler verilen Tahkikat Komisyonu'nu derhal sona erdirmektir.

Menderes kabul etmiş, fakat sertlik yanlısı Celal Bayar engellemişti.

Menderes seçimlere gidileceğini, Tahkikat Komisyonu'nun görevinin bittiğini açıklayacaktır fakat gecikerek...

DP'nin 1954'te ıkarđığı iki kanun büyük hatadır. Hâkimlerin 25 hizmet yılını doldurduktan sonra yani 45-50 yaşlarında Bakanlık kararıyla emekli edilebileceği yolunda 1954'te kanun çıkar mıştı, hkimlere baskı için...

1951'de liberalleştirdiği 'Basın Kanunu'nu 1954 yılında tekrar Tek Parti dönemindeki gibi ototer hale getirmiş, Hüseyin Cahit ve Metin Toker gibi gazetecileri hapsedirmişti.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın isteğiyle muhalefetteki küçük Millet Partisi'ni "mahkeme kararıyla" kapattırması, Osman Bölükbaşı'yı iki defa hapse attırması, Kırşehir'i ile yapması da büyük hatalardı.

“Demokraside Gerileme Dönemi”.- Türkiye’de son yıllarda demokrasi-den adım adım uzaklaşıldığı görülmektedir. Adeta Türkiye’de “demokraside gerileme dönemi”nden geçiyoruz. Neden bu böyle? Bunun nedenleri nelerdir? Türk demokratikleşme sürecinin neresinde neden ve nasıl hata yapılmıştır? Demokrasimizde bu gerileme dönemini sona erdirmek için neler yapmak gerekir? Bunun için ne gibi yeni anayasal mekanizmalar düşünülebilir? Bu konuda izleyen kitabımızdaki “Demokrasi Nereye Gidiyor?” başlıklı ikinci makaleye bakılabilir: Kemal Gözler, *Türkiye Nereye Gidiyor? (Makalelerim 2019)*, Bursa, Ekin, 2020, s.7-17.

Birden Bire Değil, Adım Adım.- Türkiye Cumhuriyetinin demokratik devlet olmaktan çıkması, birden bire değil, adım adım, aşama aşama gerçekleşmiştir. Genel olarak sürecin 2010 yılında başladığı ve her yıl ağırlaşarak günümüzde de devam ettiği söylenebilir. Türkiye’de demokratik devlet ilkesinin birden bire kesintiye uğradığı dönemler olmuştur: 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 hükümet darbeleri. Birincisinde kesinti yaklaşık bir yıl dört ay (27 Mayıs 1960-25 Ekim 1961), ikincisinde kesinti yaklaşık üç yıl üç ay (12 Eylül 1980-6 Aralık 1983) sürmüştür. Sonra demokrasiye geçilmiştir. Birden bire kesinti haliyle hiç hoş değildir; bir ameliyat gibi ağrılı ve acıdır. Ama vakıa bu tür kesintilerde makul bir süre sonra demokrasiye geri dönülebilmıştır. İçinde yaşadığımız demokrasiden uzaklaşma süreci ise, birden bire kesilmeye göre çok daha uzun sürmüştür ve hâlâ devam etmektedir. Demokrasiden adım adım uzaklaşma süreci “*paulatim ergo certe* (yavaş yavaş ama kesin olarak)” özdeyişinin ifade ettiği gibi bir süreçtir; yavaş yavaş işler, ama kesin ve geri döndürülmesi mümkün olmayan veya çok zor olan bir şekilde ilerler. Bize öyle geliyor ki, demokrasiden adım adım uzaklaşma süreci, demokrasiye birden bire darbe vurulmasına göre çok daha ağır ve tehlikeli bir süreçtir.

KUTU 7.2: Aziz Babuşçu.- AKP İstanbul İl Başkanı Aziz Babuşçu 31 Mart 2013 günü yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“10 yıllık iktidar dönemimizde şu ya da bu şekilde bizimle paydaş olanlar, gelecek 10 yılda bizimle paydaş olmayacaklar. Çünkü bu geçtiğimiz 10 yıl içinde, bir tasfiye süreci ve bir tanımlama özgürlük, hukuk, adalet söylemi etrafında yaptıklarımıza paydaşlar vardı. Onlar da şu ya da bu şekilde her ne kadar bizi hazmedemeseler de; diyelim ki liberal kesimler, şu ya da bu şekilde bu süreçte bir şekilde paydaş oldular; ancak gelecek inşa dönemidir.

İnşa dönemi onların arzu ettiği gibi olmayacak. Dolayısıyla o paydaşlar bizimle beraber olmayacaklar. Dün bizimle beraber şu ya da bu şekilde yürüyenler, yarın bizim karşımızda olan güçlerle bu sefer paydaş olacaklar. Çünkü inşa edilecek Türkiye ve ihya edilecek gelecek onların kabulleneceği gelecek ve bir dönem olmayacak. Onun için işimiz çok daha zor.”

“AK Partili Babuşçu’dan ilginç değerlendirme”, *CNN Türk*, 31 Mart 2013,

<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/03/31/ak.partili.babuscudan.ilginic.degerlendirme/702371.0/index.html>.

X. KORONA VİRÜS SALGINIYLA MÜCADELE İÇİN ALINAN TEDBİRLER HUKUKA UYGUN MU?¹

Bilindiği gibi 2020 yılının Mart ayında, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, ülkemizde de koronavirüs salgını patlak verdi. Gerek başka ülkelerde, gerekse ülkemizde bu salgınla mücadele etmek amacıyla çeşitli tedbirler alındı. Vakıa bu tedbirler gereklidir ancak bu tedbirlerin hepsi Anayasamızın güvencesi altında olan bir temel hak ve hürriyetin sınırlandırılması niteliğindedir. Örneğin sokağa çıkma yasağı ve yurtlarda 14 günlük zorunlu tecrit “kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı”ni (m.19), şehirlerarası seyahat yasağı “yerleşme ve seyahat hürriyeti”ni (m.23), camilerde namaz kılma yasağı “ibadet hürriyeti”ni (m.24), iş yerlerinin kapatılması “mülkiyet hakkı”ni (m.35) ve “çalışma ve sözleşme hürriyeti”ni (m.48), icra takiplerinin ertelenmesi “hak arama hürriyeti”ni (m.36), işçi çıkarma yasağı “sözleşme hürriyeti”ni (m.48) sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla ortada *temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması sorunu* vardır.

Yukarıda gördüğümüz gibi 1982 Anayasası, Anayasamız, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında, birincisi 13’üncü maddesinde, ikincisi ise 15’inci maddesinde olmak üzere *iki ayrı sistem* öngörmüştür. *Olağan dönemlerde* temel hak ve hürriyetler Anayasamızın 13’üncü maddesinde öngörülen sisteme göre sınırlandırılır. *Olağanüstü hâl dönemlerinde* ise temel hak ve hürriyetler Anayasamızın 15’inci maddesinin öngördüğü sisteme göre sınırlandırılır. Bu maddelerde öngörülmüş olan şartların neler olduğunu da yukarıda gördük.

Hatırlanacağı üzere, Anayasamızın 15’nci maddesine göre, olağanüstü hâl dönemlerinde temel hak ve hürriyetler, 15’nci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen çekirdek alana² dokunmamak şartıyla, gerekli olan tedbirler, gerekli olduğu ölçüde alınabilir. Bu tedbirlerin alınabilmesi için de bunların kanunla öngörülmesine gerek yoktur. 15’inci maddede kanunla sınırlama şartı bulunmamaktadır.

Ancak 15’nci maddenin uygulamaya konulabilmesi için, bu maddenin 1’inci fıkrası uyarınca, öncelikle ülkede Anayasanın 119’uncu maddesine uygun olarak olağanüstü hâl yönetim usûlünün ilân edilmesi gerekmektedir.

-
1. Bu başlık altında yazılanlar, izleyen kitabımızın altıncı bölümünden özetlenerek alınmıştır. Bkz.: Kemal Gözler, “*Yazık, Konstitüsyon Bitti!*” (*Makalelerim 2020*), Bursa, Ekin, 1. Baskı, 2021, s.57-74. Bu kitabın söz konusu bölümü de daha önce 6 Temmuz 2020 tarihinde www.anayasa.gen.tr/korona-2.htm adresinde bir makale olarak yayınlanmıştı.
 2. Madde 15/2.- “Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz”.

Anayasamızın 119’uncu maddesine göre olağanüstü hâl yönetim usûlünün iln edilmesine imkan veren sebeplerden biri de “tehlkeli salgın hastalık”tır. Dolayısıyla Türkiye’de “tehlkeli salgın hastalık” nedeniyle önce olağanüstü hâl yönetim usl iln edilebilir ve sonra da salgın hastalıkla mücadele için gerekli olan bütün tedbirler Anayasamızın 15’inci maddesine uygun bir Şekilde alınabilirdi. Anayasamızın 15’nci maddesindeki Şartları biraz yukarıda görmüŐtük. Anayasanın 15’nci maddesi kapsamında salgınla mücadele amacıyla alınacak bu tedbirlerin Anayasamızın kişi hürriyeti, seyahat hürriyeti, mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, sözleşme hürriyeti gibi çeşitli hak ve hürriyetlerin düzenlediği çeşitli maddelerine uygun olma zorunluluğu yoktur.

Keza bu tedbirlerin kanunla alınması da Şart değildir. Olağanüstü hâl iln edildikten sonra, Anayasa, m.119/6 uyarınca Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisini elde eder. Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâl iln ettikten sonra, çıkaracağı Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle salgın hastalıkla mücadele amacıyla temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran tedbirleri ngrebilirdi. Bu tedbirler kanunla öngörülmemiş olmalarına rağmen ve keza Anayasanın kişi hürriyeti, seyahat hürriyeti, mülkiyet hakkı, sözleşme hürriyeti gibi çeşitli hak ve hürriyetleri düzenleyen maddelerine aykırı olmalarına rağmen hukuka uygun olurlardı; çünkü bu tedbirlerin hukuka uygunluğu- nun tek bir ölçüsü vardır; o da Anayasamızın 15’inci maddesidir.

Ancak Türkiye’de bu yapılmamıŐ, olağanüstü hâl iln edilmemiştir. Dolayısıyla Mart 2020’den bu güne (Nisan 2021) biz Türkiye’de olağan dönemdeyiz. O hâlde Türkiye’de salgınla mücadele için alınan tedbirlerin hukuka uygun olması için 13’nc maddedeki Şartlara uygun olması gerekir.

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması için Anayasamızın 13’üncü maddesinde ngrlen Şartları biraz yukarıda görmüŐtük (s.338 vd.). Hatırlanacağı üzere bu maddeye göre (1) Sınırlamanın kanunla yapılması, (2) sınırlamanın Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere dayanması, (3) Sınırlamanın Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması, (4) sınırlamanın temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunmaması, (5) Sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması ve (6) sınırlamanın ölçülülük ilkesine uygun olması gerekmektedir.

Türkiye’de olağanüstü hâl iln edilmediğine göre, korona virüs salgınıyla mücadele için alınan her tedbirin yukarıdaki altı Şarta uygun olması gerekir. Peki uygun mu? Bu Şartlardan sadece ilk ikisini inceleyelim:

1. Sınırlama, “Kanunla” mı Yapılmıştır?

Anayasamızın 13’üncü maddesinde “temel hak ve hürriyetler, ... *ancak kanunla* sınırlanabilir” denmektedir.

Türkiye’de korona virüs nedeniyle alınan tedbirlerin sadece küçük bir kısmı (örneğin 25 Mart 2020 tarih ve 7226 sayılı Kanununun geçici 1 ve 2’nci maddelerinde ve 16 Nisan 2020 tarih ve 7244 sayılı Kanunla öngörülen tedbirler) kanuna dayanmaktadır. Bu tedbirler dışındaki tedbirlerin, örneğin sokağa çıkma yasaklarının, maske takma zorunluluklarının, şehirlerarası seyahat yasaklarının kanunî bir dayanağı yoktur. Bu tedbirlerin de kanunla öngörülmeleri gerekirdi. Kanunla öngörülmemiş bütün tedbirler, Anayasamızın 13’üncü maddesinde hükme bağlanan “ancak kanunla sınırlama” şartına aykırıdır. Kanunla sınırlama şartını yerine getirmeyen tedbirlerin diğer şartlara uygunluğunu tartışmaya gerek yoktur. Çünkü 13’üncü maddede öngörülen şartlar alternatif şartlar değil, kümülatif şartlardır. Uygulamada Kovid-19 salgınıyla mücadele kapsamında alınan tedbirlerin ezici çoğunluğu “genelgeler” ile veya il umumi hıfzıssıhha kurulu kararlarıyla alınmıştır. Bir örnek:

KUTU 8.13: Kovid-19 Salgınıyla Mücadele Kapsamında Yapılan Bir Sınırlama Örneği: İçişleri Bakanlığının 26 Nisan 2021 tarihli “Tam Kapanma Tedbirleri Genelgesi”.- (...) Bu çerçevede 26.04.2021 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımızın başkanlığında toplanan **Cumhurbaşkanlığı Kabinesi’nde alınan kararlar doğrultusunda**; hâlihazırda uygulanmakta olan kısmi kapanma tedbirlerine yeni önlemler eklenerek tam kapanma dönemine geçilecektir. 29 Nisan 2021 Perşembe günü saat 19.00’dan itibaren 17 Mayıs 2021 Pazartesi günü saat 05.00’e kadar sürecek olan tam kapanma döneminde ülke genelini kapsayacak şekilde aşağıdaki tedbirlerin alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Tam kapanma döneminde 14.04.2021 tarih ve 6638 sayılı Genelgemizde belirtilen tedbirlere ilave olarak;

1. Sokağa Çıkma Kısıtlaması

Hafta içi hafta sonu ayrımı olmaksızın 29 Nisan 2021 Perşembe günü saat 19.00’da başlayıp 17 Mayıs 2021 Pazartesi günü saat 05.00’te bitecek şekilde tam zamanlı sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacaktır. (...)

Kaynak: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-tam-kapanma-tedbirleri-genelgesi-gonderildi>.

2. Sınırlama, “Anayasanın İlgili Maddelerinde Belirtilen Sebeplere” Dayanmakta mıdır?

Anayasamızın 13’üncü maddesinin 2001 anayasa değişikliklerinden sonraki hâlinde “temel hak ve hürriyetler,... yalnızca Anayasanın *ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere* bağlı olarak... sınırlanabilir” denmektedir.

Bir temel hak ve hürriyet sınırlamasının Anayasaya uygun olması için, kanunla öngörülmüş olması yetmez; bu sınırlamanın ayrıca “Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak” yapılmış olması gerekir. Yani kanunla yapılan temel hak ve hürriyet sınırlamalarının, Anayasanın sınırlanan hak veya hürriyeti düzenleyen ilgili maddesinde belirtilen sebeplere dayanması lazımdır. Karantina ve sokağa çıkma yasakları “seyahat hürriyeti”ni (Anayasa, m.23), işyerlerinin kapatılması “mülkiyet hakkı”nı (m.35) ve “çalışma ve sözleşme hürriyeti”ni (m.48), icra takiplerinin ertelenmesi “hak arama hürriyeti”ni (m.36), işçi çıkarma yasağı “sözleşme hürriyeti”ni (m.48) sınırlandırır. Bu tedbirlerin korona virüs salgınıyla mücadele amacıyla alınabilmesi için Anayasa-

nın zikredilen bu maddelerinde sınırlama sebebi olarak ‘‘genel sağlık sebebi’’nin belirtilmiş olması gerekir. Oysa Anayasamızın seyahat hürriyetinin düzenlendiği 23’üncü maddesinde, mülkiyet hakkının düzenlendiği 35’inci maddesinde, hak arama hürriyetinin düzenlendiği 36’ncı maddesinde, çalışma ve sözleşme hürriyetini düzenlendiği 48’inci maddesinde sayılan ‘‘sınırlama sebepleri’’ arasında ‘‘genel sağlık’’ sebebi yoktur. Dolayısıyla bu hak ve hürriyetler, genel sağlık sebebiyle *kanunla dahi* sınırlanamaz.

Anayasamızın 13’üncü maddesi, temel hak ve hürriyetler sınırlandırılması için altı Şart ngrmiştr. Grldği gibi korona virüs nedeniyle alınan tedbirler, bu altı Őarttan ilk ikisini bile yerine getiremiyorlar. Dolayısıyla daha fazla bir inceleme yapmadan Türkiye’de korona virüs nedeniyle alınan tedbirlerin Anayasamızın 13’üncü maddesine aykırı olduğunu söyleyebiliriz.

* * *

Bunda Şaşırtıcı bir Şey yoktur. Olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetler yüksek bir korumadan yararlanırlar. Temel hak ve hürriyetlere ağır bir müdahale gerekiyorsa Anayasamızın 15’inci maddesini devreye sokmak gerekir. Anayasamızın 15’inci maddesinin devreye sokulabilmesi için de, önce Anayasamızın 119’uncu maddesine göre olağanüstü hâl iln edilmesi gerekir.

Anayasamızın 119’uncu maddesi, olağanüstü hâl iln etme yetkisini Cumhurbaşkanına vermiştir. Türkiye’de olağanüstü hâl iln edilip edilmemesi Cumhurbaşkanı’nın takdirinde olan bir husustur. Olağanüstü hâl ilnı sorunu bir *yerindelik* sorunudur. Türkiye’de bir salgın hastalık olsa bile, Cumhurbaşkanı bu hastalığı yeterince tehlikeli bulmayarak olağanüstü hâl iln etmeyebilir. Ancak bu durumda, salgın hastalıkla mücadele amacıyla alacağı tedbirlerin Anayasanın 13’üncü maddesine uygun olması gerekir. Olağanüstü hâl iln edip etmemek bir yerindelik sorunudur; ama olağanüstü hâl iln edilmedikten sonra alınan tedbirlerin Anayasanın 13’üncü maddesindeki Şartlara uygun olup olmadığı sorunu bir yerindelik sorunu değil, bir *hukuklik sorunudur*.

Korana Tedbirleriyle İlgili Ek Sorunlar

1. Sokağa ıkma yasağının kanunî dayanağı var mı?

a) Sokağa ıkma yasakları, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27’nci ve 72’nci maddelerine dayandırılabilir mi?

b) Sokağa ıkma yasakları 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/C maddesine dayandırılabilir mi?

2. Tedbirlerin meyyideleriyle ilgili sorunlar.

a) 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 282’nci maddesinin uygulanmasından kaynaklanan sorunlar.

b) 5326 sayılı Kabahatler Kanununun ‘‘emre aykırı davranış’’ başlıklı 32’nci maddesinin uygulanmasından kaynaklanan sorunlar.

Yukarıdaki konuların açıklanması için bkz.: Kemal Gözler, ‘‘Yazık, Konstitüsyon Bit-ti!’’ (*Makalelerim* 2020), Bursa, Ekin, 1. Baskı, 2021, s.62-74.

...C. PARTİ KAPATMA DAVALARINDA USÛL

30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanununun 52'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre “*siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, 5271 sayılı Kanunun davanın mahiyetine uygun hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinden Genel Kurulca incelenir ve kesin karara bağlanır*”. Burada “Ceza Muhakemesi Kanununun uygulanması” ve “dosya üzerinden inceleme”nin ne anlama geldiğinin açıklanmasında yarar vardır.

1. Ceza Muhakemesi Kanununun Uygulanması: Anlamı ve Şartları

6216 sayılı Kanununun 52'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre “*siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, 5271 sayılı Kanunun davanın mahiyetine uygun hükümleri uygulanmak suretiyle ... incelenir ve kesin karara bağlanır*”.

Parti kapatma davalarında Ceza Muhakemesi Kanununun hükümlerinin uygulanabilmesinin iki şartının olduğunu söyleyebiliriz:

a) Uygulanacak Ceza Muhakemesi Kanununun hükümlerinin, parti kapatma davasının *mahiyetine uygun* olmaları gerekir. Hâliyle gerçek kişilerin işledikleri suçlardan dolayı ceza mahkemesi huzurundan yargılanmaları ile bir tüzem kişi olan siyasî partilerin kapatılması arasında mahiyet olarak pek çok fark vardır ve dolayısıyla Ceza Muhakemesi Kanununun pek çok hükmünün parti kapatma davalarında uygulanması mahiyet olarak mümkün değildir.

b) Ceza Muhakemesi Kanununun parti kapatma davasının mahiyetine uygun olan hükümleri de ancak “*lex specialis deogat legi generali* (özel kanun genel kanunları ilga eder)” ilkesi uyarınca, bu konuda, Anayasada veya 6216 sayılı Kanunda parti kapatma davasında uygulanabilecek bir hüküm yoksa uygulanabilir. Anayasada veya 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanunda parti kapatma davasında uygulanabilecek bir hüküm varsa, bu durumda Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanmaz.

Anayasa Mahkemesi iddianamenin iadesine karar verebilir mi?- Yukarıdaki ikinci şart nedeniyle 6216 sayılı Kanunun 52'nci maddesinde düzenlenen konularda Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanamaz. 6216 sayılı Kanunun 52'nci maddesinde siyasî parti kapatma davasının Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılmasını ve bu dava hakkında Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından görevlendirilecek bir raportör tarafından “ilk inceleme raporu” hazırlanmasını ve Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun da “ilk inceleme” yapılmasını öngörmektedir. Bu maddede bu “ilk inceleme” sonucunda “*iddianamenin kabulüne karar verilmesi hâlinde*” yapılacak işlemler belirtilmiştir.

Maddede *iddianamenin kabulüne karar verilmemesi durumunda* ise ne işlem yapılacağı belirtilmemiştir. Anayasa Mahkemesinin ilk inceleme sonucunda iddianamenin kabul edilmemesi hakkında verdiği karar, Ceza Muhakemesi Kanununun 174'üncü maddesinde öngörülen "iddianamenin Cumhuriyet Basavcılığına iadesi kararı" niteliğinde bir karar olduğunu söylemek kanımca zordur. Çünkü Anayasa Mahkemesi verdiği kabul edilmeme kararı, Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen bir usûl sonucunda değil, 6216 sayılı Kanunun 52'nci maddesinde düzenlenmiş bir usûl ("ilk inceleme usl") sonunda verilmiş bir karardır. Bu karara "iddianamenin iadesi kararı" denmesinin ve bu kararın Yargıtay Cumhuriyet Basavcılığına gönderilmesinin kanunî bir dayanağı yoktur. Bu konuda Ceza Muhakemesi Kanununun uygulanabilmesi için, parti kapatma davalarından ilk inceleme usûlünün 6216 sayılı Kanunda düzenlenmemiş olması gerekirdi. Oysa bu usûl, 6216 sayılı Kanunda (m.52/2) düzenlenmiştir. O hâlde burada Ceza Muhakemesi Kanunu uygulanamaz. Anayasa Mahkemesinin iddianamenin iadesine karar verebilmesi için, Anayasa Mahkemesinin Ceza Muhakemesi Kanununun "iddianamenin iadesi" başlıklı 174'üncü maddesi uyarınca bir inceleme yapıyor olması gerekir. Oysa Anayasa Mahkemesi, burada Ceza Muhakemesi Kanununun 174'üncü maddesi uyarınca değil, 6216 sayılı Kanunun 52'inci maddesi uyarınca bir inceleme (ki söz konusu madde buna "ilk inceleme" ismini vermektedir) yapmaktadır. "İddianamenin iadesi", Ceza Muhakemesi Kanununun 174'üncü maddesi uyarınca yapılan bir inceleme sonucunda verilebilecek bir karardır. Parti kapatma davasında ilk inceleme, CMK, m.174 uyarınca yapılan bir inceleme değildir ki, bu inceleme sonucunda CMK, m.174'n öngördüğü bir karar olan iddianamenin Cumhuriyet basavcılığına iadesi kararı verilebilir.

(...)

rnek Olay: HDP'nin 2021'de Kapatılma Davası.- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 17 Mart 2021 tarihinde Halkların Demokratik Partisinin kapatılması davası amıtır¹. Basına yansıdağı kadarıyla (Anayasa Mahkemesinin sitesinde bu konuda 8 Nisan 2021 tarihi itibarıyla yayınlanmış bir karar bulamadık), Anayasa Mahkemesi, 31 Mart 2021 tarihli kararıyla HDP'nin kapatılması istemiyle açılan davada iddianamenin "partililerle suçlamalara konu eylemler arasında ilişkilendirme yapılmadığı" gerekçesiyle *iddianamenin iadesine* karar vermitir². Yukarıda açıkladığımız sebeplere, kanımızca, Anayasa Mahkemesinin böyle bir yetkisi yoktur. (...)

1. <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1677/yazili-basin-aciklamasi>.

2. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/anayasa-mahkemesinin-hdp-iddianamesini-iade-gerekcesi-belli-oldu/2194228>.

(...)

V. ARA SEÇİMLER

Anayasanın 78'inci maddesine göre, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir”. Ancak Anayasaya göre, “ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tam sayısının yüzde beşini (30 milletvekili) bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir”. Bununla birlikte, “genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz”.

Sebep.- TMMM üyeliklerinde boşalma sebebi önemli değildir. Boşalma, istifa, ölüm, düşme gibi çeşitli sebeplerle gerçekleşmiş olabilir.

Uygulama.- Türkiye’de 1982 Anayasası döneminde sadece bir defa (1986 yılında) ara seçim yapılmıştır¹.

TBMM Kararı.- Ara seçim, YSK tarafından başlatılabilecek bir süreç değildir. Önce TBMM’nin ara seçim kararı alması gerekir. Ara seçim kararı, kanun değil, “parlâmento kararı” biçiminde alınmalıdır. Zira bu parlâmentonun kendisine ilişkin bir konudur. Anayasamızın 78’inci maddesinde ara seçim kararı için ayrıca karar yetersayısı öngörülmediğine göre, *ara seçim kararı*, TBMM tarafından m.96’ya göre, basit (adî) çoğunluk ile, yani toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla ile alınır. (Uyarı: Yukarıda gördüğümüz gibi *erken seçim kararı* TBMM üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla alınabilmektedir).

TBMM’nin Takdir Yetkisi.- Ara seçime gidip gitmemek konusunda TBMM’nin takdir yetkisi var mıdır? Bu soruya ikili bir ayrım yaparak cevap vermek gerekir: a) Boşalan üyelik sayısı, TBMM üye tam sayısının *yüzde beşinden az ise*, TBMM’nin ara seçim kararı alıp almama konusunda *takdir yetkisi vardır* (Ancak önceki genel seçimden en az 30 ayın geçmiş olması gerekir). b) Boşalan üyelik sayısı, TBMM üye tam sayısının *yüzde beşi ve daha fazlası ise*, TBMM’nin *takdir yetkisi yoktur*. Çünkü Anayasanın 78’inci maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü cümlesinde kullanılan ifade, ara seçime gidip gitmemek konusunda TBMM’ye takdir yetkisi bırakmamaktadır. Zira cümlede açıkça “boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir”. Ne var ki, TBMM bu yükümlülüğünü yerine getirmezse, yani “boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini” bulmasına rağmen “üç ay içinde” ara seçimlerin yapılmasına karar vermez ise, TBMM’ye karşı yapılacak bir şey yoktur. Bu hüküm, müeyyidesiz bir hükümdür.

“Ara Seçim” in Anlamı: “Boşalan Üyelikler İçin Seçim”.- Anayasa, m.78’de kullanılan terim “ara seçim”dir. Bu terim yanlış anlaşılmaya müsait bir terim-

1. Sabuncu, *op. cit.*, 2006, s.179

dir. ‘‘Ara seçim’’, iki asıl seçim arasında yapılan seçim demektir ki, bundan da asıl seçim gibi bir seçim olduğu anlaşılır. Oysa bu doğru değildir. Ara seçim ülke genelinde değil, sadece yeliği sona eren milletvekillerinin seçildikleri seçim çevrelerinde yapılır. Çünkü ara seçim, sadece boşalan yelikler için yapılan bir seçimdir. Bu nedenle belki, bu seçime, ‘‘ara seçim’’ değil, ‘‘boşalan yelikler için seçim’’ denmesi daha doğru olurdu. Anayasa, m.78/3’teki ‘‘boşalan üyeliklerin sayısı, ye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, *ara seçimlerinin*  ay içinde yapılmasına karar verilir’’ ibaresindeki ‘‘*ara seçimlerinin*’’ selindeki belirtili isim tamlaması da, ara seimin genel bir seçim olmadığını boşalan yelikler için yapılan bir seçim olduğunu göstermektedir.

İlin Bütün Milletvekilliklerinin Boşalması Sebebiyle Ara Seçim (m.78/son).- Bunların dışında, 78’inci maddeye 27 Aralık 2002 tarih ve 4888 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla eklenen son fıkraya göre, ‘‘bir ilin veya seçim evresinin, TBMM’de üyesinin kalmaması hâlinde, boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır’’. Fıkranın yazılış biçiminden, 78’inci maddede yukarıdaki açıklanan sınırlamaların (ilk otuz ayda ve son bir yılda ara seçim yapılmama) bu durum için geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Keza bu durumda ara seçim için TBMM’nin bir ara seçim kararı almasına gerek olmadığı, ‘‘boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır’’ hükmünden anlaşılmaktadır. *Not:* Bu ihtimalde ara seçim kararı TBMM tarafından değil, YSK tarafından alınır.

Değerlendirme.-

(...)

XIV. SEÇİM KANUNLARININ UYGULANMA TARİHİ

1982 Anayasasının 67’nci maddesine 2001 yılında eklenen son fıkraya göre, ‘‘*seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz*’’.

Bu hükmün amacı seçimlerden önce yapılan ve sırf iktidar partilerini korumaya yönelik değişikliklere karşı ülkeyi korumaktır. Nitekim Türkiye’de pek çok defa, seçimden önce, parlamento çoğunluğunun Milletvekili Seçim Kanununda partizanca değişiklik yaptığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında 2001’de getirilen bu son fıkra yerinde görülebilir.

Ancak seçim kanunlarında seçime bir yıl kala yapılan her değişikliğin art niyetle yapıldığını varsaymak ne derece doğrudur? Seçim kanunlarında seçime giderken değiştirilmesi veya düzeltilmesi gereken pek çok teknik husus olabilir. Ay, m.67/son’daki ‘‘*seçim kanunlarında yapılan değişiklikler*’’ ibaresi oldukça geniş bir ibaredir ve uygulamada problem yaratma ihtimali yüksektir. Ortada tartışmaya açık iki husus vardır:

A. HANGİ KANUN “SEÇİM KANUNU”DUR?

(...)

B. SÜREYLE İLGİLİ TEREDDÜTLER: “SEÇİMLER” İLE NE KASTEDİLMEKTEDİR?

(..)

Örnek Olay.- 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Kanunla 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 22’nci maddesinde değişiklik yapılarak sandık kurulu başkanının kamu görevlileri arasında seçilmesi öngörülmüştür. 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Kanun, 16 Mart 2018 tarih ve 30362 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

(...)

Örnek 2.- 16 Nisan 2017 referandumuyla onaylanan

(...)

(...)

c) Düşme Anı Nedir?

Kesin hüküm giyen milletvekilinin milletvekilliği, mahkeme kararının kesinleştiği tarihte değil, bu kesinleşen kararın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Genel Kurula bildirildiği anda son bulur¹. Uygulamada aşağıda Kutu 11.2’de örneği görüldüğü üzere, TBMM Genel Kurulunu yöneten Başkan veya Başkanvekili, ilgili milletvekili hakkında ekte kesin hükmü içeren tezkereyi TBMM Genel Kurulunda okutmakta ve okuma bittikten sonra ilgili milletvekilinin “milletvekilliği düşmüştür” ibaresini kullanmaktadır. İşte bu ibarenin söylendiği dakikadan itibaren ilgili milletvekilinin milletvekilliği sıfatı sona erer. Başkaca bir işlem yapılmasına gerek yoktur.

KUTU 11.2: ÖRNEK KESİN HÜKÜM NEDENİYLE DÜŞME (Enis Berberoğlu)

1.- Cumhurbaşkanlığının, İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu’nun siyasi ve askeri casusluk maksadıyla Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından gizli kalması gereken bilgileri açıklama suçundan 25 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmasına dair İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinin 14/6/2017 tarihli ve esas 2016/205, Karar 2017/97 sayılı kararının kaldırılarak İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesinin 13/2/2018 tarihli ve Esas 2017/2075, Karar 2018/287 sayılı kararının onanmasına dair Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 20/9/2018 tarihli ve Esas 2018/2088, Karar 2018/2728 sayılı kararı ile ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 83’üncü maddesinin üçüncü fıkrası ile 84’üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca milletvekilliğinin düşürülmesine dair tezkeresi (3/1218)

(Kâtip Üye Mardin Milletvekili Şeyhmus Dinçel tarafından Cumhurbaşkanlığı tezkeresinin okunmasına başlandı)

“26 Kasım 2018

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 12/11/2018 tarihli ve 35601974-103-0477-2016-E.1863/79658 sayılı yazısı.

İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu’nun ‘siyasi ve askeri casusluk maksadıyla Devletin güvenliği veya iç veya dış veya iç veya dış siyasal yararları bakımından gizli kalması gereken bilgileri açıklama’ suçundan 25 yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına dair İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinin 14/6/2017 tarihli ve E:2016/205, K:2017/97 sayılı kararının kaldırılarak ‘Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgilerini açıklamak’ suçundan 5 yıl 10 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ilişkin İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesinin 13/2/2018 tarihli ve E: 2017/2075, K:2018/287 sayılı kararının...”

(CHP ve HDP sıralarından “Kahrolsun faşizm!” şeklinde slogan atılması, gürültüler, sürekli sıra kapaklarına vurmalar)

(Kâtip Üye Mardin Milletvekili Şeyhmus Dinçel tarafından Cumhurbaşkanlığı tezkeresinin okunmasına devam edildi)

“...onanmasına dair Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 20/9/2018 tarihli ve E:2018/2088, K:2018/2728 sayılı kararı ile ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 83 üncü maddesinin üçüncü fıkrası ile 84 üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Adalet Bakanlığından alınan ilgi yazı sureti ve eki dosya ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinize sunarım.

Fuat Oktay
Cumhurbaşkanı Yardımcısı”

(...) Değerli milletvekilleri, Anayasa’nın 76’ncı maddesi kapsamında milletvekili seçilmeye engel bir suçu teşkil eden ve Anayasa’nın 84’üncü maddesinin ikinci fıkrası gereğince bilgiye sunulan kesinleşmiş mahkeme kararları doğrultusunda İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu... milletvekillikleri düşmüştür.

Bilgilerinize sunulur. (AK PARTİ sıralarından alkışlar; CHP ve HDP sıralarından sürekli sıra kapaklarına vurmalar; HDP sıralarından “Yuh!” sesleri, gürültüler)

Birleşime yarım saat ara veriyorum.

Kaynak: TBMM Genel Kurul Tutanağı, 95’inci Birleşim, 4 Haziran 2020 Perşembe
(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil3/ham/b09501h.htm>)

d) Düşmenin Yargısal Denetimi Yoktur

Kesin hüküm nedeniyle yukarıda açıklanan şekilde milletvekilliğinin düşmesinin yargısal denetimi yoktur. Bu durumda ilgili milletvekili, Anayasa

(...)

Örnek Olay.- Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun milletvekilliği, kesin hükmün TBMM Genel Kuruluna 17 Mart 2021 tarihinde bildirilmesiyle düşmüştür. Anayasamızın 85'nci maddesi uyarınca İstanbul Milletvekili Erol Katırcıoğlu, Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun milletvekilliğinin düşmesinin yok hükmünde olduğunun tespitine ve

(...)

* * *

Son yıllarda Türkiye'de ceza yargılamasında yaşadığımız ciddi problemler nedeniyle kesin hüküm nedeniyle milletvekilliğinin düşmesi konusunda daha önce tartışmadığımız yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Aslında bu sorunların bir kısmı doğrudan doğruya anayasa hukukunun sorunları değil, ceza hukukunun sorunlarıdır. Ancak ülkemizde ceza hukuku alanındaki sorunlar anayasa hukuku alanına da yansımaktadır.

e) Kesin Hükmün Genel Kurula Bildirilmesi Süresi Ne Kadardır?

TBMM Başkanı, kendisine Cumhurbaşkanı tezkeresi ekinde gönderilen kesin hükmü, TBMM Genel Kuruluna hangi süre içinde bildirmelidir? TBMM Başkanı, kesin hükmün TBMM Genel Kuruluna bildirilmesini geciktirebilir mi?

Örnek: Berberoğlu Olayı.- Milletvekili Enis Berberoğlu, İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesinin 13 Şubat 2018 tarih ve E.2017/2075, K.2018/287 sayılı kararıyla mahkum olmuştur. Mahkumiyet kararı Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 20 Eylül 2018 tarih ve E.2018/2088, K.2018/2728 sayılı kararıyla onanmış ve böylece Bölge Adliye Mahkemesinin mahkumiyet kararı kesinleşmiştir. Kesin hüküm, Cumhurbaşkanı

(...)

f) Kesin Hükümle İlgili Bireysel Başvuru Yapılması Genel Kurula Bildirmeyi Geciktirir mi?

Söz konusu kesin hüküm ile mahkum olan milletvekili, herhangi bir Türk vatandaşı gibi, Anayasa Mahkemesine, bu kesin hüküm ve bu hükmün verildiği yargılama sebebiyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir. Bu başvuru sonucunda Anayasa Mahkemesinin başvuruçunun haklarının ihlâl edildiğine ve kararın bir örneğinin ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırılması için

(...)

g) Yeniden Yargılamaya Karar Verilmesi Düşmüş Olan Milletvekilliğini Tekrar Kazandırır mı?

Öncelikle belirtelim ki, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda milletvekilinin haklarının ihlâl edildiğine karar vermesi ve yeniden yargılama için kararı derece mahkemesine göndermesi bizatihi kesin hüküm ortadan kaldırmaz. Derece mahkemesi yeniden yargılamaya karar verinceye kadar kesin hürriyet

(...)

Örnek: Berberoğlu Olayı.- Milletvekili Enis Berberoğlu hakkında önce İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi, 14 Haziran 2017 tarih ve E.2016/205, K.2017/97 sayılı mahkumiyet kararını vermiştir; daha sonra İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesi, bu kararı kaldırarak kendisi 13 Şubat 2018 tarih ve E.2017/2075, K.2018/287 sayılı kararıyla mahkumiyet kararı vermiştir. Bu karar Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 20 Eylül 2018 tarih ve E.2018/2088, K.2018/2728

(...)

KUTU 11.3: KESİN HÜKMÜN KALDIRILMASI NEDENİYLE MİLLETVEKİLLİĞİNİN TEKRAR KAZANILMASI (Enis Berberoğlu)

1.- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının, İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinin 10/2/2021 tarihli yazısı ile TBMM Başkanlığına bildirilen mahkeme kararıyla İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu hakkında verilen ve 4/6/2020 tarihli 95'inci Birleşimde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun bilgisine sunulan kesin hükmün ortadan kalktığına ilişkin tezkeresi (3/1518)

11/2/2021

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna

İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu'nun 5 yıl 10 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ilişkin İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2'nci Ceza Dairesinin 13/2/2018 tarihli ve esas 2017/2075, karar 2018/287 sayılı Kararı'nın onanmasına dair Yargıtay 16'ncı Ceza Dairesinin 20/9/2018 tarihli ve esas 2018/2088, karar 2018/2728 sayılı Kararı sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 83'üncü maddesinin üçüncü fıkrası ile 84'üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Cumhurbaşkanlığı tarafından Başkanlığımıza gönderilen 26/11/2018 tarihli tezkerenin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 4/6/2020 tarihli 95'inci Birleşiminde bilgiye sunulmasıyla milletvekilliği düşmüştür.

Genel Kurulun bilgisine sunulan mahkûmiyet kararı hakkında bu kez İstanbul 14'üncü Ağır Ceza Mahkemesinin 8/2/2021 tarihli ve esas 2016/205 karar 2017/97 sayılı Ek Kararı ile "Anayasa Mahkemesinin 21/01/2021 tarihli, başvurucu hakkında vermiş olduğu hak ihlali kararı uyarınca hükümlünün yeniden yargılama talebinin kabulü ile infazın durdurulmasına, sanık hakkında yeniden yargılama kararı verildiğinden kesinleşmiş hükmün bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasına, sanığın yargılama sürecinde yeniden milletvekili olması sebebiyle sanık hakkında yasama dokunulmazlığı kaldırılıncaya kadar yargılananın durmasına, sanığın yasama dokunulmazlığının kaldırılması için Adalet Bakanlığına yazı yazılarak sanık hakkında fezleke düzenlenmesinin istenilmesine" karar verildiği hususu İstanbul 14'üncü Ağır Ceza Mahkemesinin 10/02/2021 tarihli yazısı ile Başkanlığımıza bildirilmiştir.

Bu çerçevede söz konusu yazı ile ekindeki mahkeme kararı örneğinden İstanbul Milletvekili Kadri Enis Berberoğlu hakkında verilen ve 4/6/2020 tarihli 95'inci Birleşimde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun bilgisine sunulan kesin hükmün ortadan kalktığı anlaşılmakta olup; keyfiyet, Genel Kurulun bilgilerine sunulur.

Mustafa Şentop

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

(CHP, HDP ve İYİ PARTİ sıralarından alkışlar)

BAŞKAN – Bilgilerinize sunulmuştur.

Yukarıda kutu içinde verilen örnek olayda kesin hükmün kaldırılmasına ilişkin mahkeme kararı, doğrudan doğruya, kararı veren İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından TBMM Başkanlığına gönderilmiştir. Kanımızca kesin hüküm hangi yolla TBMM Başkanlığına gönderilmiş ise, kesin hükmün kaldırılmasına ilişkin karar da aynı yoldan TBMM Başkanlığına gönderilmelidir. Kesin hüküm kararı, Adalet Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı yoluyla TBMM Başkanlığına gönderildiğini göre, usûlde paralellik ilkesi gereği, kesin hükmün kaldırılması kararı da aynı yolla TBMM Başkanlığına gönderilmelidir.

(...)

C. YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ İSTİSNALARI (KAPSAM DIŞINDA KALANLAR)

Yasama dokunulmazlığı mutlak değildir. Yasama dokunulmazlığının birtakım istisnaları vardır. Yani yasama dokunulmazlığının kapsamı dışında bulunan bazı durumlar söz konusudur. Yasama dokunulmazlığının bizzat Anayasa tarafından öngörölmüş iki istisnası vardır: “Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli” ve “seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14’üncü maddesindeki durumlar”. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

1. Ağır Cezayı Gerektiren Suçüstü Hali

(...)

2. Anayasanın 14’üncü Maddesindeki Durumlar

Anayasanın 83’üncü maddesine göre, “seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla *Anayasanın 14’üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır*. Ancak, bu hâlde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır”.

Bu düzenlemeye göre şu şartlar söz konusudur: a) Suçun soruşturmasına seçimden önce başlanılmış olmalıdır. b) Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar ile ilgili olmalıdır. c) Yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır. Birinci ve üçüncü şartlar yeterince açıktır. Üzerinde fazla bir şey söylemeye gerek yoktur. Ancak, buradaki ikinci şart, yani “*Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar*” kavramı isabetsiz bir kavramdır. Şöyle:

Yasama dokunulmazlığı “*durumlar*” ile ilgili değil, “*suçlar*” ile ilgili bir kurumdur. Ortada “suç” olmadan yasama dokunulmazlığının istisnası da olmaz. Dolayısıyla Anayasanın 83’üncü maddesinde kullanılan “*Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar*” terimi eleştiriye açıktır. Anayasa koyucu, yasama dokunulmazlığına suç türü itibarıyla istisna getirmeyi arzu ediyor ise, “*durumlar*” değil, “*suçlar*” terimini kullanmalı; istisna tuttuğu suçları isim isim

saymalıdır. 83'üncü maddede neden “suçlar” terimi kullanılmamış da “durumlar” terimi kullanılmıştır? Bunun çok basit bir cevabı var. Çünkü 14'üncü maddede düzenlenen şeyler “suç” değil, hakkın kötüye kullanılması “durumları”dır. Hakkın her kötüye kullanılması ise suç oluşturmaz; suç oluşturmaları için bunun ayrıca ve açıkça kanunla “suç” olarak düzenlenmesi gerekir. Zaten 14'üncü maddenin son fıkrasında da 14'üncü maddedeki durumların müeyyidesinin kanunla tespit edileceği hükme bağlanmıştır. Zaten “anayasayla” suç ihdas edilmiş olması, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir hukukî sapıklık olurdu. Çünkü anayasalar suç ihdas etmek için değil, devleti sınırlandırmak ve bireyleri devlete karşı korumak için yapılır. Dolayısıyla 83'üncü maddenin yasama dokunulmazlığının istisnası olarak 14'üncü maddeye atıf yapması büyük bir yanlışlıktır. Bundan bir hukukî sonuç istihraç edilmesi de mümkün değildir.

Konuyu daha yakından görmek için Anayasanın 14'üncü maddesinin metnini vermekte yarar vardır:

“III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması

Madde 14 – (Değişik: 3/10/2001-4709/3 md.)

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılmaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir”.

Bu maddenin 3 Ekim 2001 tarih ve 4709 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunundan önceki hâli şöyleydi:

“III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması

MADDE 14 – Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz”.

Görüldüğü gibi, Anayasanın 14'üncü maddesinin ne ilk şeklinde, ne de mevcut şeklinde *bir suç tanımı yapılmamıştır*. Yani 14'üncü maddeyle bir suç ihdas edilmemiştir.

Anayasamızın 14'üncü maddesinde *birtakım suçlar isimli olarak sayılmış da değildir*. 14'üncü maddede birtakım kavram ve ilkeler geçmektedir. 14'üncü madde esasen başlığında da ifade edildiği gibi temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması yasağına ilişkindir². Maddede birtakım kavramlar sayılmakta, temel hak ve hürriyetlerin bu kavramları ortadan kaldırmak amacıyla kullanılması yasaklanmaktadır.

14'üncü maddede geçen kavramların birçoğu *belirsiz kavramlardır*. Bunların tanımlanmaları güçtür. Her halükarda bunlar tanımlansa bile birer suç değildir. Örneğin “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak”, “Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek”, “temel hak ve hürriyetleri yok etmek”, “Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak”, “dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak” ne demektir? Bunların tanımı fevkalade güçtür. Kaldı ki bunlar tanımlansa bile bunların suç teşkil etmesi için bunların ayrıca ve açıkça Türk Ceza Kanunu tarafından da

(...)

KUTU 11.1: GERGERLİOĞLU OLAYI

Ömer Faruk Gergerlioğlu, T24 haber sitesinde 20 Ağustos 2016'da bir yayımlanan haberin *tweet*'ini *Twitter*'de RT etmesi üzerine örgüt propagandası yapmak suçundan hakkında 2017 yılında Kocaeli 2. Ağır Ceza Mahkemesinde (E.2017/490) ceza davası açıldı (Bu arada RT ettiği *tweet*'in kendisi hâlâ yayındadır ve bu *tweet*'in kendisi hakkında bir dava da açılmamıştır). Dava devam ederken Ömer Faruk Gergerlioğlu 24 Haziran 2018 seçimlerinde milletvekili seçildi. Milletvekili seçildiğine göre, Kocaeli 2. Ağır Ceza Mahkemesinin yapması gereken şey, durma kararı verip, Gergerlioğlu'nun yasama dokunulmazlığının kaldırılması istemini (Adalet Bakanlığı ve cumhurbaşkanlığı aracılığıyla) TBMM Başkanlığına iletmekten ibaretti. Ancak Kocaeli 2. Ağır Ceza Mahkemesi bunu yapmamış, Anayasa, m.83/2'deki “*seçimden önce soruşturmasına baş* (...)

2. Bu açıdan 14'üncü maddenin incelenmesi için bkz. Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, op. cit., s.302-325.

Başkan ve Başkanvekillerinin Tarafsızlığı İlkesi.- Anayasa, Meclis Başkanının ve Başkanvekillerinin çalışmalarında tarafsızlığı esasını benimsemiş, bu amaçla, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan hâller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; *Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamazlar*” hükmünü getirmiştir (m.94/son). (Katip üyeler ve idare amirleri için böyle bir yasak söz konusu değildir). Anayasamıza göre, Başkan ve başkanvekillerinin *üyeyi olduğu partiyle ilişkisi kesilmemekte*, sadece bunların üyesi olduğu siyasî partinin faaliyetlerine katılması yasaklanmaktadır.

(...)

Başkan ve Başkanvekilleri Kanun Teklifi Verebilir mi? Başkan ve başkanvekillerinin milletvekilliği statüsü devam ettiğine göre, Anayasa tarafından ayrıca ve açıkça getirilen bu tür yasaklar dışında, Başkan ve başkanvekilleri, milletvekilliği statüsünden kaynaklanan bütün hak ve yetkilerini kullanabilirler; örneğin kanun teklifi verebilirler¹.

Örnekler.- TBMM Başkanı Cemil Çiçek, 12 Şubat 2015 tarihinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği Kanunu Teklifi” başlıklı bir kanun teklifi vermiştir (www.tbmm.gov.tr/d24/2/2-2666.pdf.). (*Ek Bilgi:* Söz konusu Kanun teklifi 7 Haziran 2015 seçimleriyle kadük olmuştur). 23 Haziran 2020 tarih ve 7248 sayılı Kanunun temelinde bulunan 2/2952 sayılı Kanun Teklifi, TBMM Başkanı Mustafa Şentop ve 192 milletvekili tarafından teklif edilmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/d27/2/2-2952.pdf).

(...)

Milletlerarası Andlaşmaların Uygun Bulunmasına Dair Kanun Tekliflerinin TBMM Başkanı Tarafından Verilmesi.- 9 Temmuz 2018’de yürürlüğe giren yeni hükümet sistemi döneminde kanun tasarısı usûlü kaldırıldığı için milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına dair “kanun tasarısı” sunulamadığı için, bu konuda “kanun teklifi” sunulması gerekmektedir. *Uygulamada* uygun bulma kanun teklifleri TBMM Başkanı tarafından sunulmaktadır. Bu yanlıştır. Bu konuda açıklama ve eleştiri için milletlerarası andlaşmaların incelendiği 18’nci bölüme (III. A. 1.) bakınız. Bu uygulama yüzünden TBMM Başkanları ülkede en çok kanun teklifi veren milletvekilleri hâline gelmiştir. Kanun teklifi vermek, teklif edilen düzenlemeyi beğeniyorum demektir. Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulma kanun teklifi vermek ise uygun bulunacak milletlerarası andlaşmayı beğeniyorum demektir. Oysa bütün milletlerarası andlaşmalar Türkiye Cumhuriyeti dış siyasetinin

(...)

TBMM Başkanı, Belediye Başkanı Adayı Olabilir mi? İstifa Etmek Zorunda mıdır?- TBMM Başkanı da bir “milletvekili”dir ve her milletvekili

1. İba, *Anayasa ve Siyasal Kurumlar*, op. cit., s.158.

gibi o da belediye başkanlığı seçimlerinde aday olabilir. Yukarıda 11'inci bölümde belediye başkanlığına aday olan ve seçilen milletvekillerinin durumunu inceledik. Buna göre TBMM Başkanının bir milletvekili olarak, 18 Ocak 1984 tarih ve 2972 sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanununun 28 Aralık 1993 tarih ve 3959 sayılı Kanunla değişik 17'nci maddesi hükmüne uygun olarak, milletvekilliğinden istifa etmeden

(...)

TBMM Başkanının belediye başkanlığına aday olması, onun milletvekilliği veya TBMM Başkanlığı görevini sona erdiren bir hâl değildir. Anayasamızda veya TBMM İçtüzüğünde bu yönde bir hüküm yoktur. Böyle bir hüküm olmasına gerek de yoktur.

Ancak TBMM Başkanının belediye başkanlığına aday olabilmesi ve bunun için de TBMM Başkanlığından istifa etme zorunluluğunun bulunmaması, belediye başkanı adayı olan TBMM Başkanının üyesi bulunduğu partinin Meclis içinde veya dışında faaliyetlerine katılabileceği anlamına gelmez. Belediye başkanı adayı olan TBMM Başkanı, TBMM Başkanlığından istifa etmedikçe, üyesi olduğu parti tarafından düzenlenen toplantılara, seçim gezilerine ve mitinglerine konuşmacı veya dinleyici olarak katılamaz; buralarda bulunamaz. Zira Anayasamızın 94'üncü maddesinin son fıkrasında açıkça “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasi partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine... katılamazlar*” denmektedir. Madde 94/son'daki bu yasak, anlamı gayet açık bir yasaktır. TBMM Başkanının hem partinin, hem parti grubunun, hem Meclisin içinde, hem Meclisin dışında faaliyetlerine katılmasını yasaklamaktadır. Keza bu fıkrada “faaliyet” kelimesi de bir ayrıma tâbi tutulmaksızın genel anlamda kullanılmıştır. Yani bu fıkrada “faaliyet” kelimesi, Latince terimlerle söylersek “*generalia verba*” veya fıkıh usûlü terimleriyle söylersek bir

(...)

Belediye seçimlerinde aday olan TBMM Başkanının TBMM Genel Kuruluna Başkanlık yapmaması, bu dönemde Genel Kurula başkanvekillerinin başkanlık yapmasının, yukarıda açıklanan yasak üzerinde doğuracağı bir etki yoktur. Çünkü bu durumda dahi ilgili kişinin TBMM Başkanlığı sıfatı devam eder.

(...)

Bu vesileyle belirtelim ki, TBMM Başkanlığı gibi devletin en yüksek ikinci makamının belediye başkanlığına aday olmasının tartışılması dahi, Türkiye'de yasama organının nasıl değersizleştığinin bir göstergesidir. Bu husus, Türk

(...)

Burada şu hususu da tartışmakta yarar vardır: 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 24'üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre “Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasi partinin ve parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine katılamazlar. *Ancak, yenisinden milletvekili adayı olmaya ilişkin faaliyetleri bu hükmün dışındadır*”. Açıkça

(...)

Örnek Olay: TBMM Başkanı Binali Yıldırım'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Adaylığı.- 2018 yılının Aralık ayında TBMM Başkanı Binali Yıldırım'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı için adaylığı açıklandı. TBMM Başkanlığından 19 Şubat 2019 tarihinde istifa etti. Bu tarihe kadar, TBMM Başkanının belediye başkanlığı seçimlerinde aday olup olmayacağı tartışma konusu oldu. (...)

E. TBMM'NİN İDARÎ TEŞKİLÂTI

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başkanlık Divanı, Genel Kurul ve komisyonlar dışında binlerce kişinin çalıştığı büyük bir teşkilâttir. Keza TBMM'nin bina, bahçeler ve çeşitli menkullerden oluşan bir malvarlığı vardır. Bu teşkilâtın gerek kuruluşunun, gerekse işleyişinin hâliyle ayrıntılarıyla düzenlenmesi gerekir. İşte bu düzenleme 1 Aralık 2011 tarih ve 6253 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı İdarî Teşkilatı Kanunuyla yapılmıştır.

(...)

Millî Sarayların TBMM'den Alınıp Cumhurbaşkanlığına Bağlanması.- TBMM İdarî Teşkilâtına ilişkin şu hususu da belirtelim ki, 9 Temmuz 2018'den önce millî saraylar da TBMM'ye bağlıydı. Şu saray ve kasırlar TBMM'ye bağlı millî saray statüsündeydi: Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı,

(...)

E. OYLAMA USÛLLERİ

(...)

1. İşaretle Oylama

Tanımı.- İşaretle oylama üyelerin el kaldırması, tereddüt hâlinde ayağa kalkmaları, beş üyenin ayağa kalkarak teklif etmesi hâlinde de salonda olumlu ve olumsuz oy verenlerin ikiye bölünerek sayılmaları suretiyle yapılır (İçtüzük, m.139).

Usûlleri.- İşaretle oylamanın usûlü TBMM içtüzüğünün 141'inci maddesinde ayrıntılı olarak şu şekilde düzenlenmiştir:

“İşaret oyuna başvurulması gereken hallerde Başkan oylama yapılacağını bildirerek önce oya sunulan hususu kabul edenlerin, sonra kabul etmeyenlerin el kaldırmasını ister.

Kâtip üyeler, kendi oylarını Genel Kuruldaki oyların sayımı bittikten sonra Başkana bildirirler.

Oylama sonucu, Başkan tarafından Genel Kurula ‘kabul edilmiştir’ veya ‘kabul edilmemiştir’ demek suretiyle ilân olunur.

İşaretle oylama sırasında oya sunulan hususun lehinde ve aleyhinde el kaldırılanları, Başkan ile kâtip üyeler beraberce sayarak tespit ederler. Aralarında anlaşamadıkları veya oyları tespit edemedikleri hallerde, Başkan, oylamanın ayağa kalkmak suretiyle tekrarlanacağını bildirir.

Ayağa kalkmak suretiyle oylamaya başvurulmasından hemen sonra bir arada ayağa kalkan beş milletvekili sonucun açıkça anlaşılmadığı gerekçesiyle oylamanın tekrarlanmasını isterlerse, oylama salonda ikiye bölünmek suretiyle yeniden yapılır”.

Uygulama.- Katip üyelerin aralarında anlaşamaması veya beş milletvekilinin ayağa kalkmak suretiyle itiraz etmesi nedeniyle oylamanın tekrarlanması durumunda, 1998 yılından beri, ayağa kalkma veya salonun ikiye bölünmesi suretiyle sayma usûlleri kullanılmamakta, bunun yerine, uygulamada, elektronik cihazla oylama tekrarlanmaktadır. Bu durumda elektronik cihaz hangi milletvekilinin ne yönde oy kullandığını değil, sadece toptan sonuçları vermektedir².

Bu uygulamanın teknik olarak avantajlı bir uygulama olduğu açıktır. Ancak bu uygulamanın hukukî bir dayanağı yoktur. (...)

Katip üyelerin aralarında anlaşamaması veya beş milletvekilinin ayağa kalkmak suretiyle itiraz etmesi nedeniyle oylamanın tekrarlanması durumunda, İçtüzüğün 141'inci maddesinin beş ve altıncı fıkralarına göre (...)

Ayağa kalkarak sayma veya salonu ikiye bölerek sayma usullerinin yerine elektronik oylama mekanizmasıyla oylamanın daha yerinde olacağı düşünülüyorsa, (...)

İşaretle Oylamada Karar Yetersayısı.- İçtüzük, m.146/2'ye göre, (...)

İşaretle Oylamanın Yapılacağı Hâller.- Anayasada, (...)

İşaretle Oylamada Toplantı Yetersayı.- İşaretle (...)

İşaretle Oylamada “Başkan ile Kâtip Üyeler Arasında Anlaşamama Durumu” ve Bu Durum Konusunda İçtüzük m.13/2'deki Usûlle Karar Verilebilir

mi?- Yukarıda gördüğümüz gibi işaretle oylamada el kaldıranların sayılması konusunda “başkan ile kâtip üyeler”in “*aralarında anlaşamadıkları veya oyları tespit edemedikleri hâllerde*, Başkan, oylamanın ayağa kalkmak suretiyle tekrarlanacağını bildirir”. Bu durumun ortaya çıkması için “başkan ile kâtip üyeler”in “aralarında anlaşamamaları” gerekir. Dolayısıyla sayım sonucuna sadece başkanı veya sadece bir katip üyenin itiraz etmesi “anlaşamama durumu”nun ortaya çıkması için yeterlidir. Bu durum ortaya çıkmış ise, oturumu yöneten başkanın yapacağı şey İçtüzük m.141/4 uyarınca oylamayı ayağa kalkarak tekrarlamaktan ibarettir.

İşaretle oylamada, bir kitap üye, kendi saymasına göre ulaştığı sonuç, başkanın saymasına veya diğer katip üyenin saymasına göre ulaştığı sonuçtan farklı ise katip üye oylamaya itiraz etmelidir. Maddî vakıa olarak oylamanın

(...)

Katip üye gerçekte itirazda bulunmuş olmasına rağmen, başkan, bu itirazı görmezlikten gelip, oylamayı tekrarlatmamış ise, bu durum, İçtüzüğün 13’üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca giderilebilir mi? Önce İçtüzük m.13/2’yi verelim:

“Genel Kuruldaki oylamalarda ve seçimlerde önemli bir yanlışlık olduğu iddia edilirse, Başkan usul görüşmesi açabilir ve gerekirse oya başvurarak düzeltme yapar. Yanlışlık birleşimden sonra anlaşılırsa Meclis Başkanı, Divanı toplayarak takip edilecek yolu kararlaştırır”.

Yanlışlık olduğu iddiası Genel Kurulda gelirse başkan veya başkan vekili “usul görüşmesi açabilir ve gerekirse oya başvurarak düzeltme yapar”. Burada sorun yoktur.

Ancak yanlışlık olduğu iddiası daha sonra anlaşılırsa ne olacaktır?

(...)

TBMM Başkanına böyle bir yetki tanındığında, TBMM Başkanı TBMM Genel Kurulunun iradesini geçmişe etkili olarak her zaman ortadan kaldırabilir. TBMM Genel Kurulunun iradesi (...)

Aşağıda Kutu 12.11’deki örnek olayda katip üyenin oylamanın sonucuna itiraz ettiği ama buna rağmen oturumu yönetin başkanvekilini oylamayı tekrarlatmadığı iddia edilmiştir. (...)

Aşağıdaki örnek olayda kanımızca, olayın maddî boyutlarından bağımsız olarak, itiraz olmadığına veya olmasına rağmen oturumu yöneten Başkanvekili, itirazı duymadığı veya duymasına rağmen duymazlıktan (...)

Bu şekilde reddedilmiş bir kanun teklifinin, aşağıdaki Kutu 12.12'deki gibi İçtüzük m.13/2 uyarınca bir TBMM Başkanlığı tezkeresind (...)

KUTU 12.11: GÜVENLİK SORUŞTURMASI VE ARŞİV ARAŞTIRMASI KANUNU TEKLİFİNİN 31 MART 2021 TARİHİNDE TBMM GENEL KURULUNDA REDDİ

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 27. Dönem 4. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 31 Mart 2021 Çarşamba, Birinci Oturum

BAŞKAN – Peki, anlaşıldı.

220 sıra sayılı Kanun Teklifi'nin görüşmelerine devam ediyoruz.

1. Kırıkkale Milletvekili Ramazan Can ve 64 Milletvekilinin Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunu Teklifi (2/2972) ve İçişleri Komisyonu Raporu (S. Sayısı : 220)(Devam)

BAŞKAN – Teklifin tümü üzerinde görüşmeler tamamlanmıştır.

Maddelere geçilmesini oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler...

ÖZGÜR ÖZEL (Manisa) – Biz çoğuz... Başkanım, burada artık hiç şüpheye... Kesinlikle çoğuz

Başkan. Siz de sayabilirsiniz, hiç şeye gerek yok. Reddedildi, reddedildi Sayın Başkan.

ORHAN SÜMER (Adana) – Başkan, bak, içeriye çağırıyorlar.

ÖZGÜR ÖZEL (Manisa) – Uyuşmazlık değil, siz kendiniz görüyorsunuz Sayın Başkan.

ORHAN SÜMER (Adana) – Başkanım, çağırıyorlar, bak. Başkanım, içeri çağırıyorlar.

MUHAMMED LEVENT BÜLBÜL (Sakarya) – Başkanım, biz fazlayız.

CAHİT ÖZKAN (Denizli) – 2 el kaldırıyor, 2 el!

BAŞKAN – Evet, kabul edilmemiştir. (CHP ve HDP sıralarından “Heey!” sesleri, alkışlar)

Birleşime yirmi dakika ara veriyorum.

(Kaynak: www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil4/ham/b06601h.htm)

KUTU 12.12: MECLİS BAŞKANI MÜZEKKERESİNİN KABULÜ

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 27. Dönem 4. Yasama Yılı 67. Birleşim, 1 Nisan 2021 Perşembe, Birinci Oturum

BAŞKAN – (...) Sayın milletvekilleri, Başkanlık Divanının İç Tüzük'ün 13'üncü maddesi uyarınca almış olduğu karar, Genel Kurul gündeminin “Sunuşlar” kısmında oya sunulacak bir Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tezkeresi olarak gündemimize girmiş bulunmaktadır. Usule uygun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından gündeme alınan bu tezkereyi birleşimi yöneten Başkan Vekili olarak, şimdi, nasıl Anayasa'ya uygun, İç Tüzük'e uygun hareket ediyorsam, dün de İç Tüzük'e ve Anayasa'ya uygun hareket ederek... (CHP, HDP ve İYİ Parti sıralarından alkışlar) ...aynen şimdi, bu tezkereyi Başkan Vekili olarak işlemden kaldırmak gibi bir yetkim bulunmamaktadır. Bu nedenle tezkereyi işleme alacağım çünkü Tüzük ve Anayasa bunu emrediyor. Alacağım ve okutup Genel Kurulun oyuna sunacağım.

İfade ettiğim hususlar neticesinde tutumumda bir değişiklik bulunmamaktadır.

Okutuyorum:

1/4/2021

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna

Genel Kurulun 31/3/2021 tarihli 66'ncı Birleşiminde 220 sıra sayılı Kanun Teklifi'nin maddelerine geçilmesinin oylamasına dair İç Tüzük'ün 13'üncü maddesinin ikinci fıkrası kapsamında yapılan itirazlar Başkanlık Divanının 1/4/2021 tarihli toplantısında görüşülmüştür.

Yapılan değerlendirmede oylamanın İç Tüzük'ün 141'inci maddesine ve Türkiye Büyük Millet Meclisi teatüllerine uygun yapılmadığı ve bu nedenle İç Tüzük'ün 13'üncü maddesinin ikinci fıkrası kapsamında oylamada önemli bir yanlışlık olduğu belirlenmiştir.

Başkanlık Divanında oy çokluğuyla alınan karar doğrultusunda 220 sıra sayılı Kanun Teklifi'nin maddelerine geçilmesine dair oylamanın yenilenmesi Genel Kurulun oylamasına sunulur.

Mustafa Şentop

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

BAŞKAN – Kabul edenler... Kabul etmeyenler...

(AK PARTİ sıralarından “Saysın!” şeklinde slogan atmalar)

(CHP ve HDP sıralarından “Darbe!” şeklinde slogan atmalar)

BAŞKAN – Evet, sayın milletvekilleri, Divanda anlaşmazlık vardır, elektronik cihazla oylama yapacağız.

BÜLENT TURAN (Çanakkale) – Başkan, bunu dün yapacaktın, dün. Bu oylama dün olacaktı Başkanım, ihtilaf varsa oylayacaktın, bir gün kaybettik. Burası CHP kongresi değil ki!

BAŞKAN - İki dakika süre veriyorum.

Oylamayı başlatıyorum:

(Elektronik cihazla oylamaya başlandı)

BAŞKAN – Bu oylamada pusula kabul edilmediği için yerinizden girmeye çalışın arkadaşlar oylamaya lütfen. İç Tüzük gereği, bunu da söyleyeyim.

(Elektronik cihazla oylamaya devam edildi)

BAŞKAN – Sayın milletvekilleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının Tezkeresi'ni oylarınıza sunduk.

Tezkere kabul edilmiştir.

Alınan karar gereğince, denetim konularını görüşmüyor ve gündemin “Kanun Teklifleri ile Komisyonlardan Gelen Diğer İşler” kısmına geçiyoruz.

(Kaynak: www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil4/ham/b06701h.htm)

KUTU 13.1: “Organik Kriter” ile “Şeklî Kriter” Aynı Şey mi? Aralarında Fark Var mı?-

Öncelikle şeklî kriterde, işlemin biçimine; organik kriterde ise işlemi yapan organa bakıldığını hatırlatalım. Yasama fonksiyonu ile yürütme fonksiyonu ve yargı fonksiyonu arasında ayırım yapılırken çoğunlukla şeklî ve organik kriter aynı anlamda kullanılır. Zira bunlar çoğunlukla örtüşür. Özellikle yasama fonksiyonu ile yürütme ve yargı fonksiyonlarını ayırımında bu çoğunlukla böyledir. Organik kriter (…)

Aslında organik kriter ile şeklî kriter arasında arasındaki fark vardır. Eğer aynı organdan çıkan birden fazla türde işlem var ise, bu işlemler arasındaki ayırım, organik kriter göre yapılamayacağına göre şek (…)

Bir kanun ile bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi arasındaki ayırım organik kriter ve/veya şeklî kriter göre yapılır. Bir Cu (...).

3. Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Sebep ile Boşalması Hâli

(...)

d) Diğer Sebepler.- Anayasamızın 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Kanunla değişik 106'ncı maddesinin ikinci fıkrasında "Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması"ndan bahsedilmektedir. Boşalma sebepleri örnek olarak dahi sayılmamıştır. Dolayısıyla bu nedenlerin içine pek çok neden girebilir. Ölüm, istifa ve mahkumiyet dışında, Cumhurbaşkanının görevini yapmaya sürekli olarak engel teşkil edecek herhangi bir neden, m.106/2'de belirtilen kapsama girebilir. Örneğin Cumhurbaşkanının görevini sürekli olarak yapmasına engel olacak tarzda, iyileşmesi mümkün olmayan akıl hastalığına veya bir başka hastalığa yakalanması, komadan çıkamaması durumunda Cumhurbaşkanı makamının boşaldığı kabul edilebilir.

Uygulamada Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 1966 yılının başlarında komaya girmiştir. Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve Ankara Hastanesi hekimlerinden oluşan ve kendisine "Müşterek Sağlık Kurulu" ismi verilen bir Kurul, Cemal Gürsel'in 47 gündür beri komada bulunduğunu ve o günkü tıp olanaklarına göre komadan çıkmasının mümkün olmadığına ve keza devlet başkanlığı görevini ifa etmesinin tıbben mümkün olmadığına dair bir rapor düzenlemiştir. Bu rapor, Başbakanlık tezkeresiyle Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmuştur. Bu tezkere ve tezkereye bağlı olan rapor, 28 Mart 1966 tarihinde Meclis Başkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okutturulmuştur. Bu durumda, Cumhurbaşkanlığı makamının "başka bir sebep" ile boşaldığı varsayılarak Cevdet Sunay aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir¹.

Cumhurbaşkanı, tek kişilik bir anayasal makamdır. Böylesine önemli bir kişinin hastalığı sebebiyle Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığına karar verilmesi haliyle çok önemli bir konudur ve kötüye kullanılmaya müsaittir. Bu nedenle, böyle bir durumda hangi usûlün izleneceğinin Anayasa tarafından belirtilmesi yerinde olurdu. Örneğin Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesine yol açan rapor, kuruluş tarzı bakımından hiçbir anayasal ve yasal dayanağı olmayan bir kurul tarafından düzenlenmiştir. Bu raporun Başbakanlık tezkeresiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderilmesi Meclis Başkanının da bunu okutturması, eski Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi sonucunu doğurmuştur.

Bu gibi durumlarda Cumhurbaşkanlığı makamının nasıl sona ereceğinin usûlü Anayasa tarafından düzenlenmemiştir. Düzenlenmesinde yarar vardır. Sağlık sebeplerinin resmi bir sağlık kurulu raporuyla tespitinden sonra cum-

1. Kerse, *op. cit.*, s.60-62.

hurbaşkanlığı makamının boşaldığına karar verilmesi konusunda Anayasa Mahkemesine veya TBMM'ye veya YSK'ya yetki verilmesinde yarar vardır.

Sağlık nedeniyle görevini sürekli olarak ifa edememe durumunda Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması usl Anayasada düzenlenmediğine göre kanunla düzenlenmelidir. Bu konuda yetkili sağlık kurulu olarak Adl Tıp Kurumuna görev verilebilir². Adl Tıp Kurumunun raporundan sonra, Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığına Anayasa Mahkemesi karar verebilir. Keza Adl Tıp Kurumu raporundan sonra Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığına karar verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine de verilebilir. Bu konuda bir içtüzük değişikliği yapmak uygun olabilir. Her halkrda, bir sağlık kurulu raporuyla yetinilmemesi ve bir anayasal organın karar vermesi uygun olur³.

Bu vesileyle belirtelim ki, şüphesiz ki, Cumhurbaşkanı da bir insandır ve sağlık sorunlarıyla ilgili olarak bütün insanlar gibi maddî ve manev varlığının korunması, özel hayatın gizliliği olmak üzere çeşitli hak ve hürriyetlerden yararlanır. Ancak Cumhurbaşkanı tek kişilik bir anayasal makamdır; **Cumhurbaşkanının sağlık sorunları**, ülkenin i ve dış güvenliğini yakından ilgilendirir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının sağlık sorunları kaçınılmaz olarak kamusal niteliktedir. Bu nedenle, her sağlık sorunuyla ilgili olmasa bile, görevinin hakkıyla ifasını etkileyebilecek nitelikteki sağlık sorunları konusunda Cumhurbaşkanı kamuoyuna açıklama yapması yerinde olur. Keza Cumhurbaşkanının belirli aralıklarla sağlık kontrolünden geçmesinde ve sağlık raporun yayınlanmasında yarar vardır. Kanunla Cumhurbaşkanı bu konuda çeşitli yükümlülükler getirilebilir. Bu yükümlülükler, ölçülü olmak şartıyla, Anayasamıza uygun görülebilir. Neticede kimse Cumhurbaşkanı olmak zorunda değildir. Statünün gerektirdiği ykmllklere uymak istemeyen bir kişi Cumhurbaşkanı adayı olmayabilir; Cumhurbaşkanı seçilmiş ise görevinden istifa edebilir. Memurlar için ngrlebiyecek yükümlülüklerin çok fazlası Cumhurbaşkanı için evleviyetle öngörülebilir. Keza benzer yükümlülükler sadece görevdeki Cumhurbaşkanı'dan değil, Cumhurbaşkanı adaylarından da istenebilir.

2. *Ibid.*, s.63.

3. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Kerse, *op. cit.*, s.57-64.

IV. CUMHURBAŞKANINA VEKÂLET

(...)

A. CUMHURBAŞKANLIĞI MAKAMININ BOŞALMASI HÂLİ

(...)

B. CUMHURBAŞKANININ GEÇİCİ OLARAK GÖREVİNDEN AYRILMASI HÂLİ

(...)

D. ELEŞTİRİLER

Anayasamızın yeni halinin Cumhurbaşkanına vekaletle ilişkin hükümlerine yönelik başlıca iki eleştiri yöneltilebilir:

1. Herhangi Temsilî Niteliği Olmayan Bir Kamu Görevlisine Cumhurbaşkanına Vekalet Görev ve Yetkisi Verilmesi Yanlıştır

(...)

2. Vekilin Vekilinin Kim Olacağı Belli Değildir? Yeni Sistemde Cumhurbaşkanlığı Makamı Boş Kalabilir

Vekilin de vekile ihtiyacı olabilir. Cumhurbaşkanlığı makamının gerek geçici, gerekse daimi olarak boşalması durumlarında, Cumhurbaşkanına vekalet eden Cumhurbaşkanı vekili de yurtdışına çıkabilir, hastalanabilir ve hatta ölebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı vekiline kim vekalet edecektir? Bu soruya cevap vermek çok zordur.

Böyle bir şeyin sadece ekol örneği olmaktan öte her zaman gerçekleşmesi mümkündür. 9 Temmuz 2018'den önceki sistemde bunun örnekleri vardır. Eski sistemde sorun ortaya çıkmamıştır. Çünkü Cumhurbaşkanı vekili TBMM Başkanıdır; onun da vekalet edememesi durumunda ona vekalet eden TBMM Başkanvekili aynı zamanda Cumhurbaşkanlığına da vekalet eder. Bunun uygulamada örnekleri de olmuştur. Mesela 10 Aralık 2009 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Arnavutluğa, aynı gün de TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin ise İsveç'e gitmiştir. Bunun üzerine TBMM Başkanının vekâlet verdiği TBMM Başkanvekili Sadık Yakut, Cumhurbaşkanlığına da vekalet etmiştir. Yani eski sistemde vekilin vekili, hatta vekilleri de vardır. Dolayısıyla eski sistemde Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalma ihtimali çok düşüktü.

9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren yeni sistemde, Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığı veya Cumhurbaşkanının görevinden geçici olarak ayrıldığı durumlarda, Cumhurbaşkanına vekalet eden Cumhurbaşkanı vekili de yurtdışına

ıkabilir, hastalanabilir veya ölebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı vekiline kim vekalet edecektir? Bu soruya cevap vermek çok zordur.

(...)

VII. CUMHURBAŞKANI KENDİ KENDİNE GÖREV VE YETKİ VEREBİLİR Mİ? (“KENDİNDEN MENKUL YETKİLER SİSTEMİ”NİN ELEŞTİRİSİ)

nce sorunu açıklayalım; sonra soruna örnekler verelim, daha sonra da sorunun genel bir değerlendirmesini yapalım.

A. SORUN

Uygulamada Cumhurbaşkanı, yukarıda sayılanların dışında, kendi çıkardığı çeşitli Cumhurbaşkanı Kararnemeleriyle kendisine değişik görev ve yetkiler veriyor. Özellikle halihazırda Cumhurbaşkanının sahip olduğu atama görev ve yetkilerinin pek çoğu kendisine kendi çıkardığı Cumhurbaşkanlığı kararnemeleriyle verilmiştir. Örneğin Cumhurbaşkanı, doğrudan doğruya rektör atama yetkisini, kendisine kendi çıkardığı 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnesiyle vermiştir. Cumhurbaşkanı, kendisine, kendi çıkardığı Cumhurbaşkanlığı kararnemeleriyle sadece çeşitli bireysel işlemleri yapma yetkisini vermekle kalmıyor; aynı zamanda çeşitli düzenleyici işlemleri yapma yetkisini de veriyor. Keza çeşitli kurumların kuruluş ve iŐleyiŐlerini kendi çıkardığı “yönetmelik”, “usûl ve esaslar” gibi değişik isimler taşıyan düzenleyici iŐlemlerle düzenliyor.

Neticede Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri sadece Anayasada ve kanunlarda verilen görev ve yetkilerden ibaret değildir. Cumhurbaşkanı, kendi çıkardığı Cumhurbaşkanlığı kararnemeleriyle de kendisine sayısız görev ve yetki vermiştir ve vermeye de devam etmektedir.

Cumhurbaşkanı böyle bir Şey yapabilir mi? Yani kendi kendisine yetki verebilir mi? İdarenin kanuniliği ilkesinin geçerliği olduğu bir sistemde (Anayasa, m.123) Cumhurbaşkanının böyle bir yetkisinin olamayacağı ilk bakışta düşünülebilir. Ne var ki, Cumhurbaşkanın Cumhurbaşkanlığı kararnemesi çıkarma yetkisi göz önünde bulundurulduğunda, pekâlâ Cumhurbaşkanının kendi ıkaraacağı Cumhurbaşkanlığı kararnemeleriyle kendisine görev ve yetkiler verebileceği söylenebilir. AŞağıda ayrıtlarıyla göreceğimiz gibi, Anayasa, m.104/17’deki Şartlara uygun olarak, yürütme yetkisi alanında Cumhurbaşkanının pek çok konuyu Cumhurbaşkanlığı kararnesiyle düzenlemesi ve bu arada bu düzenlemeleri yaparken çeşitli örgütler, kurumlar ve makamlar kurması veya mevcut makamlara yeni yetkiler vermesi ve bu arada kendisine de yeni yetkiler vermesi mümkündür ve bu Cumhurbaşkanlığı kararnemeleri Anayasa, m.104/17’deki Şartlara uygun ise (ki uygun olabilir), bu yetkilerde hukuka bir aykırılık yoktur.

Yani Cumhurbaşkanının yürütme yetkisi alanında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkararak kendi kendine yetki vermesi mümkündür.

Cumhurbaşkanının kendi çıkardığı Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle kendine yetkiler vermesi, bir nevi “kendinden menkul yetkiler sistemi”ne yol açar. Anayasamıza göre (m.123) yürütme alanında kanunilik ilkesi geçerli iken, uygulamada yürütme yetkisi fiilen kendi kendinden türeyen bir yetki hâline gelmiş olur. Böyle bir sistemin uygulamada yaygın olarak kullanılması durumunda, yargı denetiminin de, hukuk devleti ilkesinin de pek bir anlamı kalmaz.

Ne demek istediğimizi örnekler üzerinden anlatmaya çalışalım.

B. ÖRNEKLER

Uygulamadan alınmış üç örnek verelim:

1. Rektör Atama Kararı Örneği

Cumhurbaşkanı kendi çıkardığı 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle (m.2 ve 3) doğrudan doğruya rektör atama yetkisini kendisine vermiştir. Üstelik bu yetkiyi verirken de “profesörlük” yapmış olmak şartı dışında gerek içeriğe (ehliyet, liyakat ve kıdeme) ilişkin, gerekse usûle ilişkin bir başka şart da öngörmemiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı istediği bir profesörü istediği bir üniversitenin başına rektör olarak atayabilir. Örneğin Cumhurbaşkanı 1 Ocak 2021 tarih ve 2021/16 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile Melih Bulu’yu Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğüne atamıştır. Basına yansıdığına göre bu atama kararına karşı Danıştayda iptal davası açılmıştır.

(...)

2. Milletlerarası Andlaşmaların Sona Erdirme (Fesih) Kararı Örneği

Cumhurbaşkanı kendi çıkardığı 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle milletlerarası andlaşmalar sona erdirmeye (fesih) yetkisini kendisine vermiştir. Cumhurbaşkanı, kısaca “İstanbul Sözleşmesi” diye bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ni 19 Mart 2021 tarih ve 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla feshetmiştir. Basından öğrendiğimiz kadarıyla bu Cumhurbaşkanlığı kararı hakkında Danıştayda iptal davası açılmıştır.

(...)

Daha da bir uç örnek verelim:

3. Türkiye Varlık Fonu rneği

Cumhurbaşkanı ıkardığı 10 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle (m.37) Türkiye Varlık Fonunu kendisine bağlamıştır. Yine Cumhurbaşkanı “Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Őirketinin Yapısına ve İŞleyişine İlişkin Usul ve Esaslar”ı 11 Eylül 2018 tarih ve 2018/162 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla değiştirerek Fonun Yönetim Kurulu Başkanının kendisinin olacağını öngörmüştür. Yine Cumhurbaşkanı, çıkardığı 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, Türkiye Varlık Fonu Yönetim Kurulunun diğer üyelerini ve Genel Müdürünü atama yetkisini de yine kendine vermiştir (3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m.2, 3 ve I sayılı Cetvel). Cumhurbaşkanı Türkiye Varlık Fonu üzerinde vesayet yetkisine de sahiptir⁴. Yani Türkiye Varlık Fonunun yöneticilerini atama ve bu fonun yapısı ve iŐleyiŐini belirleme yetkisi Cumhurbaşkanıya aittir. Bu fonun Yönetim Kurulu Başkanı da Cumhurbaşkanıdır. Bu Fonun işlemleri üzerindeki denetim yetkisi de yine Cumhurbaşkanıya aittir. Yani Cumhurbaşkanı hem denetlenen işlemleri yapmakta, hem de kendi yaptığı işlemleri denetlemektedir⁵.

(...)

Şimdi sorunun genel bir değerlendirmesini yapalım.

C. DEğerLENDİRME

Yukarıda rektör atama, milletlerarası andlaşmaları fesih ve Türkiye Varlık Fonu olmak üzere sadece üç örnek verdik. Bu konuda yüzlerce örnek var. Daha doğrusu Türkiye’de yürütmeye ve idareye ilişkin ne varsa (Maalesef bu durum bazen yürütme ve idare alanının dışına da taŐıyor) Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenleniyor. Bu konuda yetkiler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle veriliyor. Dahası Cumhurbaşkanı çoğunlukla bu konudaki yetkileri başka kişilere vermek yerine, doğrudan doğruya kendine veriyor. Neticede kendine kendine atamalar yapan, kendine kendine düzenlemeler yapan, tek kelimeyle kendi kendinden kaynaklanan bir sistem ortaya çıkıyor. Bu sisteme “kendinden menkul yetkiler sistemi” ismini verebiliriz.

(...)

Aynı Şekilde normları koyan makam, kendi koyduğu normla bu norma dayanarak bireysel işlemler yapma yetkisini kendisine vermiş ise, sorun daha da ađırlaŐır. Normu koyan makam da, norma dayanarak işlem yapan makam da aynı makam hâline gelir. Ortaya kendinden menkul, kendi kendinden yetki alan, kendi kendine atıf yapan (*auto-rfrentiel*) döngüsel bir sistem çıkar.

4. Bu konuda açıklama ve eleştiri izin bkz.: Gözler, *İdare Hukuku*, op. cit., c.I, s.269-270.

5. Bu konuda eleştiriler için bkz.: Gözler, *İdare Hukuku*, op. cit., c.I, s.269-270.

Böyle bir sistemde hukuka uygunluk kavramının da, yargı denetiminin de, hukuk (...)

(...)

2017 Anayasa Değişikliğinden Sonraki Durum (9 Temmuz 2018 Sonrası).- 2017 Anayasa değişikliğiyle 105'inci madde önemli ölçüde değiştirilmiş ve eskisinden oldukça farklı bir sistem benimsenmiştir. Yeni sistemi adım adım incelemekte yarar vardır.

1. Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğunun Kapsamı: Göreviyle İlgili Suçlar + Kişisel Suçlar

Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğunun kapsamı konusunda bu kitabın 2018'de yapılan ikinci ve 2019'da yapılan üçüncü baskısında savunduğumuz görüşü, bu baskıda (Mayıs 2021) değiştirmiş bulunuyoruz. Önce bu konudaki eski görüşümüzü, sonra yeni görüşümüzü verelim:

a) Eski Görüşümüz: Göreviyle İlgili Suçlar + Kişisel Suçlar

Bu kitabın 2018'de yapılan ikinci ve 2019'da yapılan üçüncü baskısında (s.860-862), Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğu konusunda, Anayasa, m.105/1'deki hükmün Cumhurbaşkanının hem göreviyle ilgili suçlarını, hem de kişisel suçlarını kapsadığı görüşünü savunmuştuk.

Gerçekten de Anayasamızın 105'inci maddesinin 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla değiştirilen yeni şekline bakıldığında Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğu açısından göreviyle ilgili olan ve olmayan suçlar arasındaki ayrımının ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Zira 105'inci maddenin yeni şeklinin ilk fıkrasında isnat edilen suçun niteliğine ilişkin bir ayrım yapmaksızın

“Cumhurbaşkanı hakkında, *bir suç işlediği iddiasıyla* Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir”

denmektedir. Gördüğümüz gibi cezaî sorumluluğun kapsamıyla ilgili olarak kullanılan ibare “*bir suç*” ibaresinden ibarettir. Bir “*bir suç*” ibaresi genel bir ibaredir. Tali kurucu iktidar bir ayrım yapmaksızın bu ibareyi kullanmıştır. *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*⁶ ilkesi uyarınca bizim de ayrım yapmamız gerekir. Dolayısıyla yeni sistemde Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğunun göreviyle ilgili suçlar ile kişisel suçları arasında ayrım yapılmadan düzenlendiği söylenebilir. Zaten 105'inci maddenin yeni şeklinin *gereğesinde* de, bu husus açıkça belirtilmişti.

Dolayısıyla Cumhurbaşkanına isnat edilen suç ne tür bir suç olursa olsun, ister göreviyle ilgili bir suç olsun, isterse *kişisel nitelikte* bir suç olsun, Cumhurbaş-

6. Kanunun ayrım yapmadığı yerde bizim de ayrım yapmamamız gerekir.

kanı hakkında dava açılabilmesi için TBMM'nin ye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alması gerekir. Bu Şu anlama gelmektedir ki, yeni sistem Cumhurbaşkanına kişisel suçlarından dolayı da oldukça güçlü bir koruma sağlamaktadır. Buna göre sadece göreviyle ilgili suçlarından dolayı değil, *kişisel suçlarından* dolayı da Cumhurbaşkanı, genel hükümlere göre yetkili ve görevli ceza mahkemesi tarafından değil, *Yüce Divanda yargılanacaktır*.

Eleştiri.- Şüphesiz ki, 1924 Anayasasında olduğu gibi⁷, kişisel suçlarından dolayı Cumhurbaşkanı yasama dokunulmazlığı benzeri bir dokunulmazlık tanınabilir; ancak Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarından dolayı da neden Yüce Divanda yargılandığı hususu izaha muhtatır⁸. 2017 Anayasa değişikliğiyle getirilen Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarından dolayı da Yüce Divanda yargılanması usl eleştiriye açıktır. *Başlıca üç eleştiri yöneltilebilir*:

1. Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçları için neden 600 üyeli TBMM ve 15 üyeli özel bir mahkeme olan Yüce Divan meŐgul edilmektedir? Bunda nasıl bir kamu yararı vardır?

2. Yüce Divan ceza hkimlerinden oluŐmuŐ bir mahkeme değildir. Adı suçlar konusunda bir uzmanlığı yoktur. Örneğin Cumhurbaşkanı cinsel saldırı, istismar veya taciz suçlarından dolayı Yüce Divana sevk edilirse, Yüce Divanın bazıları hukuk fakültesi mezunu dahi olmayan yeleri (ki Nisan 2021 itibarıyla Anayasa Mahkemesinin sekiz yesi⁹, yani çoğunluğu, hukuk fakültesi mezunu değildir), bu suçlardan dolayı yargılamayı nasıl yapacaktır?

3. Nihayet Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarından dolayı da meclis soruşturması usûlüne tâbi kılınması ve meclis soruŐturmasının açılabilmesi için TBMM ye tamsayısının beşte  çoğunluğu ve Yüce Divana sevk için de ye tamsayısı üçte iki çoğunluğu Şartının getirilmesi, Cumhurbaşkanı sadece görevine ilişkin suçlarından dolayı değil, kişisel suçlarından dolayı da pratikte sorumsuz hâle getirir. Cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı böylesine aşırı bir koruma getirme-

7 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun 41'inci maddesinin ikinci fıkrası, izlenecek usl Şu Şekilde belirlemiŐti: "Reisicumhrun husst-ı ŐaŐsiyesinden dolayı meŐliyeti lzım geldikte iŐbu Teşkilât-ı Essiye Kanununun masniyet-i teŐriyyeye taallk eden 17'nci maddesi mcibince hareket edilir". Yani 1924 Anayasası, Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçlarından dolayı sorumluluğu söz konusu olduğunda, yasama dokunulmazlığını düzenleyen bu Anayasanın 17'nci maddesine göre hareket edilmesini öngörmekteydi. Yani, Cumhurbaşkanı'nın ilk önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından dokunulmazlığının kaldırılması gerekmekteydi. Bu hüküm isabetli bir hüküm idi. Devletin baŐı durumunda olan önemli bir kişinin düzmece ceza kovuŐturmalarıyla rahatsız edilmemesi gerekir. Anayasanın, milletvekillerine ve hatta milletvekili olmayan dıŐarıdan atanan bakanlara tanıdığı bu güvencenin Cumhurbaşkanı'na da tanınması kadar normal bir Şey olamaz.

8. Bu konuda Ergun zbudun Şöyle demektedir: "Cumhurbaşkanı'nın görevle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanması ne kadar normal ise, ŐaŐsı suçlarından dolayı genel mahkemelerde değil, Yüce Divanda yargılanması ve ağır nitelikli çoğunluk kurallarının burada da aynen geçerli olması yadırgatıcıdır" (zbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 2017, s.318).

9. Anayasa Mahkemesi Başkanı Zhtt Arslan, yeler Engin Yıldırım ve Hicabi Dursun, Muammer Topal, Kadir zyaka, Rıdvan Güleç, Recai Akyel, Yusuf Şevki Hakyemez hukukçu değildir. Bu konuda ayrıca bkz.: <https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm>.

nin ne gibi bir gereği vardır? Örneğin görevi dışında özel otomobilini kendisi kullanırken Cumhurbaşkanı bir trafik kazası sonucunda başkalarının ölmesine veya yaralanmasına yol açsa, kusurlu Cumhurbaşkanının yargılanması için TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun kararıyla Yüce Divana sevk edilmesi ve Cumhurbaşkanının burada yargılanması gerekecektir. Bu makul ve mantıklı bir çözüm müdür?

Cumhurbaşkanına kişisel suçlarından dolayı da böyle aşırı koruma getirilmesi, cumhuriyet devlet şekliyle bağdaşmaz. Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı dahi sorumsuz hâle getirilmesi onun krallara benzemesine yol açar. Zira devlet başkanının kişisel suçlarından dolayı sorumsuzluğu ancak monarşilerde olur. Örneğin 1876 Kanun-u Esasisi 5'inci maddesine göre "zâtı Hazreti Padişahının nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesul" idi. Bir Cumhurbaşkanına kişisel suçlarından dolayı sorumsuzluk tanınması cumhuriyet anlayışıyla çelişki halindedir.

Cumhurbaşkanına kişisel suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanması usûlü getirilerek pratikte bir sorumsuzluk tanımak yerine, bakanlar için öngörüldüğü gibi kişisel suçlarından dolayı Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığı hükümlerinden yararlandırılması yeterlidir. Aşağıda açıklanacağı üzere Anayasamızın 106'ncı maddesinin 10'uncu fıkrası uyarınca "Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır". Benzer hüküm Cumhurbaşkanı için de getirilebilirdi. Böylece kişisel suçlarından dolayı Cumhurbaşkanına da belli bir güvence sağlanmış olurdu. Ancak bu durumda Cumhurbaşkanının dokunulmazlığı TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğuyla kaldırılabilir ve Cumhurbaşkanı da Yüce Divanda değil, suçu işlediği yer ceza mahkemesinde yargılanırdı.

b) Yeni Görüşümüz¹⁰: Sadece Göreviyle İlgili Suçlar

Dr. Taylan Barın'dan aldığımız 4 Ocak 2020 tarihli bir e-posta sayesinde Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğunun kapsamı sorununu değerlendirirken Anayasamızın 148'inci maddesinin altıncı fıkrası hükmünü gözden kaçırdığımızı fark ettik¹¹.

Gerçekten de bu konuda, Anayasamızın 148'inci maddesinin altıncı fıkrasından yola çıkarak aksi bir sonuca ulaşılabilir. Zira Anayasamızın 148'inci

10. Bu konudaki görüş değişikliğimi ilk defa 8 Temmuz 2020 tarihinde www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm adresinde yayınladığım bir not ile açıklamıştım.

11. Bu değerli gözlemini benimle 4 Ocak 2020 tarihli e-postasıyla paylaşan Dr. Taylan Barın'a teşekkür ederim. Bu arada bu konuda Ahmet Ekinci'nin Mart 2020'de savunduğu *Tek Başlı Hükümet Sistemleri* başlıklı doktora tezinde ve keza bu tezin kitaplaştırılmış hâli olan *Tek Başlı Karma Hükümet Sistemleri* başlıklı kitabında aynı hususun gözlemlendiğini daha sonra gördüm. Bkz.: Ahmet Ekinci, *Tek Başlı Hükümet Sistemleri*, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2020, s.457-458; Ahmet Ekinci, *Tek Başlı Karma Hükümet Sistemleri*, Ankara, Yetkin, 2020, s.521-522.

maddesinin altıncı fıkrasında “*Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, ... görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar*”

(...)

Sonuç olarak *Anayasa, m.105/1 ile m.148/6 arasında çatışma olduğunu* söyleyebiliriz.

Bu çatışma nasıl çözümlenir?

1. Bu çatışma, “*lex superior derogat legi inferiori* (st kanun alt kanunu ilga eder)” prensibi uyarınca çözümlenemez. Çünkü bu maddeler arasında hiyerarşi yoktur; her iki madde (...)

2. Bu çatışmayı çözmek için “*lex posterior derogat legi priori* (sonraki kanun önceki kanunu ilga eder)” prensibi esas alınır, m.105/1’in dediğine itibar etmek gerekir; çünkü m.105/1(...)

3. Buna karşılık bu çatışmayı çözmek için “*lex specialis derogat legi generali* (özel kanun genel kanunları ilga eder)” prensibi esas (...)

Çatışmayı, “*lex posterior* (sonraki kanun)” prensibine göre mi, yoksa “*lex specialis* (özel kanun)” prensibine göre mi çözmemiz gerekir?

Hukukun genel teorisinde sonraki tarihli genel kanun ile önceki tarihli özel kanun arasında çatışma olduğunda, (...)

Bu sonuncu prensibe göre ise, *Anayasa, m.105/1 ile m.148/6 arasındaki çatışmayı m.148/6 lehine çözmek gerekir. Çünkü m.148/6, yukarıda açıklandığı gibi, önceki tarihli de olsa özel hüküm niteliğindedir.*

Sonuç olarak, bu prensipten hareket ederek, ...

Uygulamaya İlişkin Gözlemler ve Eleştiriler

Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilatında pek çok görevli vardır. Bunları incelemek hâliyle anayasa hukukunun değil, idare hukukunun alanına girer. Bununla birlikte burada bir hususu not etmeden geçmek istemiyoruz: Sıfatı ve unvanı ne olursa olsun, Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilatındaki bütün görevliler, birer “devlet memuru”dur. Bunların atanmaları ve görevden alınmaları bakımından özel hükümlere tâbi olması bunların devlet memuru olması durumunu ortadan kaldırmaz. Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilâtının başında bulunan “İdari İşler Başkanı”nın kendisi dahi bir “devlet memuru”dur. Bu tartışmalı bir husus değildir. Bizzat Cumhurbaşkanının kendisi tarafından çıkarılan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 5’nci maddesi tarafından İdarî İşler Başkanının bir devlet memuru olduğu açıkça öngörülmüştür.

Bu nedenle Devlet Memurları Kanununun hükümleri, Cumhurbaşkanlığı İdarî İşler Başkanı dâhil olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilâtındaki bütün memurlar için de geçerlidir. Dolayısıyla bunların siyasî nitelikte açıklama yapmaması gerekir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 7'nci maddesine göre,

“Devlet memurları siyasî partiye üye olamazlar, herhangi bir siyasî parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar; hiçbir şekilde siyasî ve ideolojik amaçlı beyanda ve eylemde bulunamazlar ve bu eylemlere katılamazlar”.

Aynı Kanununa göre “görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak,

(...)

Maalesef uygulamada Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilâtında görevli bazı memurların siyasî nitelikte açıklamalarına rastlanmaktadır. (...)

Yok eğer bu “devlet memurları”nın yaptığı siyasî açıklamalar, gerekli ve yararlı görülüyorsa, bunlar Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilâtında değil, herhangi bir siyasî partinin kadrosunda özel hukuk sözleşmesiyle istihdam edilmelidirler.

Ayrıca bu açıdan sadece Cumhurbaşkanlığı idarî teşkilâtındaki memurlar bakımından değil, Cumhurbaşkanlığı ile yakın ilişkiler içinde olan ve Cumhurbaşkanlığına bağlanmış çeşitli idarî teşkilâtlar bakımından da uygulamada benzer problemler vardır. Örneğin 14 sayılı İletişim Başkanlığı Teşkilâtı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulmuş bir “Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı” vardır. Bilindiği gibi bu Başkanlığın başında bulunan Başkan, ne-redeyse her gün siyasî konularda açıklamalar (...)

İdarî teşkilata ilişkin olarak şunu söylemek isteriz: 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla Türkiye’de, “idarî teşkilât sistemi” değişikliği değil, “hükûmet sistemi” değişikliği yapılmıştır. Yasama organı ile yürütme organı arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenmiştir. Şüphesiz bu değişikliğin idarî teşkilat üzerinde de etkileri olmuştur. Ancak idarî teşkilatımıza hâkim olan temel ilkelerde ve keza idareye ilişkin temel mevzuatta (örneğin Devlet Memurları Kanununda) yapılan büyük bir değişiklik yoktur. Dolayısıyla aksine açık hüküm olmadıkça, idarî teşkilat, kamu görevlileri ve benzeri konulardaki idare hukuku ilkeleri ve açıklamaları, 9 Temmuz 2018’den önce geçerli olduğu gibi günümüzde de geçerlidir.

Yukarıdaki konularda aksine düzenlemeye ihtiyaç var ise, bu düzenlemeler. İlgili mevzuatta, örneğin Devlet Memurları Kanununda yapılacak değişiklikler ile hükme (...)

XII. BAKANLAR

(...)

A. BAKANLARIN STATÜLERİ

9 Temmuz 2018’den önceki sistemde “bakanlar”, (...)

9 Temmuz 2018 tarihinde yürrlge giren yeni sistemde ise ismen “bakan” isimli görevliler olsa bile bunlar, statü olarak, *eski sistemdeki bakanlardan çok farklıdır. Bir kere* artık bakanlar, (...)

Uzun lafın kısası, yeni sistemde bakanların kendi başına bir (...)

Her Şeye Rağmen Bakan, “Bakan”dır, Bir “Devlet Memuru” Değildir.- Yukarıda açıklandığı gibi yeni sistemdeki bakanlar ile eski sistemdeki bakanlar arasında atanmaları, görevden alınmaları ve sorumlulukları bakımından pek çok fark olduğu açıktır. Ancak her şeye rağmen, bakanlar, “dar anlamda kamu görevlisi”¹² değildir, birer “devlet memuru” hiç değildir. Bakanlar Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tâbi değildir. Devlet Memurları Kanununda öngörülen siyaset yapma yasağı gibi yasaklara da tâbi değillerdir.

Yukarıda da belirtildiğı gibi başkanlık hükmet sistemleri ile parlamenter hükmet sistemleri arasında bakanların statüsüne ilişkin önemli farklar vardır. Ancak başkanlık sistemlerinde de “bakan”lık statüsü vardır. Bunlara “*secretary*” vs. dense de bunlar hiçbir zaman bir “kamu görevlisi (*agent public, civil servant*)” olarak işleme tâbi tutulmazlar.

Parlâmenter hükmet sistemlerinde bakanlar, kolektif ve kolejyal olarak ülkenin genel siyasetinin belirlenmesine katılırlar ve bu siyasetten parlâmento karşısında hem bireysel, (...)

Görüldüğü gibi bakanların idarî nitelikteki görev ve yetkileri bakımından parlâmenter hükmet sistemi ile başkanlık hükmet sistemi arasında büyük bir fark yoktur. Bu nedenle, (...)

Bu nedenle 9 Temmuz 2018 tarihinde yürrlge giren yeni sistemde de, atanmaları, görevden alınmaları ve sorumlulukları gibi ayrıca düzenlenen hususlar dışında, bakanları, 9 Temmuz 2018’den önceki sistemde eski bakanlar gibi kabul etmek, eski bakanlar gibi açıklamakta kanımızca yanlış bir yan yoktur. Özellikle idare hukuku açısından (...)

12. “Geniş anlamda kamu görevlisi” “dar anlamda kamu görevlisi” ayrımı konusunda bkz. Gözler, *İdare Hukuku, op. cit.*, 3. Baskı, c.II, s.644-645.

Nihayet şunu belertebiliriz ki, 9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu, *idare sistemimizi değil*, hükûmet sistemimizi değiştirmiştir. Yani yasama ile yürütme arasındaki ilişkiler yeniden dizayn edilmiştir. Yürütme organının bir parçası olan ve başında bakanların bulunduğu kendisine “idare” denen teşkilata hâkim olan temel ilkelere ilişkin yapılan bir değişiklik yoktur. Gerek bakanlara, gerek bakanlıklara, (...)

VI. YÖNETMELİKLER

Bibliyografya.- Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku, op. cit.*, 2017, s.252-253; Teziç, *Anayasa Hukuku, op. cit.*, 2016, s.77-78; Günay, *op. cit.*, 2011, s.114-118; Gözübüyük ve Tan, *op. cit.*, c.I, s.101-108; Güneş, *Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, op. cit.*, s.180-186; Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları, op. cit.*, c.I, s.389 vd.; Duran, *İdare Hukuku, op. cit.*, s.457 vd.;

(...)

A. YETKİ

(...)

B. KONU

(...)

C. SEBEP UNSURU

(...)

D. USUL VE ŞEKİL

(...)

1. Resmî Gazetede Yayın

Hangi yönetmelikler Resmî Gazetede yayınlanmalıdır? Bu konuda şöyle bir ayırım yapılabilir:

a) Cumhurbaşkanlığı yönetmeliklerinin Resmî Gazetede

(...)

b) Buna karşılık, **Bakanlıkların ve kamu tüzel kişilerinin** çıkaracağı her yönetmeliğin Resmî Gazetede yayınlanması şart değildir. (...)

c) **Mahallî idareler** (il özel idareleri, belediyeler ve köyler) **tarafından çıkartılacak olan yönetmeliklerin** Resmî Gazetede yayınlanmaları zorunlu değildir. 3011 sayılı Kanun, **mahallî idareler** (il özel idareleri, belediyeler) tarafın (...)

d) **Tereddütlerin Cumhurbaşkanlığı Tarafından Giderilmesi.-** 3011 sayılı Kanununun 1'inci maddesine 2 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle eklenmiş olan üçüncü fıkrasına göre "bu maddenin

uygulanması bakımından hangi yönetmelik ve tebliğlerin Resmî Gazete’de yayımlanacağı ile ilgili oluşabilecek *tereddütleri gidermeye* Cumhurbaşkanlığı yetkilidir”. “Tereddütleri gidermek” bir “yorum yetkisi”dir. Kanundaki bir ifadeyi yorumlama yetkisi yürütme organına değil, yargı organına aittir. Kanunu yorumlama yetkisinin tarihte yasama organına verildiği de görülmüştür ki buna “yasama yorumu (*interprétation législative*)” denir¹. Yasama yorumunun artık tarihte kaldığı bir ortamda yürütmeye yorum yetkisinin verilmesi bir garabettir. Bir hukuk kuralının uygulanması konusunda yorum yetkisinin yürütmeye verilmesi kuvvetler ayrılığı teorisine aykırıdır. Modern dünyada yorum yetkisi yargı organına aittir. Aksi zaten mantıksızlık olurdu. Cumhurbaşkanının yetkisinin belirlendiği bir yerde Cumhurbaşkanına tereddütleri giderme yetkisinin verilmesi Cumhurbaşkanına sınırsız bir yetki verildiği anlamına gelir. Tereddütler Cumhurbaşkanı tarafından giderilecekse, “şu şu yönetmelikler Resmî Gazetede yayınlanır” demek yerine doğrudan doğruya “Cumhurbaşkanının uygun gördüğü yönetmelikler Resmî Gazetede yayınlanır” demek daha doğru olur.

Hangi yönetmeliklerin Resmî Gazetede yayınlanacağı konusunda şunu da belirtelim ki, Resmî Gazetede yayınlanmaması gerektiği hâlde bir ynetmeliğın Resmî Gazetede yayınlanmış olması o yönetmeliği hukuka aykırı kılmaz.

2. Resmî Gazete Dışında Yayın

(...)

3. İlgililerine Duyurulmamanın Müeyyidesi

(...)

4. Resmî Gazetede Yayınlanmamanın Müeyyidesi

E. YARGISAL DENETİM

İdarî bir işlem olan yönetmeliklerin denetimi idarî yargıda yapılır. İdari yargı içinde hangi mahkemenin görevli olduğu konusunda ise şöyle bir ayırım yapılabilir:

(...)

1. Bkz. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin, 15. Baskı, 2018, s.283-283.

G. YÖNETMELİKLERİN CUMHURBAŞKANLIĞI TARAFINDAN FİİLÎ DENETİMİ

15 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6'ncı maddesinde şöyle ilginç bir hüküm getirilmiştir:

“Bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanan ve Resmî Gazete’de yayımlanmak üzere gönderilen yönetmelik, tebliğ ve diğer düzenleyici idari işlemlere ilişkin taslaklar Anayasaya, kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine, genel hukuk kurallarına, Cumhurbaşkanı programı ile kalkınma plan ve programlarına uygunluğu yönünden incelenir. Üniversiteler ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından hazırlanan ve Resmî Gazete’de yayımlanmak üzere gönderilen yönetmelik, tebliğ ve diğer düzenleyici idari işlemler ise Anayasa ve diğer mevzuata uygunluğu yönünden incelenir.

Birinci fıkra kapsamında yapılan inceleme sonucunda uygun bulunmayan veya hukuka aykırı olduğu tespit edilen taslaklar kurumuna iade edilir”².

Bu düzenlemenin aynısı 22 Kasım 2018 tarih ve 358 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla kabul edilen Resmî Gazete Hakkında Yönetmeliğin³ 10'uncu maddesinde de vardır.

Bu düzenlemeye karşı pek çok eleştiri yöneltilebilir.

1. Madde metninde “yönetmelik”ten değil, “yönetmelik taslağı”ndan bahsediliyorsa da ortada bir “yönetmelik taslağı” değil; bir “yönetmelik” vardır. Zira yönetmelik çıkarma yetkisine (...)

2. Madde metninde “denetleme”den değil “inceleme”den bahsediliyorsa da ortada bir “inceleme” değil, “denetleme işlemi” vardır. Çünkü var olan, hukuk alemine çıkmış olan bir işlemin yürürlüğe sokulmaması veya yürürlükten kaldırılması sonucunu doğuran işlem “inceleme” değil, “denetleme” işlemidir. “İnceleme” yukarıda 6'ncı bölümde gördüğümüz gibi bir “danışma usülü”dür; inceleme kararı asıl makamı bağlamaz; (...)

3. 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6'ncı maddesini kaleme alanların, “denetleme” yerine “inceleme”, “yönetmelik” yerine “yönetmelik taslağı” terimlerini kullanmış olmaları, kaleme aldıkları hükümde bir tuhafılık olduğunu fark ettiklerini göstermektedir. Olur da bir gün eleştirilirse, muhtemelen burada (...)

2. Belirtelim ki, Bakanlar Kurulunun 19.12.2005 tarih ve 2005/9986 sayılı Kararıyla yürürlüğe konulan “Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”in “Re’sen düzeltme ve iade” başlıklı 25'inci maddesinde benzer bir düzenleme vardı.

3. *Resmî Gazete*, 23 Kasım 2018, Sayı 30604.

4. Bu maddeyle *bakanlıkların yönetmelikleri üzerinde* Cumhurbaşkanına verilen denetleme yetkisi bir “hiyerarşı yetkisi” olarak görülebilir. Cumhurbaşkanını ile bakanlıklar aynı tüzel kişiliğin (...)

5. Bu maddeyle *kamu kurum ve kuruluşlarının yönetmelikleri üzerinde* Cumhurbaşkanına tanınan denetleme yetkisinin hukukî niteliği nedir? Bu yetki bir “hiyerarşı yetkisi” olarak görülemez. Çünkü hiyerarşı (...)

6. Diğer yandan yönetmelikler üzerinde Cumhurbaşkanına böyle bir denetleme yetkisinin verilmesinin Anayasamızın 124’nc (...)

7. İlave edelim ki, Cumhurbaşkanına böyle bir yetki sadece Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle değil, (...)

8. Anayasamıza göre yönetmelik, her kamu tüzel kişisinin kendi (...)

9. Şüphesiz ki kamu tüzel kişilerinin çıkaracakları yönetmeliklerin kendisinde hukuka aykırılık olabilir. Yönetmeliklerdeki (...)

10. Ayrıca belirtelim ki, 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6’ncı maddesinin Cumhurbaşkanına verdiği denetleme yetkisi, kamu kurum ve (...)

11. Üstelik niversiteler ve meslek kuruluşları dışında kalan kamu kurumlarının yönetmelikleri üzerinde Cumhurbaşkanlığının yaptığı denetim sadece “hukukilik denetimi” değil, “yerindelik denetimi” de olabilecektir. Kendine has tüzel kişiliği ve dolayısıyla kendine has iradesi ve amacı olan bir kamu kurumu üzerinde nasıl olacak da Cumhurbaşkanı yerindelik denetimi yapacaktır? Böyle bir anlayış, tüzel kişilik kavramıyla bağdaşmaz. Böyle bir anlayış, idarenin tüzel kişiliklerden oluşmuş bir teşkilat değil, tek bir kişiden oluşmuş bir makam olduğu varsayımına dayanır ki, (...)

12. 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6’ncı maddesinde, Cumhurbaşkanının denetimine tâbi olan yönetmeliklerin “bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanan” yönetmelikler olduğu belirtilmiştir. Maddede “mahallî idareler” sayılmamıştır. İl zel idareleri, belediyeler ve köyler, gerek Anayasamıza, gerek kanunlarımıza, gerekse idare hukuku doktrin ve içtihatlarına (...)

13. Maddede geçen “kamu kurum ve kuruluşları” ibaresinin içinde “mahallî idareler” yorum yoluyla da sokulamaz. Çünkü zaten ortada yoruma muhtaç belirsiz bir durum yoktur. Diğer yandan belirtelim ki *İdare Hukuku* (3. Baskı, 2019, c.I, s.242-244) isimli kitabımızda açıkladığımız gibi “kamu kuruluşu” diye bir kamu tüzel kişiliği kategorisi yoktur. Bir kamu tüzel kişisi ya “kamu kurumu”, ya da “kamu idaresi”dir. Mahallî idareler ise “kamu kurumu” değil, “kamu idaresi” kategorisi içinde yer alır. Nihayet belirtelim ki, bir tereddüt olsa

bile, bu maddedeki yetki olsa olsa bir vesayet yetkisi olabileceğine ve vesayet yetkisi (...)

Bölüm 19

MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

Bibliyografya.- Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2017, s.225-234; Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları*, *op. cit.*, s.338-342; Rumpf, *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, *op. cit.*, s.69; Gören, *Anayasa Hukukuna Giriş*, *op. cit.*, s.194-204; Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, s.213-214; İlhan Akipek, *Devletler Hukuku (Birinci Kitap: başlangıç)*, Ankara, Başnur Matbaası, 2. Baskı, 1965, s.26-32; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara, Turhan Kitabevi, 7. Baskı, 1998, I. Kitap, s.150-157; Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yenilenmiş 3. Baskı, 1975, Cilt I, s.211-214; Sedat Kılıççı, *Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanması*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968; A. Suat Bilge, “Türk Hukukuna Göre Milletlerarası Andlaşmaların Akdi”, *Türk Parlâmentoculuğunun İlk Yüzyılı: 1876-1976*, Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, 1978, s.283-314; Mümtaz Soysal, *Dış Politika ve Parlâmento*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.

Genel Teori Bilgisi.- Anayasa hukukunun genel teorisinde milletlerarası andlaşmaların akdedilmesi ve onaylanması konusunda bkz.: Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.II, s.642-692.

Karşılaştırmalı Hukuk Bilgisi.- Karşılaştırmalı anayasa hukukunda milletlerarası andlaşmaların akdedilmesi ve onaylanması konusunda bkz.: Kemal Gözler, “Uluslararası Andlaşmaların Akdetme ve Onaylama Yetkisi: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 56, No 2, Nisan-Haziran 2001, s.71-101 (<http://www.anayasa.gen.tr/andlasma.htm>).

Bu kitabın ilk üç baskısında milletlerarası andlaşmalar ile ilgili her husus, “TBMM’nin Görev ve Yetkileri” başlıklı 14’üncü bölümünün VI nolu başlığında altında incelenmişti. Kitabımızın elinizde tuttuğunuz bu baskısında milletlerarası andlaşmalar konusunu, “TBMM’nin Görev ve Yetkileri” bölümünden çıkardık ve bu konuya ayrı bir bölüm tahsis ettik. İki sebepten dolayı:

Birinci olarak, milletlerarası andlaşmalar, yapılmaları itibarıyla sadece yasama organını ilgilendiren normlar değildir. Hatta bu acıdan milletlerarası andlaşmalar, yasama organından daha çok yürütme organını da ilgilendirir. Milletlerarası andlaşmalar, yürütme organı tarafından akdedilir, yürütme organı tarafından onaylanır ve yürütme organı tarafından yürürlüğe konulur. Milletlerarası andlaşmaların onaylanması sürecinde TBMM’nin rolü bir grup andlaşma için “uygun bulma kanunu” çıkarmaktan ibarettir. Bu nedenle, milletlerarası andlaşmalar konusunun bu kitapta TBMM’nin görev ve yetkilerinin incelendiği bölümden çıkarılması içerik olarak da yerindedir.

İkinci olarak milletlerarası andlaşmalar konusunu bu baskıda oldukça genişlettik. Milletlerarası andlaşmalara ilişkin kitabımızın ilk üç baskısında tartışmadığımız başka hususları da bu baskıda tartıştık. Neticede üçüncü baskıda 19 sayfa olan milletlerarası andlaşmalar konusu dördüncü baskıda 52 sayfaya ulaştı ve kitabın 14'üncü bölümünün plânının iç dengesini bozar hâle geldi. Bu nedenle bu başlığı bir bölüm hâline getirmeyi uygun bulduk

Böylece milletlerarası andlaşmalar konusu hem hak ettiği şekilde incelenmiş, hem de 14'üncü bölümün kendi içindeki dengesizlik sorunu çözümlenmiş olacak.

Önce bu bölümün plânını verelim:

PLÂN:

I. Ön Bilgiler

II. Bir Ön Sorun: Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanması, Yayınlanması, Yürürlüğe Konulması, Sona erdirilmesi ve Benzeri Konular Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Düzenlenebilir mi?

III. Milletlerarası Andlaşmaların Akdedilmesi

IV. Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanması

V. Andlaşmaların Yayınlanması

VI. Milletlerarası Andlaşmaların Yürürlüğe Konulması

VII. Milletlerarası Andlaşmaların Sona Erdirilmesi (Fesih ve Geri Çekilme)

VIII. Milletlerarası Andlaşmalara İlişkin Diğer Konular

IX. Milletlerarası Andlaşmaların Türk Normlar Hiyerarşisindeki Yeri

X. Temel Hak ve Hürriyetlere İlişkin Milletlerarası Andlaşmaların Değeri

XI. Milletlerarası Andlaşmaların anayasaya Uygunluk Denetimi Yapılabilir mi?

Şimdi bu plân dahilinde konuyu incelemeye başlayalım.

I. ÖN BİLGİLER

Neden Anayasa Hukukunda Milletlerarası Andlaşmalar İnceleniyor?

Burada, bu kitabın bir Türk anayasa hukuku kitabı olduğu ve milletlerarası andlaşmaların bu kitapta değil, milletlerarası hukuk kitaplarında incelenmesi gerektiğini düşünenler olabilir. Şüphesiz ki milletlerarası andlaşmalar esas itibarıyla milletlerarası hukukun inceleme alanına girer. Ancak milletlerarası andlaşmalar, sadece milletlerarası hukukun değil, aynı zamanda anayasa hukukunun inceleme sahasında da bulunur. İki sebepten dolayı:

Bir kere, milletlerarası andlaşmalar, sadece milletlerarası hukukun değil, aynı zamanda iç hukukumuzun da kaynağıdır. Zira Anayasamızın 90'ncı maddesinin son fıkrasına göre "usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir". Yani milletlerarası andlaşmalar aynı zamanda Türk normlar hiyerarşisinin bir parçasıdır.

İkinci olarak, ister milletlerarası hukukta, ister iç hukukta, milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için onaylanmaları ve yayınlanmaları gerekir ki, onay ve yayınlanma birer iç hukuk işlemidir. Dolayısıyla bunları ince-

lemek hâliyle anayasa hukukunun görevidir. Biz de burada iç hukukumuza göre milletlerarası andlaşmaları inceleyeceğiz.

Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukukta Yürürlüğe Girmesine Kadar Geçen Süreç.- Milletlerarası andlaşmalar, Türk iç hukukunda uzun bir süreçten geçerek yürürlüğe girerler ve kanun hükmünde norm hâline gelirler. Bu süreç, esas itibarıyla akdetme, onaylama, yayınlama,

(...)

II. BİR ÖN SORUN: MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN ONAYLANMASI, YAYINLANMASI, YÜRÜRLÜĞE KONULMASI, SONA ERDİRİLMESİ VE BENZERİ KONULAR CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİYLE DÜZENLENEBİLİR Mİ?

Önce milletlerarası andlaşmaların onaylanması, yayınlanması, yürürlüğe konulması, sona erdirilmesi ve benzeri konuları düzenleyen mevzuat hakkında bilgi verelim.

A. MEVZUAT

Milletlerarası andlaşmaların onaylanması ve yayınlanması konusu doğrudan doğruya Anayasamızın 90'ıncı maddesi ve 104'üncü maddesinin 14'üncü fıkrası tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca milletlerarası andlaşmaların onaylanması, yayınlanması, yürürlüğe konulması,

(...)

B. 9 SAYILI CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİNİN ANAYASAYA UYGUNLUĞU SORUNU: BU KONULAR CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİYLE DÜZENLENEBİLİR Mİ?

Kanımızca 15 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin pek çok hükmü Anayasamıza aykırıdır.

Öncelikle hatırlatalım ki, yukarıda da açıklandığı gibi 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin pek çok hükmü aynen 244 sayılı Kanunda vardır. Zaten 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, bu hükümleri 244 sayılı Kanundan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine uyarlayarak almıştır. 244 sayılı Kanunıyla Bakanlar Kuruluna ve Cumhurbaşkanına verilen yetkiler, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle doğrudan doğruya Cumhurbaşkanına verilmiştir.

Bununla birlikte, içerik olarak bu benzerliğe rağmen, kanımızca 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin pek çok hükmü, Cumhurbaşkanlığı karar-nameleri için Anayasamızın 104'üncü maddesinin 17'nci fıkrasında öngörül-

mş şartların pek çoğuna aykırıdır. Yukarıda 17'nci bölümde ayrıntılarıyla gördüğümüz gibi, Anayasamızın 104'üncü maddesinin

(...)

nması, yürürlüğe konulması, yürürlük tarihinin tespit edilmesi, uygulama alanının değiştiğinin tespit edilmesi, sona erdirilmesi, uygulanmasının durdurulması gibi konular düzenlenmiştir.

Kanımızca Anayasa, m.104/17'deki bütün şartları incelemeye gerek kalmaksızın, sadece birinci şart bakımından dahi milletlerarası andlaşmaların

- onaylanması,
- yayınlanması,
- yürürlüğe konulması,
- yürürlük tarihinin tespit edilmesi,
- uygulama alanının değiştiğinin tespit edilmesi,
- sona erdirilmesi,
- uygulanmasının durdurulması

gibi konuların Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmesinin Anayasaya aykırı olduğunu söyleyebiliriz. (...)

Bununla biz, Cumhurbaşkanına milletlerarası andlaşmaları onaylama yayınlama, yürürlüğe koyma, yürürlük tarihi tespit etme, sona erdirme, uygulanmasını durdurma ve benzeri yetkilerin verilemeyeceğini değil, bu yetki verme hususunun Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemeyeceğini, bu düzenlemenin *Anayasayla* veya *kanunla* yapılması gerektiğini söylüyoruz. Zira kanun hükmünde olan bir işlemin yürürlüğe konulması, yürürlükten kaldırılması işlemi de kaçınilmaz olarak kanuna, yani yasama yetkisine ilişkin bir husustur. Dolayısıyla bu hususun Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmesi Anayasa, m.104/17'e aykırı olur.

9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin pek çok hükmü, içerik olarak değil, sırf bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde yer aldığı için Anayasamıza aykırıdır.

Bir rnek.- 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3'üncü maddesinin üçüncü fıkrasının son cümlesinde "bir milletlerarası andlaşma, yürürlük tarihinin tespitine dair Cumhurbaşkanı kararında belirtilen yürürlüğe giriş tarihinde kanun hükmünü kazanır" denmektedir. Bu hüküm içerik olarak gerekli ve isabetli bir hkmdr. Ancak bu hükmün bulunduğu yer yanlıştır. Bu hükmün bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde değil, *kanunda* yer alması gerekir. Çünkü bir kanun hükmünün yürürlüğe gireceği tarihin tespit edilmesi konusu da kanunla düzenlenmesi gereken bir konudur. Dolayısıyla yasama yetkisine

ilişkindir ve bu nedenle de Anayasa, m.104/17 uyarınca Cumhurbaşkanlığı kararnameyle düzenlenemez¹.

Cumhurbaşkanına milletlerarası andlaşmalar üzerinde onaylama, yayınlama, yürürlüğe koyma, yürürlük tarihini tespit etme, sona erdirmeye, uygulanmasını durdurma ve

(...)

Örneğin Anayasamız (m.90, m.104/11) milletlerarası andlaşmaları onaylama ve yayınlama yetkisini Cumhurbaşkanına vermiştir. Ancak Anayasadaki bu hükümlerle yetinilmeyip, Cumhurbaşkanının onaylama ve yayınlama yetkisinin ayrıntısı düzenlenecekse, bu düzenleme kanunla yapılmalıdır. Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle yapılması Anayasaya (m.104/17-1) aykırı olur. Çünkü milletlerarası andlaşmaları onaylama ve yayınlama yetkisi yasama yetkisine ilişkin bir yetkidir. Zaten onaylama yetkisi bizzat Anayasa tarafından Cumhurbaşkanı ile TBMM arasında paylaştırılmıştır. Yayınlama da yayınlanan metin kanun

(...)

Sonuç.- Kanımızca yukarıda açıkladığımız sebeplerden dolayı 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin pek çok hükmü Anayasamıza aykırıdır. Ancak, bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yürürlüktedir ve dolayısıyla geçerlidir. Bu nedenle bu konuda açıklama yapılırken, bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin hükümlerini de dikkate almak gerekir. Biz de aşağıdaki açıklamalarımızı yaparken bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin hükümlerini dikkate aldık. Hâliyle 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesinin önüne gelmesi her zaman mümkündür. Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Anayasaya aykırılığı iddiası bir gün Anayasa Mahkemesinin önüne gelirse Anayasa

(...)

* * *

Şimdi milletlerarası andlaşmaların hukukî rejimini, bu andlaşmaları akdedilmesinden yürürlüğe girmesi aşamasına kadar safhalara ayırarak adım adım inceleyelim. Hâliyle bu safhaların her birinin hem milletlerarası hukuk, hem de

1. Hatırlanacağı üzere yukarıda 10 sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 7'üncü maddesindeki "Kanunlar, ... ayrıca bir yürürlük tarihi belirtilmemiş ise Resmî Gazete'de yayımlandığı gün yürürlüğe girer" hükmünün de aynı sebeple Anayasaya (m.104/17) aykırı olduğunu söylemiştik. Burada da aynı durum vardır. Kanunun kendisi gibi Kanunun yürürlük tarihini tespit etme de yasama yetkisine ilişkin bir konudur ve bu konunun da kanunla düzenlenmesi gerekir.

iç hukuku ilgilendiren yanları vardır. Biz burada bu safhaların iç hukuku ilgilendiren yanlarını göreceğiz.

Akdetme safhasıyla başlayalım.

III. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN AKDEDİLMESİ

Milletlerarası andlaşmaların akdedilmesi, “görüşme (müzakere)”, “anlaşma metninin yazılması” ve metnin “imzalanması” safhalarını içerir. Akdetme esasen milletlerarası hukukun bu konudaki kurallarına göre cereyan eder. Hâliyle Türkiye Cumhuriyeti adına milletlerarası andlaşmaları görüşecek, metni hazırlayacak ve keza imzalayacak kişi veya kişilerin, bu konuda iç hukuka uygun bir şekilde yetkilendirilmesi gerekir.

(...)

IV. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN ONAYLANMASI

Yukarıdaki kişilerce akdedilen, yani müzakere edilen, metni saptanan ve imzalanan andlaşmaların Türkiye Cumhuriyeti bakımından yürürlüğe konulabilmeleri *onaylanmaları* ve *yayınlanmaları* gerekir. Andlaşmaları onaylama ve yayınlama yetkisi ise Cumhurbaşkanıya verilmiştir (Anayasa, m.104; 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m.3).

(...)

A. ONAYLANMALARI İÇİN KANUNLA UYGUN BULUNMASI GEREKLİ OLAN ANDLAŞMALAR

Kural olarak, milletlerarası andlaşmaların Cumhurbaşkanı tarafından onaylanabilmeleri için önce TBMM tarafından andlaşmanın onaylanmasının bir kanunla uygun bulunması gerekir. Bu konudaki kural Anayasanın 90’ıncı maddesinin birinci fıkrasında ifade edilmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır”.

Buna göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi uygun bulmayı bir kanunla kabul ettikten sonra, Cumhurbaşkanı andlaşmayı onaylayacak ve yayınlayacaktır.

Anayasa, m.90/1’deki bu hükmüm

(...)

Onaylanmaları için TBMM tarafından kanunla uygun bulunması gereken milletlerarası andlaşmaların *onaylanması safhası* kendi içinde, “milletlerarası andlaşmanın onaylanmasının TBMM tarafından kanunla uygun bulunması” ve

“Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması” olmak üzere *iki aşamaya* ayrılmaktadır. Önce birinci, sonra ikinci aşamayı görelim.

1. Milletlerarası Andlaşmanın Onaylanmasının TBMM Tarafından Kanunla Uygun Bulunması

Anayasamızın 90’ncı maddesine göre onaylanması için TBMM tarafından uygun bulunması gerekli olan milletlerarası andlaşmaları Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya onaylayamaz. Bu andlaşmaların önce TBMM tarafından uygun bulunması gerekir. Burada uygun bulma sürecini adım adım inceleyeceğiz ve bu konuda çeşitli sorular sorup cevaplar arayacağız.

a) Uygun Bulma İşlemi “Kanun” Biçiminde Yapılır

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletlerarası andlaşmanın onaylanmasını uygun bulduğuna yönelik iradesini hangi biçimde açıklar? Pozitif hukukumuz bakımından bu sorunun tartışmasız bir cevabı vardır: TBMM uygun bulma iradesini “kanun” biçiminde açıklar. Çünkü Anayasamızın 90’ncı maddesinde açıkça

(...)

Eleştiri.- Ancak pozitif hukukumuzdaki bu çözüm eleştiriye açıktır. Zira TBMM, milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulma işlemiyle norm koymaz; uygun bulma işlemi “falanca tarihli milletlerarası andlaşmanın onaylanması uygun bulunmuştur” cümlesinden ibarettir (Örnek için aşağıda kutu 19.2’ye bakınız). Normu, onaylanması uygun bulunan milletlerarası

(...)

bb) Uygun bulma kanun tekliflerinin TBMM genel kurulunda görüşülmesinde de yığınla problem çıkacaktır. Kanun teklifi var ise, hâliyle görüşme safhasında değişiklik önermeleri de verilebilir. Uygun bulma iradesi kanunla verileceğine göre, uygun bulunan milletlerarası andlaşmanın madde madde görüşülmesi bazı maddelerin onaylanmasının uygun bulunması, diğer maddelerin ise uygun bulunmaması teorik olarak mümkündür. Oysa böyle bir şey çok taraflı bir işlem olan milletlerarası andlaşmaların mahiyetiyle bağdaşmaz. Bu nedenle içtüzükte özel düzenlemelere ihtiyaç olur. Bu konuya biraz aşağıda tekrar (...)

b) Onaylanmasının Kanunla Uygun Bulunması İstenen Milletlerarası Andlaşmanın TBMM’ye Cumhurbaşkanı Tarafından Gönderilmesi

Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması için TBMM tarafından uygun bulunması gerekli olan milletlerarası andlaşmalar, Cumhurbaşkanı tarafından TBMM Başkanlığına gönderilir. Bu kapsamdaki hazırlık çalışmaları Dışişleri

Bakanlığı tarafından yürütülür (9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m.5 ve (...))

Cumhurbaşkanı Onaylamak İstiyorsa TBMM'ye Göndermek Zorundadır.- 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6'ncı maddesine göre "... Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunlu olan andlaşmalar, Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilir". Dolayısıyla Anayasa, m.90/1 uyarınca onaylanmaları için uygun bulma kanunu zorunlu (...)

Ama Cumhurbaşkanının Göndermeme Konusunda Takdir Yetkisi Vardır.- Ancak Cumhurbaşkanı akdedilen her milletlerarası andlaşmayı TBMM'ye göndermek zorunda değildir. Onaylama yetkisi kendisine ait olduğuna göre, onaylamayı düşünmediği bir milletlerarası andlaşmayı uygun bulma kanunu için TBMM'ye göndermek zorunda değildir. Keza gönderecekse gönderme zamanını da kendisi belirler. Bu konuda takdir yetkisi vardır. Zira Türkiye (...)

Cumhurbaşkanı onaylamak istediği milletlerarası andlaşmayı uygun bulma kanunu çıkarılması için Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderir (9 sayılı CBK, m.6). Benzer hüküm TBMM İçtüzüğü'nün 90'ncı maddesinde de vardır. Bu maddenin ilk fıkrasında "Anayasa gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlı olan andlaşmalar (...)

c) Uygun Bulma Kanun Teklifi Verilmesi

Cumhurbaşkanının milletlerarası andlaşmaya TBMM Başkanlığına gönderme yazısı, hâliyle bir kanun teklifi veya tasarısı değildir. Zaten 9 Temmuz 2018'de yürürlüğe giren yeni hükümet sisteminde "kanun tasarısı" usûlü de yoktur. Gönderme yazısıyla Cumhurbaşkanı, söz konusu milletlerarası andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun çıkarılmasını ister. Ne var ki kanun çıkarmak için kanun teklifi verilmesi gerekir ve Cumhurbaşkanının da kanun teklif etme veya kanun tasarısı sunma gibi bir yetkisi bulunmaz.

TBMM'nin onaylamayı uygun bulma işlemi bir kanunla olacağına ve kanun tasarısı usûlü de artık olmadığına göre, bu konuda milletvekillerinin bir "kanun teklifi" vermesinden başka yapılacak bir şey yoktur.

Tarihsel Bilgi.- 9 Temmuz 2018'den önceki sistemde, milletlerarası andlaşmanın uygun bulunmasına ilişkin "kanun tasarısı" Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ye sunulurdu. Bu çözüm şimdiki çözümden çok daha tutarlı bir çözümdü.

TBMM İçtüzüğü'nün 90'ncı maddesinin ikinci fıkrasında bu konuda şöyle bir hüküm vardır:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı bu andlaşmaları gelen kâğıtlar listesinde yayımlar. Bu andlaşmaların gelen kâğıtlar listesinde yayımından itibaren milletvekilleri tarafından andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunduğuna dair *kanun teklifi* verilebilir. Bu *teklif* diğer *kanun tekliflerinin* tabi olduğu usule göre işlem görür”.

Görüldüğü gibi uygun bulma kanunun yasama süreci de bir “kanun teklifi” ile başlamalıdır.

Ancak kanun teklif etme yetkisi, milletvekillerine aittir ve kanun teklif etmek bir görev değil, yetkidir. Dolayısıyla milletvekilleri bu yetkilerini isterlerse kullanırlar, istemezlerse kullanmazlar. Cumhurbaşkanının uygun bulma kanunu çıkarılması için TBMM’ye gönderdiği milletlerarası andlaşmaya ilişkin

(...)

Keza uygun bulma kanun teklifinin görüşülmesinde değişiklik önermeleri verilirse ne olacaktır? Bu sorulara makul ve mantıklı cevap vermek çok sordur.

Oysa 9 Temmuz 2018’den önce bu konuda sadece kanun tasarısı verilebileceği, milletvekillerinin kanun teklifinde bulunamayacakları kabul ediliyordu.

9 Temmuz 2018’den sonra yürürlüğe giren yeni sistemde yukarıda belirtilen konularda sorunlar çıkabilir.

Uygulamada “uygun bulma” kanun teklifleri TBMM Başkanı tarafından “milletvekili sıfatıyla” verilmektedir. Örneğin 27’nci dönemde TBMM Başkanı Binali Yıldırım tarafından verilmiş 77 adet uygun bulma kanun teklifi vardır². Yine TBMM Başkanı Mustafa Şentop tarafından “Tekirdağ Milletvekili Mustafa (...)

Bir Örnek.- Yukarıda Kutu 19.2’de Cumhurbaşkanının tarafından 4 Ekim 2019 tarihli yazıyla uygun bulunması için TBMM’ye gönderilen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Hükümeti Arasında Güvenlik Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması”nın uygun bulunmasına dair kanun teklifi TBMM

(...)

Eleştiri.- Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun tekliflerinin TBMM Başkanları tarafından verilmesi uygulaması eleştiriye açıktır. 9 Temmuz 2018’den beri TBMM Başkanları en çok kanun teklifi veren milletvekilleri hâline gelmiştir. 2018 yılının Ekim ayından 2021 yılının Nisan ayına kadar geçen 2 yıl 7 aylık dönemde TBMM Başkanları tarafından toplam 222 adet uygun bulma kanun teklifi verilmiştir. Bu ortalama yıl-

2. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi_s_sd.uye_ilk_imza_sahibi_teklifleri?p_donem=27&p_sicil=6239.

da 80 kanun teklifi etmektedir. Bu makul ve mantıklı bir durum değildir. Meclis Başkanlarını böyle bir durum içine sokulması yanlıştır. Böyle bir şey Meclis Başkanlığının gerektirdiği vakar ve tarafsızlık ile bağdaşmaz. Her milletlerarası (...)

Uygun bulma işlemi kanun ile yapılacaksa, hiç olmazsa, uygun bulma kanun teklifini sunma yetkisi Cumhurbaşkanına verilmelidir. Muhtemelen 9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren yeni hükûmet sisteminde, yürütme organı kanun teklifinde bulunmak yetkisinin olmadığı ve böyle bir şeyin yeni hükûmet sisteminin mantığıyla bağdaşmayacağı söylenebilir. Ancak yeni hükûmet sistemi çok da mantıklı olan bir sistem değildir. Yukarıda açıklandığı gibi dünyada eşi benzeri görülmemiş uydurma bir sistemdir. Bu sisteme başka uydurma unsurlar da pekâlâ eklenebilir. Nitekim, aynı sistemde

(...)

d) Uygun Bulma Kanun Teklifinin Görüşülmesi ve Kabul Edilmesi

Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına dair kanun tekliflerinin görüşülmesiyle ilgili TBMM İçtüzüğünde şu hükümler vardır:

aa) Milletvekilleri tarafından verilen andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun teklifleri “*diğer kanun tekliflerinin tabi olduğu usule göre işlem görür*” (İçtüzük, m.90/2).

bb) “Milletlerarası andlaşmaların onaylanması; bu andlaşmalara katılma veya bu andlaşmaların belli hükümlerinin yürürlüğe konması hakkındaki katılma bildirimlerinin yapılmasının uygun bulunması hakkındaki kanun tekliflerinin tümü... oylanması açık oylama ile yapılır” (İçtüzük, m.142).

İçtüzükte bunların dışında milletlerarası andlaşmaların görüşülmesine ilişkin hüküm yoktur. Dolayısıyla genel olarak kanun tekliflerinin görüşülmesinde (...)

Geçmişte uygun bulma kanun tasarılarının “Mecliste görüşülmesi sırasında andlaşma metninin bir bütün olarak oylanması” gerektiği ve böylece “andlaşma metninin maddeleri tek tek oya konulamayacağı gibi bunlara ilişkin değişiklik önermeleri” de verilemeyeceği ve “dolayısıyla T.B.M.M. bir andlaşmayı ya ka-

bul etmek, ya da reddetmekten başka bir olanağa sahip” olmadığı kabul ediliyordu³.

Uygulamada TBMM Genel Kurulunda milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına dair kanun teklifleri görüşülmeksizin oylamaya (...)

e) *Uygun Bulma Kanunu*

Uygun bulma kanunları da tüm kanunlar gibi bir kanundur. Kanunlar gibi tarih ve numara alır. Resmî Gazetede yayınlanır. Uygun bulma kanunları üç maddeliktir. Birinci madde andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğunu belirtir. İkinci madde yürürlüğe giriş tarihi, üçüncü madde ise kanunun yürü

(...)

f) *Şartlı veya Süreli Uygun Bulma Kanunu Çıkarılabilir mi?*

TBMM, bir milletlerarası andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasına dair kanun çıkarırken uygun bulmayı şarta ve keza süreye bağlayabilir mi?

Bu konuda Anayasamızda bir hüküm yoktur. Bu soru oldukça tartışmaya açık bir sorudur. Burada birbiriyle çelişen iki görüş ileri sürülebilir:

(1) TBMM'nin şartlı veya süreli izin verme yetkisi (...)

(2) Karşı görüş olarak şu söylenebilir: TBMM çıkaracağı kanun konusunda egemendir. Anayasada aksine hüküm olmadığına göre, uygun bulmayı şarta ve süreye bağlayabilir. TBMM'nin böyle (...)

2. Milletlerarası Andlaşmaların Cumhurbaşkanı Tarafından Onaylanması

Türkiye Büyük Millet Meclisinde uygun bulma kanunu ile kabul edilen bir andlaşma artık onaylanabilir duruma gelmiştir. Anayasamıza göre milletlerarası andlaşmaları onaylama yetkisi, Cumhurbaşkanına aittir (m.104/11).

a) *Cumhurbaşkanınının Onay Kararı*

Cumhurbaşkanı onaylama yetkisini “onay işlemi” ile kullanır. Onay işlemi Cumhurbaşkanınının irade açıklamasıyla yapılır. Bu irade açıklaması bir “Cumhurbaşkanı kararı” biçiminde olur. Kararda söz konusu andlaşmanın tarihi ve

3. Pazarıcı, *op. cit.*, c.I., s.152. Bu usûl 2.5.1927 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesinin 112'nci maddesinde ve 1.11.1956 tarihli Millet Meclisi Dahili Nizamnamesinin 112'nci maddesinde belirtilmişti. Ancak bu gün yürürlükte olan içtüzükte buna ilişkin bir hüküm yoktur. İchtüzüğün beşinci kısmına bu husus bir “madde 95bis” olarak eklenmesi uygun olur.

ismi belirtilip Cumhurbaşkanı'nın bu andlaşmayı onaylandığını gösteren “onayladım”, “onaylıyorum”,

(...)

9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3'üncü maddesinde “milletlerarası andlaşmaların onaylanması, ... *Cumhurbaşkanı kararı ile olur*” denerek, onay işleminin bir Cumhurbaşkanı (...)

Onay işlemi örneği için aşağıdaki kutuya bakınız.

Tarihsel Bilgi.- 9 Temmuz 2018'den önce, 31 Mayıs 1963 tarih ve 244 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması... Hakkında Kanunun 3'üncü maddesinin birinci fıkrası, “milletlerarası andlaşmaların onaylanması... Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur” demektedir. Gerçekten de uygulamada, bir milletlerarası andlaşmanın onaylanması kanunla uygun bulunduktan sonra, bir “Bakanlar Kurulu kararnamesi” ile andlaşma onaylanmakta, Kararnamede andlaşmanın onaylanmasının Cumhurbaşkanı'nca değil, “Bakanlar Kurulunca kararlaştırıldığı” belirtilmekteydi. Örnek olarak 29 Mart 2000 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 2000/292 sayılı Bakanlar Kurulu kararına veya 25 Aralık 2010 tarihli 2010/1137 sayılı Bakanlar Kurulu kararına bakılabilir. Kanımızca bu uygulama, Anayasamıza aykırıydı. Zira Anayasamız, onaylama yetkisini Bakanlar Kurulu değil, Cumhurbaşkanı'na veriyordu. Bu konudaki eleştirilerimiz için bu kitabın ilk baskısının 443-444'üncü sayfalarına bakınız.

b) “Onay İşlemi”nin Hukukî Niteliği Nedir?

Cumhurbaşkanı'nın milletlerarası andlaşmanın onaylanmasına dair işlemi, anayasa ve idare hukuku teorisinde incelenen bildiğimiz “onay işlemi”dir. Bildiği gibi, onay işlemi, ayrı bir makamdan çıksa da, kendi başına bir işlem değildir; onayladığı işlemi geçerli hâle getiren, ona eklenen bir işlemidir. Onay işleminin tek başına bir anlamı yoktur. Onay işleminin kendi başına bir içeriği de yoktur. Onay işlemi norm koymaz. İçeriği bir başka makamın yaptığı bir işlemi geçerli hâle getirmek için gerekli olan irade açıklamasından ibarettir.

Onay işlemi ve onaylanan işlem iki ayrı makamdan çıkar. Asıl işlem, onay işlemi değil, onaylanan işlemidir. Onaylanan işlem, yani onaylandıktan sonra yürürlüğe giren işlem, kendi varlığını kendi ismiyle sürdürür ve kendisinin hukukî rejimine tâbidir. Keza artık bu işlem, onay işlemiyle değil, kendi ismiyle zikredilir. Ne demek istediğimizi üç örnekle gösterelim:

Örnek 1.- 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 51'nci maddesine göre, il genel meclisinin belli bir miktarı aşan borçlanma kararları İçişleri Bakanlığının *onayına* tâbidir. Karar, İçişleri Bakanlığı tarafından onaylandı diye bu karar İçişleri Bakanlığının işlemi hâline gelmez.

Örnek 2.- 5393 sayılı Belediye Kanununun 9’uncu maddesine göre, belediye sınırları içinde mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi veya bölünmesi yolundaki belediye meclisinin kararları valinin *onayına* tâbidir. Vali onayladı diye bu belediye (...)

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, Cumhurbaşkanının onay işlemi ile bu işlemle onaylanan milletlerarası andlaşma iki ayrı işlemdir ve asıl işlem milletlerarası andlaşmanın kendisidir; Cumhurbaşkanı onay işlemi, bu işlemi onaylayan, onun yürürlüğe konulması için gereken şartlardan birini gerçekleştiren işlem den başka bir şey değildir. Onay işleminden sonra milletlerarası andlaşma yürürlüğe konulduğunda, milletlerarası andlaşma, artık onay işleminden ba(...)

c) “Onay İşlemi” Geri Alınabilir veya İlga Edilebilir mi?

Onay yetkisi, tek kullanımlık bir yetkidir. Onay işlemi geri alınamayan, ilga edilemeyen ve değiştirilemeyen bir işlemdir. Cumhurbaşkanının da milletlerarası andlaşmalar üzerindeki onay yetkisi tek kullanımlık bir yetkidir. Cumhurbaşkanı, onay iradesini açıkladıktan, yani onaylama işlemini tesis ettikten sonra onaylama işlemini geri alamaz, ilga edemez veya değiştiremez. Bunun (...)

d) Cumhurbaşkanının Onay Yetkisi Bağlı Yetki Değil, Takdir Yetkisidir

Onaylanmaları için kanunla uygun bulunması gerekli olan milletlerarası andlaşmaları Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya onaylayamaz; bu andlaşmalar için önce TBMM’nin onaylamayı uygun bulma kanunu çıkarması gerekir. Uygun bulma kanunu, Cumhurbaşkanının onay işlemi için ön koşuldur. Ancak Cumhurbaşkanı TBMM’nin onaylamayı uygun bulma kanunuyla bağlı değildir. TBMM’nin onaylanmasını uygun bulduğu milletlerarası andlaşmayı Cumhurbaşkanı isterse onaylamayabilir. Keza yıllarca beklettikten sonra da onaylayabilir. Cumhurbaşkanı onaydan önce karşı taraf veya tarafların ne yapacağını görmek isteyebilir. Bu normaldir. Zira milletlerarası andlaşmaların onaylanması

(...)

e) *Yeni Cumhurbaşkanının Göreve Başlaması Hâlinde*

Son bir soru daha soralım: Cumhurbaşkanının onaylamayıp beklettiği milletlerarası andlaşmayı bu Cumhurbaşkanının yerine göreve başlayan yeni Cumhurbaşkanı onaylayabilir mi? TBMM’nin onaylamayı uygun bulma kanunuyla verdiği izin ismen belirli bir Cumhurbaşkanı değil, bütün Cumhurbaşkanlarına yöneliktir. Zaten uygun bulma kanununun metninde “milletlerarası (...)

B. ONAYLANMALARI İÇİN KANUNLA UYGUN BULUNMALARI GEREKLİ OLMAYAN ANDLAŞMALAR

Yukarıda açıklanan kanunla uygun bulmadan sonra Cumhurbaşkanı tarafından onaylama usûlü genel kural niteliğindedir. Ancak bu genel kurala Anayasanın 90'ıncı maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında istisnalar getirilmiştir. Aşağıdaki gruplara giren milletlerarası andlaşmaların onaylanması için bir kanunla uygun bulunmalarına gerek yoktur. Ancak yine de bu gruplara giren andlaşmaların yürürlüğe girebilmeleri için Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaları ve yayınlanmaları şarttır.

(...)

4. Cumhurbaşkanının Onay Yetkisi Bir Takdir Yetkisidir

Cumhurbaşkanının Anayasa, m.90/1 kapsamında bulunan milletlerarası andlaşmaları onaylaması yetkisi nasıl bir takdir yetkisi ise, Cumhurbaşkanının onaylanması için kanunla uygun bulunması gerekli olmayan andlaşmaları onaylama yetkisi de bir takdir yetkisidir. Cumhurbaşkanı, usûlüne göre akdedilmiş ve imzalanmış bir milletlerarası (...)

5. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekli Olmayan Andlaşmalar İçin de Cumhurbaşkanı Uygun Bulma Kanunu Çıkarılmasını İsteyebilir mi?

Acaba onaylanmaları için kanunla uygun bulunmaları gerekli olmayan milletlerarası andlaşmaları Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya onaylamak yerine, bu andlaşmaları da TBMM'ye gönderip, bu Andlaşmaların da TBMM tarafından onaylanmasının uygun bulunmasını isteyebilir mi? Hâliyle böyle bir zorunluluğu olmasa bile, Cumhurbaşkanı çeşitli nedenlerle, onaylamakta tereddüt ettiği bir milletlerarası andlaşmayı onaylamadan önce, TBMM'nin iznini almayı gerekli görebilir. Cumhurbaşkanı bunu yapabilir mi?

Önce belirtelim ki, 9 Temmuz 2018'den önce onaylanmaları için kanunla uygun bulunmaları gerekli olmayan andlaşmaları da, Cumhurbaşkanının (Bakanlar Kurulunun) kendi isteğiyle uygun bulma için TBMM'ye sunabileceği kabul edilmekteydi. Bu durumda Bakanlar Kurulunun uygun bulma kanun tasarısı hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edebileceği düşünülüyordu. Zira Bakanlar (...)

Bu yönde düşünceler günümüzde de ileri sürülebilir. Buna Anayasada engel bir hüküm yoktur. Çünkü bu iki gruba giren milletlerarası andlaşmaları uygun bulma kanununa gerek olmadan onaylama yetkisi takdirî bir yetkidir⁴.

4. *Ibid.*

Gerçekten de Anayasa, m.90/2’de “ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, ... yayımlanma ile yürürlüğe *konabilir*” denmektedir. Dikkat edileceği gibi “konulur” değil, “*konabilir*” denmektedir⁵. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının doğrudan yayınlamayla yürürlüğe koyma yetkisini tek başına kullanmayıp, buna TBMM’yi ortak edebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı, (...)

Bir ek soru daha sormak gerekir: Acaba onaylanması için uygun bulunması gerekli olmayan bir milletlerarası andlaşmayı Cumhurbaşkanı kendi isteğiyle TBMM’ye uygun bulma kanunu için sunmuş ise, TBMM, bu milletlerarası andlaşma için uygun bulma kanunu çıkarmamış ise veya uygun bulma kanun teklifini reddetmiş ise veya (...)

Bu soruya cevap vermek zordur. Bu konuda birbiriyle çelişen iki görüş ileri sürülebilir:

(1) Mantık gereği zorunlu olmadığı hâlde yetkisinden vazgeçip, yetkisine TBMM’yi kendi isteğiyle ortak eden Cumhurbaşkanının bunun sonucuna katlanması gerektiği, bu durumda, TBMM’den sunduğu milletlerarası andlaşma, TBMM’nin uygun bulma kanunu çıkarmadıkça artık onaylayamayacağı söylenebilir.

(2) Karşıt görüş olarak ise, Cumhurbaşkanının bu tür milletlerarası andlaşmaları onaylama yetkisine anayasa gereği sahip olduğu, bu tür andlaşmaları TBMM’ye sunmasının ihtiyarî nitelikte olduğu, bu durumda TBMM’nin uygun bulma veya bulmama yolundaki iradesinin istişarî nitelikte olduğu ileri sürülebilir. Ancak (...)

6. Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekli Olmayan Andlaşmalar İçin de TBMM Kendi İnişiyatifiyle Uygun Bulma veya Bulmama Kanunu Çıkarabilir mi?

Acaba yukarıdaki gruplara giren, yani onaylanması için uygun bulma kanununa ihtiyaç olmayan milletlerarası andlaşmaların onaylanması için de TBMM, Cumhurbaşkanı tarafından talep edilmeksizin, kendi inisişiyatifiyle uygun bulma kanunu çıkarabilir mi?

Keza daha ileriye giderek acaba TBMM, onaylanması için kanunla uygun bulunması gerekli olmayan bir andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunması konusunu müzakere edebilir ve söz konusu andlaşmanın Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasını

5. Bununla birlikte belirtelim ki, aynı konuda 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (m.2/2 ve 3), söz konusu andlaşmalar için “Cumhurbaşkanı tarafından *doğrudan onaylanır*” ibaresi kullanılmaktadır. “Doğrudan onaylanır” ibaresi, bu andlaşmaları TBMM’ye sunmak ile doğrudan onaylamak arasında bir seçim hakkını dışlar nitelikte bir ibaredir.

(...)

V. ANDLAŞMALARIN YAYINLANMASI

Milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe girebilmeleri için prensip olarak yayınlanmaları gerekir. Önce bu konudaki kuralı, sonra da istisnayı görelim.

A. KURAL

Aşağıda “B. İstisna” başlığı altında sayılan milletlerarası andlaşmalar dışında, ister uygun bulma kanunundan sonra Cumhurbaşkanı kararıyla, isterse doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı kararıyla onaylansın, bütün milletlerarası andlaşmaların onaylandıktan sonra, yürürlüğe girebilmeleri için “yayınlanmaları” gerekir. Yayın da milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe girmeleri sürecinde tamamlanması gereken bir aşamadır.

Zira Anayasamızın 90’ncü maddesinden onaylanan milletlerarası andlaşmaların “yayınlanması”* gerektiği sonucu çıkmaktadır. Keza Anayasamızın 104’üncü maddesinin 11’nci fıkrasında da “[Cumhurbaşkanı] milletlerarası andlaşmaları onaylar ve *yayımlar*” denerek, “yayımlama”* yetkisini Cumhurbaşkanı’na vermiştir.

**Bir Terminolojik Hatırlatma: “Yayımlama” mı, “Yayınlama” mı?.- Anayasa, m.90’de ve keza m.104/11’de kullanılan kelime “yayımlama” veya “yayın” değil, “yayımlama” ve “yayım” kelimesidir. Mevzuata sadık kalmak gerekirse bizim de burada “yayımlama” veya “yayın” değil, “yayımlama” ve “yayım” kelimelerini kullanmamız gerekir. Ancak yukarıda 14’üncü bölümde (Kutu 14.2’ye bakınız) açıkladığımız gibi “yayın” ile “yayım” kelimeleri arasında fark yoktur ve bunlardan doğru olan “yayın” kelimesidir. Bu nedenle biz, Anayasa kullanılan “yayım” ve “yayımlama” kelimelerini değil, “yayını” ve “yayımlama” kelimelerini kullanıyoruz.*

1. Ne Yayınlanmalı?- Yayınlanması gereken şey, sadece milletlerarası andlaşmanın onaylanmasına dair Cumhurbaşkanı kararı değil, aynı zamanda bu kararla onaylanan milletlerarası andlaşmanın kendisidir. Anayasa onay kararının ve onaylanan milletlerarası andlaşmanın birlikte yayınlanmasını öngörmektedir. Önce onay kararının yayınlanması, sonra milletlerarası andlaşmanın kendisinin yayınlanması Anayasaya aykırı olamaz. Ancak 9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3’üncü maddesinde ikinci fıkrasında “onaylama konusu olan milletlerarası andlaşmanın Türkçe metni ile andlaşmada muteber

(...)

2. Nerede Yayınlanmalı?- Yayınlama işlemi nerede yapılmalıdır? Yayınlama işlemi, hem 9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (m.3/2), hem de 10

sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (m.4/1-c) uyarınca Resmî Gazetede yapılmalıdır.

3. Bilgiye Sunma.- Anayasa, m.90/2’de sayılan (yani onaylanmaları için uygun bulma kanunu gerekmeyen) milletlerarası andlaşmaların yayınlanarak yürürlüğe girmelerinden başlayarak, (...)

4. Cumhurbaşkanının Yayınlama Yetkisi Bir Takdir Yetkisidir.- Cumhurbaşkanı, onayladığı bir milletlerarası andlaşmayı Resmî Gazetede yayınlamayabilir veya yıllarca bekllettikten sonra yayınlayabilir. Bu konuda takdir yetkisi vardır. Zira ikili veya çok taraflı milletlerarası ilişkilerde Türkiye Cumhuriyetinin menfaati günden güne değişebilir ve (...)

B. İSTİSNA: YAYINLANMASI ZORUNLU OLMAYAN MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

Anayasamızın 90’ıncı maddesinin üçüncü fıkrasında “milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkraya (...)

VI. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN YÜRÜRLÜĞE KONULMASI

Usûlüne uygun olarak Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan ve Resmî Gazetede yayınlanan (yukarıda açıklandığı gibi istisnaen bazı andlaşmaların yayınlanması zorunlu değildir) milletlerarası andlaşmaların uygulanabilmesi için yürürlüğe de girmeleri gerekir. Uygulama için onay ve Resmî Gazete yayın, gerekli şarttır, ama yetmez; milletlerarası andlaşmanın yürürlüğe de konulması gerekir.

1. Milletlerarası Andlaşmalar Bakımından Yürürlüğe Koymanın Özelliği

İç hukukta kanun ve düzenleyici işlemlerin yürürlüğe girmesi büyük problem yaratmaz. Kendi tarihlerinde yürürlüğe gireceği tarih belirtilmemiş ise bunlar Resmî Gazete yayın tarihinde yürürlüğe girerler (10 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m.7). Aynı kuralın milletlerarası andlaşmalar için de geçerli olması gerektiği düşüncesi akla gelebilir. Ne var ki bu düşünce andlaşmalar bakımından doğru değildir. Çünkü bir milletlerarası andlaşma, tek taraflı bir işlem olmadığına göre, sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanması ve mil-

letlerarası andlaşmanın Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesinde yayınlanması, bu andlaşmanın yürürlüğe girmesi için yeterli olamaz. Birden fazla iradenin

(...)

2. Yürürlüğe Koyma İşlemleri: Onay Belgelerinin Değişimi, Katılma Bildirimi vs.

Milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe konulmaları için taraflarca “onay belgelerinin değişimi” ve milletlerarası sözleşmelerde de “katılma bildiriminde bulunulması” gibi işlemlerin yapılması gerekir. Bu işlemlerin incelenmesi, anayasa hukukunun değil, milletlerarası hukukun alanına girer. Bu gibi konularda milletlerarası hukuk kitaplarına bakılmalıdır⁶. Anayasa hukukunun görevi, milletlerarası andlaşmanın onaylanması ve Resmî Gazetede yayınlanmasıyla birlikte prensip olarak sona erer. Ancak bu işlemlerin Türkiye Cumhuriyeti makamları tarafından iç hukukumuzda uygun olarak yapılması gerekir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti adına onay belgelerinin değişimi ve keza sözleşmelerde katılma bildirimi, bu konuda yetkili kişi ve makamlar tarafından yapılmalıdır.

(...)

3. Cumhurbaşkanının Yürürlüğe Koyma Yetkisi Bir Takdir Yetkisidir

Cumhurbaşkanı, onayladığı ve hatta yayınladığı bir milletlerarası andlaşmayı yürürlüğe koymaktan vazgeçebilir ve bu amaçla karşı tarafa “onay belgesi”ni vermeyebilir veya bir milletlerarası sözleşme söz konusuyla, sözleşme mercilerine gerekli bildirimde bulunmayabilir veya bunları yapmak için yıllarca bekleyebilir. Zira milletlerarası ilişkileri yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına

(...)

4. Andlaşmaların Yürürlüğe Giriş Tarihinin Cumhurbaşkanın Kararıyla Tespiti ve Resmî Gazetede İlân Edilmesi

Milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe girip girmediğinin ve yürürlüğe girmiş ise yürürlüğe giriş tarihinin ne olduğunun bilinmesi Türk iç hukuku bakımından da önemlidir. Çünkü usûlüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası

6. Dominique Carreau, *Droit international*, Paris, Pedone, 1988, s.116; Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, Clarendon Press, 1996, s.607; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan, 11. Baskı, 2012, s.66-70, 74-77.

andlaşmalar Türkiye’de kanun hükmündedir ve hâkimler tarafından bu andlaşmaya dayanılarak karar verilebilir.

Milletlerarası andlaşmaya göre karar verecek hâkim, andlaşmanın milletlerarası hukuk bakımından yürürlüğe girip girmediğini yürürlüğe girmiş ise yü
(...)

VII. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN SONA ERDİRİLMESİ (FESİH VE GERİ ÇEKİLME)

Milletlerarası hukukta belli şartlar altında milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi mümkündür. Milletlerarası andlaşmanın kendisi andlaşmanın sona erdirilmesi usûlünü öngörmüş ise bu usûle göre milletlerarası andlaşma sona erdirilebilir. Keza bir milletlerarası sözleşme kendisinden çekilmeye izin vermiş ise, sözleşmeye katılan devlet bu sözleşmede öngörülen usûle uyarak sözleşmeden çekilebilir.

A. GENEL OLARAK

Milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi, milletlerarası hukukun inceleme sahasına girer. Bununla birlikte, nasıl milletlerarası andlaşmaların yürürlüğe konulması sürecinin iç hukuku ilgilendiren yanları varsa, milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi sürecinin de iç hukuku ilgilendiren yanları vardır. Çünkü, bir milletlerarası andlaşma kendisinin sona erdirilmesine izin vermiş olsa bile, Türkiye Cumhuriyeti, milletlerarası hukuk bakımından yapması gereken fesih veya çekilme bildiriminden önce, fesih veya çekilme konusunda iradesini kendi iç hukukunda, hukuka uygun bir şekilde açıklamalıdır. Bu nedenle nasıl milletlerarası andlaşmaların onaylanması bir anayasa hukuku konusu ise, milletlerarası andlaşmaların sona erdirilme (fesih veya çekilme) işlemi de bir anayasa hukuku konusudur. Böyle olmasına rağmen, milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi konusu her nedense Türk anayasa hukuku literatüründe şimdiye kadar incelenmemiştir; ta ki, kısa adıyla “İstanbul Sözleşmesi” diye bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin feshedilmesine ilişkin 19 Mart 2021 tarih ve 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararına kadar.

KUTU 19.9: Milletlerarası Andlaşmanın Sona Erdirilmesi (Fesih) Kararı

(*Resmî Gazete*, 20 Mart 2021, Sayı 31429)

CUMHURBAŞKANI KARARI

Karar Sayısı: 3718

Türkiye Cumhuriyeti adına 11/5/2011 tarihinde imzalanan ve 10/2/2012 tarihli ve 2012/2816 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamenin 3’üncü maddesi gereğince karar verilmiştir.

19 Mart 2021

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

Cumhurbaşkanının bu fesih kararıyla birlikte, Türkiye’de Cumhurbaşkanının milletlerarası andlaşmaları sone erdirmeye (fesih veya çekilme) yetkisi olup olmadığı tartışması patlak vermiştir.

Öncelikle belirtelim ki, yukarıda görüldüğü gibi, Anayasamızda (m.90) milletlerarası andlaşmaların onaylanması ve yayınlanması usûlü, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Cumhurbaşkanına yetki verilerek açıkça düzenlenmiş, ama milletlerarası andlaşmaların sora erdirilmesi (fesih veya çekilme) düzen

(...)

bakımından geçerli olan bu bildirim, iç hukuk bakımından da geçerli olması gerekir. Bunun için de fesih veya çekilme bildiriminde bulunan makamın bu bildiri yapmaya yetkili olması gerekir. Bu nedenle bu aşamada bizim milletlerarası hukuku işe karıştırmadan milletlerarası andlaşmaları sone erdirmeye (fesih veya çekilme) yetkisinin iç hukukumuzda kime ait olduğunu ve bu yetkiyi nasıl kullanabileceğini incelememiz gerekir.

B. TÜRKİYE’DE MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARI SONA ERDİRME YETKİSİ KİME AİTTİR?

Milletlerarası andlaşmaları sora erdirmeye (fesih veya çekilme) yetkisi kime aittir? Cumhurbaşkanına mı? Türkiye Büyük Millet Meclisine mi? Yoksa bu yetki, onaylama yetkisinde olduğu gibi, her iki makama birlikte mi aittir? Yoksa Türkiye’de böyle bir yetki yok mudur?

Bilindiği gibi kamu hukukunda devlet organlarının kendinden menkul yetkileri yoktur. Bunların yetkileri “verme yetkiler”dir. Bu organlar kendilerine anayasa ve kanunlar yetki veriyor diye yetkilidirler. Keza bunların yetkileri birer verme yetki oldukları için de istisnadır; kamu hukuku makamlarının yetkisiz olması asıl, yetkili olmaları ise istisnadır. Bunlara yetkilerinin ayrıca ve açıkça verilmesi gerekir. Bu nedenle yetkileri de dar yoruma tâbi tutulur. Dolayısıyla bir yetkinin belirli bir organa verilip verilmediği konusunda tereddüt ortaya çıkarsa, söz konusu yetkinin bu organa verilmediği sonucuna ulaşılır. Keza

(...)

C. CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİYLE MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARI SONA ERDİRME YETKİSİ VERİLEBİLİR Mİ?

9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3 üncü maddesinde şöyle denmektedir:

“Milletlerarası andlaşmaların ... hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve *bunları sona erdirme*, Cumhurbaşkanı kararı ile olur”.

Peki ama Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi konusu düzenlenebilir mi? Hayır. Bu sorunun cevabı yukarıda II nolu başlık altında incelenmiştir (bkz. s.1004-1107). Orada ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, milletlerarası andlaşmaların onaylanması, yayınlanması, yürürlüğe konulması, sona erdirilmesi, uygulanmasının durdurulması gibi konuların doğrudan doğruya Anayasayla veya Anayasaya uygun olmak şartıyla bir kanunla düzenlenmesi gerekir. Bu gibi konuların Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmesi, Anayasamızın 104’üncü maddesinin 17’nci fıkrasında bu tür kararnameler için öngörülen koşulların neredeyse hepsine aykırıdır.

Sadece şunu söyleyelim: Usûlüne göre yürürlüğe konulan milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Kanun hükmünde olan bir işlemin sona erdirilmesi hususu da kanunla veya kanun hükmünde olan bir işlemle düzenlenmelidir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ise ne kanundur; ne de kanun

(...)

Denilecektir ki 9 Temmuz 2018’den önceki sistemde de milletlerarası andlaşmaları sona erdirme yetkisi 244 sayılı Kanunla 3’üncü maddesiyle Bakanlar Kuruluna verilmişti. 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3’üncü maddesi ile 244 sayılı Kanunun 3’üncü maddesi arasında bir fark yoktur. Doğrudur. “Bakanlar Kurulu” ibaresinin “Cumhurbaşkanı” ibaresi ile değiştirilmesi dışında her iki hüküm de içerik olarak aynıdır. Ancak fark bunların biçimlerin

(...)

Cumhurbaşkanına milletlerarası andlaşmaları sona erdirme yetkisi verilecekse bu yetki Cumhurbaşkanına ya Anayasayla, ya da Anayasaya uygun bir şekilde Kanunla verilmelidir. Yürürlükte olan ve kanun hükmünde olan bir milletlerarası andlaşmanın sona erdirilmesi yasama yetkisine ilişkin bir konudur. Bu konu Anayasa, m.104/17 uyarınca Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Bu konu 244 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi Kanunla (...)

Not.- Milletlerarası andlaşmaların sona erdirme yetkisi, Türkiye Cumhuriyeti için de kendisine ihtiyaç duyulan bir yetki olabilir. Örneğin bir milletlerarası andlaşmanın tarafı veya tarafları kendi yükümlülüklerini yerine getirmemişlerse veya hatta bunlar milletlerarası andlaşmayı kendileri açısından sona erdirmişlerse, Türkiye Cumhuriyeti’nin aynı şeyi yapması gerekir. Bunun için ise, Türk iç hukukunun bu yetkiyi belli bir makama vermiş olması gerekir. Bu nedenle milletlerarası andlaşmaları sona erdirme yetkisinin Anayasayla veya kanunla düzenlenmesi gerekir.

D. CUMHURBAŞKANININ MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARI SONA ERDİRME YETKİSİ, BU ANDLAŞMALARI ONAYLAMA YETKİSİNDEN ÇIKARILABİLİR Mİ?

Burada şu soruyu da sormamız gerekiyor: Acaba Cumhurbaşkanının milletlerarası andlaşmaları sona erdirmeye yetkisi, milletlerarası andlaşmaları onaylama yetkisinden istihraç edilebilecek bir yetki midir? Zira böyle bir yetkiyse, sona erdirmeye yetkisinin ayrıca verilmesine gerek olmadığı söylenebilir.

İdare hukuku teorisinde yetkide ve usûlde paralellik ilkesinin uygulanabildiği durumlarda bir işlemin yapılması için verilen yetkiden, o işlemin sona erdirilmesi yetkisi de istihraç edilebilir. Ancak bunun için ikinci işlemin ilk işlemin “karşıt işlemi (*acte contraire*)” veya “tersine işlemi (*acte inverse*)” olması gerekir⁷. Milletlerarası andlaşmaların sona erdirilmesi işlemi, onaylama işleminin karşıt veya tersi işlemi olduğunu söylemek mümkün değildir. Onaylama yetkisi, yukarıda açıkladığımız gibi, tek kullanımlık bir yetkidir. Onaylama işlemi geri alınabilen, ilga edilebilen veya değiştirilebilen bir işlem değildir. Onaylama işleminin kendi başına bir varlığı da yoktur. Bu işlem, onayladığı (...)

Bir an, yetkide ve usûlle paralellik ilkesi uyarınca Cumhurbaşkanının böyle bir şeye yetkisinin olduğunu kabul etsek bile, bunun için yetkide ve usûlle paralellik ilkesi uyarınca, onaylanması için uygun bulma kanunu çıkarılmış andlaşmalar söz konusu olduğunda, Cumhurbaşkanı tarafından onaylama işleminin geri alınabilmesi için öncelikle TBMM’nin uygun bulma kanunu da geri alması gerektiği pekâlâ iddia edilebilir. Neresinden bakılırsa bakılsın, milletlerarası andlaşmaları sona erdirmeye (...)

VIII. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARA İLİŞKİN DİĞER KONULAR

9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde, sadece onaylama, yayınlama, yürürlüğe koyma, sona erme (feshini ihbar) konuları değil, “yürürlük süresini uzatma”, “milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tespit etme”, “bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma” gibi başka konular da düzenlenmiştir. Bu konular da kanımızca, yukarıda açıkladığımız sebeplerle, yasama yetkisine ilişkin konulardır ve dolayısıyla, Anayasa, m.104/17 uyarınca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle düzenlenemezler. Dolayısıyla 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin bunlara ilişkin hükümleri de Anayasamıza aykırıdır. Aykırı olma sebepleri yukarıda açıklandığı için burada bunlara tekrar değinmiyoruz.

7. BU konuda bkz. Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Bursa, Ekin, 3. Baskı, 2019, c.I, s.354-358.

Bu yetkilerin kendileri gerekli olan yetkiler olabilir. Gereklilik başka hukukilik başkadır. Bu yetkilerin gerekli olması hukuken verildiğini göstermez. Keza milletlerarası hukukta bu yetkileri kullanma yetkisi ilgili devletin makamlarına tanınmış da olabilir. Ancak bunun böyle olması iç hukuk bakımından, bu yetkiler ayrıca ve açıkça Anayasayla veya bir kanunla verilmedikçe Cumhurbaşkanlığı tarafından kullanılabileceği anlamına gelmez.

(...)

B. CUMHURBAŞKANININ ONAY KARARLARININ DENETİMİ SORUNU

Yukarıda açıklandığı gibi bir grup andlaşmanın onaylanması için ise, uygun bulma kanunu değil, Cumhurbaşkanının kabul edeceği bir “*onay kararı*” gerekmektedir. 2017 Anayasa Değişikliği Kanunundan önce Bakanlar Kurulunun çıkaracağı bir “*onay kararnamesi*” gerekiyordu. Andlaşmanın kendisi yargı organları tarafından denetlenemese de, kanımızca Cumhurbaşkanının onay kararı (eskiden Bakanlar Kurulunun onay kararnamesi) Danıştay tarafından denetlenebilir. Zira Anayasamızın 125’inci maddesi, “idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır” demektedir.

Ancak milletlerarası andlaşmaların uygun bulunmasına dair Cumhurbaşkanının onay kararlarının içerikleri şu formülden ibaret olacaktır (Örnek için yukarıda s.1118’de yer alan Kutu 19.6’ya ve s.1122’de yer alan Kutu 19.7’ye bakınız):

“... Anlaşması’nın onaylanmasına, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2 nci ve 3 üncü maddeleri gereğince karar verilmiştir”.

Bu şekildeki milletlerarası andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasına dair Cumhurbaşkanlığı kararının (eskiden Bakanlar Kurulu kararnamesinin) Danıştay neyini denetleyecektir? “Falan ülkeyle yapılan filan tarihli andlaşmanın onaylanmasına karar verilmiştir” cümlesinin Anayasaya ve kanunlara uygunluğu nasıl araştırılacaktır? Dolayısıyla, böyle bir karar üzerinde, Danıştay, *esas denetimi* yapamaz, sadece *şekil denetimi* yapabilir.

Bu nedenle, Cumhurbaşkanının milletlerarası andlaşmaların onaylanmasına dair kararlarına karşı açılan iptal davalarında Danıştay, sadece şunları inceleyebilir:

1. Danıştay söz konusu kararın gerçekten Cumhurbaşkanından (eskiden Bakanlar Kurulundan) çıkıp çıkmadığını, diğer bir ifadeyle, kararın altında Cumhurbaşkanının imzasının bulunup bulunmadığını araştırabilir.

2. Onaylanması için uygun bulma kanunu gerekli olan milletlerarası andlaşmaları onaylan Cumhurbaşkanlığı kararları söz konusuyla, onay kararından

nce, uygun bulma kanunun çıkarılıp çıkarılmadığını araştırabilir ve uygun bulma kanunu çıkarılması gerekiyken, uygun bulma kanunu çıkarılmadan doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan onay kararının bu sebeple iptal edebilir. Yani Danıştay, Cumhurbaşkanı kararıyla onaylanan milletlerarası

(...)

C. CUMHURBAŞKANININ ONAY KARARI DIŞINDAKİ KARARLARININ DENETİMİ SORUNU

Yukarıda açıkladığı gibi, 9sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanı, uluslararası andlaşmalarla ilgili, yürürlüğe koyma, yürürlük tarihini belirleme, yürürlük süresini uzatma, sona erdirmeye (fesih veya çekilme), milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tespit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma gibi başka çeşit kararlar alma yetkisini de vermektedir. Cumhurbaşkanı aldığı bu kararlar, Danıştay tarafından denetlenebilir mi?

Bunlar bir idarî işlem olduğuna göre Danıştay tarafından denetlenebilirler. Cumhurbaşkanı onay kararı hakkında yukarıda söylediklerimiz bu tür kararlar için de geçerlidir. Danıştayın bu denetimi Şekil denetimden ibarettir; esasa giremez.

Burada ayrıca Şunu da ilave edebiliriz: Yukarıda açıkladığımız gibi, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin milletlerarası andlaşmalar ile ilgili Cumhurbaşkanı yürürlüğe koyma, yürürlük tarihini belirleme, yürürlük süresini uzatma, sona erdirmeye (fesih veya çekilme), uygulama alanının değiştiğini tespit etme, milletlerarası andlaşmaların hükümlerinin uygulanmasını durdurma (askıya alma) gibi yetkilerin hepsi, Anayasamızın 104'üncü maddesinin 17'nci fıkrasına aykırıdır. Çünkü bu konuların hapsi *yasama yetkisine ilişkin konulardır*. Zira yürürlüğe konulan, sona erdirilen, uygulama alanının değiştiğini tespit edilen, hükümleri askıya alınan milletlerarası andlaşmaların hepsi iç hukukumuzda kanun hükmündedirler. Yasama yetkisine ilişkin bir konu ise Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez.

Dolayısıyla Danıştay nne Cumhurbaşkanı bu tür işlemlerine karşı açılmış iptal davası geldiğinde Danıştay somut norm denetimi yoluyla bu davada uygulanacak 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ilgili hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesini başvurmalıdır. Anayasa Mahkemesi de yukarıda açıkladığı üzere Anayasamıza (m.104/17) aykırı olan 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin bu hükümlerini iptal etmelidir. Bunun zerine de Danıştay dava konusu işlemlerin kanunî dayanağı olmadığı gerekçesiyle iptal etmelidir.

Somut örnek vermek gerekirse, yukarıda Kutu 19.9'da verilen İstanbul Sözleşmesinin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında 19 Mart 2021 tarih ve 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının iptali için Danıştayda

(...)

D. HİÇBİR ŞEKİLDE ESAS DENEMİ YAPILAMAZ

Danıştay, milletlerarası andlaşmalarla ilgili Cumhurbaşkanının hangi tür olursa olsun kararının esasını denetleyemez; özellikle şekil denetimi vesilesiyle, bu kararla onaylanan milletlerarası andlaşmanın içeriğinin Anayasaya veya kanunlara uygunluğunu araştıramaz. Zira, Danıştay bunu yaparsa, milletlerarası

(...)

E. DANIŞTAY KARARININ MİLLETLERARASI HUKUKTA DOĞURACAĞI SONUÇLAR

Burada ayrıca yine şunu belirtelim: Bir milletlerarası andlaşma onay belgelerinin değişimi veya gerekli bildirimlerin yapılması suretiyle milletlerarası hukuk açısından yürürlüğe konulmuş ise, bu andlaşmanın onaylanmasına dair Cumhurbaşkanlığı kararının daha sonra Danıştay tarafından iptal edilmesi, bu andlaşmanın milletlerarası hukuk bakımından geçerliğini etkilemez. Böyle bir durumda, milletlerarası andlaşmanın kendisi taraflara tek taraflı olarak sona erdirme yetkisi vermiş ise Cumhurbaşkanlığı milletlerarası andlaşmanın sona erdirilmesi için karşı tarafa veya milletlerarası kuruluşlara gerekli bildirimde

(...)

6. Anayasa Mahkemesinin Üye Kompozisyonuyla İlgili Eleştiriler

Anayasa Mahkemesinin üye kompozisyonuyla ilgili çeşitli eleştiriler dile getirilebilir.

a) Hukukçu Olmayan Üyeler Sorunu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk Anayasa Mahkemesi üyeliği için hukuk fakültesi mezunu olmak şart değildir. Nitekim 2021 yılı Mayıs ayı itibarıyla Anayasa Mahkemesi başkanı Zühtü Arslan, üyeler Engin Yıldırım, Hicabi Dursun, Muammer Topal, Kadir Özyaka, Rıdvan Güleç, Recai Akyel, Yusuf Şevki Hakyemez olmak üzere Anayasa Mahkemesinin toplam sekiz üyesi hukuk fakültesi mezunu değildir. 15 üyeden oluşan Anayasa Mahkemesinin 8 üyesinin, yani üyelerinin yarısından fazlasının hukuk fakültesi mezunu olması şarttır. Bir ihtimal çoğunluğu hukukçulardan oluşan bir Anayasa Mahkemesinde bir veya iki hukukçu olmayan üyenin bulunması mazur görülebilir. Ancak mahkemenin çoğunluğunun hukukçu olmaması anlaşılabilir bir şey değildir. Özellikle Türk Anayasa Mahkemesinin aynı zamanda Yüce Divan sıfatını taşıdığı da dikkate alınır, bu Mahkemenin çoğunluk üyelerinin hukukçu olmaması eleştirilebilir niteliktedir. Nasıl olacak da hukukçu olmayan bu kişiler ceza yargılaması yapacaklardır?

EK-2: MEZUN OLDUKLARI FAKÜLTELERE GÖRE ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELERİ(Tabloda hukukçu olmayan üyeler satırları **koyu** karakterlerle yazılmıştır.)

	ADI, SOYADI, GÖREVİ	MEZUN OLDUĞU FAKÜLTE VE MEZUNİYET YILI	ÖNCEKİ GÖREVİ	ÖNEREN MAKAM	SEÇEN MAKAM	ATA. YILI
1	Zühtü ARSLAN (Başkan)	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (1987)	Polis Akademisi Öğretim Üyesi	YÖK	A. Gül	2012
2	Hasan Tahsin GÖKCAN (Başkanvekili)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1987)	Yargıtay Üyesi	Yargıtay	A. Gül	2014
3	Kadir ÖZKAYA (Başkanvekili)	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (1985)	Danıştay Üyesi	Danıştay	R. T. Erdoğan	2014
4	Engin YILDIRIM (Üye)	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Bölümü (1987)	Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi	YÖK	A. Gül	2010
5	Hicabi DURSUN (Üye)	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (1988)	Sayıştay Üyesi	Sayıştay	TBMM	2010
6	Celal Mümtaz AKINCI (Üye)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1982)	Avukat	Baro Başkanları	TBMM	2010
7	Muammer TOPAL (Üye)	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü (1988)	Danıştay Üyesi	Danıştay	A. Gül	2012
8	Muhammed Emin KUZ (Üye)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1981)	Cumhurbaşkanlığı G. Sekreter Yrd. (Üst Kademe Yöneticisi)	Doğrudan	A. Gül	2013
9	Rıdvan GÜLEÇ (Üye)	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (1988)	Sayıştay Üyesi	Sayıştay	TBMM	2015
10	Recai AKYEL (Üye)	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (1987)	Sayıştay Üyesi (Üst Kademe Yöneticisi)	Doğrudan	R. T. Erdoğan	2016
11	Yusuf Şevki HAKYEMEZ (Üye)	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (1994)	Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi	YÖK	R. T. Erdoğan	2016
12	Yıldız SEFERİNOĞLU (Üye)	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1991)	Avukat, Milletvekili, Adalet Bakan Yard.	Doğrudan	R. T. Erdoğan	2019
13	Selahaddin MENTEŞ (Üye)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1994)	Adalet Bakan Yardımcısı	Doğrudan	R. T. Erdoğan	2019
14	Basri BAĞCI (Üye)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1988)	Yargıtay Üyesi	Yargıtay	R. T. Erdoğan	2020
15	İrfan FIDAN (Üye)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (1996)	Yargıtay Üyesi	Yargıtay	R. T. Erdoğan	2021

ÖZET: Hukukçu Üye Sayısı: 7 (% 46,6); Hukukçu Olmayan Üye Sayısı: 8 (% 54,4) (23.01.2021)**Kaynak:** Tablo, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/baskan/>;<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskanvekileri-ve-uyeler/baskanvekileri/> ve<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskanvekileri-ve-uyeler/uyeler/> adreslerinde yer alan sayfalardaki özgeçmişler taranarak 23.01.2021 tarihinde tarafımdan oluşturulmuştur.© Bu tablo, www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm adresinde yayımlanan makalenin parçasıdır. KG.

İlave edelim ki, Anayasa Mahkemesinde hukukçu olmayan 8 üyenin bulunması 2021 yılında ortaya çıkmış bir durum değildir. Bu sekiz üye 2016 yılından bu yana Anayasa Mahkemesinde görev yapmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesine hukukçu olmayan üyelerin de seçilme imkanını tanınmasının, bu imkanın Türkiye’de nasıl kötüye kullanılmaya elverişli olduğunun güzel bir

göstergesidir. Hukuk hakkın kötüye kullanılmasını himaye etmez. Bir anayasa değişikliği yoluyla Anayasa Mahkemesine hukukçu olmayan üye seçilmesi artık yasaklanmalıdır.

Türkiye’de kanunla yasaklanmamış her şey kötüye kullanılmaktadır. ABD’de de Yüksek Mahkeme üyeliği için hukuk fakültesi mezunu olmayı şart koşan bir kural yoktur. ABD Başkanları, isterse hukukçu olmayan bir kişiyi Yüksek Mahkemeye üye olarak atayabilirler. Ama 1941’den beri ABD Yüksek Mahkemesine hukukçu olmayan tek bir üye dahi atanmamıştır. Üyeler, Harvard Hukuk Fakültesi, Yale Hukuk Fakültesi gibi ülkenin önde gelen hukuk fakülte-lerinden mezun, Anayasa Mahkemesine atanmadan önce de isimleri bilinen ülkenin en seçkin hukukçuları arasından atanır.

Bu konuda daha fazla bilgi ve daha fazla eleştiri için *Türkiye Nereye Gidiyor?* (Bursa, Ekin, 2020) Başlıklı kitabımızın “Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri” başlıklı 23’üncü bölümüne bakınız (s.245-252).

(...)

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ ŞEKİLLERİ (DENETİM YOLLARI)

Bibliyografya.- Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2017, s.401-413; Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, *op. cit.*, s.57-61; 239-246; Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı*, *op. cit.*, s.48-54; Teziç, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2016, s.245-276; Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, *op. cit.*, s.49-62; Armağan, *Anayasa Mahkememizdeki Kazaî Murakabe Sistemi*, *op. cit.*, s.34-73; Yılmaz Aliefendioğlu, “Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1984 (Cilt 1), s.101-137.

Genel Teori Bilgisi.- Anayasa hukukunun genel teorisinde denetim yolları konusunda bkz.: Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.II, s.746-753.

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, Anayasa Mahkemesine başvurma usûlüne göre “dava yolu” ve “itiraz (def’i) yolu” olmak üzere iki türdür. İtiraz yoluyla denetime “somut norm denetimi” de denir. Çünkü bu denetim yolunda, kanunun anayasaya uygunluğunun denetimi, belli bir somut olay ve dava aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dava yoluna ise “soyut norm denetimi” de denmektedir¹.

Türkiye’de 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla, önceden mevcut olmayan kendisine “bireysel başvuru yolu” ismi verilen yeni bir denetim yolu getirildi. Bu yol 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren işleme başlandı.

Buna göre Türkiye’de anayasaya uygunluk denetiminin “soyut norm denetimi”, “somut norm denetimi” ve “bireysel başvuru” olmak üzere üç şekli veya üç yolu vardır.

1. Teziç, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2016, s.245.

Kitabın önceki baskılarında bu üç yolu, “X. Anayasaya Uygunluk Denetimi Şekilleri (Denetim Yolları)” üst başlığının alt başlıkları (“A”, “B” ve “C” başlıkları) olarak incelemiştik. Bu baskıda bu üç başlığın başlık düzeyini bir üst seviyeye çıkarmak ve bunları Roma rakamlı başlık hâline, yani sırasıyla X, XI, XII nolu başlıklar hâline getirmenin daha doğru olacağını düşündük. Zira bunların her biri, birbirinden bağımsız olarak ayrıca incelenmesi gereken konulardır. Başlığı bir üst düzeye çıkarmak, başlık altında daha çok ayırım yapmaya da imkan vermektedir.

Buna göre izleyen üç başlık şu şekilde olacaktır:

X. Soyut Norm Denetimi (İptal Davası)

XI. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)

XII. Bireysel Başvuru Yolu

X. SOYUT NORM DENETİMİ (İPTAL DAVASI)

Soyut norm denetimi veya iptal davası yoluyla denetim, Anayasada belirtilen bazı organların bir kanun aleyhinde doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesinde dava açmalarıyla gerçekleştirilen denetimdir². Bu durumda kanunun uygulandığı somut bir olay veya dava yoktur. Anayasaya aykırılık iddiası ve denetimi herhangi bir dava ile ilgili olmaksızın, soyut olarak gerçekleştirildiği için bu denetim yoluna “soyut norm denetimi” denmektedir³.

1982 Anayasasına göre iptal davasını unsur unsur şu şekilde inceleyebiliriz.

A. DAVA AÇMA YETKİSİ

XI. SOMUT NORM DENETİMİ (İTİRAZ YOLU)⁴

(...)

A. İSİMLENDİRME SORUNU

Doktrinde somut norm denetimi yolu için “itiraz yolu” veya “def’i

(...)

2. Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2017, s.401.

3. *Ibid.*

4. Metin Kıratlı, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2017, s.404-413; Teziç, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2016, s.245251; Armağan, *Anayasa Mahkememizde Kazaî Murakabe Sistemi*, *op. cit.*, s.73-97; Aliefendioğlu, “Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu”, *op. cit.*, s.115-137.

XII. BİREYSEL BAŞVURU YOLU

Kendisine “anayasa şikayeti” de denen “bireysel başvuru yolu”, temel hak ve hürriyetleri ihlâl edilen kişilerin, başka başvuru yollarını tükettikten sonra, Anayasa Mahkemesine başvurmalarıdır. Almanya, Avusturya, İspanya gibi bazı ülkelerde mevcut olan bu başvuru yolu, bizim anayasa yargısı sistemimize 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunundan önce yoktu. Dolayısıyla bireysel başvuru yolu 5982 sayılı Kanunun getirdiği bir yeniliktir.

Anayasamızın 148’inci maddesinin 5982 sayılı Kanunla değiştirilen yeni şeklinin 3, 4 ve 5’inci fıkralarına göre “herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar *kanunla düzenlenir.*”

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun* ile düzenlenmiştir. Bu Kanunun bireysel başvuruya ilişkin hükümleri (m.45-51), 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten beri Türkiye’de bireysel başvuru yapılabilmektedir.

A. BİREYSEL BAŞVURUYU İNCELEYEN ORGANLAR

(...)

E. ANAYASA MAHKEMESİNİN KARARLARININ UYGULANMASI

Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanması sorununu “ihlâlin olmadığı kararları” ile “ihlâlin olduğu kararları” arasında ayırım yaparak incelemek gerekir.

“**İhlâl olmadığı kararı**”nın, yani bir hakkın ihlâl edilmediği yolundaki Anayasa Mahkemesi kararının uygulanması için bir şey yapılmasına gerek yoktur. Kararın verilmiş ve ilgililere tebliğ edilmiş olması yeterlidir. Zira ihlâlin yokluğu kararının doğuracağı bir yenilik yoktur. Başvurucunun başvurusu reddedilmiş olur. Anayasa Mahkemesine göre başvurucunun hakkının ihlâl edilmiş olduğu tespit edilmiş olur. Artık iç hukukta yapılabilecek daha başka bir şey yoktur. Mevcut durum sürer. Başvurucu arzu ediyor ise ve koşulları var ise aynı konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilir.

“İhlâl kararı”nın, yani Anayasa Mahkemesinin hakkın ihlâl edildiğine ilişkin kararının *uygulanması* için ise bir şeylerin yapılması gerekir. Kararın uygulanması için kararın verilmesi tek başına yetmez. Bu kararın uygulanması için kararın sonuçlarının hukuk âleminde doğması ve dahi bu sonuçların maddî âleme aktarılması gerekir.

Anayasa Mahkemesinin verdiği bir hakkın ihlâl edildiğine ilişkin kararın uygulanması demek, hakkın ihlâlinin ve bu ihlâlden kaynaklanan bütün sonuçların ortadan kaldırılması demektir.

30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanununun 50’nci maddesinin ilk fıkrasına göre, “ihlâl kararı verilmesi durumunda *ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere* de hükmedilir”. Dolayısıyla ihlâlin ve ihlâlin sonuçların ortadan nasıl kaldırılacağına Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararının hüküm fıkrasında gösterilmesi gerekir.

Anayasa Mahkemesi “ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere” *hükmeder. Yapılması gerekenleri kendisi yapmaz.* Böyle bir şey bireysel başvuru kurumun mantığıyla zaten bağdaşmaz. Örneğin ihlâl bir kanundan kaynaklanıyor ise, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal etmez. İhlâl bir idarî işlemde kaynaklanıyor ise idarî işlemi iptal etmez. İhlâl bir yargı kararından kaynaklanıyor ise bu yargı kararını bozamaz veya bu kararı değiştiremez; kararı veren adliye veya idare mahkemesi yerine geçip verilmesi gereken doğru kararı veremez.

Örneğin ihlâl bir idarî işlemde kaynaklanmış ise, ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırılması için de idarî işlemin değiştirilmesi veya ilga edilmesi gerektiğine hükmedebilir. Ancak Anayasa Mahkemesi doğrudan doğruya idarî işlemi iptal edemez; idarenin yerine geçerek söz konusu idarî işlemi değiştiremez veya ilga edemez. Zaten 6218 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ilk fıkrasında açıkça “idarî eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez” denmektedir. İhlâl kararından sonra söz konusu idarî işlemi ilga edecek veya değiştirecek makam idarenin kendisidir. İdare, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği ihlâl kararıyla bağlı da olsa, ihlâl kararının gereklerini yerine getirecek makam, Anayasa Mahkemesi değil, idarenin kendisidir.

Bireysel başvuru yolunda tespit edilen ihlâllerin çoğu bir *mahkeme kararından kaynaklanır*. Zira Anayasa Mahkemesine başvurmak için başvuru yollarının tüketilmesi gerekir. Bu nedenle çoğunlukla ortada ihlâlin dayanağı olan kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunur.

Anayasa Mahkemesi ihlâlin kaynaklandığı mahkeme kararının Anayasa tarafından korunan bir temel hakkı ihlâl ettiğine karar verir; ama bu mahkeme

kararını kendisi ortadan kaldırmaz; bu kararı bozmaz. Bu kararı, ortadan kaldırma görevi yine bu kararı veren mahkemenin kendisine aittir. 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanununun 50'nci maddesinin ikinci fıkrasında da

“tespit edilen ihlâl bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için **yeniden yargılama** yapmak üzere dosya **ilgili mahkemeye** gönderilir”

denmektedir.

Dolayısıyla ihlâl, mahkeme kararından kaynaklanıyorsa, ihlâl kararının müeyyidesi “ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması”dır. Bunun için ise ih- (...)

1. “İlgili Mahkeme” Hangi Mahkemedir?

Bilindiği gibi, adlî ve idarî yargı sistemimiz, ilk derece, istinaf derecesi ve temyiz derecesi olmak üzere üç derecedir. İhlâle yol açan mahkeme kararı, dava konusu olayın bu aşamalara tâbi olup olmamasına göre değişik şekillerde kesinleşir. Pek çok yargı kararı üç ayrı mahkemeden geçerek kesinleşir.

Diğer yandan istinaf ve temyiz yolu kapalı olan mahkeme ve hâkimlik kararlarına karşı da itiraz yolu öngörülmüş olabilir. Bu durumda söz konusu karar, itiraz merciinin kararı ile kesinleşir.

İlk derece mahkemesi kararı, istinaf incelemesine tâbi bir karar ise durum daha da karışık olabilir. Zira istinaf mahkemesi (bölge adliye veya bölge idare mahkemesi), istinaf talebini kabul edip dosyayı ilk derece mahkemesine gönderebileceği gibi, ilk derece mahkemesinin kararını kaldırıp, kendisi davanın esası

(...)

Kararın kendisinde Anayasa Mahkemesi “ilgili mahkeme”yi ismen belirttiğine ve kararı da kendisi doğrudan doğruya söz konusu mahkemeye gönderdiğine göre, vatandaş açısından ortada bir sorun olmadığı düşünülebilir. Ancak kendisine Anayasa Mahkemesi tarafından karar gönderilen mahkeme açısından ortada sorun olabilir ve bu sorun vatandaşı da etkileyebilir. Anayasa Mahkemesi tarafından ilgili görülüp ihlâl kararı kendisine gönderilen mahkeme, ihlâl kararını aldıktan sonra “yeniden yargılama yapılmasına” karar verecektir. Peki

(...)

Örneğin bir başka mahkemenin verdiği kararlar ilgili Anayasa Mahkemesi ihlâl kararı, Anayasa Mahkemesi tarafından kendisine gönderilmiş ise, bu mahkeme, bir başka mahkemenin kararı hakkında yeniden yargılama yapılmasına nasıl olup da karar verecektir?

Örneğin aşağıda (Kutu 21.17 ve 21.18) örnek olay olarak değinilen Enis Berberoğlu olayında Anayasa Mahkemesi, 17 Eylül 2020 tarihli Enis Berberoğlu kararını “yeniden yargılama yapılmak üzere” “İstanbul 14. Ağır (...)

Kanımızca Anayasa Mahkemesi, “yeniden yargılama” yapmaya hangi mahkeme yetkili ise o mahkemeyi “ilgili mahkeme” olarak belirlemelidir.

Aksi görüş olarak, “ilgili mahkeme”nin sadece “yeniden yargılama yapılması” açısından değil, 6216 sayılı Kanunun 50’nci maddesinde geçen “*ihlâli ve ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırılması*” kavramı açısından belirlenmesi gerektiği düşüncesi ileri sürülebilir. Bu açıdan bakılırsa, “ilgili mahkeme”, sadece kesin hükmü ortadan kaldırmakla görevli olan mahkeme değil, “ihlâli ve ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırmakla” görevli olan mahkeme olduğu söylenebilir. Örneğin lehine ihlâl kararı verilen başvuru hapisteyse, derhal salınması gerekir. Başvurucu, istinaf mahkemesi kararıyla mahkûm olmuş olsa bile, (...)

Nihayet bu görüşte, 6216 sayılı Kanunun 50’nci maddesindeki geçen “ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için” ibaresine dayanılmaktadır; oysa bu durumda bu ibareye dayanılarak böyle bir sonuç çıkarılamayabilir. Zira bu ibare söz konusu maddede, bu şekilde bağımsız olarak yer almamakta, “*ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir*” cümlesinin içinde yer almaktadır. Bu cümleden de görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi dosyayı “*ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için*” değil, “*yeniden yargılama yapmak üzere*” ilgili mahkemeye göndermektedir. Bu şu anlama gelmektedir ki, “*ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak*” bağımsız bir unsur değil, “*yeniden yargılama yapma*”nın bir unsuru(...)

Şu ya da bu şekilde “ilgili mahkeme”nin belirlenmesi sorununun tartışmaya açık bir sorun olduğunu söylenebilir. İlgili mahkeme kavramının nasıl belirleneceği hususu kanunla düzenlenmelidir.

KUTU 21.16: Anayasa Mahkemesinin “İlgili Mahkeme” Konusundaki İctihadi

Anayasa Mahkemesi, “ilgili mahkeme”nin yargılamanın yenilenmesine karar verecek mahkeme olmadığı ve bu mahkemenin kendisi tarafından belirleneceği kanısındadır. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 21 Ocak 2021 tarih ve BB2020/32949 sayılı kararının 98’nci paragrafında “ilgili mahkeme” kavramını şu şekilde açıklanmıştır.

“98. ... viii. Son olarak 5271 sayılı Kanun’un ‘Yargıtay kararının gönderileceği merci’ kenar başlıklı 304. maddesi esas itibarıyla ilk derece mahkemeleri ile Yargıtay arasındaki ilişkiyi düzenlemekte olup Anayasa Mahkemesi yönünden doğrudan bağlayıcılığı bulunmamaktadır. 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrasında *yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkemenin Anayasa Mahkemesince belirleneceği ifade edilmiştir*. Zira kurala göre ihlali ve so (...)

Eleştiri.- 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrası, Anayasa Mahkemesine zevk olsun diye değil, kararının “yeniden yargılama yapmak üzere” ilgili mahkemeye gönderme yetkisini vermiştir. (...)

2. “Yeniden Yargılama” Ne Demektir? “Yargılamanın Yenilenmesi”nden Farklı mıdır?

Yukarıda da belirtildiği gibi, 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında “tespit edilen ihlâl bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, *ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir*” denmektedir. Peki ama “yeniden yargılama” ne demektir? “Yeniden yargılama” kavramı usûl hukuklarında bildiğimiz “yargılamanın yenilenmesi” kavramından farklı mıdır?

Önce hatırlatalım ki, 4 Aralık 2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 311’inci maddesinde, 12 Ocak 2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 375’inci maddesinde ve 6 Ocak 1982 tarih ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanununa 53’üncü maddesinde düzenlenmiş olan “yargılamanın yenilenmesi” usûlü diye bilinen yerleşik bir usûl vardır. Bu usûl, usûl kanunlarının ilgili maddelerinde öngörülen sebeplerin bulunması hâlinde işletilebilmekte ve kesinleşmiş bir hüküm bu usûlle ortadan kaldırılabilir. Usûl kanunlarındaki yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasında Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru sonucunda verilen ihlâl kararı vermesi sebebi sayılırsa, adliye ve idare mahkemeleri kendi usûl kanunlarındaki bu

(...)

Nitekim pozitif hukukumuzda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği ihlâl kararları yargılamanın yenilenmesi sebebidir. Zira, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 311’inci maddesinin f bendinde⁵, 6100 sayılı Hukuk

5. “f) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir”.

Muhakemeleri Kanununun 375'inci maddesinin i bendinde⁶ ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanununa 53'üncü maddesinin ı bendinde⁷, yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasında “kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması” sebebi eklenmiştir. Uygulamada da bir mahkeme kararı nedeniyle Avrupa

(...)

Aynı şey Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlâl kararları dolayısıyla da yapılabildi. Yani 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 311'inci maddesine, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 375'inci maddesine ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanununa 53'üncü maddesine bir son bent

(...)

Eğer bu yapılmış olsaydı, adliye ve idare mahkemeleri, Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararlarının uygulanmasından tereddüt içine düşmezler ve bildikleri klasik bir usûl olan “yargılamanın yenilenmesi” usûlüyle ihlâl yol açan ilk kararlarını kaldırırlardı.

Adliye ve idare mahkemelerinin kendi usûl kanunlarına öncelik vermeleri kadar normal bir şey olamaz.

Ancak bu yol tercih edilmemiş, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği ihlâl kararlarının uygulanması sorunu, ihlâl, mahkeme kararların(...)

dan kaynaklanmış olsa bile, usûl kanunlarında değil, 6216 sayılı Anayasa

“Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için *yeniden yargılama* yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. ... *Yeniden yargılama* yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali (...)

6. Madde 311/1- “i) Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi”.

7. Madde 53/1 “ı) Hükümün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya hüküm aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi.

Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararından sonra adliye ve idare mahkemelerinin *yeniden yargılama yapmasının* kanunî dayanağının kendi usûl kanunlarının (CMK, m.311, HMK, m.375 ve İYUK, m.53) değil, 6100 sayılı Anayasa (...)

Ne var ki bu söylendikten sonra ortaya pek çok sorun çıkıyor:

6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında yeniden yargılamaya ilişkin hüküm yukarıdaki iki cümleden ibarettir ve sadece ikinci cümle (“*Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir*”) adliye ve idare mahkemelerine hitap etmektedir. Yeniden yargılama uzun ve ayrıntılı bir usûldür. Sadece bu cümleye dayanarak adliye veya idare mahkemesi yeniden yargılama işlemlerini nasıl yapacaktır? Nasıl olacak da “*Anayasa*

(...)

Karşı görüş olarak 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen “*yeniden yargılama*” kurumu ile usûl kanunlarında (CMK, m.311, HMK, m.375 ve İYUK, m.53) düzenlenen “*yargılamanın yenilenmesi*” kurumunun *birbirinden farklı iki kurum olduğunu iddia edenler vardır*. Aşağıda Kutu 21.17’de görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi de bu kanıdadır. Bu görüşte olanların en büyük dayanağı, 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında kullanılan

(...)

Kanımızca bu argüman safsatadan ibaret bir argümandır. Kurumlar kendi içerikleriyle tanımlanır. Söz konusu kurumun unsurları, şartları, sonuçları ayrılsa, siz isterseniz bu kuruma “*yargılamanın yenilenmesi*”, isterseniz “*yeniden yargılama*”, isterseniz başka bir isim verin, ortaya başka bir kurum çıkmaz. Kaldı ki yargılamanın yenilenmesi kurumuna 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 375’inci maddesinde verilen isim de “*yargılamanın yenilenmesi*” değil “*yargılamanın*

(...)

Bir an 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen “*yeniden yargılama*” isimli yeni bir “*kurum*” icat edildiğini varsaysak bile ne değişecek? Yukarıda belirtildiği gibi 6216 sayılı Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında bu “*yeni kurum*”a ilişkin getirilen hüküm şu cümleden ibarettir:

“Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir”.

Bu cümlede adliye ve idare mahkemelerinin nasıl “yeniden yargılama” yapacaklarına ilişkin tek hüküm “ihlâlî ve sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere mümkünse dosya üzerinden karar vermeleri” hükmünden ibarettir. Adliye ve idare mahkemeleri, bu basit hükme dayanarak uzun ve karmaşık bir süreç olan yeniden yargılamayı nasıl olup da yürüteceklerdir? Adliye ve idare

(...)

Kanımızca 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasını kaleme alanlar, büyük bir yanlış yapmışlardır. Yapmaları gereken şey, adı geçen Kanuna “yeniden yargılama” diye ne olduğu belli olmayan bir usûl icat etmek değil, yukarıda da açıklandığı gibi, usûl kanunlarımızın ilgili maddelerinde (CMK, m.311, HMK, m.375 ve İYUK, m.53) sayılan yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasına Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararı vermesi sebebini de eklemekten ibaretti. Basit, kolay ve doğru çözüm buydu. Maalesef bu yapılmamıştır. Gecikerek de olsa bunun yapılması gerekir. Yapılıncaya kadar Türkiye’de Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sürecinde verdiği ihlâl kararlarının adliye ve idare mahkemeleri tarafından uygulanmasında daima şu ya da bu şekilde problemler çıkacaktır. Anayasa Mahkemesi ihlâl kararlarına bütün iyi niyeti ve samimiyetiyle uymaya çalışan adliye ve idare mahkemeleri hâkimleri dahi tereddütler yaşayacaktır.

KUTU 21.17: ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHADINA GÖRE “YENİDEN YARGILAMA” İLE “YARGILAMANIN YENİLENMESİ” ARASINDAKİ FARKLAR

Anayasa Mahkemesi, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanununun 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen “yeniden yargılama” kurumunun, usûl kanunlarında (CMK, m.311, HMK, m.375 ve İYUK, m.53) düzenlenen “yargılamanın yenilenmesi” kurumundan farklı bir kurum olduğu görüşündedir ve bu görüşünü çeşitli kararlarında ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Örneğin Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 21 Ocak 2021 tarih ve BB2020/32949 sayılı kararının 98’nci paragrafında “yeniden yargılama” ile “yargılamanın yenilenmesi” arasındaki farklar şu şekilde açıklanmıştır.

“98. Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı üzerine, devam eden ihlalin sonuçlarını gidermek üzere derece (...)

ELEŞTİRİ VE ANAYASA MAHKEMESİNE CEVAPLAR.- Anayasa Mahkemesinin görüşünün yanlış olduğunu düşünüyoruz. Neden yanlış olduğu konusundaki sebeplerimizi

esasen yukarıda açıklanmıştı. Burada sadece Anayasa Mahkemesinin yukarıdaki kararındaki gerekçelere paragraf paragraf cevap vermek isteriz:

iv. Bu sebeple dosyanın yeniden yargılama yapmak üzere kendisine gönderildiği derece mahkemesinin yeniden yargılama yapılması yönünde karar alması gerekmez; derece mahkemesi doğrudan yeniden yargılama işlemlerini başlatır (Aligül Alkaya ve diğ. (2), § 59; Kadri Enis Berberoğlu (2), § 135). (...)

“98. 6216 sayılı Kanun'un 48. [doğrusu 50.] maddesinde "*yeniden yargılama*", usûl kanunlarında “yargılamanın yenilenmesi” denmesinin doğuracağı bir fark yoktur. Kurum başka isim başkadır. Bu konu yukarıda açıklandı.

i. İlk derece mahkemesinin taraflarca başvuru yapılmasını beklemeksizin yeniden yargılamaya ilişkin işlemleri başlatmak zorunda olması, “yeniden yargılama”nın, “yargılamanın yenilenmesi”nden farklı olduğunu göstermez.

ii. Yeniden yargılama yapılması kararı kendisine ulaşan derece mahkemesinin yeniden yargılama sebebinin varlığı hususunda herhangi bir takdir yetkisi olmaması da “yeniden yargılama”nın “yargılamanın yenilenmesi”nden farklı olması sonucunu doğurmaz. Avrupa (...)

EK.- Burada konu hakkında Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79'uncu maddesinin birinci fıkrasının a bendine de değinmekte yarar vardır. Bu fıkra da 6216 sayılı Kanunun 50'nci maddesinin ikinci fıkrasındaki hüküm vardır. Söz konusu hüküm Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükmüdür. Bu madde Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla bu maddede sadece Anayasa Mahkemesinin kendi iç işleyişine ilişkin hüküm olabilir. Anayasa Mahkemesi dışındaki mahkemeler hakkında Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile hüküm konulamaz. Anayasa Mahkemesi tarafından kendisi için konulan bir norm, haliyle başka mahkemeleri bağlamaz. Bağlayıcı olan hüküm, 6216 sayılı Kanunun 50'nci maddesinin ikinci fıkrasındaki hükümdür.

3. Tazminat Kararı ve Kararın İcrası

Bazı durumlarda ihlâlin sonuçları olup bitmiştir. Yargılamanın yenilenmesi yoluyla hükmün ortadan kaldırılmasının hakları ihlâl edilen kişiye sağlayacağı bir yarar yoktur. 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanunun 50'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre “yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine (...)

F. ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI

Türkiye’de Anayasa Mahkemesinin verdiği çeşitli ihlâl kararlarına karşı siyasi iktidar zaman zaman bu kararları tanımadığı ve bunlara uymayacağı yolunda açıklamalar yapıyor. Örneğin Anayasa Mahkemesinin 25 Şubat 2016 tarih ve 2015/18567 başvuru sayılı Erdem Gül ve Can Dündar kararı hakkında, Cumhurbaşkanı Recep (...)

Maalesef uygulamada da Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yolunda verdiği ihlâl kararlarına uymayan, bu kararlara karşı direnen mahkemeler çıkmıştır. Bu konuda en yakın tarihli ve kamuoyuna en çok yansıyan karar, Anayasa Mahkemesinin 17 Eylül 2020 tarih ve 2018/30030 sayılı Enis Berberoğlu (2) kararına karşı İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinin verdiği 13 Ekim 2020 Tarihli “yeniden yargılama yapılmasına yer olmadığı kararı”dır. Bu

(...)

Biz bu konuda burada sadece şunu söylemek isteriz: Hâliyle bireysel başvuru kararları da bir Anayasa Mahkemesi kararıdır ve diğer Anayasa Mahkemesi kararları gibi bağlayıcıdır. Zira Anayasamızın 153’üncü maddesinin son fıkrasında açıkça “Anayasa Mahkemesi kararları..., yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar” denemektedir. Aynı hüküm 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 66’ncı maddesinde de vardır. Bu hükümler apaçık hükümlerdir ve bu konuda daha fazla bir şey söylemeye gerek yoktur.

Bir mahkeme Anayasa Mahkemesinin verdiği bireysel başvuru kararına karşı direnemez; bu kararı, beğense de, beğenmese de, hukuka aykırı bulsa da, uygulamak zorundadır. Şüphesiz Anayasa Mahkemesi kararları eleştirilebilir ve bu kararların Anayasaya aykırı olduğu da iddia edilebilir. Ancak Anayasa (...)

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarını uygulamayan hâkimlerin durumu disiplin hukukunu ve ceza hukukunu ilgilendirir. Bir hâkimin Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararının gereğini yerine getirmemesi disiplin suçu veya ceza hukuk anlamında suç

(...)

G. ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ ETKİLİLİĞİ

Bireysel başvuru yolundan beklenen faydanın sağlanabilmesi için Anayasa Mahkemesinin somut bir olayda verdiği bireysel başvuru kararına mahkemeler ve idarî makamlar tarafından uyulması yetmez; benzer durumlarda da bu ihlâl

kararında dile getirilen prensiplere mahkemelerin ve idarenin uyması gerekir. Vatandaşların her ihlâl için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmak zorunda bırakılması etkili bir koruma sağlamaz. Zira 80 milyonluk bir ülkede her yıl yüz binlerce uyuşmazlık çıkar. Bunların her birinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla başvurulması durumunda Anayasa Mahkemesi çalışmaz. Çalışsa bile ihlâl kararının çıkması dört beş yıllık ve belki daha uzun bir zamanı bulur.

O nedenle, Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlâl kararlarını mahkemeler ve idare izlemeli ve bu kararlarda belirtilen ilkelere aykırı eylem ve işlemler yapmamalıdır. Ancak bu durumda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararları içtihat değerini kazanır ve belli bir etkililiğe kavuşur. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararları bu şekilde etkili olurlarsa, ancak bu takdirde vatandaşların temel hak ve hürriyetleri korunmuş olur. Yoksa tek tek bireysel başvuru kararlarının uygulanıp uygulanmadığına bakarak bireysel başvuru yolunun Türkiye’de temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yaptığı katkıyı değerlendirmenin bir anlamı yoktur.

KUTU 21.19: Bireysel Başvurunun Nihai Amacı.- Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan da 9 Haziran 2020 tarihinde üye Basri Bağcı'nın andiçme töreninde yaptığı konuşmada şöyle demiştir: “Bireysel başvurunun nihai amacı, tek tek tüm hak ihlallerini gidermekten ziyade, yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemektir. Bu da Anayasa Mahkemesi kararlarındaki ilkelerin, benzer olaylarda yeni başvuruların yapılması beklenmeden, tüm idari ve yargısal mercilerce dikkate alınmasını gerektirmektedir”.

Kaynak: <https://www.anayasa.gov.tr/baskan/konusmalar/...>

Maalesef Türkiye’de uygulamada mahkemeler ve idarî makamlar, Anayasa Mahkemesinin verdiği bireysel başvuru kararlarını izlemiyorlar ve bu kararlarda belirtilen ilkelere aykırı eylem ve işlemlerde bulunmaktan çekinmiyorlar. Anayasa Mahkemesi belli bir konuda mahkemenin kararının Anayasanın şu maddesinde (...)

Yüzlerce örnek vermek mümkün. Sadece bir örnek verelim.

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun Kanununun 9’uncu maddesinde öngörülen sulh ceza hâkiminin kararıyla erişimin engellenmesi usûlü hakkında içtihadını Anayasa Mahkemesi 26 Ekim 2017 tarih ve 2014/5552 sayılı *Ali Kıdık* ve 19 Nisan 2018 tarih ve 2014/5232 sayılı *Kemal Gözler* (1) kararlarındaki geliştirmiştir. Bu kararlarda Anayasa Mahkemesi “*prima facie* ihlâl” doktrinini benimseyerek, erişimin engellenmesi usûlü hakkında şu kararı vermiştir:

“[Erişimin engellenmesi usûlü] ancak İnternet yayınının kişilik haklarını apaçık bir şekilde ihlâl ettiği daha ilk bakışta anlaşıldığı durumlarda işletilebilir. Bir kimsenin çıplak resimlerinin veya video görüntülerinin yayımlanması gibi kişilik haklarının ihlâl edildiğinin daha ileri bir inceleme yapmaya gerek olmaksızın ilk bakışta anlaşılabilir hâllerde 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesinde öngö-

rülmüş olan istisnai usul işletilebilir” (Ali Kıdık Kararı, Paragraf 63; Kemal Gözler (1) Kararı, Paragraf 69).

Anayasa Mahkemesi bu içtihadını başka kararlarında da tekrarlamıştır. Anayasa Mahkemesinin bu içtihadından sonra, sulh ceza hâkimlerinin erişimin engellenmesi talepleri konusunda bu karar doğrultusunda hareket etmeleri gerekirdi. Yani internet yayını bir (...)

Ne var ki, uygulamada sulh ceza hâkimlerinin ezici çoğunluğu böyle yapmamakta, Anayasa Mahkemesinin *Ali Kıdık* içtihadını görmezden gelerek, kendi bildikleri gibi karar vermektedirler. Bu konuda Yaman Akdeniz ve Ozan Güven tarafından hazırlanan *Engelli Web 2019: Buzdağının Görünmeyen Yüzü* (İstanbul, İfade Özgürlüğü Derneği, 2020) başlıklı rapor ayrıntılı bir analiz içermektedir. Ali Kıdık kararındaki ilk bakışta ihlâl içtihadının sulh ceza hâkimleri tarafından ne derece uygulandığı konusunda bu raporda yapılan tespit şudur:

“EngelliWeb raporlama çalışması kapsamında 2019 yılı içinde Türkiye genelinde yaklaşık 690 sulh ceza hâkimliği tarafından 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesi kapsamında verilen yaklaşık 6.200 erişimin engellenmesi kararı tespit edilmiş ve incelenmiştir. İncelenen erişimin engellenmesi kararlarından 17 farklı Hakimlik ve 19 farklı hâkim tarafından verilen 69 kararda (%0.011) Ali Kıdık kararına atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, 6000’den fazla kararda Anayasa Mahkemesi’nin Ali Kıdık kararına atıf yapıldığına rastlanmamış, binlerce kararda ‘ilk bakışta ihlâl’ değerlendirmesinin yapılmadığı tespit edilmiştir.

(...) Yukarıda da belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesinin Ali Kıdık kararında benimsenen ‘ilk bakışta ihlâl’ değerlendirmesinin uygulanması zorunluluk iken binde 11 oranında ve çok az sayıda erişimin engellenmesi kararında bu karara atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Ali Kıdık kararına atıf yapılan [binde 11 oranındaki] 69 karardan sadece 22 tanesinde, bir başka deyişle binde 3 oranında ilk bakışta ihlâl değerlendirmesi yapıldığı görülmüştür. Bu durumun tesadüfi olmadığı ve sulh ceza hakimliklerinin Anayasa Mahkemesi tarafından verilen Ali Kıdık ve sonrasındaki 15 benzer kararını tamamen göz ardı ettikleri ortadır”⁸.

Vakıa şu ki, sulh ceza hâkimlerinin yüzde 99,7’si, 5651 sayılı Kanunun 9’uncu maddesinde öngörülen erişimin engellenmesi usûlünü Anayasa Mahkemesi Ali Kıdık kararındaki içtihadı dikkate almadan karar vermektedirler. Böyle hâkimlerin olduğu (...)

Aslında Türkiye’de Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının etkililiği sorunu açısından bu kararların içtihat olarak kabul edilip benzer olaylarda da izlenmemesi sorunundan daha ağır sorunlar vardır. Maalesef ülkemizde bazen hâkimleri ve idareciler, Anayasa Mahkemesinin daha önce ihlâl kararı verdiği aynı somut olayda tekrar ihlâl kararına yol açacak kararlar verebilmek-

8. Yaman Akdeniz ve Ozan Güven, *Engelli Web 2019: Buzdağının Görünmeyen Yüzü*, İstanbul, İfade Özgürlüğü Derneği, 2020, s.37-38 (https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2019.pdf).

tedirler. Aşağıda Kutu 21.20’de kendi başımdan geçen bir olay örnek olarak verilmektedir. Hâkimlerin ve idarecilerin bu tür kararlar verebildiği bir ülkede, bireysel başvuru yolunun bir yarar (...)

DİZİN

- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 835, 929
- 1 Sayılı Kanun, 115
- 1 Sayılı Kanunun 6'ncı Maddesi, 117
- 10 Sayılı Resmi Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin, 903
- 12 Eylül Sonrası Ankara'ya Götürülen Muhasebe Profesörü, 247
- 12 Mart Muhtırası, 127
- 13'üncü Madde - 2001'den Önce, 332
- 13'üncü Madde - 2001'den Sonra, 332
- 13'üncü Madde ile 15'inci Madde Arasındaki İlişki, 407
- 13'üncü Maddenin Yeni Şeklinin Getirdikleri ve Götürdükleri, 333
- 14'üncü Madde, 192
- 15 Milletvekilinin İstemiyle, 665
- 15 Temmuz 2016, 414
- 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü, 403
- 15 Temmuz KHK'leri, 1068
- 15 Yıl Avukatlık, 1220
- 15'inci Madde, 398
- 152'nci Madde, 1283, 1285, 1287, 1324, 1338
- 153'üncü Madde, 1324, 1341, 1342, 1343, 1344, 1349, 1394, 1397, 1398
- 157 Sayılı Kanun, 119
- 1587 Sayılı Nüfus Kanunu, 189
- 1641 Tarihli Saint-Germain Fermanı, 232
- 17-25 Aralık 2013 Tarihli Rüşvet Operasyonları, 1187
- 18 Yaşını Doldurmuş Olmak, 525
- 1838 Sırp Knezliği Anayasası, 42
- 1861 Tunus Anayasası, 45
- 1876 Kanun-u Esasîsi, 45-67**
- 1876 Kanun-u Esasîsinin Yürürlüğü Sorunu, 75
- 1909 Kanun-u Esasî Değişiklikleri, 62, 63
- 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 69-83**
- Üstünlüğü, 75
- 1924 Anayasası Nasıl Yapılmıştır, 86
- 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 85-106**
- Anayasal Niteliği, 91
- 1945 Anayasası, 103, 105
- 1961 Anayasası, 107-130**
- Uygulanması, 126
- Yıkılışı, 128
- Yürüme, 125
- 1982 Anayasasının Benimsediği Demokratik Toplum Görüşü, 374
- 2'nci Madde (1982 Anayasası), 166, 168, 176, 230, 251, 252
- 2001 Öncesi Durum, 343
- 2016/1 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, 203
- 27 Mayıs Hükümet Darbesi Hakkında Ek Tartışma, 111
- 27 Mayıs, 112
- 3011 Sayılı Kanun, 1052
- 31 Mart Olayı, 63
- 34'üncü Maddesi, 326
- 375 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname, 278
- 3959 Sayılı Kanun, 632
- 40 Yaş, 1213
- 400 Milletvekili, 867
- 42'nci Maddesi, 175, 220
- 48 Saatlik Bekleme Süresi, 1406
- 5'inci Maddesi, 215, 226, 317
- 6216 Sayılı Kanunun 52'nci Maddesi, 470
- 6271 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu, 835, 847
- 6271 Sayılı Kanun, m.21/1'de Anayasaya Aykırılık Sorunu, 851
- 65 Yaşına, 1220
- 6572 Sayılı Kanunla Üye Sayısının Artırılması, 1186
- 6718 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu, 1417
- 6723 Sayılı Kanun, 1188
- 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği, 551, 796
- 698 Sayılı KHK, 837
- 700 Sayılı KHK, 837
- 703 Sayılı KHK, 819, 836
- 805 Sayılı Kanun, Anayasaya Aykırı mıdır?, 291
- 9 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Anayasaya Uygunluğu Sorunu, 1104
- 9 Temmuz 2018'den Önceki Sistemde Yürütme Organı, 806
- 90'ıncı Madde (82 Anayasası), 1138, 1140, 1146, 1240
- A---
- Abana İlçesi, 113, 1260
- Abdullah Gül, 847, 855
- Görev Süresi Sorunu, 856
- Abdülhamit, 46
- Abdülmecid, 30, 38
- Abrogata Lege Abrogante...*, 1204, 1352
- Ackerman, 1082
- Açık Alanda Sigara İçilmesi, 358
- Açık Bir Şekilde Dayanaktan Yoksun Olması (Bireysel Başvuru), 1327
- Açık Oy, Gizli Sayım, 101

- Açık Oylama, 665
Açık Sayım ve Döküm İlkesi, 532
Açıklayıcı (İhzarî), 326
Ad Hoc Komisyonlar, 640
Adalet Anlayışı İçinde, 166
Adalet Partisi, 127
Adalet, 236
Adan (Celal), 1187
Aday Gösterme Yetkisi, 845
Adaylık, 537
Âdil Ücret Hakkı, 219
Adil Yargılanma Hakkına, 440
Adlî Yargı, 1159
Adlî Yargıya Başvuru Yolu, 428
Adsız Düzenleyici İşlemler Teorisinin Kötüye Kullanılması, 1062
Adsız Düzenleyici İşlemler, 1058-1063
Af (Seçilme Yeterliliği), 502
Af Yetkisi (Cumhurbaşkanının), 879
Afetler Kanunu, 1090
Affa Uğramış Olsalar Bile Milletvekili Seçilememesi, 502
Agrément, 874
Agulhon, 153
Ağır Ekonomik Bunalım, 1076
Ağır Hapis Cezası, 498
Ağır ve Bariz Yetki Tecavüzü, 1375
Ahmet Davutoğlu, 845
AİHM Kararları Nedeniyle Yargılamanın Yenilenmesi, 432
AİHM'nin 2 Şubat 2010 Tarihli *Sinan Işık v. Türkiye* Kararı, 191
AİHM'nin Zorunlu Din Eğitimi Hakkında Kararı, 198
AİHS'nin 15'inci Maddesi, 357, 399
Akar (Hulusi), 826
Akbulut, 1412
Akıllıoğlu, 1138
AKP Kararı (Anayasa Mahkemesinin), 480
Aksoy, 120
Aktif Statü Hakları, 309
Aldıkça, 63, 109, 319, 1450
Alemdar Mustafa Paşa, 20, 25
Alenilik, 59
Alev Coşkun, 113
Ali Kızık İctihadi, 1311
Ali Osman Kurt, 1198
Ali Paşa, 38
Aliefendioğlu, 1320, 1337, 1342
Alman Anayasa Mahkemesinin *Schleyer* Kararı, 248
Almanya, 209, 1142
Almanya'da Din İşleri, 209
Almanya'da Laiklik, 209
Alparslan Altan ve Erdal Tercan Kararı, 1225
Alparslan Altan, 1217
Alternatif Sistemler (m.13-m.15), 410
Altı Umde, 93
Amaç Unsuru - Anayasa Yargısı, 1259
Amasya Tamimini, 70
Amerikan Modeli, 1194
Âmm Lafız, 342
Ampirik Demokrasi Teorisi, 178
Anayasa Değişikliği, 1401-1471
-Denetimi, 1239
-Şekil Denetimi, 1254
-Teklifi, 1403, 1405
-Yargısal Denetimi Sorunu, 1441
Anayasa Hukuku, 776
Anayasa Hukuku-İdare Hukuku Ayrımı, 773, 774
Anayasa Hukuku-Milletlerarası Andlaşmalar, 1102
Anayasa Hukukunun Mahfuz Alanı, 776
Anayasa Hükümleri Doğrudan Uygulama, 1392
Anayasa İsmi, 121
Anayasa Komisyonu, 1405
Anayasa Mahkemesi, 1191-1399
-17 Eylül 2020 Tarihli Enis Berberoğlu Kararı, 1309.
-Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları, 1294
-Başkan ve Başkanvekilleri, 1317
-Bir Yıl Erteleme, 1347
-Bireysel Başvuru Kararları, 8
-Bağlayıcılığı, 1308
-Etkililiği, 1310
-Bölümler, 1316
-Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, 1241
-Cumhuriyet Anlayışı, 158
-Çalışma ve Yargılama Usûlü, 1318
-Demokratik Toplum Anlayışı, 375
-Denetimi Dışında Kalan Normlar ve İşlemler, 1240
-Denetimine Tâbi Normlar, 1230
-Denetiminin Kapsamı, 1252
-Diğer Mahkemelerin Yorumlarıyla Bağlı mıdır, 1381
-Dosya Üzerinden İnceleme, 1319
-Düzenleyen Mevzuat, 1203
-Esas İncelemesi, 1318
-Eylemlî İctüzük Düzenlemesi İctihadi, 715
-Genel Karar Yetersayısı, 1314
-Genel Kurul, 1314
-Görev ve Yetkileri, 1226
-İç Yapısı, 1314

- İddianamenin İadesine Kararı, 471
- İlgili Mahkeme Konusundaki İçtihadı, 1301
- İlk İnceleme, 1318
- İptal Kararı Verme Oranı, 1266
- İptal ve Ret Kararları, 1267
- Kanun Hükmünde Kararnameler, 1232
- Kanunlar, 1231
- Kararların Çeşitleri, 1324
- Kararları-Resmî Gazetede Yayın, 1346
- Kesin Hüküm Gücü, 1344
- Komisyonlar, 1317
- Kuruluşu, 1207
- Müzakere, 1320
- Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameleri, 1241
- Oluşumu Hakkında Eleştiriler, 1211
- Oylamalar, 1320
- Oyların Eşitliği Durumu, 1315
- Öğretim Üyesi, 1215
- Özel Karar Yetersayıları, 1316
- Raportörleri, 1218
- Ret Kararı, 1324
- TBMM İçtüzüğü, 1239
- Tipik Üye, 1221
- Toplantı Yetersayısı, 1314
- Üye Kompozisyonu Eleştiriler, 1218
- Üye Profili, 1221
- Üye Seçme İşlemi, 1222
- Üyeler, 1207, 1209
- Üyeliğine Seçme Kararı, 1222
- Yürürlüğü Durdurma Kararı Verebilir mi?, 1385
- Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, 1204**
 - Unsuru Bakımından, 1205
 - Hukukî Niteliğini, 1205
- Anayasa Mahkemesi Kararları, 5, 1323**
 - Tali Kurucu İktidarı Bağlar mı, 1369
 - Yasama Organını Bağlar mı, 1359
 - Kendisini Bağlar mı, 1358
 - Bağlayıcılığı, 1353
- Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 5
- Anayasa Uzlaşma Komisyonları, 640
- Anayasa Yargısı, 1191-1399**
 - Amaç Unsuru, 1259
 - Esas Bakımından Denetim, 1257
 - Konu Unsuru, 1261
 - Meşruluğu Sorunu, 1193
 - Modelleri, 1194
 - Sebep Unsuru, 1257
 - Türkiye’de Tarihsel Gelişimi, 1196
 - Varlık Nedeni, 1192
 - Varlık Şartları, 1196
 - Yolu, 429
- Anayasacı Görüş, 917
- Anayasacılık Hareketinin, 18
- Anayasada Ekonomik Sistem Tercihi, 216
- Anayasada Münhasıran Kanunla Düzenlenmesi Öngörülen Konular, 998
- Anayasal Belge, 29
- Anayasal Haklar, 307
- Anayasal İktisat, 229, 230
- Anayasal Sınırlar, 326
- Anayasallık Bloğu, 1247, 1249
- Anayasamızda Gösterilen Hürriyetçi Demokrasi, 376
- Anayasanın (1924) Katılığı, 91
- Anayasanın 13’üncü Maddesi ile 15’inci Maddesi Arasındaki İlişki, 410
- Anayasanın Bağlayıcılığı, 283
- Anayasanın Değiştirilemeyecek Hükümleri, 1436
- Anayasanın Değiştirilmesi, 1401, 1403
- Anayasanın Ruhunu, 354, 1251
- Anayasanın Sözü, 337, 352
- Anayasanın Uygulanmasını Temin Etme, 869
- Anayasanın Üstünlüğü-1924 Anayasası, 88
- Anayasanın Üstünlüğü-1982 Anayasası, 285
- Anayasaya Uygun Yorum, 1378
- Anayasaya Uygunluk Denetimi Şekilleri, 1269-1317**
 - Anayasayı İhlâl, 1369
 - Andiçme, 945, 946
 - Andiçme-Cumhurbaşkanı, 849
 - Andlaşmaların Yayınlanması, 1127
 - Andlaşmaların Yürürlüğe Giriş Tarihi, 1131
 - Angarya, 51, 433
 - Anglikan Kilisesi, 194, 209
 - Ankara 1. Sulh Ceza Hâkimliğinin 9 Haziran 2020 Tarih ve 2020/3740 D. İş Sayılı Erişimin Engellenmesi Kararı Hakkında Bir Değerlendirme, 1312
 - Ankara 11. İdare Mahkemesi, 249
 - Ankara Altıncı İdare Mahkemesi 25 Mart 1987 Günlü Verdiği Karar, 704
 - Ankara İstiklâl Mahkemesi, 101
 - Ankara Ön Tasarısı, 120
 - Ankara Tasarısı, 119
 - Ankara Üniversitesi Hukuk ve SBF Kütüphaneleri, 16
 - Anti-Demokratik Cumhuriyet, 154
 - Ara Seçimler, 519
 - Ara Verme Kararı (TBMM), 647
 - Araç ile Amaç Arasındaki Uygunluk, 366
 - Argumentum a maiore ad minus*, 1388
 - Aristo, 270
 - Aritmetik Eşitlik, 270

- Arka Arkaya Üç Defa Seçilme Yasası, 843
 Armağan, 205
 Arnavutlar, 176
 Arsel (İlhan), 88, 120, 155, 156, 506
 Arslan (Süleyman), 1223
 Artan Oranlı Vergi, 222
 Âsar-ı Atika Nizamnamesi, 1231
 Asker Almada Adalet, 32
 Askerlik, 494
 Aslî, 783, 984
 Atama Yetkilerinin Hiyerarşi İlkesine Aykırı
 Bir Şekilde Düzenlenmesi, 829
 Atatürk İlke ve İnkılâpları, 253, 295, 298
 Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu,
 176
 Atatürk Medeniyetçiliği, 253
Atatürk Milliyetçiliği, 168-175
 Atatürk Orman Çiftliği, 249
 Atatürk Soyadı, 676
 Atatürk, 172
 Atatürk'ün Devletçilik Anlayışı, 296
 Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı, 172
Auffangsgrundrecht, 314
Auto-limitation, 34
Autorité de la chose jugée, 1344
 Avam Kamarasında Toplantı Yetersayı, 651
 Avacıoğlu, 26
 Avrupa Birliği, 162
 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına
 Göre Bir Siyasî Partinin Kapatılabilirliği, 485
 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 373, 430
 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Siyasî
 Parti Kurma Hürriyeti, 484
 Avrupa Konseyi, 430
 Avrupa Modeli, 1194
 Avukatlar-Serbest Avukatlar-Anayasa
 Mahkemesi, 1218
 Avusturya, 1368
 Âyanların Kazanımları, 24
 Âyanların, 24
 Aykırı Olmadığına Karar Vermek, 1337
 Aykırılık İddiasının Ciddi Olduğu, 1283
 Aylık ve Ödeneklerinden Yoksun Kılınamama
 Teminat, 1176
 Aynılık, 1362
 Azledilmeme Teminatı, 1176
---B---
 Bab-ı Serasker-i Dar-ı Şurasında, 34
 Babuşcu (Aziz), 184
 Bağımsız Adaylık, 537
 Bağımsız İdarî Otoriteler -Yargı, 1157
 Bağımsız Kurumlara Başvuru Yolları, 425, 428
 Bağımsız Mahkemeler, 1154
 Bağımsız Ölçü Norm - Destek Ölçü Norm,
 1249-1250
 Bağımsızlık, 1157
 Bağış, 454
 Bağ-Kur, 221
 Bağlayıcılık, 283
 Bağlayıcılık-AYM Kararları, 1353
 Bağlı Kurum ve Kuruluşlar-Cumhurbaşkanlığı, 932
 Bağlı Yetki, 983
 Bahattin Şeker Kararı, 510
 Bahş, 36
 Bakan-Devlet Memuru, 943
 Bakanın Hizmet Kusuru Teşkil Eden Eylem ve
 İşlemleri, 927, 956
Bakanlar Kurulu, 793, 797, 806, 811-813
 -Görev ve Yetkileri, 813
 -Kuruluş ve Göreve Başlama Tarihi, 812.
 -Sorumluluğu, 814
Bakanlar-9 Temmuz 2018'den Önce, 815
 -Seçilmesi ve Atanması, 814
 -Göreve Atanması-9 Temmuz 2018'den
 Önce, 815
 -Görevlerinin Sona Ermesi-9 Temmuz
 2018'den Önce, 815
Bakanlar, 941-960
 -Atanmaları, 944
 -Cezâ Sorumluluğunu, 816, 951
 -Görev ve Yetkileri, 815
 -Görevleriyle İlgili İşlemlerinden Dolayı
 Hukukî Sorumluluğu, 956
 -Görevleriyle İlgili Suçlarından Dolayı Cezâ
 Sorumluluğu, 816, 952
 -Hukukî Sorumluluğu, 956
 -Kişisel Eylem ve İşlemlerinden
 Kaynaklanan Hukukî Sorumluluğu, 956
 -Kişisel Suçlarından Dolayı Cezâ
 Sorumluluğu, 816, 955
 -Statüleri, 941
 Bakılmakta Olan Bir Dava, 1279
 Bakırcı (Fahri), 771
 Bal (Faruk), 1186, 1187
 Balkan Savaşları, 66
 Balta, 1138
 Baraj, 544
 Barajlı d'Hondt Sistemi, 542
 Barajsız d'Hondt, 1394
 Barthélemy ve Duez, 917
 Basın Açıklaması, 1342
 Basın Hürriyeti, 438
 Başbakan ve "Bakanlar Kurulu" Terimlerinin
 "Cumhurbaşkanı" Terimiyle Değiştirilmesi,
 836

Başbakan-9 Temmuz 2018'den Önce, 814
 Başbakanın Göreve Atanması, 814
 Başbakanlık Binası, 249
 Başbakanlıktan Görüş, 1321
 Başgil, 112, 155
 Başkanlık Divanı (TBMM), 629, 634
 Başkanlık Sistemi, 791
 Başkanvekili (TBMM), 631
 Başkent Teşkilâtı, 779
 Başkent, 292
 Başkomutanlık, 878, 973
Başlangıç (Anayasanın), 252-257
 -Hukukî Değeri, 252
 -Belirtilen Temel İlkeler, 252-253
 -Geçen Temel İlkeler, 1437
 -İlkeler Değiştirilebilir mi?, 256
 Başvuranın Yetkisizliği Nedeniyle Ret Kararı
 (Anayasa Mahkemesi), 1333
 Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması, 1295
 Başvurunun Açık Bir Şekilde Dayanaktan
 Yoksun Olmaması, 1284
 Başvurunun Yöntemine Uygun Olmaması
 Sebebiyle Ret Kararı, 1328
 Batılı Demokrasi Anlayışı, 374
 Batılı Demokratik Toplum, 375
 Batum (Süheyl), 1138
 Baverez, 228
 Bayar (Celal), 101, 112, 841
 Bayrak, 291
 Bayram Tatili, 202
 Bazı Normların Anayasaya Uygunluğunu
 Denetlemek, 1227
 Belirginlik, 372
 Belirli Suçlardan Hüküm Giymemiş Olmak,
 499
Bellum justum, 1152
 Berat Albayrak, 948
 Beş Milletvekilinin Ayağa Kalkmak Suretiyle
 İtiraz Etmesi, 659
 Beş Yıllık Görev Süresinin Dolması, 855
 Beşinci Murat, 46
 Beyşehir, 763
 Bildirim Usûlü, 421
 Bilgen, 1350
 Bilgi Edinme Başvurusu, 424
Bilgi Kaynakları, 1-16
 Bilgiye Sunma, 1128
 Bilim ve Sanat Hürriyeti, 438
 Bilimsel Eserler, 10
 Bilirkişiye Başvurma İmkânı, 1322
 Birden Bire Değil, Adım Adım, 184
 Birden Çok Siyasal Parti, 179

Birden Fazla Defa Cumhurbaşkanlığı
 Yapmamış, 843
 Biret (İdil), 675, 676
 Bireysel Başvuru - Esas İncelemesi, 1294
 Bireysel Başvuru - Kabul Edilebilirlik
 İncelemesi, 1293
 Bireysel Başvuru Kararları ve Bunların
 Uygulanması, 1297
 Bireysel Başvuru Kararlarının Etkililiği, 1312
**Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa
 Mahkemesi), 1288-1314**
 -İncelenme Usûlü, 1292
 -Nihâf Amacı, 1310
 -Şartları, 1291
 -İnceleyen Organlar, 1289
 Bireysel Hürriyetler, 310
 Bireysel İdarî İşlemlerin Yürütme Organının
 Mahfuz Alanı, 790
 Bireysel Sorumluluk, 794, 816
 Birinci Dünya Savaşı., 66
 Birinci Görüşme, 1407
 Birinci Grup Andlaşmalar, 1123
 Birinci Kuşak Haklar, 310
 Birinci Meclisin Sonu, 81
 Birinci Seçmenler, 53
 Birleşim, 645
 Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan
 Haklarının Korunması, 430
 Boşnaklar, 176
 Bölge İdare Mahkemeleri, 1161
 Bölümler, 1289
 Bölümler-Anayasa Mahkemesi, 1316
 Buchanan, 227
 Bumin (Mustafa), 1366, 1376
 Bürokratik Köleliğin Demir Kafesi, 229
 Bütçe Kanun Tekliflerinin Görüşülmesi, 760
 Bütçe Kanunu, 757
 Bütçe Kanununun Hazırlanması, 757
 Bütçe Kavalyesi (*Cavalier budgétaire*), 761
 Bütçe Komisyonu, 638
 Bütçe ve Kesinhesap Kanun Tekliflerini
 Görüşmek ve Kabul Etmek, 757
 Bütçe-ABD, 759
 --- C ---
 Carré de Malberg, 672, 673
Causus belli, 1152
 Cebbarzade Süleyman Bey, 21
 Celse, 645
 Cemaat, 1187
 Cemiyet-i Mahsusa, 46
 Ceza Mahkemeleri, 1160
 Ceza Mahkûmiyetiyle İlgili Ek Sorunlar, 500

Ceza Muhakemesi Kanununun Uygulanması, 470
 Ceza Yargılamasına İlişkin Güvenceler, 429
 Cezacı Görüş, 917
 Cezâî Sorumluluk, 810, 816, 916, 951
 Cezanın Kaldırılması Kararı, 880
 Chavez, 185
 Chevallier, 227
Chose jugée, 1344
Church of England, 194
Clergé, 186
 Coğrafi Teminat, 1177
 Cohen-Tanugi, 228
 Coke, 269
Constitution Kelimesi, 44
Contra legem, 785, 986
Contradictio in adjecto, 1052
 Cornu, 352
Criterium formel, 672
Criterium matériel, 670
 Crozier, 228
Cuius regio, eius religio, 210
 Cuma Namazı İçin 2016/1 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, 203
 Cumartesi ve Pazar Günleri, 202
 Cumhur, 151
Cumhurbaşkanı, 833-977
 -9 Temmuz 2018'den Önce, 806
 -Andiçme, 849
 -Bakanları Denetlemek Görevi, 739
 -Bireysel İşlemleri, 892
 -Cezâî Sorumluluğu, 916
 -Cezâî Sorumluluğu-9 Temmuz 2018'den Önce, 810
 -Cezâî Sorumluluğunun Kapsamı, 918, 920
 -Diğer Düzenleyici Kararları, 907
 -Diğer Görev ve Yetkileri, 881
 -Düzenleyici İşlemleri, 895
 -Geçici Olarak Görevinden Ayrılması Hâli, 861
 -Genel Yetkisi: Yürütme Yetkisi, 868
 -Geri Gönderme Yetkisi, 730
 -Görev Süresi, 847, 848
 -Görev ve Yetkileri, 867
 -Göreviyle İlgili Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukukî Sorumluluğu, 925
 -Hakkında Soruşturma, 746
 -Hukukî Sorumluluğu, 810, 924
 -İptal Davası Açma Yetkisi, 1270
 -İstifası, 857
 -İş Yükü, 827
 -İş Yükü, 829
 -İşlemleri-Başlık, 890

-İşlemlerinin Biçimi, 910
 -İşlemlerinin Türleri, 891
 -Kanunu Reddetme Hakkı, 734
 -Kendi Kendine Görev ve Yetki Verebilir mi?, 884
 -Kişisel Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukukî Sorumluluğu, 925
 -Kişisel Suçlarından Dolayı, 920
 -Kişisel Suçları-Yüce Divan, 920
 -Onay Kararı (Milletlerarası Andlaşmalar), 1119
 -Onay Yetkisi-Bağlı Yetki/Takdir Yetkisi (Milletlerarası Andlaşmalar), 1121, 1125
 -Ölümü, 858
 -Resmî Gazetede Yayınlanması Zorunlu Olmayan Onay Kararları, 1124
 -Sağlık Sorunları, 859
 -Seçilme Yeterliliği, 840
 -Seçilmesi Usûlü-2007'den Önce, 847
 -Seçilmeye Engel Bir Suçtan Dolayı Yüce Divan Tarafından Mahkûm Edilmesi, 858
 -Seçimi, 837-846
 -Seçimi-9 Temmuz 2018'den Önce, 806
 -Siyasî Sorumluluğu, 913
 -Sorumluluğu, 913-925
 -Sorumluluğu-9 Temmuz 2018'den Önce, 809
 -Tarafından Atanan Kamu Görevlileri, 828
 -Tarafından Çağrı, 647
 -Tarafsızlığı, 865, 866
 -Üst Kademe Yönetici Atama Yetkisi, 872
 -Yayınlama Yetkisi-Milletlerarası andlaşmalar, 1128
 Cumhurbaşkanı Genelgeleri, 906
 Cumhurbaşkanı Kararı, 893
 Cumhurbaşkanı Kararlarında Gecikme Sorunu, 826
 Cumhurbaşkanı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması, 825
 Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu (9 Temmuz 2018'den Önceki Sistemde), 806
 Cumhurbaşkanı Vekili, 864
Cumhurbaşkanı Yardımcıları ile Bakanlar, 936-960
 -Arasında Bir İdarî İlişki Var mıdır?, 940
 -Atama Kararı, 945, 947, 948
 -Cezâî Sorumlulukları, 951
 -Siyasî Sorumlulukları, 950
 -Sorumlulukları, 949
Cumhurbaşkanı Yardımcıları, 936-940, 950
 -Atama Yetkisi, 937
 -Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, 936
 -Fuat Oktay, 818, 863

- Görev ve Yetkileri, 939
- Sayısı, 936
- Sorumluluğu, 940
- TBMM ile İlişkisi, 940
- Cumhurbaşkanı Yönetmeliği, 901, 902, 1044-1054**
- Cumhurbaşkanı Yönetmelikleri ve Diğer Yönetmelikler, 1053
- Cumhurbaşkanının Diğer Düzenleyici İşlemleri, 905
- Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu, 183
- Cumhurbaşkanına Vekâlet, 860
- Cumhurbaşkanına Verilen Atama Yetkilerinin Fazlalığı Sorunu, 827
- Cumhurbaşkanını Seçme Yetkisi, 845
- Cumhurbaşkanının Adsız Düzenleyici İşlemleri, 905
- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, 810, 934
- Cumhurbaşkanlığı Görevini Sona Erdiren Haller, 855
- Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Karar Alma Sürecinin Rasyonallitesi, 827
- Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı, 929
- Cumhurbaşkanlığı İdarî İşler Başkanlığı, 929
- Cumhurbaşkanlığı İdarî Teşkilatı, 928-936**
- Cumhurbaşkanlığı İdarî Teşkilâtının İdare Hukuku Çerçevesinde Sorumluluğu, 928
- Cumhurbaşkanlığı Kabinesi, 957, 958
- Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Olağan Dönem), 989-1023**
- Kanun Hükümünde Kararnamelerin Karşılığı, 989
- 2018 Öncesi, 935
- Çıkarma Yetkisi, 881
- Denetim Unsuru, 1016
- Düzenlenebilecek Konular, 994
- Genel Rejim, 990
- Hukukî Gücü, 1018
- Hukukî Niteliği, 990
- ile Kanun Hükümünde Kararnameler Arasında Karşılaştırma, 1022
- ile Tüzükler Arasında Karşılaştırma, 1023
- İsimlendirme, 896
- İstikrarsızlık, 824
- Kabul Tarihi, 1014
- Kanun Altı Seviyededir, 1018
- Kanun İlişkisi, 1009
- Kısaltma, 1015
- Konu Unsuru, 994
- Metin Bakımından Şekilleri, 1013
- Normlar Hiyerarşisindeki Yeri, 1018
- Resmî Gazetede Yayın, 1011
- Tarih, 818
- TBMM'ye Sunulmazlar, 1012
- Türleri, 990
- Usûl ve Şekil Unsuru, 1010
- Yasak Alan, 994
- Yetki Unsuru, 993
- Yönetmelik Üstü Seviyededir, 1020
- Yürürlüğe Giriş, 1012
- Zikrediliş, 1015
- Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Olağanüstü Hâl), 1024-1043**
- Millîlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülükleri İhlâl Etmeme Şartı, 1033
- Onay İşleminin Şekli Nedir, 1029
- Ölçülülük Şartı, 1033
- Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması, 860
- Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Sebep ile Boşalması Hâli, 839, 857
- Cumhurbaşkanlığı Nizamnamesi, 897
- Cumhurbaşkanlığı Ofisleri, 931
- Cumhurbaşkanlığı Ofislerinin Neden Tüzel Kişiliği Var, 819
- Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları, 930
- Cumhurbaşkanlığı Sifatının Başlangıç Anı, 853
- Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanı Kelimeleri, 910
- Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Seçimlerinin Yenilenmesi, 857
- Cumhurbaşkanlığına Aday Olmamak, 495
- Cumhurbaşkanlığına Bağlı, Cumhurbaşkanı ile İlgili veya İlişkili Kurum ve Kuruluşlar, 932
- Cumhurbaşkanlığına Vekâlet-Eleştiri, 862
- Cumhurbaşkanlığından İbaresi, 894
- Cumhurbaşkanlığının Teşkilatı "Cumhurbaşkanı Kararnamesiyle" Düzenlenebilir mi?, 1007
- Cumhuri, 151
- Cumhuriyet = Demokrasi, 153
- Cumhuriyet Nedir, 150
- Cumhuriyet Senatosu, 124, 125
- Cumhuriyetçi Monarşiler, 153
- Cumhuriyetçilik İlkesi, 150
- Cumhuriyetin Dar Anlamda Tanımı, 152
- Cumhuriyetin Geniş Anlamda Tanımı, 153
- Cumhuriyetin İlânı, 82
- Cumhuriyetin Nitelikleri 1961, 122, 163
- Cumhuriyetin Temel Nitelikleri, 149-300**
- Ç---
- Çalışma Düzeni (TBMM), 623
- Çalışma Hakkı ve Ödevi, 442
- Çalışma Hakkı, 218
- Çalışma Şartları, 442

- Çalışma, Sözleşme ve zel Teşebbüs Kurma Hürriyeti, 441
- Çarşı ve Mahalle Bekçileri, 278
- Çekiç Gç, 708
- Çekilme Başvurusu Ne Zaman Yapılmalıdır, 506
- Çekimsiz, 652
- Çekirdek Alana Dokunma Yasağı, 404
- Çekirdek Terimi, 387
- Çelişme İlkesi, 1321
- Çeşitli Temel Hak ve Hürriyetler, 433
- Çevreye Karşı Bağımsızlık, 1174
- Çifte Değilme Kanunu, 1338
- Çifte Meşruluk, 845
- Çifte Vatandaşlık, 492
- Çift-Meclis Sistemi, 123
- Çirmen Mutasarrıfı, 21
- Çoğulcu Demokrasi Anlayışı, 103
- Çoğunluk Sistemi, 541
- Çoğunluğu Demokrasi Anlayışı, 102, 103
- Çok Partili Döneme Geçiş, 101
- D---
- D'Hondt Usûlü, 545
- Dağıtıcı Adalet, 271
- Dahilî Nizamname, 625
- Dahl, 177, 178
- Damat Ferit Paşa, 71
- Danışma Kurulu, 637
- Danıştay Kanunu, Madde 24/1-d, 1053
- Darbe Girişimi, 414
- Dava Açma Süresi, 1276
- Dava Açma Süresinin Geçmesi Nedeniyle Ret Kararı, 1333
- Dava Açma Yetkisi, 1270
- Dava Yolu, 1269
- Davaya Bakmakta Olan Bir "Mahkeme" Olmalıdır, 1280
- De Facto* ye Tamsayısı, 650
- De Iure* ye Tamsayısı, 650
- Def'i Yolu, 1269, 1277, 1345
- Değillemenin Değillemesi, 1338
- Değişiklik nergeleri, 726
- Değiştirilemeyecek Hükümler, 294, 1437
- Değiştirilemeyecek Hükümlerin Hukukî Değeri, 1438
- Değiştirme Yasağını ngren Maddenin Kendisi Değiştirilebilir mi?, 1440
- Deist, 206
- Delegasyoncu Demokrasiler, 802
- Demirel, 72
- Demokrasi Nedir, 177
- Demokrasi Teorisi, 177
- Demokraside Gerileme Dönemi, 184
- Demokrasiden Adım Adım Uzaklaşma Süreci, 184
- Demokrasilerin Gri Bölgesi, 185
- Demokrasiye Açık Türk Evlatlarının Vatan ve Millet Sevgisi, 286
- Demokratik Bir Toplumda Gereklilik şartı, 486
- Demokratik Bir Toplumda Zorlayıcı Bir Toplumsal İhtiyaç, 382
- Demokratik Devlet, 176-186**
- Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, 372-379
- Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri-Hakkın z, 384
- Demokratik Toplum, 374
- Demos*, 177
- Denetim Yolları, 1269
- Denetim, 1240
- Denetimin Kapsamı Bakımından Sonuç, 1266
- Denetimin Niteliği, 963
- Denetiminin ls: Anayasa, 1246
- Denizcilik Müsteşar Yardımcılığı, 1217
- Denkleştirici Adalet, 270
- Derebeylik, 27
- Dergiler, 14
- Dernek (Siyasi Partiler), 451
- Dernek Kurma Hürriyeti, 439
- Derogasyon, 411
- Derslerin Dili-Türkçe, 289
- Devlet Başkanı, 793, 797, 798
- Devlet Başvurusu (AİHM), 431
- Devlet Bütün Din Mensuplarına Eşit Davranmalıdır, 198
- Devlet Bütün Dinler Karşısında Tarafsız Olmalıdır, 196
- Devlet Denetleme Kurulu, 811, 960-966**
- İdarî Soruşturma, 964
- Raporlarının Niteliği, 964
- Raporlarının Sonuçlandırılması, 963
- Devlet Dili, 175
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri, 1159
- Devlet Harcamalarının Kanunilığı İlkesi, 32
- Devlet Memurluğuna Girme Hakkı, 51
- Devlet Organlarının Düzenli ve Uyumlu Çalışmasını Temin Etme Görev ve Yetkisi, 869
- Devlet Personel Başkanlığı, 819
- Devlet Yardımı, 454
- Devlet Yardımından Kısmen veya Tamamen Yoksun Bırakma Kararı, 478
- Devlet Yardımından Yoksun Bırakturma Davası, 483
- Devletçilik İlkesi, 215, 295, 296
- Devlete Meydan Okumak, 250

- Devletin Bağımsızlığı, 458
 Devletin Başkenti, 292
 Devletin Bayrağı, 291
 Devletin Dili, 175
 Devletin Resmî Dili, 286
 Devletin Şekli, 150
 Devletin Temel İlkeleri, 149
 Devletleştirme, 223
 Devrimcilikte, 297
 Devrimlerin Etkisiyle Anayasasızlaştırma, 75
 Dış Geçerlilik, 1139
 Dibase, 252
 Diğer Görev ve Yetkiler (TBMM'nin), 770
 Diğer Mahkemeler Anayasa Mahkemesinin Yorumuyla Bağlı mıdır?, 1381, 1383
 Dijital Dönüşüm Ofisi, 819
 Dil Birliği, 170
 Dilekçe Hakkı, 50, 327, 422, 446
 Din Birliği, 170
 Din Eğitim ve Öğrenimi, 196
 Din Eğitimi Meselesi, 197
 Din Hizmetleri, 199
 Din Hürriyeti, 187, 391
 Din Hürriyetinin Kötüye Kullanılması Yasası, 203
 Din Kurallarından Esinlenme, 201
 Din Kurumları ile Devlet Kurumları, 199
 Din Kültürü ve Ahlâk Öğretimi, 196, 197
Din ve Devlet İşlerinin Ayrılığı, 193-203, 392
 Din, Vicdan ve İbadet Hürriyeti, 436
 Din, Vicdan, Düşünce ve Kanaatleri, 404, 407, 1034
 Dinî Bayramlar, 209
 Dinî İnanç, 188
 Din-i İslâm, 48
 Dinî Niteliği, 48
 Dinlenme Hakkı, 442
 Dinsel Kaynaklı Hukuk Kuralı, 202
 Diplomasi Temsilcileri, 873
 Diplomatik Misyon Şefleri, 873
 Divan-ı Ali, 59
 Diyanet İşleri Başkanlığı, 199
 Doğal Yargıç İlkesi, 1167
 Doğrudan Yatay Etki, 285
 Doksanüç Harbi, 60
 Doktorlara Mecburî Hizmet, 362
 Dolaylı Yatay Etki, 285
 Dosya Üzerinden İncelemenin Anlamı, 473
 Duguıt, 152, 155, 670, 1155
 Durumun Gerekirdiği Ölçüde, 357
 Duverger, 153
 Duyuru, 1058
 Düalist Yürütmede, 778
 Dünyevileşme, 187
 Düstur, 3
 Düşünce ve Kanaat Hürriyeti, 437
 Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti, 437
 Düzeltici Sistem (*Régime répressif*), 421
 Düzenleme Yetkisinin *Intra Legem* Niteliği, 785, 986
 Düzenleme-Sınırlama Farkı, 328, 341
 Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 982
 -*Secundum Legem* Niteliği, 783, 984
Düzenleyici İşlemler, 979-1074
 Düzenleyici Kararname, 897
 Düzenli İdare İlkesi, 243
 ---E--
 Ebussuûd Efendi, 248
 Ecemiş, 1460
 Egemenliği Millet Adına Kullanan Organlar, 261
 Egemenliğin Asllık ve Sınırsızlık Özellikleri, 259
 Egemenliğin Kullanılmasında Sınırlar, 263
Egemenlik Kavramı, 257-265
 Eğitim Hakkı, 220
 Ek Ders Ücreti, 826
 Ek Güvenceler, 352
 Ekber Evlat, 55
 Ekol Örneği, 413
 Ekonomik İstikrarın Korunması, 221
 Ekonomik Modeller, 217
 Ekonomik Yansızlık, 217
 Eksik Düzenleme, 279
 Elektronik Cihaz, 659
 Elektronik Ortamda Oy Kullanma, 534
 Elverişlilik İlkesi, 358
 Emekliye Sevk Edilmeme Teminatı, 1176
 Emniyet-i Can, 32
 Emr-i Sultânî, 248
 En Az Yüzbin Seçmen, 843
 En Fazla Üyeye Sahip İki Siyasi Parti Grubu, 1273
 En Yaşlı Cumhurbaşkanı Yardımcısı, 861
 Engelli Web 2019, 1311
 Er ve Erbaşlar, 527
Erga Omnes, 1345
 Ergin, 129
 Erken Seçim Kararı, 510, 839
 Eroğul (Cem), 27, 1448
 Erteleme Durumunda TBMM'nin ve Cumhurbaşkanı'nın Görevi, 1349
 Erteleme, 503
 Erzurum Kongresi, 70
 Esas Bakımından Denetim, 1257

- Esas Kanun, 44
 Esas ve Tali Komisyonlar, 639
 Esasiye Hukuku, 45
 Esaslar, 905, 1058
 Esastan Ret Kararı (İptal Davasında), 1336
 Esastan Ret Kararı (İtiraz Yolunda), 1337
 Esen (Bülent Nuri), 108
 Eski Dönemden Kalan Düzenleyici İşlemler, 1063
 Esmer, 1460
Esprit, 352
Essence, 384
Established Churches, 194, 209
 Eşit Olmayanların Eşitsizliği, 271
 Eşit Oy İlkesi, 531
 Eşitler Arasında Birinci (*Primus inter pares*), 794
 Eşitlerin Eşitliği, 271
Eşitlik İlkesi, 51, **266-283**, 286, 293
 Eşitlik İlkesinin Hukukî Niteliği, 266
 Eşitlik İlkesinin Muhatapları, 267
 Eşitlikçi Mekanizma, 228
 Eşitsizlik - Eksik Düzenleme, 279
 Eşrefoğlu Süleyman Şah, 763
Etat Providence, 213
 Etkin Siyasal Makamlar, 178
Etre Suprême, 206
 Evren (Kenan), 855
Ex antecedentibus et consequentibus fit optima interpretatio, 269
Ex nunc, 1350
Exceptio, 1277
Exceptiones sunt strictissimae interpretationis, 1145
Expressio unius est exclusio alterius, 269, 338
 Eylemlerin Parti Organları Tarafından İşlenmesi, 466
 Eylemlerin Parti Üyeleri Tarafından İşlenmesi, 467
 Eylemli Bir İçtüzük, 708, 710
 Eylemli İçtüzük Düzenlemesi İçtihadı, 715
- F--
 Fahış Hukukî Hatalar, 818
 Farklı Öneri, Görüşme, Kabul ve Yayın Usûllerine Tâbi Kanunlar, 738
 Faust, 247
 Federal Devlet, 160
 Federal Hükümetin Kapanması (*Federal Government Shutdown*) (ABD), 759
 Federalizm Yasağı, 162
 Feodal, 18
 Ferdi Hürriyetler, 305
 Ferman, 36, 41, 46
 Fesih (Meclis), 516
 Fesih (Parlâmenter Hükûmet Sistemlerinde), 795
 Fesih Hakkı, 56
 Fesih-Milletlerarası Andlaşmaların, 1132
 FETÖ ile Mücadele, 402
 Fidan (Hakan), 507
 Fıılî Olağanüstü Hâl Kanunları, 1090
 Fonksiyonel Açından Yürütme, 777
Fontes iuris, 1
 Fransa, 206, 1142
 Fransız Sömürgeleri, 206
 Friedman, 227, 229
 Fukara ve Reaya, 24
 Fukara ve Reayanın Himayet ve Siyanetini, 23
- G--
 Gagavuzlar, 176
 Gayri Millî Olmak, 250
 Gecikmesinde Sakınca Bulunan Hâllerde Bazı Temel Hak ve Hürriyetler, 353
 Geciktirici ve Zorlaştırıcı Veto Yetkisi, 64
 Geciktirici Veto, 1426
 Geçici 15'inci Madde, 1245
 Geçici Başkan, 634
 Geçici Komisyonlar, 639
 Geçmişe Etki Yasağı, 243
 Geleceğe Yönelik, 1350
 Gelibolu Millî Parkında Ateş Yakma, 362
 Gelir ve Servet Farklılıkları, 222
 Gelirlerin Yeniden Dağıtımı, 227
 Genel Af, 768
 Genel Baraj, 543
 Genel Emir, 1058
 Genel Görüşme, 742
 Genel İrade Görüşü, 102
 Genel Karar Yetersayısı, 652
 Genel Kavram, 342
 Genel Müdür, 930
 Genel Müdürlükler (Cumhurbaşkanlığı), 929
 Genel Oy İlkesi, 530
 Genel Seçimlere Bir Yıl ve Daha Az Bir Süre Kalmışken Cumhurbaşkanlığı Makamının Herhangi Bir Nedenle Boşalması, 517
 Genel Sınırlama Sebepleri, 343
 Genel Tenbih, 905, 1058
 Genel ve Özel Af İlanı, 767
 Genel ve Özel Sebepler, 343
 Genelge, 905, 1058
 Genelkurmay Başkanı, 878, 974
 Genelkurmay Başkanı Kimin Hiyerarşine Tâbidir?, 975

- Genelkurmay Başkanlığı, 826
 Genelkurmay Başkanlığının Durumu, 974
Generalia verba sunt generaliter intelligenta, 633
 Geniş ve Dar Anlamda Yürütme, 779
 Gensoru (Tarihsel Bilgi), 756
 Gensoru Görüşmeleri Sırasında Güvenoyu, 812
 Geometrik Eşitlik, 271
 Gerçekler (Hasan), 1185
 Gerekenin Bağlayıcılığı, 1354
 Gereklilik İlkesi, 359
 Geri Alma, 723
 Geri Çekilme - Milletlerarası Sözleşmeler, 1132
 Geri Gönderme, 1422
Gerrymandering, 536
 Giritli (İsmet), 114
 Gizli Oy İlkesi, 52, 531, 532, 1415
 Gizli Oylama (Anayasa Değişikliği), 1416
 Gizli Oylama (TBMM), 666
 Gizli Oylama Yasağı, 667
 Gizli Oylamanın Yapılacağı Hâller, 667
 Gizli Yönetmelik Olur mu?, 1051
 Goethe, 247
 Gölcüklü (Feyyaz), 374, 375, 395
 Gören (Zafer), 158
 Görev Sırasında Güvenoyu, 812
 Görev Süresi Dolan Cumhurbaşkanının Durumu, 853
 Görev Süresi (Cumhurbaşkanının), 848-852
 Görev ve Yetkileri (Cumhurbaşkanının), 948
 Göreve Başlarken Güvenoyu, 812
 Göreve Başlayıncaya Kadar Cumhurbaşkanı Seçilen Kişinin Durumu, 854
 Görevleriyle İlgili Suç Kavramına, 748
 Görevsizlik Nedeniyle Ret Kararı, 1325, 1326
 Görüşme (Anayasa Değişikliği), 1405
 Görüşmelere Başlama, 724
 Gösteri Yürüyüşü, 439
 Gözübüyük (Şeref), 4
 Grev Hakkı, 443
 Grev ve Lokavt Hakkı, 312, 341, 998
 Gri Bölge (Demokrasilerin), 185
Grundrecht, 306
 Guillermo O'Donnell, 802
 Güçleri Yetiyorsa Yıksınlar, 249
 Güçleştirici Veto, 1426
 Gülgeç (Yahya Berkol), 1243
 Gülhane Hattı, 30
 Gülhane, 30
 Gümrük Kapılarında Oy Kullanma, 534
 Güncel ve Kişisel Bir Hakkın Doğruya Etkilenmiş Olması, 1292
 Günday (Metin), 1073
 Güneş (Turan), 983, 1047, 1074
 Gür (Refik), 1199
 Gürsel (Cemal), 108, 118, 548, 858
 Gürültü ve Kavga, 645
 Güven Mektubu, 874
 ---H--
Habeas Corpus, 434
 Haberleşme Gizliliği, 64
 Haberleşme Hürriyeti, 435
 Hacir, 494
 Hafızogulları (Zeki), 201
 Hafta Sonu Tatilleri, 202
 Hak - Ödev İlişkisi, 317
 Hak Arama Hürriyeti, 440
 Hak ve Hürriyetlerin Kanun Hükmünde Kararnameyle Sınırlanması Sorunu, 340
 Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanmasının Şartları, 331
 Hak, 303
 Hâkim Din, 194
 Hâkim Kararı Şartı (Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanmasında), 353
 Hâkimin Onayına Sunulması (Sınırlama Kararının), 353
 Hâkimiyet Bilâ Kayd-ü-Şart Milletindir, 93
 Hâkimler ve Savcıların İdarî Görevleri, 1173
Hâkimler ve Savcılar Kurulu, 1178-1184
 -Görevleri, 1179
 -İç Yapısı ve Çalışma Düzeni, 1184
 -Kararlarının Yargısal Denetimi, 1184
 -Oluşumu, 1180
 Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, 1160
 Hâkimlere Emir ve Talimat, 1172
 Hâkimlere ve Memurlara Baskı (Demokrat Parti Dönemi), 110
 Hâkimlerin Bağımsızlığı İlkesi, 1171-1174
 Hâkimlerin Özlük İşleri, 1178
 Hâkimlik Teminatı, 1174-1175
 Hakkaniyetli Bir Denge, 360
 Hakk-ı İçtima, 64
 Hakkın İhlâl Edildiği-Edilmediği Kararı, 1295
 Hakkın Özünü, 373, 385, 386
 Hakkın Özüne Dokunma Yasağı, 387
 Hakkında Dava Açılmış Bir Konuda Meclis Araştırması Yapılabilir, 743
 Haklı Neden, 272, 276
 Halife Niteliği, 56
 Halk, 257
 Halkçılık İlkesi, 295, 296
 Halkın Emek Partisi, 163
 Halkın Malı, 151

- Halk-Millet Ayrımı, 257
Halkoqlaması 9 Temmuz 1961, 121
Halkoqlamasına Sunma Yetkisi, 1427
Hangi Hâlde 15'inci Madde, Hangi Hâlde
13'üncü Madde Uygulanır, 411
Hapis Cezası, 497
Harcama Yetkisi, 815
Harçlar Kanunu, 280
Hareket Ordusu, 63
Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye Kararı, 198
Hass Amma Tercih Edilir, 336
Hass Lafız, 342
Hatip Dicle Kararı, 501
Hauriou, 153, 917
Haute trahison, 916, 917
Hayek, 227, 232
Hazine Avukatlarına Yol Tazminatı, 280
Hazine Teorisi (*Fiskustheorie*), 233
Hazine v. Kurt Davası, 1198
Hazine Yardımı, 454
Hazineye İrat Kaydetme, 457
HDP'nin 2021'de Kapatılma Davası, 472
Helâl Akreditasyon Kurumu, 211
Helâl Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları,
211
Henry de Bracton, 247
Herkes, Kimse, 320
Heyet-i Âyan, 52
Heyet-i Mebusan, 52, 62
Heyet-i Temsiliye, 70
Heyet-i Vükelâ, 58, 65
Heyet-i Vükelânın Siyasal Sorumluluğu, 65
Hilâfet-i Kübra, 56
Hilâfetin Kaldırılması, 83
Hilâfetin Saltanattan Ayrılması, 81
Hindistan, 207
Hiyerarşi Yetkisi, 815
Hobbes, 210
Hoca Mustafa Efendi, 81
Hocverrat, 916
Hollanda Anayasasının 63'üncü Maddesi, 1142
Hollanda, 1142, 1143
Hukuk Boşluğu, 1389
Hukuk Devleti - Tabîî Hukuk, 246
Hukuk Devleti (*Rechtsstaat*), 234
Hukuk Devleti İhtilali, 109
Hukuk Devleti İlkesi, 230-251
Hukuk Devletinin Genel Gerekleri, 237
Hukuk Devletinin Özel Gerekleri, 240
Hukuk Kuralları - Din Kuralları, 201
Hukuk Kuralları Din Kurallarına Uymak
Zorunda Olmaması, 201
Hukuk Mahkemeleri, 1160
Hukuk Türk Mevzuat, İçtihat ve Bilgi Bankası,
4
Hukukçu Olmayan Üyeler Sorunu (Anayasa
Mahkemesi), 1218
Hukukî Güvenlik İlkesi, 243
Hukukî Sorumluluk, 924, 956
Hukukîlik, 240
Hukukun Hükümranlığı (*Rule of Law*), 234
Hume Kanunu, 200, 1387
Huzur Partisi, 298
Hükümet Etmek, 775
Hükümet ile İdare Arasındaki Fark, 774
Hükümet Sisteminin Uygulamadaki Değeri (9
Temmuz 2018'den Sonraki), 817
Hükümet Sistemleri, 791
Hükümet Tasarrufları, 242
Hükümet Sisteminin Niteliği, 790, 797
Hükümlü Mektuplarının Alıcısına
Gönderilmemesi, 389
Hükümlüler, 527
Hürleştirme, 215
Hürriyet - Otorite Dengesi, 319
Hürriyet, 302
Hürriyetçi Demokrasi, 374
Hürriyet-Hak Ayrımı, 303
Hürriyet-i Şahsiye, 50
Hürriyetin Monizmi, 310
Hürriyetlerin Bütünlüğü, 310
Hürriyetlerin Özünü, 372
Hüsn-ü İdare, 30
---I-I---
Impeachment, 752
Instrumentumun, 1374
Inter partes, 1345
Intra constitutionem, 684, 772
Intra legem, 785, 986
İrk Birliği, 170
Irrecevabilité, 1375
İrz ve Namus, 32
İsdar Meselesi, 729
İsdar, 729
İslahat Fermanı, 38-45
İslahat Fermanının Anayasal Niteliği, 42
İslahat Fermanının Hukukî Biçimi, 41
İtnab, 246
Iustitia commutativa, 270
Iustitia distributiva, 271
İbadet Hürriyeti, 50, 192, 437
İcra Vekilleri Heyeti, 94
İcra Vekilleri Heyetinin Meclis Tarafından
Seçilmesi, 79
İç Geçerliliği, 1139

- İç Koruma, 422
 İç Yapı, 623
 İçkin Sınırlar, 327
 İçtima Senesi, 644.
 İçtüzüğün Değiştirilmesi Usûlü, 627
İçtüzük (TBMM), 624-629
 İçtüzüğün Denetimi, 627
 İçtüzüğün Düzenleme Konusu, 625
 İçtüzüğün Hukukî Niteliği, 627
 İçtüzüğünün Şekil Denetimi, 1256
 İçtüzük (Anayasa Mahkemesi), 1204
 İçtüzük Değişikliği, 712
 İçtüzük Düzenlemesi Niteliğinde (Parlamento Kararları), 711
 İçtüzük Düzenlemesi Niteliğindeki Diğer Meclis Kararları, 711
 İçtüzük Düzenlemesi, 712
 İçtüzük-Kanun, 625
 İdare Etmek, 775
 İdare Hukuku ile Anayasa Hukuku Arasındaki İlişki, 774, 776
 İdare, 779
 İdare-i Örfiye, 100
 İdarenin Bütünlüğü İlkesi, 781
 İdarenin Malî Sorumluluğu, 244
 İdarî Başvuru Yolları, 423
 İdarî Denetimin Yetersizliği, 425
 İdarî Fonksiyon, 670, 673
 İdarî Görevlere Atanmama Teminatı, 1178
 İdarî İşler Başkanı (Cumhurbaşkanlığı), 929
 İdarî İşler, 774
 İdarî Teşkilât, 779
 İdarî Teşkilata Hâkim Olan İlkeler, 781
 İdarî Vesayet Fikisi, 815
 İdarî Yargı, 1161
 İddianamenin Kabulüne Karar Verilmemesi, 471
 İddia-Tespit-Müeyyide, 671, 1155-1156
 İhlâl Kararı, 1297
 İhlâl Olmadığı Kararı (Bireysel Başvuru), 1297
 İhmal Sorunu (Anayasa Yargısında), 1341, 1392
 İhsan, 36
 İhtar, 481
 İhtisas Komisyonları, 638, 639
 İhtiyarî Alan, 1007
 İhtiyarî Halkoylaması, 1423, 1428
 İhtiyarî Oy, 529
 İhtiyati Tedbir (Parti Kapatma Davalarında), 476
 İki Defa Görüşme, 1406
 İki Dönüm Büyüklüğünde Bir Arsaya İlişkin İmar Plânı Değişikliği, 830
 İki-Başlılık, 793
 İki-Meclis Sistemi, 124
 İkinci Abdülhamit, 46
 İkinci Görüşme, 1409
 İkinci Grup Andlaşmalar, 1123
 İkinci Kuşak Haklar, 310
 İkinci Mahmut, 20, 21, 30
 İkinci Meşrutiyet, 62
 İkinci Oylama, 846
 İkinci Seçmen, 53
 İki-Tarafılı (Sened-i İttifak), 28
 İktisat Politikası Anayasası, 229, 230
 İl Genel Meclisi Üyeliği Bağdaşmazlıkları, 555
 İl Seçim Kurulu, 521, 522
 İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına Başvuru, 424
 İlân, 1058
 İlçe Seçim Kurulu, 521, 522
 İleri Sürülemede (*inopposabilité*), 1139
 İlgili Mahkeme-Bireysel Başvuru, 1299
 İlgili veya İlişkili Kuruluşlar-Cumhurbaşkanlığı, 932
 İlk Derece (Bidayet) Mahkemeleri, 1160
 İlk İncelemeden (İptidaen) Ret Kararı, 1324
 İlke Kararı, 905, 1058
 İlkel, Aslı-Yasama Yetkisinin Özelliği, 783, 984
İlkeler (Cumhuriyetin Temel Nitelikleri), 149-300
 İmam Nikahı Kararı-Anayasa Mahkemesi, 360, 365
 İmar Affı, 280, 1264, 1398
 İmar Plânı Değişikliğinin Onaylanması, 830
 İmza Devri, 884
 İnanç Hürriyeti, 187, 188
 İngiltere, 194, 209
 İnikat, 645
 İnisiyatif Gücü, 674
 İnkılâp Kanunları, 1243
 İnkılâp Kanunlarının Korunması, 204
 İnkılapçılık İlkesi, 295, 297
 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 430
 İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 423
 İnsan Hakları Terimi, 164, 304
 İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu, 426
 İnsan Haklarına Dayalı Devlet, 165
İnsan Haklarına Saygılı Devlet İlkesi, 164-168
 İnsan Onuruna Yarasız Hayat Seviyesi, 213
 İnsan Topluluğu, 169
 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin, 206
 İntihabat Tebliği, 71
 İntihab-ı Mebusan Kanunu, 62

İntihab-ı Mebusan Kararnamesi, 70
İptal Davası (Anayasa Mahkemesi), 1270-1277
 İptal Davası Açma Yetkisi-Cumhurbaşkanı, 1270
 İptal Davasının Açılmamış Sayılması Kararı, 1324
 İptal Edilen Kanunun İlgâ Ettiği Kanun Kendiliğinden Yürürlüğe Girer mi?, 1351
 İptal Kararı (İptal Davasında), 1339, 1348
 İptal Kararı (İtiraz Yolunda), 1340
 İptal Kararının Geriye Yürümezliği, 1350
 İptal Kararının Üçte İkilik Oy Çokluğuyla Verilebilmesi, 1459
 İptal ve Esastan Ret Kararı (İtiraz Yolunda), 1340
 İptal, 1373
 İrade Açıklaması Formülü, 900
 İrfan Fidan Olayı, 1213
 İsimsiz Hürriyetler Sınırlanabilir mi?, 348
 İsimsiz Hürriyetler, 313-315
 İslâm Coğrafyasında İlk Anayasa, 45
 İspat Hakkı, 441
 İspirto ve Meşrubat-ı Kûliye Şirketi Kararı, 1198
 İsrail, 208
 İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinin 13 Ekim 2020 Tarihli “Yeniden Yargılama Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı”, 1309
 İstanbul Barosu-İÜSBF Semineri, 129
 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçiminin İptali, 523
 İstanbul İşgal Edildi, 70
 İstanbul Ön Tasarısı, 119
 İsteğe Bağlı Din Eğitimi, 197
 İstem Üzerine Gizli Oylama, 667
 İsti'taf Başvurusu, 424
 İstikrar, 544
 İstikrarsızlık Sorunu, 824
 İstimrar İlkesi (Meclisin), 643
 İstimzaç, 874
 İstinaf Mahkemeleri, 1160
 İsviçre, 1368
 İşaretle Oylama, 658
 İşaretle Oylamada Karar Yetersayısı, 660
 İşaretle Oylamada Toplantı Yetersayı, 661
 İşaretle Oylamanın Yapılacağı Hâller, 660
 İşkence ve Eziyet, 40
 İşkence Yasası, 51
 İtalya, 1142
 İtimatname, 874
 İtiraz Başvurularının İlk İncelemeden Reddine İlişkin Kararlar, 1327

İtiraz Başvurusunun “Yöntemine Uygun Olmaması” Nedeniyle Ret Kararı, 1328
 İtiraz Konusu Kuralın Davada Uygulanacak Kural Olmaması Sebebiyle Ret Kararı, 1330, 1331
İtiraz Yolu (Anayasa Yargısı), 1277-1286
 İtiraz Yoluna Başvuran Mahkemenin Yetkisizliği Nedeniyle Ret Kararı, 1329
 İtiraz Yoluna Başvuran Merciiin Yetkisizliği Sebebiyle Ret Kararı, 1329
 İttifak, 539
 İttihat ve Terakki, 62, 66
 İvedilikle Görüşmenin Yokluğu, 725
 İzin Usûlü, 420
 İzinsiz Ülke Dışına Üç Gün Çıkan Subaylara Üç Sene Hapis Cezası, 361

---J---

Jandarma Devlet, 214
 Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliğinin, 211
 Jellinek, 340
 Jellinek'in Sınıflandırması, 308
Jura quaesita, 231
Jus eminens, 232

---K---

Kabakçı Mustafa, 20
 Kabine, 794, 958
 Kaboğlu (İbrahim Ö.), 1250
 Kabul Raporu, 723
 Kabul Yetersayısı (Anayasa Değişikliği), 1411
 Kabul-Kanun, 727
 Kaç Ayda Rektör Atanır, 826
 Kadı Abdurrahman Paşa, 20
 Kadük Olma, 723
 Kafaoğlu-Kırca Önerisi, 129
 Kaide-İstisna, 411
 Kaide-Kararname, 897
 Kalkınma Plânlarının Onaylanması Kararı, 710
 Kamil Paşa Hükümetini, 62
 Kamu Başdenetçisini Seçme Kararı, 698
 Kamu Denetçiliği Kurumu, 426, 427
 Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, 212
 Kamu Gücü (Bireysel Başvuru, İhlal), 1291
 Kamu Harcamaları, 227
 Kamu Hizmetlerinden Yasaklılık, 495, 526
 Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı, 445
 Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Türkçe Dışında Bir Başka Dil, 288
 Kamu Hürriyetleri, 305
 Kamulaştırma, 222

- Kanaat Hürriyeti, 437
 Kantarcıoğlu, 1366, 1377
 Kanun Dairesi, 100
 Kanun Dışı Tutuklama Yasağı, 63
Kanun Hükümünde Kararnameler, 1063-1065
 Kanun Hükümünde Kararnameler-Anayasa Mahkemesi, 1232
 Kanun Hükümünde Kararnamelerde Şekil Denetiminin Anlamı, 1254, 1255
 Kanun Hükümünde Kararnameyle Sınırlanması Sorunu (Temel Hak ve Hürriyetlerin), 340
 Kanun Kavramı, 716
 Kanun Kendiliğinden Uygulanır mı, 681
Kanun Koymak (TBMM'nin Görevi), 721-739
 Kanun Koyucu Gibi Hareketle Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Etme Yasağı, 1394, 1399
 Kanun Önünde Eşitlik, 266
 Kanun, 687, 716, 718
 Kanuna Aykırı Olmama, 785, 986
 Kanuna Dayanma, 783, 984
 Kanunda Açıkça Düzenlenen Konular, 1001
 Kanunî (Olağan) Hâkim İlkesi, 1167
 Kanunî Hâkim Güvencesi, 440
 Kanunî Hâkim, 51, 1169
 Kanunla Düzenleme Alanı, 678
 Kanunla Sınırlama Şartı, 338, 339
 Kanunlar ile Parlâmento Kararları Arasındaki Farklar, 693
 Kanunlarda Şekil Denetiminin Anlamı, 1253
 Kanunları Geri Gönderme Yetkisi, 870
 Kanunları Yayınlama Yetkisi, 870
 Kanunların Anayasa Uygunluğu Karinesi, 1265
 Kanunların Numaralandırılması, 738
 Kanunların Ruhu, 352
 Kanunların Sözü, 352
 Kanunların Yapılması Usûlü, 721
 Kanunların Yürürlüğe Girmesi, 737
 Kanunların Zikredilmesi, 738
Kanun-u Esasî (1876), 45-67
 Kanun-u Esasî Encümeni, 86
 Kanunu'd-Devle, 45
 Kanunun Üstünlüğu İlkesi, 34
 Kanun-Yayın, 728
 Kapanı (Müncü), 35, 36, 99
 Kapanma (Siyasî Parti), 478
 Kapatma (Siyasî Parti), 464
 Kapatma Davası Sonucunda Verilebilecek Kararlar, 474
 Kapatma Kararı (Siyasî Parti Kapatma Davalarında), 475
 Kapatma Kararının Uygulanması (Siyasî Parti), 476
 Kapatma Sebepleri (Siyasî Parti), 465
 Kapatma Sebeplerinde Sınırlılık Tezi (Siyasî Parti), 467, 468
 Kapatmanın Sonuçları (Siyasî Parti), 475
 Kapatma-Temelli Kapatma (Siyasî Parti), 477
 Kapsayan Hürriyet, 314
 Karamüftüoğlu, 841
 Karar Türlerine İlişkin Ek Sorunlar, 1341
 Karar ve Kararname Kelimeleri, 911
 Karar Yeter Sayısı (AYM-Siyasî Parti Kapatma), 475
 Karar Yeter Sayısı (TBMM), 652
 Kararın Gerekçesi Bağlayıcı mıdır? (Anayasa Mahkemesi), 1354
 Kararların Etkisi (Anayasa Mahkemesi), 1345
 Kararların Kesinliği (Anayasa Mahkemesi), 1344
 Kararların Numaralandırılmasında Tutarsızlık (Cumhurbaşkanı), 912
 Kararların Yürürlüğe Girmesi (Anayasa Mahkemesi), 1346
 Kararname Numarası, 899
 Kararname, 896
 Karar-name, 897
 Karayalçın (Yaşar), 129
 Karma Devlet, 160
 Karma Görüş, 917
 Karma Komisyonlar, 639
 Karpat (Kemal), 176
 Karşı-İmza Kuralı, 809, 882
 Karşı İşlemi, 1136
 Katılma Bildirimi, 1130
 Katlan, Ama Tazminat İste (*Dulde, Aber Liquidiere*), 234
 Katlanılabirlik, 360
 Kavanin-i Cedide, 30
 Kaymakamlar Toplantısı, 250
 Kaynak Tarama, 16
 Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bankası, 4
 Kaziye-i Muhakeme, 1344
 Kaziye-i Muhkem, 1157
 Kelsen, 246, 735
 Kemal Gözler (1) Kararı, 1311
 Kemal Gözler (2) Kararı, 1300
 Kendi Kendine Atf Yapma, 889
 Kendi Kendine Üreyen Bir İdare Sistemi, 822
 Kendi Kendini Sınırlaması, 34
 Kendi Kendini Yorumlama, 1380
 Kendiliğinden Toplanma, 646
 Kendinden Menkul Yetkiler Sistemi, 884
 Kesin Hesap Kanunu, 762

- Kesin Hükme Bağlama Görevi, 1165
 Kesin Hükmün Gücü, 1344
 Kesin Hüküm Verme, 1157
 KHK'lerin Onaylanmasıyla İlgili Uygulama,
 1029
 Kılıcın Zoru, 210
 Kırım Harbi, 38
 Kırk Yaş, 840
 Kırşehir Vilayeti, 110, 113
 Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek
 Yaptırımlar, 502
 Kısıtlı Olmamak, 494, 526
 Kısmen Geri Gönderme, 732
 Kısmen Uygun Bulmama Meselesi, 732
 Kili (Suna), 4
 Kilisenin Vergi Alma Yetkisi, 209
 Kişi Dokunulmazlığı, 433
 Kişi Güvenliği, 50
 Kişi Hürriyeti ve Güvenliği, 434
 Kişi Hürriyeti, 50
 Kişi Hürriyetleri, 305
 Kişiliği Geliştirme Hakkı, 314
 Kişinin Hakları ve devleri, 311, 433
 Kişisel Oy, 533
 Kişisel Suçlarından Dolayı Sorumluluk, 955
 Kişiyeye zel Düzenlemeler Sorunu, 821
 Kişiyeye zel Kanun, 249
 Kişiyeye zg Af ıkarma Yetkisi, 879
 Klasik Demokrasi, 376, 377
 Kocanın Zinası, 281
 Kolaydan Zora Doğru, 336
 Kolektif Hürriyetler, 310
 Kolektif Sorumluluk, 794, 816
 Kolluk (Zabıta), 233
 Komisyonlarda Görüşme, 723
 Komisyonlar, 638
 Komisyonlar-Anayasa Mahkemesi, 1317
 Konfederat Devlet, 160
 Konstitüsyon Kelimesi, 44
 Kontenjan Adaylığı, 553
 Konu Bakımından (*Ratione Materiae*) Sınırlı,
 413
 Konu Unsuru-Anayasa Yargısı, 1261
 Konunun Eksik Düzenlenmesi, 1263
 Konut Dokunulmazlığı, 435
 Konut Hakkı, 219
 Koraltan, 101
 Korona Virüs Salgınını, 416
 Korporatif Federalizm, 163
 Covid-19 Salgınıyla Mücadele, 418
 Koyun Mevzuatı Bir Kenara, 250
 Köprülü, 101
 Körfez Krizi, 707, 715
 Köy ve Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyeti
 yeliği Seçimleri, 555
 Krger, 390
 Kubalı, 26, 114, 156
 Kullanışlılık, 373
 Kunter (Nurullah), 1171, 1178
 Kural-İşlem, 670
 Kuran-Seçim Mitinginde, 212
 Kuran-ı Kerim-Siyasî Propaganda, 212
 Kurban Bayramı, 202
 Kurt Davası, 1198
 Kurucu İktidarı Gasp Etmek, 1391
 Kurucu Meclis, 119, 120
 Kuvvet Komutanları, 975
 Kuvvet Komutanlıklarının Durumu, 975
 Kuvvetler Birliği ve Görevler Ayrılığı, 95
 Kuzu (Burhan), 166
 Kürtçe Temyiz Dilekesine Ret, 287
 ---L---
 Lâdini, 186
 Lafetriere, 774
 Laïc, *Laïcisme*, *Laïcité*, 186
 Lâik Cumhuriyetin Gerekleri, 391, 393
 Lâik Olmayan Devletler, 207
 Laikçilik, 186
 Laikliğin Korunması, 203
 Lâiklik ile Demokrasi, 207
 Lâiklik İlkesi Nereye Gidiyor, 211
Lâiklik İlkesi, Lâik Devlet İlkesi, 186-213
 Ledeliktiza (Gerektiği Zaman) Fesih Hakkı, 57
 Levitsky (Steven), 185
Lex specialis derogat legi generali, 342
 Lijphart, 154, 177, 180, 378, 397
 Lokavt, 443
Lords spirituals, 209
 ---M---
 Macaristan, 185
 Machiavelli, 210
 Madde 13-Madde 15 Ayrımı, 330
 Madde 14, 324
 Madde Metninde Bir Sıralama Var mı, 334
 Madde-i Mnferide, 82
 Maddeler Hakkında Görüşmeler, 725, 726
 Maddî Anlamda Kanun, 716
 Maddî Anlamda Kesin Hüküm, 1344
 Maddî Kriter, 29, 37, 47, 670, 1155
 Maddî Kriterin Eleştirisi, 671
 Maddî lte Göre Yargı Fonksiyonu, 1155
 Maddî Varlık, 1374
 Maddî ve Manevî Varlığı Geliştirme Hakkı,
 314
 Maddi Yokluk, 1375

- Magna Carta, 28
 Mahallî İdare Seçimleri, 554
 Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları..., 632
 Mahallî İdareler, 780
 Mahfuz Alan, 679, 682, 788, 987, 1004
 Mahfuz Bir Düzenleme Yetkisi, 788
 Mahfuziyet-i Irz ve Namus, 32
 Mahfuziyet-i Mal, 33
 Mahkemelerin Bağımsızlığı, 1172
 Mahkûmiyet Sebebiyle Seçilme Yetersizliğinin Başlangıç Anı, 500
 Mahsup Kararı, 505
 Makaleler, 14, 16
 Makul Bir Denge, 360
 Makul Şüphe, 249
 Malî Denetim, 456
 Malî Güce Göre Vergi İlkesi, 30, 51, 222
 Malî Teminat, 1176
 Manastır, 62
 Marbury v. Madison, 1194
 Matbuat Kanun Dairesinde Serbesttir, 50
 Matbuat Kanunu, 101
 Mecburî Halkoylaması, 1428
 Mecburî Hizmet, 362
 Mecburî Oy, 529
 Meclis Araştırması Komisyonu, 742, 743
 Meclis Araştırması, 742
 Meclis Araştırmasının Açılmasında, 742
Meclis Başkanı, 629-635
 Meclis Başkanı Müzekkeresinin Kabulü, 664
 Meclis Başkanı Tarafından Çağrı, 648
 Meclis Başkanının Görev ve Yetkileri, 635
 Meclis Başkanının Seçimi, 630
 Meclis Görüşmeleri, 667
 Meclis Grubu, 636
 Meclis Hükûmeti, 77
Meclis Soruşturması, 744-757
 -Açılması İstemi, 749
 -Amacı, 952
 -Etkililik Derecesi, 754
 -Gizli Oyla, 750
 -Görevde Olmayan Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar, 746
 -Komisyonu Raporu, 751, 923
 -Komisyonu, 750
 -Konusu, 748
 -Siyasî Fonksiyon, 745
 -Yargı Organına Karşı Cumhurbaşkanı Yardımcıları veya Bakanları Koruma, 744
 Meclise Karşı Bireysel Sorumluluk, 816
 Meclis-i Ahkâm-ı Adliye, 33
 Meclis-i Umumî, 52
 Meclis-i Umumî-i Millet, 63
 Meclis-i Umumînin Çalışması, 54
 Meclisin Seçim Döneminin Sona Ermesi, 510, 838
 Mefisto, 247
 Mehakim, 59
 Mehmet Reşat'ın, 63
 Mektupla Oy, 533
 Meltzer, 227
 Menderes, 101, 108, 112
 Meray, 1138
 Merkez Yoklaması, 537
 Merkezden Yönetim İlkesi, 781
 Merkezî İdare, 779
 Merkezî İdarenin Başkent Teşkilâtı, 779
 Merkezî İdarenin Taşra Teşkilâtı, 780
 Merkezin Kazanımları, 24
 Mermi (Mustafa), 121
 Mesaj Yetkisi, 870
 Mesken Masuniyeti, 51
 Meskukat Darbı, 763
 Meslekleri İtibarıyla Üyeler ve Bunların Seçilme Şartları, 1212
 Meşveret-i Amme, 20
 Metiner (Mehmet), 1187
 Mevcut Sistemde İyi Rektör Bulunabilir mi?, 829
 Mevzuat Bilgi Sistemi, 3
 Mevzuat.gov.tr, 3
 Mevzuata Takılmayın, 250
 Militan Demokrasi, 462
 Millet Kavramı, 169, 257
 Millet Meclisi, 124
 Millet Partisi, 110
 Milletlin Bölünmez Bütünlüğü, 162
Milletlerarası Andlaşmalar, 1101-1152
 -Akdedilmesi, 1107
 -Anayasa Hukuku, 1102
 -Anayasaya Uygunluk Denetimi, 1146
 -Cumhurbaşkanlığı Kararnesiyle düzenlenme, 1103
 -Onaylama ve Yayınlama Yetkisi, 874
 -Onaylanması, 1108, 1109, 1119, 1146
 -Onaylanmasını Uygun Bulmak, 767
 -Onaylanmasının TBMM Tarafından Kanunla Uygun Bulunması, 1110
 -Sona Erdirilmesi, 1132, 1134
 -Türk Normlar Hiyerarşindeki Yeri, 1137
 -Yürürlüğe Konulması, 1129, 1130
 Milletlerarası Andlaşmaya Aykırı Anayasa, 1140
 Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülükler, 398

- Milletvekili Seçilme Yeterliliği, 491
 Milletvekili Seçilme Yeterliliğine Sahip
 Olmak, 842
 Milletvekilliğinin Düşmesi Kararı, 1240
 Milletvekilliğinin Düşmesi Kararlarını
 Denetlemek, 1229
 Millî Birlik Komitesi (yeleri Listesi), 119
 Millî Birlik Komitesi, 108, 115, 118, 119
 Millî Dayanışma, 166, 251
 Millî Devlet, 168
Millî Egemenlik İlkesi, 77, 257-266
 Millî Güvenlik Konseyi Döneminde ıkarılan
 Kanunlar, 1244, 1245
Millî Güvenlik Kurulu, 967-971
 -Çalışma Usûlleri, 971
 -Genel Sekreteri, 970
 -Genel Sekreterliği, 970
 -Görevleri, 969
 -Kararları Bağlayıcı Değil, İştişarî, 970
 -Kararlarının Hukukî Niteliği, 969
 -Oluşumu, 968
 -Teşkilatı, 970
 Millî Güvenlik Politikalarını Belirleme, 876
 Millî Güvenlik, 966
 Millî Kütüphane, 16
 Millî Marş, 291
 Millî Sarayların TBMM'den Alınıp
 Cumhurbaşkanlığına Bağlanması, 642
 Millî Savunma Bakanı, 826
 Milliyetçilik, 168, 295
 Miloş Obronevi, 43
 Minimum Kontrol Yetkisi, 735
 Minimum Sayılar, 658
Minister, 942
 Misak, 28
 Misak-ı Millî Beyanname, 70
Miserrimum est arbitrio alterius vivere, 247
 MİT Müsteşarı Hakan Fidan, 507
 Mithat Paşa, 46, 61
 Monarşi, 152
 Monarşik Nitelik, 48
 Monarşinin Karşıt Kavramı, 152
 Mondros Mütarekesi, 69
 Monist Yürütme Organı, 778
 Monografiler, 13
 Montesquieu, 240
 Mudanya İlçesi, Neden Bursa 2. Bölgede, 536
 Muhalefetin İktidar Olma şansı, 179, 182
 Muhkem Kazıye, 1344
 Murat Efendi, 46
 Mushafıları İnceleme Kurulu, 200
 Mustafa Kemal, 70, 81
 Mustafa Reşit Paşa, 30
 Mutasavvıt, 1378
 Mutlak Eşitlik İlkesi Bakımından Denetim, 276
 Mutlak Eşitlik, 270
 Mutlak Yetersizlikler, 504
 Muzır Neşriyat, 359
 Mücadeleci Demokrasi, 462
 Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, 71
 Mühürsüz Oy Kararı, 523
 Müler (Jan-Werner), 185
 Mülk-Devlet (*Patrimonialstaat, Etat
 Patrimonial*), 231
 Mülk-Devlet Anlayışı, 231
 Mülkiyet Hakkı, 439
 Mller, 1369
 Münhasıran Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle
 Düzenlenmesi Gereken Konular, 1004
 Münhasıran Kanunla Düzenlenmesi ngrlen
 Konular, 998, 999
 Müntehib-i Sani, 53
 Msaadat-ı şahane, 36
 Müsadere Yasağı, 33
 Müsadere, Angarya Yasağı, 51
 ---N---
 Name, 897
Ne bis in idem Prensibi, 1345
Necessary in a Democratic Society, 380
Necessitas non habet legem, 397
 Negatif Statü Hakları, 309, 340
 Nesin (Aziz), 925
 Nesin vs. Evren Davasına, 925
 Nesnel Sınırlar, 326
 Niskanen, 227
 Nispi Eşitliğin Kriteri, 272, 273
 Nispi Eşitlik İlkesi Bakımından Denetim, 276
 Nispi Eşitlik İlkesi, 276, 279
 Nispi Temsil Sistemi, 542, 545
 Niyazi Bey, 62
 Nizamname, 897
 Nomer (Ergin), 492
Non sub homine, sed sub deo et lege, 247
 Norm Denetimi Kararları, 1323
 Normatif Demokrasi Teorisi, 177
 Norveç Anayasasının 2'nci, 194
Nul et de nul effat, 1372
Nul et non avenu, 1372
 Numara-Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde,
 899
Numerus Clausus Sayma, 349
 Nuri Aydın rneği, 821
 Nüfus Cüzdanı, 190
 Nüfus Kanunu, 189, 190

Nükleer Düzenleme Kurumu Teşkilat
Yönetmeliği, 824

Nükleer Düzenleme Kurumu, 823

---O---

Oberndorfer, 1368

Obiter dictum, 1251

Objektif Millet Anlayışı, 170

Objektif Milliyetçilik Anlayışı, 172

Objektif Milliyetçilik Unsurları, 175

Objektif Sınırlar (Temel Hak ve Hürriyetler),
326

Ocaklar, 22

Octroi, 36

Odak Haline Gelme, 466

Okandan, 47

Oktay (Fuat), 818, 863

Olağan Dönem - Olağanüstü Dönem Ayrımı,
330

Olağan Dönem Cumhurbaşkanlığı
Kararnameleri ile Olağanüstü Hâl
Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri
Birbirinden Nasıl Ayrılır, 1039

Olağan Dönem Kanun Hükümünde
Kararnameleri, 1063

Olağan Dönem Sifat-ı Asliye, 331

Olağan Dönem, 330

Olağan Dönemlerde Temel Hak ve
Hürriyetlerin Sınırlandırılması Sistemi, 331

Olağan Hâkim, 59

Olağan İtiraz Yolu, 508

Olağan Kanun Yollarının Tüketilmiş Olması
Şarttır, 1292

Olağan Mahkeme, 1167

Olağan ve Olağanüstü Yönetim Usûllerinde
Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması
Şartları Arasındaki Farklar, 407

Olağanüstü Dönem Sifat-ı Arızadır, 331

Olağanüstü Hâl, 1075-1100

-Amaç, 1084

-İlân Etme Yetkisi, 1078

-İlân Kararı, 1077, 1083, 1090

-İlân İşlemi, 1083

-İlânı Sebepleri, 1077

-İlânı Üzerindeki Yargısal Denetim, 1096

-İlânı, 1080

-İlânına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 414

-İlânına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı
Üzerindeki Yargısal Denetim, 1096

-İlânının Sonuçları, 1085

-Kısaltma veya Kaldırma, 1082

-Konu, 1084

-Makamlarının İşlemleri Üzerindeki Yargısal
Denetim, 1099

-Sona Ermesi, 1090

-Süresini Uzatma Yetkisi, 1080

-Temel Hak ve Hürriyetlerin

Sınırlandırılması, 396

-Usûl ve Şekil, 1083

-Uygulama, 1076

-Uygulanması, 1089

-Uzatılmasına Dair TBMM Kararı, 1081

-Uzatma, 1080

-Yargısal Denetim, 1084

Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı

Kararnamesi, 1024-1043

-Anayasa Mahkemesi Denetimi, 1241

-Çekirdek Alana Dokunma Yasağı, 1034

-Denetim unsuru, 1035

-Gereklilik Şartı, 1033

-Konu unsuru, 1033

-Milletlerarası Hukuktan Doğan

Yükümlülükleri İhlâl Etmeme Şartı, 1033

-Onay İşlemi, 1026

-Onay İşleminin Şekli Nedir, 1029

-Ölçülülük Şartı, 1033

-Ret Kararı, 1028

-Sebeb unsuru, 1025

-Süre unsuru, 1034

-Usûl ve Şekil unsuru, 1026

-Yer unsuru, 1035

-Yetki unsuru, 1025

Olağanüstü İtiraz Yolu, 508

Olağanüstü Toplantı, 647

Olağanüstü Yönetim Usûlü, 1075-1100

-Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri-AYM,
1241

-Olağanüstü Hâl Rejimleri, 1075

-Sınırlandırma Aracı, 406

-Temel Hak ve Hürriyetlerin

Sınırlandırılması, 396

-Yargısal Denetim, 1096

-Yer, Zaman ve Konu Bakımından Sınırlı,
405

Olağanüstü Hâl KHK'leriyle Bir Daha Kamu
Hizmetinde İstihdam Edilmeleri
Yasaklananlar Milletvekili Adayı Olabilirler
mi?, 496

On Yıl Yasağı (Anayasa Yargısında), 1286

On Yıllık Süre Yasağı Sebebiyle Ret Kararı,
1332

Onar (Erdal), 492

Onar (Sıdık Sami), 26, 410

Onar ve Arkadaşlarının Raporu, 114

Onay Belgelerinin Değişimi, 1130

- Onay Değiştirme Yetkisini İçerir mi?, 1027
 Onay İşlemi Geri Alınabilir veya İlga Edilebilir mi?, 1121
 Onay İşlemi (Milletlerarası Andlaşmalar), 1119
 Onay İşleminin Hukukî Niteliği Nedir?, 1120
 Onay Kararnamesi, 1146
 Onay Ne Anlama Gelir, 1026
 Onay, 1420
 Onaylama Yetkisi, 1425
 Onaylamama İşlemi, 1027
 Onaylamayı Uygun Bulma Kanunları, 1147
 Onaylamayı Uygun Bulma Kanunlarının Denetimi Sorunu, 1146
 Onaylamayı Uygun Bulma Kararnamelerinin Denetimi Sorunu, 1149, 1150
 Onaylanmaları İçin Kanunla Uygun Bulunması Gerekli Olan Andlaşmalar, 1109
 Onaylanması İçin Kanunla Uygun Bulunmaları Gerekmeyen Andlaşmalar, 1122
 Operasyon Tazminatı, 278
 Oranlılık İlkesi, 360
 Orantılılık İlkesi, 403
 Orantılılık, 360
 Orban, 185
 Ordudan Tasfiye, 115
 Organik Açından Yürütme, 777
 Organik Kriter ile Şekflî Kriter Aynı Şey mi?, 674
 Organik Kriter, 672
 Organik Kriteria Göre Yargı Fonksiyonu, 1156
 Organik ve Fonksiyonel Açından Yasama, 490
 Orman Kanununun 69'uncu, 1091
 Ortak Oylar, 540
 Ortalama Karar, 1341, 1378
Osmanlı Anayasal Gelişmeleri, 17-68
 Osmanlı Sülalesi, 55
 Osmanlı Tâbiyeti, 50
 Otantik Yorum, 91
 Oturum, 645
 Otuz Zafer Yılı, 226
 Oy Hakkı Hakkının Kişiselliği, 533
 Oylama Usûlleri, 658
 Oylamanın Gizliliği İlkesinin İhlâli, 1417
 Oyların Eşitliği Durumu-Anayasa Mahkemesi, 1315
---Ö---
 Ödevler, 284
 Öğrenim Ücretlerinin Belirlenmesine İlişkin Cumhurbaşkan Kararı, 826
 Öğrenim, 493
 Öğretim Hürriyeti, 50
 Ölümlü Normlar, 1249
 Ölçülülük Değerlendirmesi Nasıl Yapılır, 363
 Ölçülülük İlkesi - Türk Anayasa Mahkemesi, 368
 Ölçülülük İlkesi, 355, 400
 Ölçülülük Kriteri Bağımsız Bir Kriterdir, 367
 Ölüm Cezası, 388, 769
 Ön Seçim, 538
 Önceden Bilinebilir Olma, 243
 Önceki Yılın Bütçesinin Yeniden Değerleme Oranına Göre Artırılarak Uygulanması, 759
 Öncelikle (Taktimen) Görüşme, 724
 Öncelikle Görüşme, 724, 1406
 Önemsiz Konuların da Cumhurbaşkan Kararına Bağlanması, 829
 Öneri (Kanun), 722
 Önleyici Sistem, 420
 Öz Güvencesinin İçeriği, 385
 Öz Türkçeleştirme Başarısı, 105
 Öz Türkçeleştirme-1945 Anayasası, 105
 Özal, 855
 Özbudun (Ergun), 70, 71, 129, 157, 166, 167, 172, 187, 213, 216, 253, 255, 297, 354, 358, 386, 685, 704, 709, 710, 1062, 1096, 1097, 1098, 1138, 1406, 1410, 1437, 1449
 Öze Dokunma Yasası, 385
 Özel (*Ad Hoc*) Komisyonlar, 640
 Özel Af, 768, 879
 Özel Hayatın Gizliliği, 348, 434
 Özel İhtiyarî Alan, 1007
 Özel Karar Yetersayıları, 656
 Özel Kavram, 342
 Özel Sınırlama Sebepleri, 343
 Özel Teşebbüs Kurma Hürriyeti, 442
 Özerk (Muhtar) Düzenleme Yetkisi, 784, 985
 Özgül Ayrım Yasası, 270
 Özgül Güvenceler, 352
 Özgürleştirme, 215, 317
 Özgürlük, 302
 Özü, 384
---P---
Pacta sunt servanda, 1141, 1152
 Padişah, 55, 65
 Padişahın Mutlak Veto Yetkisi, 64
 Para Basılmasına Karar Vermek, 762
 Para, Mal ve Çalışma Yükümlülükleri, 1085
 Paragraf Numarası, 8
 Paraya Çevirme, 502
 Paris Andlaşması, 38
 Parlâmenter Sistem, 793
 Parlâmento Disiplini, 640
Parlâmento Kararları, 694-716

- Anayasa Mahkemesi Tarafından Denetlenemezler, 701
- Cumhurbaşkanı, 701
- Çeşitleri, 695
- Kabulü ve Yayımlanması Usûlü, 700
- Yargısal Denetimi, 701, 1244
- Parlamento Kolluğu, 640
- Parlâmentonun İdarî Kararları, 703
- Parlâmentonun Sürekliliği İlkesi, 643
- Parlement* İsimli Mahkemeler, 232
- Partenogenetik İdare Sistemi, 822
- Partenogenez Sorunu, 822
- Parti Gruplarına Önemli Yetki ve Görevler, 636
- Parti Kapatma Davalarında Usûl, 470
- Parti Kapatmada İhtiyati Tedbir, 477
- Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma Hakkı, 445
- Parti Listesinden Adaylık, 537
- Parti Meclis Grupları, 636
- Parti Üyeliği, 452, 453
- Parti Yasakları, 458
- Partilerin Amaçlarına İlişkin Yasaklar, 458
- Partilerin Eylemlerinin Anayasa, M.68/4'e Aykırı Olması, 466
- Partilerin Kapanması, 478
- Partilerin Kapatılması, 464
- Partilerin Kapatılmasında AİHM'nin Denetimi, 484
- Partilerin Yabancıardan Yardım Alması, 467
- Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu, 465
- Patrikhanelerde, 38
- Patriklerin Seçim Usûlü, 38
- Paulatim ergo certe*, 184
- Paytaht, 50
- Pazarıcı, 1138
- Pazaryeri, 1260
- Plân, 905, 1058
- Pléonasme*, 246, 1052
- Polatkan, 108
- Poliarşi, 178
- Polis Devleti (*Polizeistaat*), 233
- Polis Devleti Anlayışı, 232
- Polis Devleti, 232
- Polis Kelimesi Eski Yunanda Şehir Devleti, 233
- Polis Kudreti (*Polizeigewalt*), 233
- Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, 376, 1359
- Polizeistaat*, 233
- Pomaklar, 176
- Populism*, 185
- Popülist Rejimler, 185
- Pozitif Statü Hakkı, 340, 997
- Pozitif Statü Hakları, 309
- Pozitivist Hak Anlayışı, 315, 316
- Préambule*, 252
- Presbiteryan (*Presbyterian*) Kilisesi, 194, 209
- Pressing Social Need*, 382
- Prevailing Religion*, 194
- Prezidansiyalizm, 791
- Pro Futuro*, 1350
- Program Hükümler, 220
- Public Choice*, 227
- Publica*, 151
- Publius Syrus*, 247
- Q---
- Qui potest maius, potest etiam minus* İlkesi, 1118
- Qui potest plus, potest minus*, 880
- Quo aut pars a toto aut a toto pars intelligitur*, 1118
- R---
- Ramazan Bayramı, 202
- Ratio decidendi - obiter dictum*, 1251
- Ratio decidendi*, 1251
- Realist Yorum Teorisi, 91, 1193
- Recep Tayyip Erdoğan Kaç Defa Cumhurbaşkanı Seçilebilir, 843
- Recours en constatation de nullité*, 1373
- Recours en déclaration de l'inexistence*, 1373
- Reddedilen Kanun Tasarı ve Teklifleri, 723
- Redhouse, 44
- Referandum Şeklinde Oylama, 846
- Rektör Atama, 885
- Rektörlük İçin Üç Yıllık Profesörlük Şartı, 821
- Renan, 171, 172, 173
- Renan'cı Millet Anlayışının, 173
- République*, 151
- Res judicata*, 1344
- Res publica*, 151
- Res*, 151
- Re'sen Anayasaya Aykırı Görme, 1283
- Resmî Dil, 48, 175, 187, 286
- Resmî Din, 187, 193
- Resmî Gazete Dışında Yayın, 1050
- Resmî Gazete Hakkında Yönetmelik, 1055
- Resmî Gazetede Yayın, 728, 735
- Resne, 62
- Ret Kararı-Anayasa Mahkemesi, 1324
- Ret Raporu, 723
- Rey-i Hafî, 52, 532
- Romieu, 397
- Ross (Alf), 1456
- Rousseau, 102
- RTÜK Üyelerini Seçme Yetkisi, 698
- Ruh, 352

- Ruhani Lordlar, 209
 Ruhsar Pekcan'ın Görevine Son Verilmesi, 947
 Rumpf, 67, 175, 291, 519
 Rusçuk Ayanı, 20
 Sabuncu, 354, 771, 1337
 Sağlam (Fazıl), 312, 314, 327, 328, 329, 340, 341, 357, 359, 363, 371, 390, 997, 998, 1216
 Sağlık Hakkı, 220
 Sağlık Nedeniyle Görevini Sürekli Olarak İfa Edememe, 859
 Sait Paşa, 46
 Sakatlık Halleri, 1372
 Sakık (Sırrı), 163
 Salâhiyet-i Fevkalâdeyi Haiz Bir Meclis, 70
 Salonun İkiye Bölünmesi Suretiyle Sayma, 659
 Salt oğunluk, 654
 Saltanat ve Hilâfet Makamlarının Birbirinden Ayrılması, 81
 Saltanat, 56
 Saltanatın Kaldırılması, 80
 Samsun, 70
 Sansür Yasağı, 64
 Sarıca, 114
 Savaş Hâli, 764, 877, 1094
 Savaş Hâlleri, 1091
 Savaş İlanı, Silahlı Kuvvetlerin Yabancı lkelere Gönderilmesine İzin Verilmesi Yolundaki Parlâmento Kararları, 707
 Savaş İlanına Karar Vermek, 764
 Savaş, 229
 Savaş, Seferberlik, Sıkıyönetim veya Olağanüstü Hâllerden Biri Mevcut Olmalıdır, 398
 Savcı, 120
 Savcılık Sınıfına Atanmama Teminatı, 1178
 Saygılı Terimi, 165
 Sayı, 899
 Sayıştay, 1163
 Sayıştaya ye Seçme Kararı, 703
 Sayıştayın Görevleri, 1165
 Schleyer Kararı, 248
 Scrutton, 397
 Sebep Unsuru-Anayasa Yargısı, 1257
 Secretary, 942
 Secundum constitutionem, 684, 772
 Secundum legem, 783, 985
 Seçilme Yeterliliğine Sahip Olup da İstifa Etmedikçe Aday Olamayanlar, 505
 Seçim evreleri, 534
 Seçim evresi Barajı, 552
 Seçim Harcamalarının Sınırlandırılması, 456
 Seçim İlkeleri, 528
 Seçim İttifakları, 539, 544
 Seçim Kanunlarının Uygulanma Tarihi, 549
 Seçim Kanunu, 549
 Seçim Kotası, 542
 Seçim Sistemi, 541
 Seçim Takvimi, 518
 Seçim Tarihi, 511
 Seçim Usûlü, 846
 Seçimi, 490
 Seğimin Yenilenmesi, 511
Seçimler, 489-555
 Seçimler Serbest Olmalıdır, 179
 Seçimlerin Başlangıcı, 510, 838
 Seçimlerin Başlangıç ve Bitiş Tarihi, 518
 Seçimlerin Genel Yönetim ve Denetimi, 521
 Seçimlerin Geriye Bırakılması, 519
 Seçimlerin Serbestliği İlkesi, 528
 Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetimi ve Denetimi Altında Yapılması İlkesi, 102, 533
 Seçimlerin Yenilenmesine Cumhurbaşkanı Tarafından Karar Verilmesi, 516, 839
 Seçimlerinin Yenilenmesi, 512
 Seçme Hakkına Sahip Olup da Oy Kullanamayacak Olanlar, 527
 Seçme, Seçilme ve Siyasî Faaliyette Bulunma Hakkı, 445
 Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak, 526
 Seçmen Olabilmenin Şartları, 525
 Seferberliğin Uygulanması, 1093
 Seferberlik Hâli, 1092
 Sekülarizm, 186, 187
 Semavî Dinler, 198
 Semavî Dinlere Hakaret Kararı, 188
 Sembolik ve Törensel (Cumhurbaşkanı), 878
 Sendika Kurma Hakkı, 442
 Sendikal Hakların, 225
 Sened-i İttifak Bir Anayasa mıdır, 29
 Sened-i İttifakın Maddî Olarak Anayasal Niteliği, 29
Sened-i İttifak, 18-30
 Sened-i İttifakın Anayasal Niteliği, 29
 Sened-i İttifakın Değeri, 26
 Sened-i İttifakın Hukukî Biçimi, 28
 Seniorat, 55
 Serbest Bölgeler Kanunu, 338, 375, 1359
 Serbest Seçimler, 181
 Serbestlik Usûlü, 421
 Serozan, 1447
 Sert Kuvvetler Ayrılığı, 791
 Server Paşa, 46
 Sessiz Anayasa, 628
 Sever (Dilşad iğdem), 822
 Seyahat Hürriyetine, 436

- Sıddık Sami Onar ve Arkadaşlarının Raporu, 114
- Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameler, 1065
- Sınıf veya Zümre Diktatörlüğü, 461
- Sınırlama Anayasada Belirtilen Sebeplere Dayanmalıdır, 342
- Sınırlama Demokratik Toplum Düzeninin Gereklilerine, 372
- Sınırlama Kanunla Yapılmalıdır, 338
- Sınırlama Öngörüldüğü Amaç Dışında Kullanılmamalıdır, 394
- Sınırlama Sebebi Belirtilmemiş Olan Temel Hak ve Hürriyetler Sınırlanabilir, 346
- Sınırlama Sebebine Dayanma Zorunluluğu, 345
- Sınırlama Sebepleri *Numerus Clausus* Olarak Sayılmıştır, 349
- Sınırlama Sebepleri, 344
- Sınırlama Sebeplerinin Hukukî Niteliği, 345
- Sınırlama Sebeplerinin İnhisarîliği, 349
- Sınırlama, 325, 328
- Sınırlamanın Amacı, 364
- Sınırlamanın Aracı, 364
- Sınırlamanın Sınırları, 331
- Sınırlılık Tezinin Eleştirisi, 468
- Sınırlılık, 325
- Sırbistan'ın İdâre-i Dâhiliyesine Dâir Nizâmı Hâvî Kanunnâme, 42
- Sırp Knezliği Anayasası, 42
- Sikke Kestiren, 763
- Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına İzin Verme, 765
- Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına Karar Verme Yetkisi, 973
- Silahlı Peygamberler, 210
- Silent enim leges inter arma*, 397
- Silifke, 110
- Simples autorités administratives*, 774
- Sinan Işık v. Türkiye Kararı, 191
- Sirküler, 905, 1058
- Sirozlu İsmail Bey, 21
- Sivas Kongresi, 70
- Sivas Umumî Kongre Heyeti, 70
- Siyak ve Sibak Kuralı, 269
- Siyasî Denetimin Yetersizliği, 423
- Siyasî Faaliyette Bulunma Hakkı, 445, 450
- Siyasî Haklar ve Ödevler, 313, 444
- Siyasî İşler - İdarî İşler, 775
- Siyasî İşler, 774
- Siyasî Partiler, 449-465**
- Finansmanı, 453
- Gerekliliği, 450
- Grupları, 636
- Hukukî Niteliği, 451
- İhtar, 480, 1228
- İlişkin Yasaklar, 457, 463
- Kapatılması, 464
- Kapatılmasına Karar Vermek, 1228
- Kurulması, 452
- Mali Denetimi, 456, 1228
- Örgütlenmelerine İlişkin Yasaklar, 462
- Seçime Katılması, 538
- Seçimlere Katılmasının Yasaklanması, 470
- Yasakları, 458
- Siyasî Partiler Kanunu, 449, 451
- Siyasî Rüşet, 525
- Siyasî Sorumluluk, 816, 913
- Siyasî Sorumluluk-9 Temmuz 2018'den Önce, 809
- Siyasî-Felsefî Prensipler, 1252
- Sokağa Çıkma Kısıtlaması, 418
- Somut Norm Denetimi, 1277-1288**
- Konusu, 1278
- İşleyiş Usûlü, 1285
- Şartları, 1279
- Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, 70
- Soru, 741
- Soruşturma Açılması Kararı, 922
- Soruşturma Komisyonu, 751
- Soruşturma Önergesi, 922
- Soruşturmanın Yapılması, 923
- Sosyal Amaçlı Kamulaştırmalar, 222
- Sosyal Devlet İlkesi, 213-230**
- Sosyal Devlet - Devletçilik, 215
- Sosyal Devlet Anlayışı
- Sosyal Devlet Efsanesi, 227
- Sosyal Devleti Gerçekleştirmeye Yönelik Tedbirler, 218
- Sosyal Devletin Bedeli, 227
- Sosyal Devletin Eleştirisi, 226
- Sosyal Güvenlik Hakkı, 219
- Sosyal Hak ve Ödevler 1961, 123
- Sosyal Haklar, 218
- Sosyal Hakların Sınırı, 220
- Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler, 311, 441
- Sosyal ve Ekonomik Haklar, 997
- Sosyal ve Ekonomik Hakların KHK ile Düzenlenebilmesinin Sebebi, 340
- Sosyalist Devlet, 214
- Sosyalist Parti Davası, 218
- Sosyalist Partinin Kapatılması, 174, 218
- Soysal (Mümtaz), 27, 165, 166, 186, 319, 1138, 1147, 1148, 1450
- Soyut Norm Denetimi, 1270-1277, 1286**
- Sozialstaat*, 213

- Söz, 352
 SzleŒme Hürriyeti, 442
 Szli Soru, 741
Spiritus legis, 352
Sprit of Law, 352
 Statü, 905, 1058
 Stolypin, 397
 Suç ve Cezalar GeçmiŒe Yrtlemez, 404,
 1034
 Suç ve Cezalara İliŒkin Esaslar, 440
Sui Generis Parlâmento Kararları, 697
 Sulh Ceza Hkimlikleri, 1169
 Sultan Abdülaziz, 46
 Suna Kan, 675, 676
 Suudi Arabistan, 154
 Sübjektif Millet AnlayıŒı, 170, 172
 Süleyman Arslan Olayı, 1223
 Süleyman Œah, 763
 Sürekli Hastalık, 879
 Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı, 438
 Süreli Yayınlar, 14
 Sürgüne Gönderme Yetkisi, 56
 ---Œ---
 Œahin (Kemal), 1187
 Œaibeli Seçimler, 102
 Œapka İktisası, 297
 Œart-İŒlemler, 671
 Œartların Bağmsızlığı (13'nc Maddedeki),
 333, 334
 Œartların Uygulanması Sırası, 334
 Œartlı veya Süreli Uygun Bulma Kanunu
 Çıkarılabilir mi?, 1118
 Œartname-i Esasî, 44
 Œekil Bakımından Denetim, 1253
 Œekil Bozukluğuna Dayalı İptal Davası Açma
 Hakkına Sahip Olanlar, 1275
 Œekil Bozukluğuna Dayalı İptal Davası Açma
 Süresi, 1276
 Œekil Denetimi-Esas Denetimi Ayrımının
 nemi, 1257
 Œekilsiz Düzenleyici İŒlem, 1062
 Œekli Anlamda Kanun, 716
 Œekli Anlamda Kesin Hüküm, 1344
 Œekli Hukukî EŒitlik, 270
 Œekli Kriter, 29, 48, 672
 Œekli veya Organik Kriter, 672
 Œensoy, 114
 Œeref, 32
 Œeytan Bile İnsanın Kafasından Geçeni
 Bilemez, 1260
 Œeytan, 247
 Œiddet Olayları, 406
 Œirket Kurma Hürriyeti, 50
 ---T---
 Tabi (Kanunî, Olağan) Hâkim İlkesi, 1167
 Tabi Afet, 1076, 1085
 Tabi Hak AnlayıŒı, 315
 Tabi Hak Doktrini, 99
 Tabi Hâkim İlkesi, 51, 59, 1167, 1169
 Tabi Senatör, 124
 Tahkikat Encümeni, 110
 Tahkikat Komisyonu, 113
 Tahkim, 1370
 TahsisŒey Bizzikr, 338
 Taif Zindanı-Mithat PaŒa, 61
 Takdir Yetkisi, 983
 Talebin Gerekçesiyle Bağlı Olmamak, 1319
 Taleple Bağlılık, 1319
 Tali Kurucu İktidar İptal Edilen Kanunu
 Anayasa Normu Olarak Kabul Edebilir mi?,
 1370
 Tali zellikler, 795
 Talimat, 905, 1058
 Talimat-ı Muvakkate, 53
 Tam Kanunsuzluk Doktrini, 509
 Tam Kapanma Tedbirleri Genelgesi, 418
 Tanıklara Dininin Sorulması, 192
 Tanım (Siyasi Parti), 449
 Tanr (Bülent), 24, 25, 26, 27, 37, 53, 72, 76,
 109, 319
 Tanrıkulu (Mustafa Sezgin), 822
Tanzimat Fermanı, 30-38
 Tanzimat Fermanı Hukukî Biçimi, 35
 Tanzimat Fermanının Müeyyidesi, 37
 Tarafların İddiasını Cidd Bulma, 1284
 Tarım Reformu, 222
 Tarife, 905, 1058
 Tarih-Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 900
 Tarihsel Bilgiler, 450
 TaŒdgen (Salih), 989
 TaŒınabilirlik, 360
 TaŒra Memalik Hanedanları, 22
 TaŒra TeŒkilti, 780
 Tatile Girmeme Kararı, 647
 Tatil-TBMM, 646
 Tviz Adalet, 270
 Tazminat Kararı ve Kararın İcrası, 1307
 TBMM BaŒkanı Binali Yıldırım'ın İstanbul
 BykŒehir Belediye BaŒkanlıęı Adaylığı,
 634
 TBMM BaŒkanı Kararı, 692
 TBMM BaŒkanı ve BaŒkanvekilleri Kanun
 Teklifi Verebilir mi?, 631

- TBMM Başkanı ve Başkanvekillerinin Tarafsızlığı İlkesi, 631
- TBMM Başkanı, 630-635**
- TBMM Başkanı, Belediye Başkanı, 632
- TBMM Başkanlığında Boşalma Hali, 635
- TBMM Başkanlığının İdarî İşlemleri, 691
- TBMM Başkanlık Divanı, 629, 634
- TBMM Başkanlık Divanının Görev Süresi, 634
- TBMM Çalışma Düzeni, 623-668**
- TBMM Görev ve Yetkileri, 719-772**
- TBMM İç Yapı, 623-668**
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 423
- TBMM Kararı, 694
- TBMM Seçimler, 489-555**
- TBMM Seçimlerinin Cumhurbaşkanınca Yenilenmesiyle, 516
- TBMM Üyelerinin Emekliliği, 1363
- TBMM Üyelerinin Seçimi, 489
- TBMM, 489-772**
- TBMM'de Açılış Konuşması Yapmak, 870
- TBMM'nin İdarî Teşkilâtı, 640
- TBMM'nin Onay Kararı Üzerinde Yargısal Denetim, 1098
- TBMM'nin Tüzel Kişilik Sıfatı, 641
- TBMM'nin 12 Kasım 1985 Tarih ve 27 Sayılı Kararı, 703
- TBMM'nin Tatili, 646
- TBMM'nin Toplanması, 646
- Tebliğ, 905, 1058
- Tehlikeli Salgın Hastalıklar, 1076
- Tek Dereceli Seçim İlkesi, 531
- Tek Devlet, 160
- TEK'in Özelleştirilmesi Hakkında, 255
- Tek-Başlılık, 791
- Tekerrür Hâlinde Üç Kat Ceza, 363
- Teklif (Anayasa Değişikliği), 1403
- Teklif Yetersayısı, 1403
- Teklifin Tümü Üzerinde Görüşme, 1407
- Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları Kanunu, 1200
- Temel Hak ve Hürriyetler, 301-448**
- 1961 Anayasası, 123
- Korunması, 440, 441, 442
- Kötüye Kullanılamaması, 323
- Kullanılmasında Sistemler, 420
- Milletlerarası Andlaşmaların Değeri, 1143
- Özleri, 326, 384
- Sınırlılığı, 325
- Süjeleri, 320
- Temel Haklar, 306
- Temel İlkeler, 149-300**
- Temel Kanunlar, 727
- Temelli Kapatma, 477
- Temsil Görev ve Yetkisi, 869
- Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, 120
- Temsilde Adalet, 548, 552
- Tenbihname, 905, 1058
- Teokratik, 18
- Tercan (Erdal), 1225
- Tercihli Oy Usûlü, 538, 552
- Tercüman Semineri, 129
- Ters Etkiler, 228
- Tersine İşlemi, 1136
- Teşebbüs Kudreti, 684
- Teşebbüs Kuvveti, 674
- Teşkilât-ı Esasîye Kanunu Lahiyası, 71
- Teşkilatlanma Yetkisi, 824
- Teşriî Başvuru Yolu, 422
- Teşriî Başvuru Yoluyla Korumanın Yetersizliği, 423
- Teşriî Tefsir, 98
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 100
- Tevziî Adalet, 271
- Teziç (Erdoğan), 626, 653, 704, 708, 709, 710, 730, 736, 1450, 1250, 1263
- Ticaret ve Sanat ve Felahet, 50
- Timurtaş, 763
- Toplantı Günleri-TBMM, 649
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı, 439
- Toplantı Yeter Sayısı, 649, 651, 661, 723
- Toplantı Yetersayısının Mevcut Olduğu Karinesi, 651
- Toplantıya Katılanlar, 652
- Toplantıya Katılanların Sayısının Tespiti, 653
- Toplumun Huzuru, 166, 251
- Toprak Reformu, 223
- Toroslu (Nevzat), 499
- Trafik Para Cezaları, 277
- Travaux préparatoires*, 364
- Trump, 760
- Tulloch, 227
- Tunaya, 114
- Tunus Anayasası, 45
- Turan (Muammer), 1366
- Tutanak Dergisi, 4
- Tutuklular, 527
- Tutukluluk, 500
- Tümü Üzerinde Görüşmeler (Tanun Teklifinin), 726
- Türban Kararı, 188, 193, 202, 207
- Türev (Müştak, *Dérivé*) Bir Yetki, 784, 985
- Türk Anayasa Mahkemesi İçtihatlarında Ölçülülük İlkesi, 368
- Türk Bayrağı, 291

- Türk Devleti, 76
 Türk Parası Kıymetini Koruma, 249, 1060
 Türk Silahlı Kuvvetleri, 973
 Türk Silahlı Kuvvetlerinin “Komutanı”, 974
 Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını Temsil Etme Yetkisi, 877
 Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kullanılmasına Karar Verme Yetkisi, 878
 Türk Soylu Yabancılar, 176
 Türk Soy, 176
 Türk Vatandaşlığı, 492, 840
 Türkçe, 251, 86
 Türkçeden Başka Bir Dil, Türk Vatandaşlarına Ana Dilleri Olarak Okutulamaz, 290
 Türkçenin Zorunlu Kullanılması, 175
 Türkçeyi Bilmeleri, 51
 Türkiye Ahalisi, 99
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 489-772
 -Başkanı Seçme Kararı, 630
 -En Fazla Üyeye Sahip İki Siyasi Parti Grubu, 1273
 -Kütüphanesi, 16
 -Üye Tam Sayısının En Az Beşte Biri Tutarındaki Üyeler, 1275
 Türkiye Devleti, 76
 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna Başvuru, 425
 Türkiye Milletvekiliği, 554
 Türkiye Varlık Fonu, 820, 887
 Türklük, 99
 Türü Kendine Özgü Bir Hükûmet Sistemi, 800
 Tütün Ürünlerinin Yasaklanması, 364
 Tüzüğün Sebep Unsuru, 1070
 Tüzük Çıkarma Yetkisi, 1070
 Tüzük Kelimesi, 897
 Tüzük ve Programlarının Anayasa, M.68/4'e Aykırı Olması, 465
Tüzükler (Tarihsel Bilgi), 1069-1070
 Tüzüklerin Konusu, 1070
 Tüzüklerin Yargısal Denetimi, 1070
 Twitter (Yaman Akdeniz ve Diğerleri) Kararı, 9
 --- U - Ü ---
 Uluç, 1460
 Ulusal Baraj, 543
 Ulusal Savunma, 966
 Uluslararası Koruma, 430
 Usûl ve Esaslar, 907
 UYAP Mevzuat İhtihat Programı, 3
 Uydu Partiler, 179
 Uygulamada Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı, 867
 Uygulanacak Hüküm Olmalıdır, 1282
 Uygun Bulma İşlemi “Kanun” Biçiminde Yapılır, 1110
 Uygun Bulma Kanun Teklifi Verilmesi, 1113
 Uygun Bulma Kanun Teklifinin Görüşülmesi ve Kabul Edilmesi, 1116
 Uygun Bulma Kanunu, 1117
 Uygun Bulma Kanun Teklifleri-TBMM Başkanı Tarafından Verilmesi, 1114
 Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tekliflerinin TBMM Başkanları Tarafından Verilmesi Uygulanması Eleştiriyeye Açıktır, 1115
 Uygun Olduğuna Karar Vermek, 1337
 Uyruklu, 158
 Uyum Sorunları-Mevzuat, 834
 Uyum Sorunu, 835
 Uyuşmazlık Mahkemesi, 1162
 Uyuşmazlık Mahkemesine Başkan Seçmek, 1230
 Uyuşmazlık Yargısı, 1162
 Uyuşmazlık, 1162
 Uyuyan Üç [iki] Kanun, 1089
 Uzmanlık Mahkemesi, 1158
 Üçüncü Kuşak Hakları, 310
 Üçüncü Selim, 20
 Ülke Barajı, 543
 Ülke Çapında Uygulanacak Yönetmelikler, 1053
 Ülke Genelinde Olağanüstü, 1080
 Ülke Seçim Çevresi Milletvekiliği, 554
 Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü, 162
Üniter Devlet İlkesi, 160-164
 Üniter Niteliği, 48
 Üst Akıldan Emir Almak, 250
 Üst Kademe Kamu Yöneticilerini Atama, 871
 Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 871
 Üst Kademe Yöneticileri-Anayasa Mahkemesi, 1216
 Üst Kademe Yöneticileri, 871
 Üye Sayısının Artırılması, 1185
 Üye Tamsayısı Nasıl Hesaplanır, 650
 Üyelerin Görev Süresi, 1224
 Üyelerin Statüsü, 1224
 Üyelerinin Seçim Usûlü, 1208
 Üyeliğin Sona Ermesi, 1224
 --- V ---
 Vatan Cephesi, 113
 Vatan Haini Olmak, 250
 Vatan Hizmeti Hakkı, 446
 Vatana İhanet Suçu, 917
 Vatana İhanetle Suçlandırma Önergesi, 916

- Vatandaş Hakları, 305, 445
 Vatandaşlar, 321
 Vatandaşlık Bağı, 173
 Vatandaşlık, 158
 Vatani Hizmet Tertibinden Maaş, 676
 Vazife-i İcrafiye, 94
 Vekâlet Etme Yetkisi, 860
 Vekaleten Oy, 657
 Vekilin Vekilinin Kim Olacağı Belli Değildir, 862
 Vekilin Yetkileri, 861
 Velidedeoğlu, 114
 Venedik Komisyonu, 485
Verba generalia, 342
Verba specialia, 342
 Vergi Adaleti, 222
 Vergi Mahkemeleri, 1161
 Vergi Ödevi, 446
 Verilmiş Yetkiler, 261, 1227
 Vesayet Makamı, Hem de Vesayete Tâbi Makam, 820
 Veto Yetkisi, 731
 Vicdan Özgürlüğü, 188
 Vicdan, Dinî İnanç ve Kanaat Hürriyeti, 436
 Vükela-i Devlet, 22
Welfare State, 213
 --- Y ---
 Yabancı Devletlere Temsilci Gönderme, 873
 Yabancı Dille Eğitim Yapan Üniversitelerin Durumu, 288
 Yabancılar İçin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması, 322
 Yabancılarla Mülk Satışı Kararı, 254
 Yabancıardan Yardım Alması, 455, 467
 Yabancıların Durumu, 322
 Yakupoğlu, 1366, 1377
 Yalçın, 129
 Yaman Akdeniz ve Diğerleri, 9
 Yaman Akdeniz, 1311
 Yapboz Misali Düzenlemeler, 824
 Yapıcı (İnşâî), 326
 Yargı Fonksiyonu, 671, 1154, 1155
 Yargı Fonksiyonunun Tanımı, 1158
 Yargı Kararına Uymama, 249
 Yargı Kısıntısı, 242
 Yargı Kolları, 1158, 1162
 Yargı Kolu Kavramı, 1158
 Yargı Organı ile Yasama Organı, 1154
Yargı Organı, 1153-1189
 Yargı Organına Hâkim Olan Temel İlkeler, 1167
 Yargı Organına Karşı Bağımsızlık, 1173
 Yargı Yetkisi, 260
 Yargıda Birlik Platformu, 1187
 Yargılamanın Yenilenmesi - Yeniden Yargılama, 1302, 1305
 Yargının Hukuka Bağlılığı, 238
 Yargısal Başvuru Yolları, 428
 Yargısal Güvenceler, 429
 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, 1351
 Yargıtay ve Danıştayda İş Yüklü, 1185
 Yargıtayda 250 Olan Üye Sayısını 387'ye, 1189
 Yarı-Başkanlık Sistemi, 796
 Yarışmacı Otoriterizm, 185
 Yasa Önünde Eşitlik İlkesi', 272
 Yasaklanmış Hakların Geri Verilmesi, 504
 Yasaklar, 457
 Yasalılık Denetimi, 1237
 Yasama Direktifi, 36
Yasama Dokunulmazlığı, 599-618
 -Kaldırılması Kararı Denetimi, 1240
 Yasama Dönemi, 644
Yasama Fonksiyonu, 669-718
 Yasama Fonksiyonunun Tanımı, 669
Yasama İşlemi, 674, 687
 -İdarî İşlem Ayrımı, 688
 -Tanımı, 687
 -Türleri, 692
 -Yargı İşlemi Ayrımı, 688
 Yasama Kısıntısı, 242
 Yasama Organı İptal Edilen Kanunu Tekrar Çıkarabilir mi?, 1360
Yasama Organı, 490, 491
 Yasama Organına Karşı Bağımsızlık, 1171
 Yasama Organının "Düzenleyici İşlemi, 694
 Yasama Organının Bağımsız İdarî Otoritelere Üye Seçme Kararları, 698
 Yasama Organının Hukuka Bağlılığı, 237
 Yasama Organının Kendi İç Örgütlenişi ve Çalışma Düzenine İlişkin Parlâmento Kararları, 705
 Yasama Organının Yargı Organından Ayrılması, 491
 Yasama Organının Yürütme Organı ile Olan İlişkileri Çerçevesinde Aldığı Parlâmento Kararları, 706
 Yasama Organının Yürütme Organından Ayrılması, 491
Yasama Yetkisi, 260, 677
 -Aslılığı, 684 685
 -Devredilmezliği, 685
 -Genelliği, 678
 -Kötüye Kullanılması, 1369
 -Tanımı, 677

- Yasama Yılı, 644
 Yasama Yorumu, 98
 Yasamanın Guvenine Dayanma, 794
 Yaş (Milletvekili Seçilme), 493, 525
 Yaşama Hakkı, 404, 407, 1034
 Yayım, Yayın, Isdar, 729
 Yayımlamayı Reddedebilir-Cumhurbaşkanı, 734
 Yayın Hakkı, 438
 Yayın İlkelerine Aykırı Yayın, 362
 Yayın-Kanun, 728
 Yayınlama Yetkisi, 870
 Yayın-Yayım, 729
 Yayla (Yıldızhan), 1448
 Yazık! Konstitüsyon Bitti, 61
 Yazılı Soru, 741
 Yeniden Yargılama - Yargılamanın Yenilenmesi, 1302, 1305
 Yer Bakımından (*Ratione Loci*) Sınırlı, 413
 Yer Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları, 780
 Yerel Seçimler, 554
 Yerindelik, 240
 Yerinden Yönetim İlkesi, 781
 Yerinden Yönetim Kuruluşları, 780
 Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti, 436
 Yetki Devri-Cumhurbaşkanı, 883
 Yetki Saptırması, 395
 Yetkisizliği Nedeniyle Reddi (Anayasa Mahkemesi), 1334
 Yıldırım (Binali), 250
 Yıldız Mahkemesi, 61
 Yılmaz (Mesut), 753
 Yirmi Milletvekili, 846
 Yok Hükmünde, 1367
 Yoklama, 661
 Yokluğun Tespiti Davası, 1373
 Yokluk (*Inexistence*) Kavramı, 1374
 Yokluk Kararı, 1341
 Yokluk, 1366, 1371, 1372, 1375, 1376
 Yorum Kararı, 698
 Yorum Kaydıyla Anayasaya Uygunluk Kararı, 1378
 Yorumlu Ret Kararı, 1377, 1381, 1382
 Yönerge, 1058
 Yönetimde İstikrar, 548
Yönetmelikler, 1045-1058
 -Cumhurbaşkanlığı Tarafından Fiilî Denetimi, 1054
 -Çeşitleri, 1053
 -Çıkarma Yetkisi, 815
 -Denetimi, 1053
 -ile “Adsız Düzenleyici İşlemler” Arasında Bir Hiyerarşi, 1073
 -İlgilerine Duyurulmamanın Müeyyidesi, 1050
 -Konu, 1047
 -Resmî Gazetede Yayın, 1048
 -Resmî Gazetede Yayınlanmamanın Müeyyidesi, 1050
 -Sebep Unsuru, 1047
 -Tereddütlerin Cumhurbaşkanlığı Tarafından Giderilmesi, 1050
 -Usul ve Şekil, 1048
 -Yargısal Denetim, 1053
 -Yetki, 1045
 -Yürürlüğe Giriş Tarihi, 1051
 Yöntemsel Bağımsızlık, 624
 Yunan Anayasası, 195
 Yunanistan, 194, 208
 Yurt Dışı Seçmenlerin Oy Kullanması, 534
Yüce Divan, 754, 1227
 -Kararı, 754
 -Sıfatıyla Yargılamak, 1227
 -Yargılaması, 753, 924
 -Sevk Kararı, 751, 752, 923
 -Yargılanan Bakanlar, 755
 Yüce Varlık, 206
 Yüksek Adalet Divanı Tabî Hâkimi İlkesi, 111
 Yüksek Adalet Divanı, 108, 112
 Yüksek Askerî Şûra, 971
 Yüksek Çoğunluklu Merdiven, 1082
 Yüksek Hâkimler Kurulu, 126
 Yüksek Hakimler, 1212
 Yüksek İhanet, 916
 Yüksek Mahkeme, 1158
 Yüksek Mahkemelerin Üye Sayılarıyla Oynanması, 1185
 Yüksek Öğrenim Şartı, 841
 Yüksek Seçim Kurulu Bir Yargı Organı mıdır, 523
Yüksek Seçim Kurulu, 507-510, 521-525
 -Görevleri, 522
 -16 Nisan 2017 Tarih ve 560 Sayılı Kararı, 181
 -21 Haziran 2011 Tarih ve 1022 Sayılı Kararı, 501
 -6 Mayıs 2019 Tarih ve 2019/4219 Sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinin İptali Hakkında Kararı, 523
 -Hatip Dicle Kararı, 501
 Yüksek Yargı Konseyi, 1183
 Yürürlüğe Girmesi, 737
 Yürürlüğü Durdurma, 1386
 Yürürlükteki İçtüzük, 628

Yürütme Fonksiyonu, 782, 980

- Alanı, 787
- Özellikleri, 783
- Yargı Fonksiyonundan Ayrılması, 783
- Yasama Fonksiyonundan Ayrılması, 782

Yürütme İşlemi, 786, 979

- Tanımı, 980
- Türleri, 786, 981
- Yargı İşlemi Ayrımı, 981
- Yasama İşlemi Ayrımı, 980

Yürütme Organı, 777

- Hukuka Bağlılığı, 238
- Diğer Düzenleyici İşlemleri, 1058
- Düzenleme Alanı, 787
- Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 982
- Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisinin Kaynağı, 982
- İşlem Yapma Yetkisinin Niteliği, 984
- Güçlendirilmesi Eğilimi, 803
- İşlemleri, 979
- Mahfuz Alanı, 788, 987
- Yapısı, 778
- Yargı Organından Ayrılması, 777
- Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu (9 Temmuz 2018'den Önceki Sistemde), 806

Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, 979-1074

- Yürütme Yetkisi, 260, 995
- Yürütme Yetkisine İlişkin Olmayan Konular, 994

Yürütme, 773-831

- Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri Arasında Hiyerarşi Sorunu, 1072
- Yürütmenin Güçlendirilmesi, 128
- Yüz Kızartıcı Suçlar, 498, 502
- Yüzbaşıoğlu (Nemci), 296, 1138, 1242, 1250, 1373
- Yüzbin Seçmen, 846
- Yüzde 10'luk Ulusal Baraj, 543

---Z---

- Zabıt Ceridesi, 4
- Zaruret Hâli Teorisiyle, 397
- Zaruret Hâli, 396
- Zaruretler Memnu Olan Şeyleri Mubah Kılar, 397
- Zina, 281, 282
- Zirai Mücadele ve Karantina Kanunu, 1090
- Zorla Çalıştırma Yasası, 433
- Zorlaştırıcı Veto, 65
- Zorlayıcı Bir Toplumsal İhtiyaç, 382
- Zorlayıcı Sosyal İhtiyaç, 382
- Zorlu, 108

- Zorunlu Açık Oylama, 665
- Zorunlu Bir Sosyal İhtiyaç, 382
- Zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Öğretimi, 197
- Zorunlu Gizli Oylama, 667
- Zorunlu Halkoylaması, 1422
- Zümre Diktatörlüğü, 461 ■

KİTABIN BÖLÜMLERİ

Bölüm 1: Bilgi Kaynakları

Bölüm 2: Osmanlı Anayasal Gelişmeleri

Bölüm 3: 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu

Bölüm 4: 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu

Bölüm 5: 1961 Anayasası

Bölüm 6: 1982 Anayasası

Bölüm 7: Temel İlkeler

Bölüm 8: Temel Hak ve Hürriyetler

Bölüm 9: Siyasî Partiler

Bölüm 10: TBMM Üyelerinin Seçimi

Bölüm 11: TBMM Üyelerinin Hukukî Statüsü

Bölüm 12: TBMM'nin İçyapısı ve Çalışma Düzeni

Bölüm 13: Yasama

Bölüm 14: TBMM'nin Görev ve Yetkileri

Bölüm 15: Yürütme

Bölüm 16: Cumhurbaşkanı

Bölüm 17: Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri

Bölüm 18: Olağanüstü Hâl Yönetim Usulü

Bölüm 19: Milletlerarası Andlaşmalar

Bölüm 20: Yargı

Bölüm 21: Anayasa Yargısı

Bölüm 22: Anayasa Değişikliği

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZDEN (2018).- Bilindiği gibi 16 Nisan 2017 referandumuyla onaylanan

21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla Anayasamızda çok önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler sonucu mevcut Türk anayasa hukuku kitapları işe yaramaz hâle geldi. Julius Hermann von Kirchmann'ın "*kanun koyucunun üç yeni kelimesi koca kütüphanelerin okkalık kâğıt haline gelmesine yeter*" sözünün doğruluğuna bu yıl Türkiye'de hep birlikte şahit olduk. Maalesef bizim 2000 yılında basılan *Türk Anayasa Hukuku* isimli kitabımız da "okkalık kâğıt" hâline geldi. Bu nedenle kitabımızın yeni baskısını hazırlamak zorunda kaldık. Kitabın ikinci baskısında devletin temel organlarına ilişkin bütün bölümlerinde önemli ölçüde değişiklik yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, yürütme organının düzenleyici işlemleri ve olağanüstü yönetim usulleri bölümleri ise baştan sona yeniden yazılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZDEN (2021): *Türk Anayasa Hukuku* başlığını taşıyan bu kitap,

üçüncü baskısı Ocak 2019'da yapılmış olan aynı isimli kitabımızın güncellenmiş, düzeltilmiş ve genişletilmiş yeni baskısıdır. Kitabın üçüncü baskısından bu yana iki yıl geçti. Bu süre içinde yeni sistemin uygulanmasını yeterince gözlemleme imkanımız oldu. Dördüncü baskıda kitap, uygulama ışığında gözden geçirilmiş ve bazı bölümler genişletilerek tekrar yazılmıştır. Dördüncü baskının en önemli özelliği, kitaba 52 sayfa uzunluğunda "milletlerarası andlaşmalar" başlıklı yeni bir bölümün eklenmesidir. Gerek bu yeni bölüm, gerekse çeşitli güncellemeler, düzeltmeler ve eklemeler neticesinde, ana metni itibarıyla üçüncü baskıda 1362 sayfa olan bu kitap, bu baskıda 174 sayfa genişleterek 1536 sayfaya ulaşmıştır.

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine, araştırmacılara, öğretim üyelerine ve uygulayıcılara yönelik, Fransızların "*traité*" dedikleri türden bir "inceleme kitabı"dır. Bu kitap, bu hâliyle, şimdiye kadar yazılmış en kapsamlı Türk anayasa hukuku kitabıdır. Türk anayasa hukukunun bütün konuları, sistematik ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Bu kitaptan anayasa hukukunun genel esasları konuları değil, münhasıran Türk anayasa hukuku konuları incelenmektedir. Anayasa hukukunun genel esasları konularını iki ciltlik *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Bursa, Ekin, 2. Baskı, 2020) isimli kitabımızda incelemiştik. Genel esaslar konuları için adı geçen kitaba bakılabilir.

K. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2. Baskı, 2020, 2 Cilt, 2176 s.

EKİN Basım Yayın Dağıtım,
Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad,
Durak Sokak No 2, Osmangazi- BURSA
Tel: 0224-223 04 37; 223 04 37
Fax: 0224-223 41 12
E-mail: info@ekinyayinevi.com

ONLİNE SATIŞ
www.ekinyayinevi.com

ISBN: 978-625-7565-10-3

9 786257 565103